

DIVAN BY ZÎVER:
A TEXTUAL ANALYSIS AND CRITICAL EDITION

SEÇİL ALTEN

BOĞAZİÇİ UNIVERSITY

2020

DIVAN BY ZÎVER:
A TEXTUAL ANALYSIS AND CRITICAL EDITION

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of
Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Seçil Alten

Boğaziçi University

2020

ZÎVER DÎVANI:
İNCELEME VE TENKİTLİ METİN

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

Seçil Alten

Boğaziçi Üniversitesi

2020

Divan by Zîver:
A Textual Analysis and Critical Edition

The thesis of Seçil Alten
has been approved by:

Assoc. Prof. Tülay Gençtürk Demircioğlu
(Thesis Advisor)

Prof. Fatma Büyükkarcı Yılmaz

Assoc. Prof. Ümran Ay Say
(External Member)

June 2020

DECLARATION OF ORIGINALITY

I, Seil Alten, certify that

- I am the sole author of this thesis and that I have fully acknowledged and documented in my thesis all sources of ideas and words, including digital resources, which have been produced or published by another person or institution;
- this thesis contains no material that has been submitted or accepted for a degree or diploma in any other educational institution;
- this is a true copy of the thesis approved by my advisor and thesis committee at Boğaziçi University, including final revisions required by them.

Signature.....

Date13.06.2020

ABSTRACT

Divan by Zîver:

A Textual Analysis and Critical Edition

The subject of this thesis is the *Dîvân*, by Zîver, one of the Ottoman poets who lived in 18th century. The main aim of this study is to give information about Zîver's life and literary personality and then to present and analyse the *Dîvân* in terms of form, content and language.

For this purpose, I first compared the three manuscript copies of *Dîvân* and I prepared a critical edition of it. After a brief introduction, I examined Zîver's life and literary personality, using information obtained from various sources.

In the textual analysis part, I first evaluated *Dîvân* structurally. I determined verse forms and their distribution in the text, rhythm patterns, rhyme and repeated voices/words after rhyme. Then, I examined the language and expression styles of the text. Following this analysis, I examined the reflections of the religious and sufistic elements, social life and astrological elements in the poems. In addition, I studied the themes of lover and the beloved.

In the final part, I put forward a description of the manuscripts that I had evaluated comparatively to define the relationship between them. Also, I mentioned orthographic characteristics and mistakes of the copyist of the YK copy. I then explained the methodology which I used in transcription and I demonstrated the schemas of transcription alphabets. A facsimile of the original manuscript is presented at the end of the study.

(See Appendix A for an extended abstract.)

ÖZET

Zîver Divanı:

İnceleme ve Tenkitli Metin

Bu tezin konusu 18. yüzyıl Osmanlı şairlerinden Zîver'e ait *Dîvân*'dır. Çalışmanın asıl amacı ise *Dîvân* metnini doğru bir biçimde tespit ederek şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi vermek, sonrasında metni şekil, içerik ve dil özellikleri bağlamında incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle, *Dîvân*'ın tespit edilen 3 yazma nüshası karşılaştırılarak tenkitli metni hazırlanmıştır. Kısa bir giriş bölümünün ardından çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerden hareketle şairin hayatı ve sanat anlayışı ele alınmıştır. Sonrasında ise metin ile ilgili inceleme aşamasına geçilmiştir.

Metin incelemesi aşamasında öncelikle şekil özellikleri bakımından bir değerlendirme yapılmıştır. Böylelikle *Dîvân*'daki nazım şekilleri ve bunların dağılımı, vezin kalıpları, kafiye ve redifler tespit edilmiştir. Hemen sonrasında eserin dil ve üslup özellikleri ortaya konulmuştur. İçerik incelemesinde ise dinî-tasavvufi unsurların, sosyal hayatın ve astrolojik unsurların şiirlerdeki yansımalarına bakılmış, sevgili ve âşığa ait unsurların işlenişine yer verilmiştir.

Son bölümde ise yazma nüshaların tavsifleri yapılmış, nüshalar arasındaki ilişkiyi tanımlamak üzere nüshalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, tenkitli metin için seçilen YK nüshasındaki imla özelliklerine ve müstensih hatalarına değinilmiştir. Ardından metnin tespitinde izlenen yol açıklanmış ve kullanılan transkripsiyon sistemleri gösterilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonuna tenkitli metin için esas alınan YK nüshasının tıpkıbasımı da eklenmiştir.

TEŞEKKÜR

Hayatımın her aşamasında maddi ve manevi destekleriyle beni cesaretlendiren çok sevgili aileme, özellikle tez çalışmam boyunca ihtiyaç ve sorunlarımla yakından ilgilenen, muhabbetini ve anlayışını benden esirgemeyen, çalışmamı huzurlu bir şekilde sürdürüp tamamlamamda büyük katkı sahibi olan canım anneme çok teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında yardımlarından dolayı sevgili tez danışmanım Tülay Gençtürk Demircioğlu'na çok teşekkür ederim. Kendisinden ders alma fırsatına geç de olsa nail olabildiğim için çok sevindiğim ve bu ders boyunca sorularımı içtenlikle dinleyip eksiklerim konusunda bana yol gösteren değerli Günay Kut'a teşekkür ederim. Farsça ve tezimle ilgili sorularımda güler yüzünü ve yardımlarını benden esirgemeyen Ümran Ay'a teşekkür ederim. Farsça şiirleri okumamda bana yardımcı olan Eyüp Tugay Bahar'a ve bende emeği bulunan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca sıkça kapılarını çaldığım; fikir, bilgi ve hoş sohbetlerinden çokça istifade ettiğim sevgili dostlarım Dürdane Tekin'e ve Feride Kurtulmuş'a teşekkür ederim ve aynı şekilde güzel temenni ve sohbetleriyle beni candan destekleyen sevgili dostlarım Hilal Ayyıldız'a, Firdevs Çağlar'a, Sibel Kılıç'a ve Zeynep Ekşi'ye teşekkür ederim. Çalışma sürecimin bir kısmında beni Mersin'e davet edip evinde huzurlu ve verimli bir ortam sağlayan halam Kibar Alan'a çok teşekkür ederim.

Bu çalışma *TÜBİTAK Bideb 2210-A Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı 2017/2* tarafından desteklenmiş olduğundan TÜBİTAK'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2: ZÎVER'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	3
2.1 Hayatı	3
2.2 Eserleri	4
2.3 Edebî kişiliği	5
BÖLÜM 3: ZÎVER DİVANI'NIN İNCELENMESİ.....	18
3.1 Divanın şekil özellikleri	18
3.2 Divanın dil ve üslup özellikleri	37
3.3 Divanın içerik özellikleri.....	52
BÖLÜM 4: DİVANIN NÜSHALARI VE TENKİTLİ METİN.....	111
4.1 Nüsha tavsifleri	111
4.2 Nüshaların değerlendirilmesi	115
4.3 Metin tespitinde dikkat edilen hususlar.....	124
4.4 Kullanılan transkripsiyon sistemleri.....	127
4.5 Tenkitli metin	129
BÖLÜM 5: SONUÇ.....	375
EK A: UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT).....	379
EK B: ZÎVER DİVANINDA KULLANILAN VEZİN KALIPLARI VE BU KALIPLARIN NAZİM ŞEKİLLERİNE GÖRE DAĞILIMI	383
EK C: YK NÜSHASININ TIPKIBASIMI	385
KAYNAKÇA.....	417

KISALTMALAR

AE	Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi
c.	cilt
G.	Gazel
Haz.	Hazırlayan
K.	Kaside
Kt.	Kıta
MK	Millî Kütüphane
M.	Mesnevi
Mh.	Muhammes
Mr.	Murabba
Ms.	Müseddes
Mt.	Matla
ö.	ölüm
s.	sayfa
T.	Tarih
Tb.	Terkib-bent
Th.	Tahmis
Tv.	Tevhid
t.y.	tarih yok
YK	Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında 18. yüzyıl şairlerinden Zîver'in hayatı ve edebi şahsiyeti üzerine bir değerlendirme yapılmış, Türkçe *Dîvân*'ının tenkitli metni ortaya konulmuş ve incelenmiştir. İlk olarak *Dîvân*'ın; Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz FB 312 numarada, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 368 numarada ve Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Koleksiyonu 189 numarada kayıtlı olan 3 yazma nüshası karşılaştırılarak tenkitli metni hazırlanmıştır. Bu sırada *Dîvân*'da yer alan Farsça şiirler de okunmuş ve Farsça'nın fonetik özellikleri dikkate alınarak çeviri yazıya aktarılmıştır.

Metin tespiti yapıldıktan sonra çeşitli tezkirelerden elde edilen bilgilerden hareketle Zîver'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanında, Zîver'in poetikasına ve bazı şairler hakkındaki düşüncesine dair bilgi sunduğu düşünülen beyitlere işaret edilmiş ve bu beyitler söz konusu bağlam açısından değerlendirilmiştir. Yine şairce beğenilip takip edilen isimlere değinmek adına *Dîvân*'da nazire niteliğinde olduğu tespit edilen şiirler belirtilmiş ve şairin tanzir ettiği şiir örneklerine yer verilmiştir.

Metin incelemesi aşamasında ilk olarak *Dîvân* şekil özellikleri bakımından ele alınmıştır. Bu doğrultuda şiirlerin nazım şekilleri tanımlanmış ve bunların sayıca dağılımı hakkında bilgi verilmiştir. Bununla birlikte *Dîvân*'da nazım şekli ve türü açısından uyuşmayan, bu bakımdan sıradışı görünen birtakım şiirlerin tasnifi hakkında bir tartışma ve değerlendirme yapılmıştır. Ardından şiirlerde kullanılan vezinler tespit edilmiş ve bu vezinlerin dağılımı bir tablo hâlinde sunulmuştur. Ayrıca Zîver'in vezni dizede tatbik etmek adına başvurduğu yöntemler ile

şiiirlerindeki vezin kusurları beyit örnekleriyle açıklanmıştır. Son olarak ise şiiirlerdeki kafiye ve redif kullanımına değinilmiştir.

Metin incelemesinin ikinci aşamasında *Dîvân* dil ve anlatım ile üslup özellikleri bakımından ele alınmıştır. *Dîvân*'da Arapça ve Farsça yapı ve unsurların kullanımından bahsedilmiştir. Metinde kullanılmış arkaik yapı ve kelimeler, deyimler beyit örnekleriyle aktarılmıştır. Diğer yandan *Dîvân*'da etkileri tespit edilen sebk-i Hindî üslubunun şiiirlerdeki yansımaları beyit örnekleri beraberinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yine *Dîvân*'daki âşıkâne ve hikemî tarzdaki söyleyişlerden bahsedilmiş ve bu söyleyişe örnek olarak gösterilebilecek bir kısım beyitlere yer verilmiştir.

Metin incelemesinin son kısmında ise *Dîvân* içerik özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Dinî ve tasavvufî unsurlar, sosyal hayat ve astrolojik unsurlar başlığı altında ilgili kavramların şairce nasıl ele alındığı beyit örnekleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Ayrıca sevgili ve âşığa ait unsurların işlenişi yine beyit örnekleri çerçevesinde detaylı olarak açıklanmıştır.

Son bölüm ise yazma nüshalara ve *Dîvân*'ın tenkitli metnine ayrılmıştır. Öncelikle nüshaları tanıtmak adına eldeki 3 yazma nüshanın özellikleri ayrı başlıklar altında ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Sonrasında nüshalar arasındaki ilişkiyi değerlendirmek adına nüshalardaki ortaklıklar ve farklılıklar açıklanmıştır. Ardından tenkitli metin neşri için seçilen YK nüshasının imla özelliklerinden ve müstensihтен kaynaklanan hatalardan tafsilatlı olarak bahsedilmiştir. Son olarak metnin tespitinde dikkat edilen hususlar maddeler hâlinde açıklanmış ve kullanılan transkripsiyon sistemlerine ait şemalar gösterilmiştir. Ayrıca tenkitli metnin hazırlanmasında esas alınan YK nüshasının tıpkıbasımına Ek C'de yer verilmiştir.

BÖLÜM 2

ZÎVER'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1 Hayatı

Şair hakkında en kapsamlı bilgiyi edindiğimiz kaynaklar sırasıyla 18. ve 19. yüzyıla ait Silahdarzâde ve Şefkat tezkireleridir. Zîver ile ilgili aktarmış olduklarının tahkike ihtiyacı olduğunu belirten bu tezkirelerde şair hakkında yer alan ifadeler tamamen aynıdır. Yalnız Şefkat tezkiresinde şairin vefat tarihi de bulunmaktadır (Kılıç, 2017, s. 157). Bu kaynaklara göre şairin asıl adı Ahmed'dir.

Tuhfe-i Nâilî'de ise Zîver mahlaslı altı şair bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesinin 18. yüzyılda yaşamış olduğu bilgisi verilmiştir. İlki, vefat tarihi H. 1174 / M. 1760 olan Ahmed Zîver Efendi'dir. İkincisi ise vefat tarihi H. 1202 / M. 1787 olarak verilen bir başka Ahmed Zîver Efendi'dir (Tuman, 2001, s. 467). Eserde ilkinin hayatına dair verilen bilgiler vefat tarihine ek olarak, nereli olduğu ve nerede medfun olduğundan ibarettir. Bu bilgiler ilkinin, elimizdeki divanın şairi olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varmak için yeterli ölçüde destek oluşturamamaktadır. İkinci olarak andığımız Zîver mahlaslı şair içinse *Tuhfe-i Nâilî*'de, bu şaire ait bir gazelden alınan matla ve makta beytine de yer verilmiştir ve bu beyitlerin yer aldığı gazel örneği elimizde bulunan divanda mevcuttur:

Yandım şerâr-ı micmer-i hâl-i mu'anbere

Düşdüm hirâs-ı gamzeñ ile nevk-i hançere

[G. 65/1]

Yukarıda matla beyti belirtilen söz konusu gazelin tamamı, Silahdarzâde ve Şefkat tezkirelerinde de asıl adının Ahmed olduğu söylenen Zîver mahlaslı bir şaire ait şiir

örneği olarak verilmiştir. Şefkat tezkiresinde bu şair için verilen vefat tarihi ise *Tuhfe-i Nâilî*'deki ikinci olarak bahsettiğimiz Zîver mahlaslı şairin vefat tarihiyle örtüşmektedir. Buradan hareketle elimizdeki divanın; kaynaklara göre aynı yüzyılda, birbirlerinin çağdaşı olan ve dahası aynı ismi ve mahlası paylaşan iki şairden H. 1202 / M. 1787 tarihinde vefat ettiği belirtilen Ahmed Zîver Efendi'ye ait olduğu söylenebilir. Kaynaklarda Zîver hakkında edindiğimiz bilgiler genel itibariyle onun edebî ve ilmî yönüyle sınırlıdır. Bu bilgilere şairin sanat anlayışının ele alındığı kısımda tafsilatlı olarak yer verilmiştir. Bunun dışında *Tuhfe-i Nâilî*'de Zîver'in Melâmiye'ye mensup bir kimse olduğu da söylenmiştir (Tuman, 2001, s. 467).

2.2 Eserleri

Zîver'in tespit edebildiğimiz tek eseri elimizde bulunan ve çalışmamıza konu olan Türkçe *Dîvân*'ıdır.

2.2.1 *Dîvân*

Dîvân'ın şu ana kadar tespit edebildiğimiz üç yazma nüshası bulunmaktadır. Bu yazma nüshalar sırasıyla Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz FB 312 numarada, Yapı Kredi Sermer Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 368 numarada ve Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu 189 numarada kayıtlıdır.

Üç nüshadan hareketle tespit ettiğimiz *Dîvân*'ın içeriğinde ise mesnevi biçiminde yazılmış 1 tevhit manzumesi, 1'i Farsça olmak üzere 20 kaside, 4 mesnevi, 2 terkeb-bent, 1 murabba, 1 tahmis, 1 muhammes, 1 müseddes, 3'ü Farsça olmak üzere 88 gazel, 1 koşma, 16 kıta, 4 matla ve 15 tarih bulunmaktadır.

2.3 Edebî kişiliği

Silahdarzâde ve Şefkat tezkirelerinde aktarılan “elsine-i selâsede te’lîf-i kelâma kâdir idi” (Öztürk, 2018, s. 148) ifadesiyle Zîver’in Türkçe, Farsça ve Arapça’ya muktedir bir şair olduğu belirtilir. En başta, şairin divanında bulunan 1’i kaside, 3’ü gazel olan 4 Farsça manzumesi, aktarılan söz konusu bilginin haklılığına dikkat çekmektedir.

Aktarılan ifadeyi destekleyen bir örnek de divandaki Türkçe-Farsça mülemma manzume ve beyitlerin varlığıdır. Ayrıca ilk bakışta elde edilen bu açık ve seçik bilgiler dışında divanın dil, anlatım ve üslup özellikleri eserin şairinin Farsça ve Arapça dillerine vâkıf olduğu düşüncesine işaret etmektedir. Bu husus eserin dil ve anlatım özelliklerinin inceleneceği kısımda ayrıntılı olarak ifade edilecektir.

Aynı kaynaklarda Zîver’in sanatçı kişiliğiyle ilgili olarak onun edebiyatın farklı türlerinde mahir bir şair olduğu da ifade edilir. “Zamânımızda olan şu‘arânın be-nâmlarından üstâd-ı şi‘r ü inşâ bir zât-ı ma‘ârif-intimâ olduğu meşhurdur” (Kılıç, 2017, s. 157) ifadelerine göre Zîver yaşadığı dönemde şair kimliği dışında münşi kimliğiyle de bilinmektedir. Üstelik hem nazım hem de inşa alanındaki üstünlüğüyle çağdaşı olan sanatçılar içinde şöhret sahibi bir kimse olduğu belirtilmiştir. Bu iddialara kaynak oluşturacak birtakım ifadeler şairin divanında da rastlanmaktadır. Zîver, nazım ve nesrinin içerdiği anlamları açıkladığı takdirde ünlü tefsir kitabı Keşşâf ile müfessir Kâdî Beyzâvî’nin bile mutlak manada ifadeye ve hakikate doyup kendinden geçeceğini söyler:

İdersem nazm u neşr-i maṭla‘ım tefsîr bir yerde

Olur ma‘nâ ile Keşşâf u Ḳâḏî sîr bir yerde

[G. 67/1]

Zîver, münşilik söz konusu olduğunda kendisiyle ölçülebilecek konumda kimseyi görmediğini belirtmekten de çekinmez. Ona göre kendi nesrinin olgunluğu karşısında diğerlerinin nesri, küçük mektep çocuğunun karalamaları olarak bile vasf edilemeyecek bir düzeydedir:

Münşi-i idrākime nisbetle neşr-i dīgerān

Olamaz tıfl-ı debistāna sevād-ı nābe-cā

[K. 5/26]

Zîver henüz divanının başında, eserine başlarken söylediği tevhid ve dua içerikli kısa bir manzumede söz ile ilgili meramını dile getirmiştir. Şaire göre söz, anlam itibarıyla bir zenginliği, çeşitliliği ihtiva etmelidir. Anlam bakımından kesrete delalet edici bir nitelikte oluşu sözü söz kılan değerdir. Bu vasfıyla akıl sahibi, düşünen kimseler için bilme ve öğrenme konusunda şevklendirici bir tesir ve maksadı da haiz olmuş olur:

Sūḥan oldur ki ma‘ānī ola bisyār u keşīr

Görüp aşḥāb-ı ḥired ṭālib ola çün iksīr

[Tv. 1/4]

Şair, geleneğin klasikleşmiş ifade unsurlarını “ḥ‘ābīde” olarak nitelendirerek onların canlılığını ve etki gücünü yitirmiş olduğunu ima eder. Kendisinin ise öncekilerin ifade kalıplarıyla yetinmeyip bir arayışı benimsediğini haber verir. Bu bakımdan şiir sahasını işitilmemiş, hoşya giden söz ve ifadelerle donattığını söyler:

Nekre-pīrādır yerā‘am şafḥa-i eş‘ārda

Eylemem ḥ‘ābīde elfāz-ı selefle iftiḥār

[K. 16/13]

Şair bir gazelinde, gazeli yazma sürecini betimlerken şiirini oluşturan tasavvurun ve tarzın kaynağı olarak İran coğrafyasına işaret eder:

İklīm-i ‘Acem’den geliyor kıt‘ası der-dest

Ber-vefķ-i murabba‘ gibidir naķş-ı sevādı

[G. 84/3]

Zîver, kendi hayal dünyasını veya şiirinin anlam evrenini tarif ederken sık sık “el değmemişlik” mefhumuna başvurur. Şair, şiirini besleyerek onu etkileyici kıldığını düşündüğü şeyi, malik olduğu dokunulmamış ve daha önce bir başkasınca keşfedilmemiş anlam ve hayaller olarak açıklar. Öyle ki şaire göre, şiirindeki eşsiz tasavvurlar Mecnun’u bile âdeta büyüleyerek ona Leyla’sını unutturacak bir etki gücüne sahiptir:

Göreydi bıkır-i fikrim yādına gelmezdi Mecnūn’uñ

Füsūn-ı dīde-i āhū-firīb ü cünbüş-i Leylā

[K. 13/42]

Yukarıdaki beyitten de anlaşılacağı üzere Zîver, sahip olduğu imge ve anlamların müstesna ve biricik oluşunu vurgulamak için bunu bekaret kavramıyla ilişkilendirerek anlatmıştır. Nitekim yukarıdaki beyitte salt kendisine ait “el değmemiş” fikirleri, Leyla’ya bile taş çıkartacak bakir bir güzele teşhis etmiştir. Aşağıdaki beyitlerde ise bu düşünce konuyla ilişkili somut kavramlarla daha net ifade edilmiştir:

Beñzer mi meger bıkır-i hayālīm çeke burķa‘

Düşīze-i dehr olsa da her bār muķanna‘

[G. 36/1]

Zîbâ yakışur aña yapup hacle ki itsem

Mi‘mâr-ı yerâ‘am ile bir beyt-i muşanna‘ [G. 36/2]

Zeyn idüp meşşâta-i tab‘ım ‘arūs-ı ma‘niyi

Ƙıldı engüşt-der-dehen cümle sühân-ārāyişi [G. 85/4]

Demidir ey kalem-i perde-ber-endâz-ı nikât

Eyle ref‘-i tutuƙ-ı rüy-ı ‘arūs-ı ebyât [Tb. 1/1/1]

Görüldüğü gibi şair; “burka”, “dûşîze”, “hacle”, “arūs” gibi ifadeler yoluyla şimdiye dek kimseye malum olmamış hayal ve fikirleri sayesinde, sanatının özgün bir mahiyeti olduğunu söyler. Üstelik kalemi de zihnindeki bu eşsiz fikir ve anlamları sanatkârane bir ustalık ve incelikle kelimelere dökmeye muktedir. Yani şair yalnızca şiirinin neşet ettiği kaynağın benzersizliğinden bahsetmekle kalmaz, ayrıca söyleyiş gücü bakımından da yetkin biri olduğunu ifade eder. Bu bakımdan da emsalsiz ve kıskanılan biridir:

Dürc-i sühanda cevher-i ferd-i ma‘ârifim

Nüh-pâre oldu reşk-ile hem-çün ‘araż le‘îm [G. 47/5]

Bîşezâr-ı sühaniñ şîr-i neri Zîver’dır

Görse vehminden olur rûbe-meniş teb-lerze [G. 71/6]

Mâ-ħaşal ƙanğara-i nazmımı kimse geçemez

Aña nisbetle musattah görünür cîsr-i şîrât [G. 34/3]

Zīver hirās-ı ‘acz ile ḥayl-i süḥanverin

Nazmın görünce sekte gelürmiş kuvāsına

[G. 76/5]

Şairin ifadesiyle, kaleminden çıkan sözler insanı âciz bırakarak hayrete düşüren olağanüstü bir karakterdedir:

Kimse tufeyl olamaz nazm ile Zīver saña

Kilk-i Mesīḥā-demiñ mu‘cize-fermāydır

[G. 14/6]

Beni ḥāmūş-ı ḥayāl eyledi Zīver nazmın

Var-ise gerd ü ğubār-ı kalemīñ dārūdur

[G. 15/5]

Bazen de şiirinin hem anlam hem de söyleyiş yönünü birlikte ele alarak sanatının tek yönlü bir meziyetin ürünü olmadığını vurgulamaya çalışır:

Şāhid-i naḳd-i ma‘ānī vü süḥan bende iken

Ne revādır ola hem-sāye-i Zīver lāle

[K. 12/28]

Nedir bu cūşişi mīzāb-ı kilkinin Zīver

Pür itdi gül-bin-i eş‘ārı cūy-ı maẓmūnuñ

[G. 43/5]

Ebr-i kalemim gül-bün-i eş‘ārı nem eyler

Her bir kefe şad şebnem-i ma‘nā kerem eyler

[K. 17/1]

Öte yandan Zîver, şiirinin sahip olduğu değeri aslında sevgiliye borçlu olduğunu da itiraf eder. Sanatının çok başarılı olmasının ve takdir edilmesinin sevgili olmaksızın kendi nezdinde bir kıymet ifade etmeyeceğini düşünür. Çünkü şiirinin her sözünü büyüleyici güzellikte ve anlamlı kılan sevgilinin varlığıdır:

Zîb-i silk-i âferîn olsa dür-i nazmım n'ola

Zîver'in her nuṭkını sen eylediñ sihr-i helâl

[G. 45/6]

Zîver yaşadığı dönemde “zamanın hızına set çekmiş” olarak nitelendirdiği şiirinin, canlılığını devamlı olarak muhafaza eden bir güçte olduğunu belirtir. Bunu da büyüleyici kabiliyette ve nitelikli şiiri diğerlerinden ayırt edebilen bir şair oluşuna bağlar:

Ben ol naḳḳād-ı nazm u şā'ir-i sihr-âferînim kim

Hayâlim sedd-i rāh-ı sür'at-i ânâtdır hâlâ

[K. 13/41]

Zîver, divanında Enverî, Sâbit, Nedîm, Sabîh, Nâbî, Seyyid Vehbî, Fehîm, Münîf, Bahtî, Sâib, Neylî, Şevket, Örfî, Kemâl-i Isfahanî gibi birçok şairin adını zikretmiştir. Bu şairlerden bir kısmının ismini zikrederken onların şiir söyleme konusundaki hünelerine atıfta bulunmuş ve böylece o şair hakkındaki hüküm veya görüşünü de kısmen bildirmiştir:

Gelmez sebîke-i sühânı ḳâle eblehiñ

Bilmez 'ayâr-ı nâsı şanur kendidir Fehîm

[G. 47/7]

Ez-cümle esās-efgen-i şeh-beyt-i sühandır

Efsün-ı hayāl-i dil-i Şevket var içinde

[K. 11/6]

Bazen de bir şairi, mukayesede bulunmak maksadıyla zikrederek kendisi veya methettiği kişinin şiir söyleme konusundaki başarısını övmek istemiştir. Aşağıdaki beyitte şair ne denli mahir olduğunu anlatmak için kendisini Nedîm ile karşılaştırır ve ondan daha üstün olduğunu vurgular:

Ķādî-i Mîre şor eşer-i nazm u neşrimi

Nisbetle baña ‘aks-i heyûlâ gelür Nedîm

[G. 47/6]

Aşağıdaki beyitte ise şair, memduhu övmek için iki ayrı şairle mukayese eder. Şaire göre Sâib, memdunun süpürgecisi olsa münasiptir. Çünkü memduh, söz söyleme konusunda Ferezdak’ın sahip olduğu hüneri taşımaktadır:

Ya‘ni cārüb-keşi olsa revâdır Şâ‘ib

Görmedim böyle sühandân-ı Ferezdağ-māye

[G. 79/7]

Zîver’in, bir övgüyü dile getirmek maksadıyla yalnızca ismen zikrettiği şairler dışında kendisi için bir manzume kaleme aldığı, şiirine tahmis veya nazire yazdığı şairler de mevcuttur. Zîver divanındaki 18 numaralı,

Es‘adallâh zihî nâtıka-bend-i büleğâ

Nesağ-ārâ-yı havâş emti‘a-bağş-ı fużalâ

[K. 18/1]

matlalı kaside, şair Neylî'ye ithafen yazılmıştır. Yine Zîver divanında, Seyyid Vehbî'nin 9 beyitlik bir gazeline yazılmış bir tahmis bulunmaktadır. Fakat bu gazelin tamamı yerine gazelden seçilen 6 beyit tahmis edilmiştir. Zîver'in tahmis ettiği bu beyitler gazelin ilk 4 beyti ve son 2 beyti şeklindedir. Seyyid Vehbî'ye (ö. 1149/1736) ait, tahmis edildiği belirtilen söz konusu gazel şöyledir (Dikmen, 1991, s. 625-626):

Düşmüş maḥabbete dahı nev-res cevān iken

Olmış esīr pādīshah-i ḥüsn ü ān iken

Pā-māl esb-i naḥveti olmuş bir āfetūñ

Bir tıfl-ı ney-süvār maḥabbet ne-dān iken

Olmış zülāl-i vuşlata leb-teşne bir mehūñ

Ser-çeşme-i leṭāfete āb-ı revān iken

Bir naḥl ile şarılmağ içün girye-nāk imiş

Mānend-i tāk tāze yetişmiş fidān iken

Bir necm-i ḥüsni görmege olmuş raşad-nişīn

Dāğ-ı derūn mihr ü mehe āsūmān iken

Ḥayretle eylemiş ser-i zānūsın āyine

Olmış ḥāmūş tūṭi-i şīrin-zebān iken

‘Uşşāk-ı zāra itdüğini bulmuş ol perī

Pīr-i ḥamīde-ḳāmete dönmiş cevān iken

Çarpılmış ol da kendü gibi bir perī-veşe

Aldurmuş ‘aqlın ‘aql alıcı dil-sitān iken

Meftūnı olmuş ol dahı Vehbī bir āfetūñ

Āşüb-ı şehir ü fitne-i devr-i zemān iken

Bu örnekler dışında Zîver’in bazı şairler için yazılmış nazirelerine de rastlanır. Bu şairler Münîf, Seyyid Vehbî, Sâbit ve Sabîh’dir. Zîver bu şairlere yazdığı nazirelerin bir kısmında, kaleme almış olduğu şiirin nazire niteliği taşıdığını doğrudan kendisi belirtmiştir. Bir kısmı ise, nazire olma ihtimali olan şiirlerde adı geçen şairin, varsa, divanına bakılmak ve ilgili şiirleri karşılaştırmak suretiyle tespit edilmiştir. Zîver divanında bulunan 46 numaralı gazel, Münîf’in (ö. 1156/1743) aşağıda verilen gazeline nazire niteliğindedir (Kılıç, 1995, s. 266-267):

Taşavvur-ı dehenüñ ‘alem-i ‘amā-yı ḥayāl

Sevād-ı ḥaṭṭ-ı lebün ḥıṭṭa-ı verā-yı ḥayāl

Bakılsa tā kemer-i ḥadd-i lā-mekāna çıkar

Miyān-ı fikri ile ḥaṭṭ-ı istivā-yı ḥayāl

Şikāf-ı ṭurrada bak iltiyām-ı ma‘nāya

Budur ḥavāriḳ-i ‘ādāt-ı evliyā-yı ḥayāl

Degül sevād-ı dü-mısrâ‘-medîh-i zülfünde

Görindi sāye-i bāl ü per-i hümā-yı hayāl

Münîf-i zerdi-i rüyı hasūd kāfidür

Saňa nümûde-i iksîr-i kîmyā-yı hayāl

Zîver divanında bulunan 48 numaralı gazel, Seyyid Vehbî’nin (ö. 1149/1736)

aşağıda verilen gazeline nazire niteliğindedir (Dikmen, 1991, s. 609):

Ğalaṭ itdüm sipihri sofrâ-i bezm-i ṭarab şandum

Mehi sîmîn-ṭabaḳ Pervîn’i ‘unḳûd-ı ‘ineb şandum

Şıyânetmiş meger maḳşûdı zaḥm-ı tîğ-i çeşminden

Baňa vaz‘-ı teğâfûl-gûnesin yârûñ ğaḏab şandum

Ḳuşûr itdüm niyâz itmekde şâhum saňa mestâne

Düşüp dāmānuña yüz sürmegi terk-i edeb şandum

Tebessümden dehānuñ olduğın hiss eyledüm ammâ

Meger reng-i tebessüm şığmamış ben anı leb şandum

Dırâz itmiş şurâhî gerdenin bûs-i lebi cāma

İki ḥasret-keşîde yâri ğüyâ leb-be-leb şandum

Raķīb-i rū-siyāhuñ yāre der-pey geldügin gördüm

Ķafā-yı şāhid-i rūza düşen gīsū-yı şeb şandum

Dir idi rūḥ-ı Nābī görse Vehbī kāle-i nazmum

Sevād-ı safḥaḥı bendergeh-i şehir-i Haleb şandum

Zîver'in gazeline nazire yazdığı bir diğer şair Bosnalı Sâbit'tir. Zîver, naziresinde Sâbit'in şiir söyleme konusundaki hünerini överek onu bu konuda bir üstat olarak zikreder ve ona denk bir şair olmanın mümkün olmadığını ifade eder. Ayrıca naziresinin sonunda ruhuna rahmet okuduğu Sâbit'in şiirini tanzir etmekteki maksadının onu yad etmek olduğunu belirtir. Zîver divanında bulunan 49 numaralı gazel, Sâbit'in (ö. 1124/1712) de aynı zamanda Hayâlî'ye nazire olarak yazdığı aşağıdaki gazeline nazire niteliğindedir. (Karacan, 1981, G. 246):¹

Ben ol gül-püş-ı istiḥyāya ṯhām-ı vişāl itmem

Semen-zār-ı 'izārın lāle-ḥīz-i infī'āl itmem

Dehān-ı ārzū da ḵalmadı dendān-ı iḵbālüm

Felekden gūşe-i destāra ümmīd-i hilāl itmem

Alışdum sāde ser-püş-ı cünūna şimdiden soñra

Ser-i jülīdeme Kışmirī-i sāmānī şāl itmem

¹ Bu gazelin alıntılandığı çalışmada, divan metninin bulunduğu bölümde sayfa numarası mevcut olmayıp manzume numaralarıyla yetinilmiştir. Söz konusu gazel 246 numaralı gazeldir.

Düşürmiş mest olup hāk-i niyāza al çaķşırın

Yine dir ‘ırz-ı kālā-yı cefāyı pāymāl itmem

Hayālî kal‘a-bend-i sīnedür ıtlāk içün bārī

Niçün ol şāh-ı hūbāna varup bir ‘arz-ı hāl itmem

Nazāremden tıyarlar imtiyāz-ı tab‘umı Şābit

Taşalluf eyleyüp ben da‘vī-i fazl ü kemāl itmem

Zîver divanında bulunan ve nazire niteliğinde olan bir diğerk gazel ise 81 numaralı gazeldir ve Sabîh’in (ö. 1198/1783) aşğıdaki gazeline yazılmıştır (Özdingiş, 1998, s. 772):

Ėam-ı kevneyni terk it dil-hırāş-ı nām u neng olma

Şafā-yı ‘alem-i bī-rengi kesb eyle dü-reng olma

Mey-i la‘lün görüp mest ol Ėubār-ı haţtı neylersin

DimāĖ-āşüfte-i keyfiyyet-i esrār-ı beng olma

Sülük eyle tarīķ-i deyr-i ‘aşķa istikāmetle

Dönüp zāhid çü cām-ı bāde hem-reng-i fireng olma

Şafā-yāb eyle mir‘āt-ı derūnuñ sırr-ı vahdetle

Şaķın efķār-ı keşretten keder-ālūd-ı jeng olma

Geçüp telvinden temkîn ile tevsî‘-i meşreb kı1
Hamûl ol hum gibi hem-çün sebû-yı bâde-teng olma

Devâm-ı zindegî vâ-beste-i hilm ü kanâ‘atdur
Şakın der nerre-bâz-âsâ harîs ü tîz ceng olma

Şabîhâ berķ-cevelân ol hûnerle deşt-i ma‘nâda
Semend-i nây-ı kilķ-i pûç-mağzân gibi leng olma

BÖLÜM 3

ZÎVER DİVANI'NIN İNCELENMESİ

3.1 Divanın şekil özellikleri

3.1.1 Nazım şekilleri

Bu çalışmada *Dîvân*'ının elimizde bulunan üç nüshasından hareketle Zîver'e ait, 1 tevhit konulu manzume, 20 kaside, 4 mesnevi, 1 murabba, 2 terakib-bent, 1 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 88 gazel, 1 koşma, 16 kıta, 4 matla ve 15 tarih tespit edilmiştir.

Dîvân, mesnevi biçiminde kafiyeleşmiş tevhit konulu 5 beyitlik kısa bir manzume ile başlamaktadır. Fakat bu manzumenin kasidelere ait tevhit türünün şekil özelliklerini taşımadığı görülmektedir. Buna karşın manzumenin başında bulunan “berâ-yı sitâyîş-i İzîd-i te‘âlâ bi'l-‘izz ve'l-i‘zâz” ifadesiyle de bunun “sitâyîş” yani övgü temalı bir manzume olduğuna işaret edilmiştir. Zîver divanında gazeliyattan önceki bu ilk bölümde ağırlıklı olarak övgü temalı şiirler bulunmaktadır. Fakat bu övgü temalı şiirler çeşitli nazım şekillerinde kaleme alınmıştır. Dolayısıyla şairin kasideyi; belirli bir nazım birimine, uyak düzenine sahip bir nazım şeklinden ziyade övgü temalı bir şiir olarak düşündüğü düşünülebilir.

Eski Türk edebiyatı çalışmalarındaki şekil ve tür konusundaki bu tasnif problemiyle ilgili olarak Kurnaz ve Çeltik (2012), şiirin kafiyesinin hangi nazım şekliyle örtüşüyorsa, ona o şeklin adının verilmesi gerektiğini ve bunun da tutarlı bir çıkar yol olduğunu savunmaktadırlar. Aksi hâlde meselenin, içinden çıkılmaz bir hâl alacağını ve nazım şekliyle ilgili kuralların gereksiz bir bilgi yığına dönüşeceğini ifade etmektedirler. Bu çalışmada da şiirlerin, şekil özellikleri göz önünde tutularak tasnif edilmesi tercih edilmiştir. Bununla birlikte şairin bu konudaki bakış açısının ve

kabullerinin anlaşılıp açıklanmasına da gayret edilmiştir. Bu doğrultuda divanda 1'i Farsça olmak üzere 20 kaside bulunmaktadır. Fakat bahsedildiği üzere, övgü temalı olmasına karşın kaside formu dışında yazılmış şiirler de vardır. Örneğin; kasidelerin bulunduğu bölümde yer alan ve 1 numaralı kasideden hemen sonra gelen gazel formundaki 5 beyitlik şiir, Hz. Muhammed'i methetmek amacıyla kaleme alınmış, naat konulu bir şiirdir. Zaten bu şiirlerin başlığındaki "midhat" ve "sitâyîş" gibi ifadeler de şairin nazım şeklinden ziyade nazım türüne göre bir tasnifi tercih etmiş olduğunu gösterir. Bu tercih de Zîver'in divan şiirinin şekil ve tür özelliklerine dair bakış açısını yansıtmaktadır.

Diğer yandan bu divandaki kaside formundaki bütün şiirlerin din ve devlet büyüklerini methetmek amacıyla kaleme alınmış, övgü mahiyetinde şiirler olmadığını da belirtmek gerekir. Örneğin divandaki 8 numaralı kaside; nazım birimi, uyak düzeni ve uzunluk bakımından kaside nazım şeklinin özelliklerini haiz olduğu için tarafımızca kaside olarak tanımlanmıştır. Fakat aynı şiirin muhtevası incelendiğinde kaside için söz konusu edilen övgü temasının bu şiir açısından geçerli olmadığı görülür. Şair bu şiirinde, düşlediği bir olayı kaside formunu kullanarak hikâye etmiştir ve bu şiiri son beyitte de bir tahkiyeye işaret edecek biçimde "zıfâfnâme" olarak nitelendirmiştir.

Divandaki kasidelerle ilgili öne çıkan bir diğer özellik de bu şiirlerin kasidenin geleneksel kompozisyonunu tam anlamıyla yansıtmayışıdır. Yani alışılmış bir kasidede bulunan bölümlerin tümüne bu kasidelerde genelde rastlanmamaktadır. Kasidelerin birçoğu doğrudan memduhu övgüyle başlar ve hemen sonrasında ise fahriye ve dua bölümleriyle sonlanır. Bu doğrultuda kasidelerin bir kısmının ortalama kaside uzunluğundan kısa olduğunu da belirtmek gerekir. 6 numaralı kasidenin 29. beytinde şairin, kasidesini "kaside-i beççe" olarak tanımladığı görülür.

Kaside yavrusu, küçük kaside anlamına gelen kaside-i beççe ortalama kaside uzunluğundan kısa ya da bütün bölümleri bulunmayan kasideler için kullanılır (Kurnaz & Çeltik, 2010, s. 137). Şairin de 33 beyitlik kasidesi için bu tabiri kullandığına bakılırsa, gelenekte kasidenin uzunluğu için kabul görmüş 33-99 beyit şartını ölçüt aldığı düşünülebilir. Bu açıdan değerlendirmek gerekirse şairin 33 ve bunun altında beyit sayısı ile yazılmış 8 kasidesi bulunmaktadır. Bunlar dışındaki kasideler ise genelde 34 ile 49 beyit aralığındadır. Divandaki en kısa kaside 15 beyitten oluşan Neylî Efendi için yazılmış 18 numaralı kasidedir. En uzun kaside ise bir naat olan ve 59 beyitten oluşan 1 numaralı kasidedir. Kasidelerin beyit sayılarına göre dağılımı ise şöyledir:

Kaside numarası	K. 1	K. 2	K. 3	K. 4	K. 5	K. 6	K. 7	K. 8	K. 9	K.10
Beyit sayısı	59	57	31	37	40	33	23	30	26	48

Kaside numarası	K.11	K.12	K.13	K.14	K.15	K.16	K.17	K.18	K.19	K.20
Beyit sayısı	35	33	49	39	25	42	34	15	29	35

Ayrıca divandaki bir kısım kasidelerin, genelde mesnevilerde tercih edildiği bilinen aruzun kısa vezinleriyle yazıldığı ve bu açıdan görünüş itibarıyla mesnevi formunu çağrıştırdığı görülür. 2, 3, 4, 7 ve 10 numaralı kasideler aynen bu şekildedirler.

Divandaki 3 numaralı Farsça kasidenin 2. beyti de matla beyti gibi kafiyeli olduğu için iki matlalı anlamına gelen “dü-matla” (Kurnaz & Çeltik, 2010, s. 62) kaside örneğidir.

Divandaki kasidelerin veya övgü şiirlerinin büyük bir kısmı devlet makamındaki kişiler için kaleme alınmıştır. Bu kişiler Sultan I. Mahmud,

Hekimbaşızâde Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Defterdar Behçet Efendi, Halil Bey, Hasan Paşa, Defterdar Âtîf Efendi ve Neylî Efendi'dir. Bu isimlerin birçoğu için divanda birden fazla kaside mevcuttur. Örneğin 1'i Farsça olmak üzere 4 kaside Sultan I. Mahmud'a ithafen yazılmıştır. Aynı şekilde Behçet Efendi için yazılmış 4, Şeyhülislam Esad Efendi için yazılmış 2 ve Defterdar Âtîf Efendi için yazılmış 2 kaside bulunmaktadır.

Divanda 4 tane kısa mesnevi vardır. İlk yedi beyti Farsça olarak kaleme alınmış 1 numaralı mesnevi, konu itibariyle Esad Efendi'ye ithaf edilmiş bir methiyedir; ancak bu manzumenin kimi bölümlerinde şair yaşadığı birtakım hâl ve tecrübeleri, memduhla arasında geçen bazı sohbetleri de öyküleyici bir anlatımla aktarır. “Bir zâtın bir dil-ber ‘alâkası olmağla inşâd oldu” şeklinde bir başlığa sahip 2 numaralı mesnevi, bir “civân” ile bir “pîr” arasındaki münasebeti konu edinir. 3 numaralı mesnevi de yine Behçet Efendi'ye yazılmış methiye konulu bir şiirdir. Şair bu mesnevide Behçet Efendi'nin yardımseverliğinden konu açarak acziyetini ona bildirir ve kendisinden lütuf diler. 4 numaralı mesnevide ise meçhul bir zatın ahvalı alay ve hiciv yollu olarak anlatılır. Buradan hareketle divanda yer alan mesnevilerin de mesnevinin geleneksel şekil ve muhteva özelliklerini yansıtmadığı söylenebilir. Öncelikle, bir mesnevide bulunan dibace, sebep-i telif, hatime gibi bölümler bu mesnevilerde söz konusu değildir. Dahası 2 numaralı mesnevi dışındaki örnekler geleneksel bir mesnevideki tahkiye unsurlarına da sahip değildir. Dolayısıyla bu örneklerde baştan sona bütünlüklü bir tahkiyenin olmadığını, yalnızca yer yer öyküleyici bir anlatımdan yararlanıldığını söylemek yerinde olacaktır. Bu mesnevilerin beyit sayıları ise şöyledir:

Mesnevi numarası	M. 1	M. 2	M. 3	M. 4
Beyit Sayısı	40	65	48	24

Divanda 2 terhib-bent vardır. 1 numaralı terhib-bent 6 bentten oluşmakta ve her bentte 7’şer beyit bulunmaktadır. Bir diğer terhib-bent ise 5 bentten oluşmakta ve her bentte 5’er beyit bulunmaktadır.

Divandaki tek müseddes 6 bentten oluşmaktadır. Mütেকerrir özellikte olan müseddeste her bent sonunda “*Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār / Şan bu tîgiñ vaşfidır bu mışra ‘-ı gevher-nişār*” dizeleri tekrar eder. Ayrıca bu müseddes, Farsça olarak kaleme alınmış 2. bendi dolayısıyla divandaki mülemma manzume örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Divanda bulunan tek muhammes örneği ise 5 bentten oluşmaktadır. Bentler sonunda yalnızca uyak ve redif yönünden bir benzeşme olduğu için müzdeviç muhammes örneği niteliğindedir. Aruzun kısa bir kalıbıyla yazılmış olup âşıkâne bir üsluba sahiptir.

Divandaki tahmis örneği 18. yüzyıl şairlerinden Seyyid Vehbî’nin bir gazeline yazılmıştır ve 6 bentten oluşmaktadır. Seyyid Vehbî’nin tahmis edilen gazeli aslında 9 beyitten oluşmaktaysa da Zîver bu gazelin 6 beytini tahmis etmiştir. Bu beyitler 1, 2, 3, 4, 8 ve 9. beyitlerdir.

Zîver’in gazelleri çoğunlukla 5 beyitten oluşmaktadır. Bununla birlikte 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12 ve 20 beyitlik gazelleri de vardır. Gazellerin beyit sayısına göre dağılımı aşağıda gösterildiği gibidir:

Beyit sayısı	4	5	6	7	8	9	11	12	20
Gazel sayısı	1	46	21	11	3	3	1	1	1

Zîver’in (Z) harfi dışındaki tüm harflerle yazılmış gazelleri bulunmaktadır.

Gazellerin harflere göre dağılımı ise şu şekildedir:

Harf Gazel sayısı

ا 3

ب 1

ت 1

ث 1

ج 1

ح 1

خ 1

د 1

ذ 1

ر 13

ز 3

س 1

ش 2

ص 1

Harf Gazel sayısı

ض 1

ط 1

ظ 1

ع 1

غ 1

ف 2

ق 2

ك 3

ل 2

م 8

ن 9

و 1

ه 17

ى 8

Zîver'in gazelleri konu bakımından çeşitlidir. Gazeller genel olarak âşıkâne ve hikemî bir üsluba sahiptir. Hikemî üsluplu gazeller çoğunlukla tasavvufî ilgilidir ve ahlaki nasihatlere yer verir. Zîver'in yek-ahenk özellikte birkaç gazeline de rastlanır. Örneğin 50 numaralı gazelde, şairin Kasımpaşalı bir mahbubun aşkından düştüğü hâller anlatılır. Şair divanında Farsça olarak kaleme aldığı 3 gazeline de yer vermiştir. Bunlar 17, 59 ve 62 numaralı gazellerdir.

Gazellerin bulunduğu bölümde bir koşmaya da tesadüf edilir. 6+5 ve 4+4+3 kalıplarının karışık olarak kullanıldığı bu koşma 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır ve 5

dörtlükten oluşmaktadır. İlk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizesi öteki dörtlüklerde yinelenen koşma türüne koşma-şarkı denir (Dilçin, 2013, s. 309). Zîver’e ait bu koşma da ilk dörtlükteki “Yine görüşürüz Mevlâ kerîmdir” ifadesinin diğer dörtlüklerin son dizesinde yinelenmesinden ötürü bir koşma-şarkı örneğidir. Sevgiliden ayrılık ve ona duyulan özlemi lirik bir şekilde ifade ettiği için güzelleme türündedir. Şair koşmanın son dörtlüğünde mahlasını kullanmıştır.

“Rubaiyat” başlığı altında kıta nazım biçimiyle yazılmış 9 şiir bulunmaktadır. Bu kıtaların uyak düzeni itibariyle ise kıtanın bir türü olan “nazım” olduğunu belirtmek gerekir. Nazım, birinci beyti musarra olan, başka bir deyişle birinci, ikinci ve dördüncü dizesi birbiriyle uyaklı kıtalara denir (Dilçin, 2013, s. 202). Kıta nazım biçiminde az olmakla birlikte mahlas kullanımına rastlanır. Nitekim Zîver de 1 ve 6 numaralı kıtalarında mahlasını kullanmıştır. Şairin bu şiirler için “rubaiyat” başlığını kullanması da yine şairin şekil ve tür meselesine bakış açısıyla ilgili bir duruma işaret etmektedir. Rubai nazım şeklinin kendine özgü bir vezni vardır. Bu şiirleri ise yazıldıkları aruz vezni itibariyle rubai olarak değerlendirmek mümkün değildir. Fakat şair bu şiirleri uyak düzeni ve nazım birimi, yani dış görünüşü itibariyle rubaiye benzetmiş ve kendi tercihi doğrultusunda bu şekilde tanımlamış olmalıdır.

“Mukattaat” başlığı altında ise 7 kıta bulunmaktadır. Bu kıtalar “rubaiyat” başlığı altındaki kıtalardan farklı olarak nazım türünde değildir, xa xa uyak düzenine sahiptir. 11 ve 13 numaralı kıtalarda şair mahlasını kullanmıştır.

“Metali” başlığı altında tümü âşıkâne bir üslupla kaleme alınmış 4 adet matla bulunmaktadır.

Zîver, divanındaki 15 tarih manzumesinin 14’ünü kıta-i kebire biçiminde kaleme almıştır. Yalnız 3 numaralı tarih manzumesi kaside formunda kaleme alınmıştır. 10, 11 ve 13 numaralı tarihler dışındaki tüm tarihlerde mahlas

kullanılmıştır. Tarihlerden ikisi kasidelerin bulunduğu bölümde yer almaktadır.

Bunlar Kırım Hanı Selâmet Giray'ın tahta çıkışı için düşürülmüş 1 numaralı tarih ile 1748 yılında Sultan I. Mahmud tarafından inşa ettirilen Bayıldım Kasrı (Genim, 2004) için düşürülmüş 2 numaralı tarih manzumesidir.

“Tarihat” başlığı altındaki ilk tarih manzumesi olan 3 numaralı ilk tarihin kim için düşürüldüğü belli değildir. Sonrasındaki tarih manzumeleri sırasıyla Mustafa Paşa'nın inşa ettirdiği divanhanesine, Ağakapısı'nın onarımına, Defterdar Behçet Efendi'nin yeni evine, Münif Efendi'nin vefatına, Amine Sultan Çeşmesi'nin yapımına, has kesedarının sakal bırakmasına, kimliği meçhul bir şahsın doğumuna, Zîver'in kızının vefatına, Kerameddin Çelebi'nin vefatına, Fatma Hanım'ın vefatına, Yeğen Mehmed Paşa'nın sadarete gelmesine ve Abdullah Paşa'nın çocuğunun doğumuna düşürülmüştür. 6 numaralı tarih manzumesinde, yalnız noktalı harflerin sayı değerlerinin toplamıyla hesaplanan “mücevher tarih” yöntemi (Dilçin, 2013, s. 504) kullanılmıştır. Bunun dışındaki tarih manzumelerinde ise “tam tarih” yöntemi kullanılmıştır.

3.1.2 Vezin

Zîver divanında aruzun 14 farklı kalıbı kullanılmıştır. Divanda kullanılan vezin kalıpları ve bu kalıpların kullanıldıkları nazım şekilleri EK B'deki tabloda gösterilmiştir.

Divanda vezin gereği, ünlü sesle biten bir kısım kelime veya ekten sonra yine ünlü sesle başlayan bir kelime geldiğinde, ilkinin son ünlüsünün düşürülüp sonraki kelimeye bağlanarak okunduğu durumlara sık rastlanır:

O zū-himem *k'ola* hem-nām-ı mefl̄ar-ı ‘ālem

N’ola şerī‘at-ı ğarrāya sa‘y olsa müfid [K. 19/25]

V’ey dili dürc-i dür-i mālā-nihā

Genc-i rumūzāt-ı nikāt-ı bihīn [K. 4/2]

Bir büt-i nā-rāma çespān-ı perestiş olmadım

Ey sipihr-i bī-ḥamiyyet *n’eyledim n’itdim* saña [G. 4/6]

Vezin gereği benzer bir kullanım da “için” edatının ilk hecesinin düşürülüp kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılması şeklindedir:

Olduğum-çün āsiyāb-ı çarḥ-ı dūnuñ ğam-keşi

Cüyveş aldım yine āġūşuma bir mehveşi [G. 85/1]

Taḥammül eylemez çīn-i cebīn-i yāre nezzāre

Hirāsından *anıñ-çün* dīde-i aḥvel dü-nīm oldı [G. 87/2]

Yine vezin gereği kimi Arapça ve Farsça kelimelerin ses türetmesi yoluyla “bezim”, “cezim”, “nuḳul”, “rezim”, “şubuh”, “zaḥım”, “dehir” şeklinde okunduğu görülür:

Leb-i piyāleyi āġūşa aldığın gördüm

Bezimde duḥt-ı ‘ineb şīre olmadan engūr [G. 23/5]

Şubuh zann itme tarh-ı sînem üzre pençe-i yâriñ

Hilâl-i yek-şebe şeş-pâre oldu reşk-i sâkından [G. 61/2]

Oldukça nihân ile zahım-horde-i ‘aşkı

Zann itme tabîb-i felegi aña em eyler [K. 17/9]

Açık hece ihtiyacını karşılamak için kelimelerdeki şeddeli harfin şeddesiz okunarak tahfîfe başvurulduğu durumlara sık rastlanır:

İçinde bir kad-i mevzûna düş olup nazarım

Görince şandım anı nazm içinde beyt-i kaşîd [K. 19/10]

Cemâd-ı serd olur hecr-ile dil ‘ahd-i temûz olsa

Eser bād-ı semûm-ı berd gâhî râst gâhî kec [G. 8/4]

Bün-i deryâda şadef kalmaz idi çâk olarak

Dür-i nîsânı görüp açmasa ger âğuşın [G. 58/4]

Ne deñlü hısb u rehâ olsa kâle-i ümmîd

Yine dükân-ı vişâle kumâş lâzımdır [G. 20/4]

Diğer yandan kapalı hece ihtiyacını karşılamak için bazı kelimelerdeki aslında şeddesiz olan harfin şeddeli okunarak teşdîde başvurulduğu durumlar da yaygındır:

Āsitānīñ müttekā-yı bī-kesān-ı ‘ahd iken

Kimden *ümmīd*-i ma‘āş itsün dil-i hayret-fezā [K. 5/29]

Şekker-çekandır diyemem lezzet-i leben

Būs itmedikçe anda leb-i dil-rübāyı ben [G. 56/1]

Seni bir *kerre* görmek dīde-i dünyā ile cānā

Zihī vuşlat ki degmez müjdesi dünyā vü māfihā [G. 2/1]

Şairin dizede vezni uygulayabilmek için sıra dışı denemelerden yararlandığı görülür. Örneğin, vezin gereği tilki anlamındaki Farsça rûbeh (روبه) sözcüğünde sondaki “h” (ه) sesi, “e” olarak sesli okunacak şekilde kullanılmıştır:

Şihāb-ı dūd-ı āhım çekdi rāh-ı ‘aşka zencīre

Rakīb-i *rûbe-sīret* yol bulur mı bend-i teşhīre [G. 68/1]

Bīşezār-ı sūhānīñ şīr-i neri Zīver’dir

Görse vehminden olur *rûbe-meniş* teb-lerze [G. 71/6]

Bazen Türkçe kelimelerin de vezin gereği 1.5 okunacak şekilde kullanıldığı görülür:

O kühl-i çeşme münāsib bu *kaş* lāzımdır

Sipāh-ı gamzeñe elbette *baş* lāzımdır [G. 20/1]

Maşāf olursa n'ola zengiyān-ı hāl-i ruḥuñ

Cünūd-ı fitneye şahın-ı şavaş lâzımdır

[G. 20/3]

Mest-i nāzım yasağdan ğayrı

Pür-hirāsım uzağdan ğayrı

Yandı cânım çerāğdan ğayrı

Çāre yokdur ferāğdan ğayrı

Merhem-i derd-i dāğdan ğayrı

[Mh. 1/1]

Divanda ulama ve imalelere sıkça rastlanır. Bununla birlikte bir aruz kusuru sayılan zihaf örnekleri de mevcuttur. Çeviri yazılı metinde zihaf yapılması gereken yerler zihafli okunmuş, bu durumun ayrıca dipnotta gösterilmesine gerek duyulmamıştır. Aşağıda, divandaki bir kasideden alınan beyitte “dūçār” kelimesi vezin gereği zihafli okunmuştur:

Duçār olup baña nā-geh emāret-i tevḥīk

Görindi çeşmime bir ravza-i güzīde nihāl

[K. 1/4]

Zihaf kullanımına başka bir örnek “āzār” kelimesinin vezin gereği “azār” olarak okunduğu şu beyittir:

Azār eylese olmaz mı kühl-i dīdelerin

Sürūd-ı āhla dilden çıkan duḥān küstāḥ

[G. 10/4]

Bir diğer örnek ise “keştī” sözcüğünün vezin gereği zihafli okunduğu şu beyittir:

Ne kadar olsa sebāhatde yegāne şūfī

Olamaz ‘aşk-ile dūnbāle-rev-i keṣṭi-i Nūḥ

[G. 9/4]

Divanda yer yer vezin dolayısıyla zihafı okunması gereken bazı kelimelerin imlasının da değiştirilmiş olduğu görülür. Örneğin bazen “āyīne” ve “ürdībeḥišt” kelimelerindeki uzun “-ī” ünlüsünün vezin için kısa okunması gerekmiştir ve bu durum imlaya da yansımış, “-ī” sesini karşılayan “ى” harfi yazılmamıştır:

Görinür cebhe-i pākinden anıñ āyīneveṣ

Şuver-i yümn ü sa‘ādet eṣer-i feyz-i Ḥudā

[K. 18/7]

Hevāsı mensi-i bād-ı bahār-ı ürdībeḥišt

Şemīm-i ḡoncesi sermāye-i ḥayāt-ı ricāl

[K. 1/9]

3.1.3 Kafiye ve redif

Zîver’in şiirlerinde daha çok tam kafiye tercih ettiğini söylemek mümkündür.

Özellikle de bir uzun ünlü ve bir ünsüz ile biten kafiyelelere rastlanır:

İdmān-ı ‘aşk eylesün şūfiyān ‘abeṣ

Merd-i zükāma bŷy-ı gül-i gülsitān ‘abeṣ

[G. 7/1]

İltimās-ı merhem itmem yara nāsūr olmadan

Ben nefir-i āhı çaldım nefḥa-i şūr olmadan

[G. 63/1]

Vāye-çīn olsam da ḥvān-ı ‘ālem-i iksīrden

Dest-res kı̄bīl degil āmīziş-i taqdīrden

Oldı engüşt-i ḥıred leb-rīz-i zaḥm-ı ābile

Iztırāb-ı ḥall ü ‘aḳd-i rişte-i tedbīrden

[Kt. 3/1-2]

Der-i zifāfa resīde olunca bu dil-i zār

Selāmıma müteraḳḳıb imiş yemīn ü yesār

[K. 8/1]

Bī-niyāzım ‘izz-i cāh-ı çarḥ-ı ezraḳ-fāmdan

Hīç bākim yok ḥilāf-ı gerdiş-i eyyāmdan

[G 60/1]

Divanda tam kafiyeyle yazılmış şiirler kadar çok olmasa da yarım kafiyeyle yazılmış şiirlerin de geniş yer tuttuğunu belirtmek gerekir:

Ḥidīv-i Yeşrib ü Baḥā Muḥammed-i ‘Arabī

Kefīl-i rahmet-i Mevlā Muḥammed-i ‘Arabī

[G. 1/1]

Ḥam-ı ebrūsına baḳdıḳça keş-ā-keş görünür

Beñzer ol ḳavse zer-endūd u münakḳaş görünür

[G. 22/1]

Cām-ı ‘ayşım bu gice oldı leb-ā-leb memlū

N’ola reşk eyler ise bezmime ibrīḳ-i vużū

[G. 64/1]

Bint-i Sultān Muṣṭafā ‘işmet-penāh-ı rûzgār

Dûdmān-ı ‘iffetiñ revnaķ-dih-i ferruķ-demi

Sū-be-sū hükmin revān idüp bu cārī çeşmeniñ

Mā’-i şîrîn ile nā-yāb itdi şûr-āb-ı yemi

[T. 8/1-2]

Az olmakla birlikte zengin kafiye kullanıldığı şiirler de vardır:

Ebrûñı gören ey meh-i nev ġāzeyi n’eyler

Ol yāyı çeken şıķlet-i ħamyāzeyi n’eyler

[G. 13/1]

İrmez ħuşûle şûret-i ef’āl irādesiz

Bulmaz nişāb-ı ħüsnini gerden kılādesiz

[G. 28/1]

Şāhid-i ħāme kıyām itse n’ola taķşîle

Māl-ı mîrî ķalemiñ vāye vü sermāyesidir

Cümle itbā’ına müzdād-ı fażiletde velî

Baş bākî ķulıdır Zîver anıñ sāyesidir

[Kt. 11/1-2]

Şairin kimi zaman kafiye bulma konusunda zorlanıp tekrara düştüğü de gözlemlenir.

16 numaralı gazelin 2. ve 4. beyitlerinde kafiye sözcüğü aynıdır:

Ķo ķalsun zaķm-ı cānım tābe-rûz-ı rûsteķîz ammā

Baña dārû-yı vaşlıñ bir kez ey şūķ-ı cihān göster

[G. 16/2]

Sipih-r-i sifle-perver h n m n-s z-ı s h nverdir

Felekde var mı bir  z de na   ad-ı *cih n* g ster [G. 16/4]

19 numaralı gazelin 4. ve 5. beyitlerinde aynı sözcüğün kafiye için arka arkaya iki kez kullanıldığı görülür:

Nev ht-ı şiken-i k   le  an  at  ıl

Ken r-ı   r  -ı pür- but ba el mi deger [G. 19/4]

 m d-i b se-i gül-f m  eyleme Z ver

O s b-i misket-i hoş  but ba el mi deger [G. 19/5]

69 numaralı gazelin 1. ve 6. beyitlerinde kafiye için seçilen sözcük aynıdır:

Olanlar n fe-  n-i g suv n  *c me-h  b* içre

 az l-ı   n i y d itmez  alur z r-i hic b içre [G. 69/1]

Der-     eyleyen d   ze-i   m lini Z ver

Olur mı ser-b l n-i teg f l *c me-h  b* içre [G. 69/6]

Z ver  iirlerinde genellikle redif kullanmış ve bu rediflerin çoğunu Türkçe kelime, fiil ve eklerden seçmiştir. Divandaki rediflerin büyük kısmı ek ve kelime  eklinindedir. Bunun yanında hem ek hem kelime içeren redifler ile kelime gruplarından oluşan redifler de mevcuttur.

Kelime biçimindeki:

O sīmīn-sāķı mest-i teşne-i şahbā-yı leb şandım

Gelür peymāne-ber-kef sāķi-i duĥt-ı ‘ineb şandım

[G. 48/1]

Ek biçimindeki:

Gözüm şeb-tā-seher bīdār bir māhıñ firāķından

Fitīl-efrüz-ı āhım şu‘le-ĥız-i iştıyākından

[G. 61/1]

Ek ve kelime biçimindeki:

Germ ü serd-i ehl-i dil meşķ-i taĥammüldür baña

Zaĥm-ı peykān-ı sūĥanver ğonce-i güldür baña

Dil miĥek-pīrā-yı vaĥdetdir bu keşretgāhda

İmtiyāz-ı nīk ü bed Zīver tenezzüldür baña

[Kt. 9/1-2]

Kelime grubu biçimindeki:

Gelür ol şehsüvār-ı cerd gāhī rāst gāhī kec

Olup beydā-neverd-i merd gāhī rāst gāhī kec

[G. 8/1]

Zîver'in Arapça ve Farsça kelimeleri redif olarak kullandığı şiirleri de mevcuttur.

Fakat bu rediflerin genelde Türkçe'de olmayan seslerle yazılan gazellerde kafiye harfini sağlamak maksadıyla seçildiği söylenebilir:

Nigāh-ı çeşmiñe nisbetle āhuvān *küstāh*

‘İzār-ı hüsnüñe diğkatle gülsitān *küstāh* [G. 10/1]

Düşnām-ı dil-rübā gelür elbet baña *lezz*

Āzürde eyler ādemi gerçi edā *lezz* [G. 12/1]

Şikenc-i tırraña vā-bestedir ham-ı *maḥzūz*

Dehān-ı gonceye merhūndur fem-i *maḥzūz* [G. 35/1]

Diğer yandan divanda zaman zaman kafiye bütünlüğünün sağlanamadığı veya bozulduğu beyitlere rastlanır. Örneğin 33 numaralı gazelin “-rz” şeklinde olan kafiyesi 3. beyitte bozulmuştur:

Biz de müzdād-ı faẓilette yegāne dil idik

Nābe-cā gitdi dili kaldı sūḥan aña ‘ivaz [G. 33/3]

14 numaralı kasidenin matla beyti kafiye bütünlüğünü bozmuştur. Kasidenin “-ār” şeklinde olan kafiyesi matla beytinde “-zār” biçimindedir:

Bir gonce görse bu dil-i āşüfte *zār* olur

Mānend-i bülbül ‘aşq-ile derdi *hezār* olur [K. 14/1]

38 numaralı gazelin “-f” olan kafiyesi ilk iki beyitte “-ārif” biçiminde bulunur:

Nā-ehl ile germ-ülfet olan ehl-i ma‘ārif

Evkātın ider şūriş-i azdāda maşārif [G. 38/1]

Şad mürde dile feyz-i hayāt-ı ebedīdir

Gūş eyler iseñ zezeme-i şoḥbet-i ‘ārif [G. 38/2]

Kafiyenin göz açısından sağlanmasına rağmen anlam ve yapı itibariyle bozulduğu beyitlere tesadüf edilir. 43 numaralı gazelin “-ün” olan kafiyesi 2. beyitte bozulmuş ve bu durum redif bütünlüğünü de bozmuştur. Gazelin “-ün” şeklinde olan kafiyesi sözcüklerin kökünde bulunan harfler iken 2. beyitte kafiye, sözcüğün kökünde bulunan “ü” ile kendisinden sonra gelen eke ait “n” harflerinin birleşmesiyle elde edildiği için anlam ve yapı yönünden bozulmuştur:

Hayāl-i gamze-i yāre firīb-ḥorde iken

Nigāh-ı çeşmine raḡbet ider mi āhūnuñ [G. 43/2]

Divanda rediflerin bozulduğu bazı beyitler de söz konusudur. Rediflerdeki bozulma göz açısından bir bozulma teşkil etmese de anlam ve yapı itibariyle bir bozulma olarak değerlendirilebilir. Örneğin, 65 numaralı gazelin ismin yönelme hâl eki olan “-e” şeklindeki redifi, 3. beyitte söz konusu ek olmayıp sözcüğün kökünde var olan bir harf olduğu için redifte bozulma meydana gelmiştir:

Peyvend-i üns ü rişte-i ārāmı kaṭ‘ için

Şemşîr-i ebruvānı iderler müşāvere

[G. 65/3]

Benzer biçimde 51 numaralı gazelin ismin I. tekil kişi iyelik eki olan “-m” şeklindeki redifi iki ayrı beyitte hem anlam hem de yapı yönünden bozulmuştur. 4. beyitte söz konusu ek, iyelik eki olmayıp “bezm” sözcüğünün kökünde var olan bir harf olduğu için anlam açısından redif bozulmuştur. 5. beyitte ise söz konusu ek yine iyelik eki olmayıp ilgi eki olduğu için yapısal açıdan redif bozulmuştur:

Tā cām-ı Cem’den ‘ahd-i mey-āşām böyledir

Çekdik ayağı meykededen kaldı bu bezim

[G. 51/4]

Zîver tehālūk itme gürisne gedā gibi

Sîrân-ı ḥvān-ı vaşl añılur adımız bizim

[G. 51/5]

3.2 Divanın dil ve üslup özellikleri

3.2.1 Dil ve anlatım

Hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilirken Farsça ve Arapça bildiğine değinilen Zîver’in dili sadelikten uzak ve külfetlidir. Bunda Arapça ve Farsça sözcükleri yoğun biçimde kullanıyor oluşu ile tamlamaların etkisi büyüktür:

Cān-be-kefdir dil o tîğ-i çeşm-i ḥvūn-ālūddan

Ġayrı dāmen-çideyim naḳd-i ziyān u sūddan

[G. 55/1]

O rütbe ‘adli ‘aḳd-i imtizāc-ı şulḥ virmiş kim
Teḫāşısız gider neml-i muḫaḳḳar mühr-i şu‘bāna [K. 9/4]

Zebān-ı kilḳ-i ḫayret mūy-pīçide olup ḳaldı
Dü-nīm itdi anıñ ceyb-i ḫayālin farṭ-ı endişe [G. 70/4]

Ḳadr-i genc-i vaşlıñı bilmez raḳīb eyler telef
Şurre-i zer der-kef-i düzd olsa memhūr olmadan [G. 63/4]

Divanın genelinde terkipler geniş yer tutmakla birlikte özellikle kaside ve tarih manzumelerinde terkipler bollaşır, dil daha ağır ve külfetli bir hâl alır:

Ey neberd-ārā-yı ‘ālem cān-güdāz-ı Güstehem
Ḳabza-gır-i tīg-i ğamġam şaf-der-i deşt-i veġā [K. 5/2]

Ol şaf-şiken-i şaḥn-ı veġā sürse semendin
A‘dā-yı leked-küb ṭarīḳ-i ‘adem eyler [K. 17/17]

Mühim-sāz-ı ra‘iyyet Āşaf bin Berḫiyā-fiṭnat
Girībān-gır-i devlet şeb-çerāġ-ı bezmi ḫünkārıñ [T. 14/4]

Yukarıdaki beyitlerde de görüleceği üzere Zîver divanında Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanıldığı 3’lü ve 4’lü terkipler oldukça fazladır. Hatta bazen bu uzun terkiplerdeki unsurların bir kısmının birleşik isim veya sıfatlardan seçildiği de görülür. Böylelikle anlam giderek daha girift ve muğlak bir nitelik kazanır:

Nāvek-resān-ı ğamze-i dil-dūz-ı yārdan

Yokdur girīz ü rāḥata ey cān-be-kef mesāğ [G. 37/4]

Vesaḥ-şūy-ı miḥekk-i dūrc-i dildir mışkal-ı tevḥīd

Şakın mir'āt-ı tab'ın gibi gerd-ālūd-ı jeng olma [G. 81/3]

Geh temevvūc-res-i bī-ka 'r-i yem-i cevdetsiñ

Geh *telātum-şiken-i kaṇṭara-i sūy-ı necāt* [Tb. 1/1/5]

Sen ol ser-şafḥa-i 'unvān-ı kil-k-i āferīnişsiñ

Ki hestī-i vücūduñ *me'ḥaz-i eczā-yı fıtratdır* [Kt. 1/2]

Divanda oldukça fazla yer tutan bu zincirleme tamlamalardaki Arapça veya Farsça ifade sayısının yer yer 5'e çıkarıldığı da olur:

Nedir o dürr-i dil-efrūz-ı sāhil-i yem-i feyż

Nedir o gevher-i şebtāb-ı şayrefī-i hüner [K. 6/2]

Tāhir olmaz vesaḥ-ı ḥāṭırımız olmayıcak

Şüst ü şūy-ı mey-i ḥoy-kerde-i rūy-ı sāķī [Kt. 11/4]

Görüp gītī-metā'-ı Vehbi-i bendergeh-i nazmı

Nesīc-i kārgāh-ı Nābi-i şehir-i Haleb şandım [G. 48/4]

Zîver'in gazelleri de söz konusu terkipli ve ağdalı söyleyişten uzak bir nitelikte değildir. Bununla birlikte zaman zaman gazellerde sade bir söyleyişin yakalandığı da görülür:

Dirler görince rûyuñı bu āb u tāb ile
Bir anadan mı ıoğdı 'aceb āfıtāb ile [G. 75/1]

Her ūeb çerāğ-ı hûsnüñe yanmağa cān atar
Pervāneveū dilim ıolanur zemmm olur özüm [G. 51/2]

Būs iderken lebinı ūevk-ile peymāneyi gör
Berg-i gül gibi hemān oldu leb-ā-leb lerze [G. 71/5]

ūairin ūiirlerinde Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça ve hatta Türkçe-Farsça-Arapça kelimelerden oluūan galat tamlamalara yer verdiğı görülür:

Maūāf olursa n'ola zengiyān-ı hāl-i ruħuñ
Cünūd-ı fitneye ūaħn-ı ūavaū lāzımdır [G. 20/3]

Eylesem sīb-i ruħ-ı alıñna te'yīd-i nigāh
O leıāfet dil-i hūābīde mi eyler āgāh [Tb. 2/3/1]

Mest-i hūarābım öyle ki hūmlar az aķsa da
Seylāb-ı cūy-ı mey görünür baña ūu-yı ten [G. 56/5]

Nesīm-i nūkhēt-i vuşlat vezān olur dā'im

Bahār-ı ğonce-i al-i resūl böyle olur

[G. 24/4]

18. yüzyıla ait divanda yer yer Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait ek ve kelimelerle karşılaşılır:

Neş'e-rīz *olmayıcak* bezmimize cām-ı şabūh

Şāhid-i naqd-i merāmım kapar āyīne-i rūh

[G. 9/1]

Eylediñ āvīze-i gerden dil-i şūr-efgene

Destimāl-i mātemi ser-rişte-i *öñdül* gibi

[G. 82/6]

Faşl-ı bahārīñ *eyleyügör* midḥatın cedīd

Şeh-beyt-i nazmı eyleme bir āḥere ferāğ

[G. 37/3]

Rāyet-i gītī fūrūğın *göricek* gūy-ı mihr

Ser-be-girībān-ı reşk olmada şubḥ u mesā

[T. 1/13]

Ṭulū'-ı sūmnāt-ı düşmen-i bī-dīni *şındırdı*

Perestişgāhı nesh oldu 'adū-yı kīne-girdārīñ

[T. 14/5]

Müşk-nāb-ı ḥaṭ-ı ruḥsārīñı *gördükde* çü mār

Pīç pīç oldu benānımla reg-i çüb-ı kalem

[G. 52/5]

Deyimler

Divanda deyimlere de sıkça tesadüf edilir. Zîver şiirlerine serpiştirdiği deyimlerle beyitteki anlam çağrışımını çeşitlendirmiş, ifadeye hoş bir eda katmıştır. Bu deyimlerin bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Ağız sulanmak:

Lebin bir zāhid-i huşka şunup *ağzın şulandırılmış*

O sālūs-ı girān-cānı mey-i gül-fāma kandırmış [G. 31/1]

Ayağını çekmek:

Tā cām-ı Cem'den 'ahd-i mey-āşām böyledir

Çekdik ayağı meykededen kaldı bu bezim [G. 51/4]

Ayak basmak:

Nükhet-resān-ı nefḥa-i şevk oldu sū-be-sū

Sākī *ayağ basmadığı* dem meclis-i çemen [G. 56/3]

Baştan çıkarmak:

İıldılar ol gonceyi leb-rīz-i reng

Āl-ile *başdan çıkarup* bī-direng [M. 2/40]

Can atmak:

Her şeb çerāğ-ı hüşnüñe yanmağa *cān atar*

Pervāneveş dilim tolanur zemm olur özüm

[G. 51/2]

Canı yanmak:

Sürūd-ı āhı şerer-ḥīz olunca Mecnūn'uhn

Yanardı cān u dili leyl-i digergūnuñ

[G. 43/1]

Dünya gözü ile görmek:

Seni bir kerre *görmek dīde-i dünyā ile cānā*

Zihī vuşlat ki degmez müjdesi dünyā vü māfihā

[G. 2/1]

El ele vermek:

Çemende *el ele virmiş* nihāl-i tāze-resīd

Kenār-ı cūda temāşā iderdi anları bīd

[K. 19/9]

Gözü dönmek:

Gözi döndi göricek tıfl-ı semen-sīmāyı

Sā‘ati geldi olur kendüye ‘akreb lerze

[G. 71/3]

İmana gelmek:

Nüfûz-ı nuṭḡını görseydi rāhib-i murtāz

Gelürdi şübhesiz imāna olmadan muğber

[K. 6/18]

Kucak açmak:

Bün-i deryāda şadef qalmaz idi çāk olarak

Dür-i nīsānı görüp *açmasa* ger *āğūşın*

[G. 58/4]

Sırra kadem basmak:

N'ola Zīver düşürse fevtine tārīḥ-i zībāyı

Ḳadem başdı cināna *sırr olup* el-ḥaḳ Kerāmeddīn

[T. 12/7]

Taş kesilmek:

Olursa ḳaşd-ı fażiletle dür-nişār-ı kemāl

Yanında *taş kesilür* ḥayretinden ibn-i ḥacer

[K. 6/20]

Yanıp yakılmak:

Ḳıbḳızıl başı açık şāhid-i pervāne ile

Şem‘-i meclis baña *yanup yakılup* virdi ta‘ab

[G. 5/2]

3.2.2 Sebk-i Hindî üslubu

18. yüzyıl Osmanlı sahası divan şiirinde varlığını sürdürmeye devam eden sebk-i Hindî üslubunun etkilerini bu yüzyılda yaşamış olan Zîver'in şiir dilinde de görmek mümkündür. Zîver'in bu anlayışa mensup Sâbit, Nâbî, Fehîm, Sâib, Şevket, Örfî, Kemâl-i Isfahanî (Bilkan, 2009, s. 253-255) gibi isimleri divanında zikretmesi dikkat çekici niteliktedir. Bundan hareketle doğrudan Zîver'in bu isimlerin etkisinde kalmış olduğu söylenemese de belirli bir tarzın takipçisi olan bu şairlerin Zîver tarafından beğeni ve övgü ile anılması onun meylettiği düşünceye dair kısmen bir fikir sunmaktadır.

Sebk-i Hindî üslubunun şiirdeki en belirgin özelliği dizelerdeki üçten fazla unsurdan müteşekkil ve hatta bazen tüm dizeyi kaplayan zincirleme tamlamalardır. Örneğin divanda Hz. Ya'kûb'un hikâyesine konu olan gömleği vasfetmek için kullanılan ve tüm dizeye yayılmış 5 unsurlu bir tamlama şöyledir:

Fânûs-ı rāh-ı rü'yet-i naqd-i merāmmış

Pervâne-i başîret-i Ya'kûb'a pîrehen

[G. 56/7]

Divanda bol miktarda dört unsurlu zincirleme tamlama mevcuttur. Aşağıdaki beytin ikinci dizesinde yer alan tamlama da söz konusu uzun zincirleme tamlamaya bir örnektir:

Tılısm-ı genc-i ma'ânî aña müsaḥḥardır

Zebânı kufl-küşâ-yı der-i sivâ-yı ḥayāl

[G. 46/6]

Sebk-i Hindî üslubunun şiirdeki bir diğer yansıması şiir diline dâhil edilmiş yeni ve orijinal yapı ve terkiplerdir (Babacan, 2009, s. 29-46). İlk bakışta anlamlandırması güç gibi görünen bu gelenek dışı bağdaştırmalar Zîver'in şiirlerinde de bulunmaktadır:

Ėarķ-āb-ı baķr-ı ġavķa-i hecr oldum ‘ākıbet
Şebnem-nişār-ı būs-ı leb-i ġül-‘izār ile [G. 74/4]

Şebnem ġül-āb-ı şīşe-i ‘ıdı şikest ider
Ėül-ķīn-i feyz olmadadır bűy-ı ġonceden [G. 56/2]

Ėü āb-ı ķatre-i yākűt-ı ġuşķ ol merd-i bī-feyziñ
Nedir sűdı műşārűn-bi’l-benān ol līķ seng olma [G. 81/4]

Niġāķ-ı ķeşmiñe nisbetle āhuvān kűstāķ
‘Ėzār-ı ġűsniñe diķķatle ġűlsitān kűstāķ [G. 10/1]

‘Arż it yem-i ma‘āriķe cűş u ġurűşuñı
Girdāb-ı cehle uġrama ķek fűlk-i ġűşuñı [G. 86/1]

Dil-i Ferhād’ı ġűn-āġışte-i merg eyleyen āķır
Leb-i şīrindir yoķsa degildir ‘illet-i tīşe [G. 70/2]

Zîver'in şiirlerinde sebk-i Hindî űslubu ile alakalı olarak ġöze ķarpan bir başıķa űzellik de soyut kavramların somut nesnelerle bağdaştırılmasıdır. Terkip yoluyla

aralarında bir ilişki kurulan bu ifadelerden soyut olanın somut ile temsil edilmeye çalışıldığı görülür (Toker, 1996, s. 149). Bu anlatım tekniği sayesinde imgelerde ve üslupta bir incelik söz konusu olmuş, anlam pekişmiş ve ifadede bir canlılık ortaya çıkmıştır. Örneğin aşağıdaki beytin ilk dizesinde soyut bir kavram olan “merâm” ile somut bir varlık olan “ceyb” arasında teşhis yoluyla bir ilişki kurulmuş, âşığa ait bir his olan “merâm” âşıktan ayrı, cepli bir şahıs gibi tahayyül edilmiştir. Benzer şekilde beytin ikinci dizesinde âşığın “hâtır”ı âşıktan ayrı bir kişi olarak düşünülmüştür ki bu hayalde tıpkı bir insan gibi “hâtır”a ait bir burun (meşâm) söz konusudur:

Olur ceyb-i merāmın nağd-i bûy-ı ârzûdan pür

Meşâm-ı hâtıra ol zülf-i müşk-i nâb geldikçe [G. 72/2]

Aşağıdaki beyitte ise soyut bir kavram olan “tahammül” ile somut bir varlık olan “girîbân” arasında bir ilişki kurulmuş, “tahammül” yırtılıp paramparça olması muhtemel bir “girîbân” gibi hayal edilerek âşığın zorluğa dayanmadaki ısrarı anlatılmıştır:

Girîbân-ı tahammül tâbe-dāmân olsa şad-pâre

Yine her nâ-sezâdan iltimâs-ı ‘arz-ı hâl itmem [G. 49/2]

Sebk-i Hindî üslubunun bir başka özelliği de çoğu zaman şiire hâkim olduğu gözlemlenen melankolik atmosferdir. Bu üslupta kaleme alınmış şiirler dış dünyadan uzaklaşarak insanın iç dünyasına yönelmiş ve insan ruhundaki karmaşık duygularla ilgilenmiştir. Bu durum da şiirde bireysel bir ifade ile karamsar bir ruh hâlinin ön

plana çıkmasına neden olmuştur. Zîver'in şiirlerinde de genel olarak bir hüznün ve serzeniş hâlinde bahsetmek mümkündür:

Eyledi dās-ı keder hāşıl-ı 'ömrüm telef

Mezra'a-ı cān u dil bulmadı ašlā şeref [G. 39/1]

Yine meşşāta-i nakd-i emel tağlīt-i rāh itdi

'Arūs-ı tāli'-i nā-mihribānım kaldı bī-ğāze [G. 73/3]

Ġam-ı hātır-fürüz-ı Kays añılmaz oldu āhir-kār

Belā zencīrini çekmekde Zîver bī-naẓīr oldum [G. 50/6]

Sebk-i Hindî üslubu için söz konusu olan bir özellik de mübalağa kullanımıdır. Bu üslubun takipçisi şairler mübalağayı bir hayli önemsemiş ve kullanmışlardır. Bu yoğun kullanımla birlikte mübalağanın derecesinde de bir artışa, hatta aşırılığa gitmişlerdir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin belinin yok denecek kadar ince oluşu anlatılırken oldukça abartılı bir ifade tercih edilmiştir. Beyte göre sevgili o denli ince bir bele, görünümüne sahiptir ki bu hâliyle ona herhangi bir bakışın dahi ilişkisi mümkün değildir. Çünkü sevgilinin yok gibi olan beli, kendisine yöneltilen bakışı âdeta yok olmakla tehdit etmektedir. Şayet, buna rağmen herhangi bir bakış sevgiliye sataşacak olursa o ince bel, o bakışı hiç yokmuşçasına ziyana uğratıp kendisinden bir eser dahi bırakmayacaktır:

O mū-miyāna ne mümkün naẓar ta'alluk ide

Nigeh ta'arruẓ iderse olur hebā-yı hayāl [G. 46/4]

Aşağıdaki beyitte ise mübalağalı bir ifadeden hareketle şair, hakikat bilincinin kendi üzerindeki etkisini dile getirmiştir. Şaire göre asli gerçek onun için o denli yol göstericidir ki bu sayede kendi nezdinde sabah ile karanlık gece birbirinden farksız bir görünümde dir:

Baňa ‘ayn-ı haķıķat tā o deñlü reh-nümādır kim

Ber-ā-berdir yanımda şubh-ile gūyā şeb-i tīre [G. 68/2]

Bir başka beyitte ise sevgilinin yüzünün aydınlık ve parlak oluşu anlatılmıştır. Fakat bunun için doğrudan bir benzetme yerine anlamı kuvvetlendirmek için mübalağalı bir söyleme başvurulmuş, sevgili ile güneşin aynı anneden doğmuş iki kardeş gibi olduğu söylenerek sevgilinin yüzünün ne denli parlak olduğu ifade edilmek istenmiştir:

Dirler görince rūyuñı bu āb u tāb ile

Bir anadan mı ıoğdı ‘aceb āfītāb ile [G. 75/1]

3.2.3 Âşıkâne üslup

Zîver divanında âşıkâne tarzda söyleyişlerin de geniş yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Sevgilinin güzelliğı, çekiciliğı, ona duyulan aşk ve özlem ile birlikte; sevgilinin âşığa karşı kötü tutumu, ona çektirdikleri ve âşığın içinde bulunduğu kötü duruma aldırış etmeyişi, âşığın yalvarış ve yakarışları, sevgiliden şikâyet gibi konuların hisli bir üslupla anlatıldığı birçok söyleyiş mevcuttur. Aşağıdaki ilk beyitte âşık, ay yüzlü sevgilisinden ayrı olmanın derdiyle sabaha dek uyku uyuyamadığını ve ah ettiğini söyler:

Gözüm şeb-tā-seher bīdār bir māhīn fīrākından

Fītīl-efrūz-ı āhım şu‘le-hīz-i iştīyākından

[G. 61/1]

Öyle ki ayrılık derdiyle sabahladığı günlerin biri gelip biri geçmiş, âşık genç ömrünü kederle tüketmiş ve nihayetinde bu hâlde ihtiyarlamıştır:

Ağardı mūy-ı ser āmed-şūd-i şubh-ı fīrākından

Yitürdüm naqd-i vakt-i ‘ömrümi miḥnetle pīr oldum

[G. 50/3]

Üstelik âşık sevgiliye kavuşma ümidinin de boşa çıktığını belirterek sevgiliyi temaşa etme imkânına dahi erişemediğini söyler:

Qaldı verā-yı perdede dildār çıkmadı

Me’ mūlumız vişāli iken yār çıkmadı

[G. 88/1]

Âşık, sevgilisinin zulmünden yakınıp ondan kendisine merhametli davranmasını diler; çünkü sevgiliye kavuşmayı arzulama konusunda kendi gibi istekli bir başka kimse yoktur:

Var mıdır bir kerre inşāf it behey zālīm yeter

Bir daḥi mānend-i Zīver ḥvāstgār-ı vuşlatıñ

[G. 44/5]

3.2.4 Hikemî üslup

Zīver divanında hikemî tarzda söyleyişlere de tesadüf edilir. Bu tarz, daha önce şairin etkisinde kaldığını belirttiğimiz sebk-i Hindî üslubunun bir uzantısı olarak da söz

konusu olabilir. Nitekim Hint üslubu bir yönüyle bazı şiirlerde bir düşünceyi öncelemek ve “hikmetli” söz söylemek olarak da ortaya çıkmıştır. Zîver’in hikemî tarzdaki söyleyişleri genelde tasavvuf düşüncesi bağlamındadır ve ifadenin muhatapları gönül ehli olarak adlandırılan bu düşünceyi benimsemiş kimselerdir. Şair, aşk ehli olmaya talip kimselere hem bu dünyanın hem de öteki dünyanın zevklerine aldanmamaları gerektiğini söyler. Çünkü maddi bir değerden ibaret varlık ve zevklerle iştigal etmek aşk ehli kimseler için söz konusu olabilecek bir durum değildir:

Olma firîb-ı horde-i ârâyiş-i dü kevn

Pîrân-ı ‘aşka zînet ü zîb-i dükân ‘abeş

[G. 7/3]

İçinde bir galeyana sebep olan hâl ve düşüncelere sahip aşk yolunun yolcusu kimseye ilim ve irfana yönelip vaziyetini bu yolla arzuhâl etmesini tavsiye eder. Bu sırada cehaletten sakınıp bu yoldan kendisini uzak tutması gerektiğini söyler:

‘Arz it yem-i ma‘ârif cûş u hurûşuñı

Girdâb-ı cehle uğrama çek fülk-i gûşuñı

[G. 86/1]

İlim, irfan ehlinin ehil olmayan kimselerle yakınlık kurduğu takdirde vaktini anlamsız ve beyhude bir ilişki için harcamış olacağını ifade eder:

Nâ-ehl ile germ-ülfet olan ehl-i ma‘ârif

Evkâtın ider şûriş-i azdâda maşârif

[G. 38/1]

Başka bir beyitte ise dervişleri muhatap alan şair, dervişin iç huzuru yakalayabilmesi için dünyalık lakırdı ve dedikodulardan uzak durması gerektiği söyler:

Dil-i dervîşe ilkâ-yı sükûn elbette lâzımdır

Verâ-yı perde-i halvetde zîrâ güft ü gû olmaz

[G. 27/3]

Şair, manevi bir arayış ve yolculuğa niyetlenenlere nasihatte bulunur. Din çizgisinden uzaklaşıp küfre sapmaktan kaçınmak gerektiğini söyler:

Çü pây-ı hatve-i pergâr meşy ü devr ise kaçdıñ

Hudûd-ı merzbûm-ı dînden çıkma Fireng olma

[G. 81/2]

3.3 Divanın içerik özellikleri

3.3.1 Din ve tasavvuf

3.3.1.1 Dinî unsurlar

Allah

Zîver divanı, 5 beyitten oluşan tevhit konulu kısa bir manzume ile başlamaktadır.

Divanda bunun dışında sırf Allah'ı konu alan bir başka manzume bulunmasa da şiirlerin çoğunda Allah'a ait bazı isim ve sıfatların zikredildiği görülür. Hüdâ, Hüdavendigâr, İzîd, Yezdân, müte'al, kerîm, Mevlâ, Rabbü'l-âlemin, cihan-âferin, ilâh, Hak bu isim ve sıfatlardan bir kısmıdır:

Fıtratda 'aceb bâğçe-i şun'-ı *Hudâ*'dır

Her şu'besiniñ mîve-i cennet var içinde

[K. 11/24]

Fāzıl u naḳḳād u Aristo-ḥired

Nāzım-ı ğarrā-yı *cihān-āferīn*

[K. 4/15]

Her laḥza temennī iderim *İzid-i bī-çün*

Şadrında anı yümn-ile şābit-ḳadem eyler

[K. 17/31]

Nev-esās-ı ḥāṭırım vīrān iden a‘dā-nevāz

Bulmasun āṣār-ı raḥmet *ḥālḫ-ı* mevcūddan

[G. 55/3]

Melekler

Cebrail

Dört büyük melekten biri olan Cebrail, Zîver divanında “Ruhü’l-emin”, “namus-ı ekber” isimleri altında zikredilmiştir. Bu isimlerle anılan Cebrail, üfürmesiyle Hz. Meryem’i gebe bırakan melek olarak can verici ve diriltici bir nefese sahip olması, kanatlarını olağüstü bir hızda hareket ettirmesi yönleriyle ele alınmıştır. Şair, Şeyhülislam Esad Efendi’yi övmek için kaleme aldığı bir şiirinde onun nefesinin Cebrail’i bile kışkandıracak bir dirilticiliğe sahip olduğunu dile getirir:

Ey ḳalemi mükḥüle-i ḥūr-i ‘īn

Nefḥası reşk-āver-i Rūḥü’l-emīn

[K. 4/1]

Naat konulu bir manzumede ise şair Hz. Muhammed’in şefaatine nail olmak için yalvarırken Cebrail’in kanatlarının hızını duası için bir vesile olarak zikreder:

Be-sür‘at-i per-i nāmūs-ı ekber ü melekūt

Be-zıkr-i sidre-niştān-ı ğurre-i meh ü sāl

[K. 1/47]

Rıdvān

Cennetin kapıcısı olarak bilinen bu melek, Sultan I. Mahmud tarafından inşa ettirilen Bayıldım Kasrı için düşürülen bir tarih manzumesinde zikredilir. Şair, Rıdvān’ın bu kasra bekçi olsa orayı cennetteki vadedilmiş köşkün ikizi sanacağını söyler:

Zır ü bālāsına Rıdvān olaydı nigerān

Dir idi işte budur tev’em-i kâşr-ı mev‘ūd

[T. 2/4]

Kerrubiyan

Dört büyük melekten her biri için kullanılan bu ifade yalnız bir beyitte defterdarı övmek üzere geçer:

O kerrübī-nihāda çok mı bu ھilm-i ھarīfāne

Emīn-i devlet-i ھākān-ı heft iklīm ola maḥzā

[K. 13/26]

Hârut

Büyücülük konusundaki ustalığıyla bilinen bu melek, şair tarafından şiirinin âdeti bir sihir olarak addedilip övüldüğü durumlarda zikredilmiştir. Şair büyüleyici özellikteki şiirinin sihir konusunda Hârut’u bile kışkırtacak bir hünere sahip olduğunu ifade eder:

Ben ol maḥsūd-ı Hārūt-ı füsün-sāzım ki ez-cümle

İder āyīn-i siḥr-i nā-nümünü benden istid‘ā

[K. 13/44]

Ayet, Sure ve Hadisler

Aşağıdaki beyitte, Bakara suresinin “Bu kitap, hiç şüphe yok, sakınanlar için bir rehberdir” anlamındaki 2. ayetinin “Hiç şüphe yok” kısmına karşılık gelen “lâ reybe” ifadesi alıntılanmıştır:

Ṭab‘ımdır ‘aceb maḥfaza-i nükte-i *lā-reyb*

Mektüb-ı kalem-gır-i emānet var içinde

[K. 11/10]

Bir diğer beyitte Necm suresinin 17. ayetinde yer alan ve “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı” anlamına gelen “mâ-zāğa’l-basar” ifadesine yer verilmiştir:

Naḫş-ı pāy-ı mūrı derk eyler şeb-i deycūrda

Ḳılsa *mā-zāğa’l-basar* gerd-i rehiñ çeşm-i ‘amā

[K. 5/16]

Bir başka beyitte ise doğrudan bir ayet ismine işaret edilmiştir. Aşağıdaki beyitte geçen “ayet-i nūr” ifadesiyle sureye adını veren ve Allah’ın gökleri ve yeryüzünü aydınlatan nurunu tasvir eden (Yaşaroğlu, 2007, s. 247) Nūr suresinin 35. ayetine gönderme yapılmıştır. Ayetin ismi ve manası yönüyle sevgilinin ayva tüylerine tezat oluşturacak şekilde yüzünün aydınlığına işaret edilmiştir:

Şeker-ḥand-ı lebiñ selsāl-ı cennetden ‘ibāretdir

Ḥatıñ tefsīr-baḫş-ı āyet-i Nūr oldı gitdikçe

[G. 66/3]

Divandaki müseddesin Farça olarak söylenmiş 2. bendinde ise Saff suresinin 13. ayetinde geçen “Nasrun min-Allâhi ve fethun karîbun” şeklindeki ifadeye yer verilmiştir. “Allah’ın yardımı ve yakın bir fetih” anlamına gelen bu ifade söz konusu ayet bağlamında Allah tarafından müminlere bildirilmesi istenen bir müjde niteliğindedir:

Doşmenân zîn séyf-é noşret mîbered her dem neşîb

Cowhereş *neşron mén Ellāh* est ve *fethon kerîb* [Ms. 1/2]

Bir başka beyitte hadis-i kudsî olduğu ileri sürülen “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” şeklindeki ibarenin ilk kelimesi olan “levlāk” zikredilmiştir:

Eyā şehinşeh-i dīhīm-i sâha-i *levlāk*

Eyā mü’eddî-i fîtrat eyā huceste-hışāl [K.1 /30]

Peygamberler

Hz. Muhammed

Divanda kendisinden en çok bahsedilen peygamberdir. Hz. Muhammed için yazılmış bir naat ve yine övgü maksadıyla yazılmış gazel biçiminde bir manzume bulunmaktadır. Bu müstakil şiirler dışında farklı birtakım isim ve sıfatlarla birçok beyitte Hz. Muhammed’den bahsedilir:

Muhibb-i *Ahmed-i mürsel* mufaşşal-sâz-ı müstaḳbel

Mühim-sâz-ı meşîyyet müsteşâr-ı hüsrev-i dānā [T. 3/2]

Ne h   be vaşf-ı h  red-s  z-ı *Seyyid     s-sa  kaleyn*

Ne h   be ma  z-ı d  r  d u sel  m i   aret-i   l

[K. 1/18]

Aşağıdaki beyitte geçen ve padişahı övmek amacıyla kullanılan ‘‘mak  m-ı mahm  d’’ ifadesiyle ise Hz. Muhammed’e özgü bir kavrama telmih yapılmıştır.   vg  ye layık yer anlamına gelen bu tabir Hz. Muhammed’in kıyamet gününde sahip olacağı yüksek dereceli makamı ifade etmek için kullanılır:

  ev  k-ile a  dı ser-i c  y didi t  r  hin

P  di    hım sa  na l  y  k bu *mak  m-ı mahm  d*

[T. 2/22]

Hz.   dem

Hz.   dem divanda, kimi kaynaklarda buğday da olduğu (Pala, 2004, s. 6) rivayet edilen yasak meyvenin bulunduğu ağaca meylettii  i, ondan yediği ve bunun sonucunda Hz. Havva ile birlikte cennetten çıkarıldığı inancı yönüyle zikredilir:

  dem degil miyim   cecer-i gendüm-i vi    l

Sevük itdi ‘  k  bet beni bir     h-ı esmere

[G. 65/4]

Hz. N  h

Divanda Hz. N  h’a inşa ettiği gemi ve tufan hadisesi itibariyle bir beyitte yer verilmiştir. Z  ht konusundaki çabası bakımından eşsiz bir yüzücü olarak düşünülen sofunun, a  k söz konusu olduğunda N  h’un dağlar gibi büyük dalgalar arasında yüzen gemisinin (Pala, 2004, s. 361) peşi sıra yüzen bir konumda bile olamayacağı söylenmiştir:

Ne kadar olsa sebāhatde yegāne şūfī

Olamaz ‘aşk-ile dūnbāle-rev-i keşti-i Nūh

[G. 9/4]

Hz. Dâvûd

Hz. Dâvûd’un bir beyitte herkesi kendinden geçiren etkili ve gür sesine gönderme yapılır. Hz. Dâvûd’un gür ve güzel sesiyle Zebur’u okumaya başladığında kurt ve kuşun onu dinlediği, sesinden dağların yankılandığı (Harman, 1994, s. 21) rivayet edilir. Âşığın ah ettiğinde yankılanan sesi de herkesi etkileyip kendinden geçirdiği için bir bakıma Dâvûd’un sesinden farksızdır:

Tār-ı ümmīde toḡundı var ise mızrāb-ı çarḡ

Bāng-ı āhım fark olunmaz nağme-i Dāvūd’dan

[G. 55/5]

Hz. Ya’kûb

Hz. Ya’kûb’a, oğlu Yûsuf’un gömleğinin kokusuyla görmeyen gözlerinin görmeye başlaması mucizesi bağlamında yer verilmiştir:

Fānūs-ı rāh-ı rü’yet-i naḡd-i merāmmış

Pervāne-i başîret-i Ya’kûb’a pîrehen

[G. 56/7]

Hz. Yûsuf

Divanda Hz. Yûsuf’tan en çok güzelliği dolayısıyla bahsedilir. Bu hâkim vasıf çerçevesinde kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Mısır’a götürülmesi, misk karşılığında satılması, gömleğindeki kokusunun babasının görmeyen gözlerini

açması hadiselerine de atıf yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte güzelliği bakımından övülen sevgiliye doğrudan Yûsuf olarak hitap edilmiştir:

Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat dir idim n'eyleyim âh

Hvâstgâr-ı lebiñe câh-ile birdir bün-i çâh

[Tb. 2/3/3]

Aşağıdaki beyitte de sevgiliden doğrudan Yûsuf olarak bahsedilirken Hz. Yûsuf'un misk karşılığında satılması ve gömleğinin kokusunun babasının gözlerini açması olaylarına atıf yapılmıştır:

Yeter nûkhet-nișâr-ı müşk-i Çîn oldı girîbânîñ

Baňa ey Yûsuf-ı gül-gonce besdir büy-ı pîrâhen

[G. 57/2]

Hz. Süleymân

Divanda Hz. Süleymân çeşitli yönlerden birçok kez zikredilmiştir. Sahip olduğu yüzük, mühür, ihtişamlı saltanat ve ordu, karınca ile hikâyesi gibi unsurlar bağlamında kendisine telmih yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte ifade edilmek istenen düşünceyi pekiştirmek adına Hz. Süleymân ve karınca tezat bir ifade oluşturacak şekilde anılmıştır. Şair, varlığın konum veya görünüşünün bir ehemmiyeti olmadığını, bir heybete nail olmak için ilahi lütfun yeterli olduğunu anlatmaya çalışır. Nitekim Allah'tan gelen bir şeref payesi ulaşacak olsa karınca bile, ihtişamlı bir saltanatın sahibi olan Süleymân gibi hayranlık uyandıracaktır:

Tevcîh-i ilâhî olıcaķ râyına munzam

Bir mûrı Süleymân kadar muhteşem eyler

[K. 17/16]

Şair, kendisinin mana güneşinin ısıltılı tacı olduğunu söyler. Bu yüzden Hz.

Süleymân'ın iktidarının simgesi olan heybetli ordusuna methiye dizmeye münasip olan da kendisidir:

Ben ol İklîl-senc-i kûş-ı hûrşîd-i ma'âniyim

N'ola izhâr-ı fâhr eyler isem ceyş-i Süleymân'a [K. 9/18]

Aşağıdaki beyitte ise Hz. Süleymân'ın sahip olduğu yüzük ile birçok varlığa boyun eğdirerek onları hâkimiyeti altına alışına atıf yapılır. Kusursuz Süleymân'ın mührü insana ve periye boyun eğdirmiş iken yüzük onu kiskansa şaşılmaz:

Hâtem 'aceb mi ins ü perî ser-be-düş iken

Reşk-âver olsa mühr-i Süleymân-ı cevde [G. 80/4]

Hz. İsa

Divanda Mesîh lakabıyla zikredilen Hz. İsa'ya çoğunlukla ölüleri diriltme mucizesi bağlamında atıf yapılır:

Zinde kılar nuṭṭ-ı Mesîḥā-demi

Gelse de saña nefes-i vâpesîn [K. 4/7]

Bir beyitte ise şair bu kez şiirini övmek için söz konusu mucize bağlamında Hz. İsa ile kalemi arasında bir benzerlik ilişkisi kurar. Böylelikle kaleminden çıkan sözlerin ihya edici mahiyette olduğunu söyleyerek şiirini bir mucize olarak değerlendirir:

Kimse tufeyl olamaz nazm ile Zīver saña

Kilk-i Mesīhā-demiñ mu‘cize-fermāydır

[G. 14/6]

Divanda Hz. İsa ile ilgili işlenen bir konu da onun göğsüne yükseldiği sırada üzerinde bulunan bir iğne dolayısıyla sorguya çekilmesi ve bundan ötürü göğsünün dördüncü katından öteye geçememesine dairdir (Pala, 2004, s. 236):

Bār olup sūzen-i müjgānı baña hem-çü Mesīh

Çārümīn-i felek-i hecrini koymaz ki geçem

[G. 52/2]

Çâr-yâr

Hz. Ömer

Divanda Hz. Ömer’e bir beyitte, Defterdar Behçet Efendi’yi övmek için adaleti yönüyle yer verilmiştir:

Ḥamīr-i fıtratı āğışte āb-ı cevdet ile

Nihād-ı pākine gūyā konılmış ‘adl-i ‘Ömer

[G. 6/23]

Hz. Ali

Hz. Ali, divandaki müseddesin mütekerrir dizesi olan ve “Ali’den başka yiğit, Zülfikar’dan başka kılıç yoktur” anlamına gelen *Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār* ifadesi bağlamında anılmıştır:

Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār

Şan bu tūğīñ vaşfıdır bu mışra‘-ı gevher-nişār

[Ms. 1]

3.3.1.2 Tasavvuf

Zîver, şiirlerinin bir kısmında tasavvufi kavram ve söyleyişlere de yer vermiştir.

Birtakım beyitlerde şairin, mutasavvıf bir bilince sahip olmadığı halde kendi his ve fikirlerini daha iyi anlatmak için tasavvuf düşüncesine ait ifade ve sembollerden yararlandığı, bunları araçsallaştırdığı görülür. Bu temsil veya sembolik kavramların sağladığı imkân sayesinde anlatılmak istenen düşünce daha etkili bir biçimde dile getirilmiştir. Bunun yanında şiirlerde yer yer mutasavvıfane bir duyuş ve anlayışla söylenmiş beyitlere de rastlanır. Şair, yaradılış itibariyle günah işlemeye meyilli olan insanın bu temayülünden yaratıcıyı zikretmekle, birlemekle sakınacağını söyler:

Vesaḥ-şūy-ı mihekk-i dürc-i dildir mışkal-ı tevḥīd

Şaḫın mir'āt-ı tab'ın gibi gerd-ālūd-ı jeng olma [G. 81/3]

Aşağıdaki beyitte de benzer şekilde şair, içindeki cevheri veya özü idrak etmesine vesile olan şeyin Allah'ı anmak ve hatırlamak olduğunu ifade eder:

İklīd-i dūr-i dürc-i dilim zıkr-i Ḥudā'dır

Mecmū'a-i āsār-ı kerāmet var içinde [K. 11/2]

Bir başka beyitte âlemde iyi bir üne sahip olmanın kıstası olarak gösterişsizliğe, alçakgönüllülüğe işaret eder:

Tevāzu'dur emāret-senc-i nīkū-nām 'âlemde

Firīb-i sāye-i pā-der-gil-i zīb-i çeleng olma [G. 81/8]

Gönlünü ilahi aşka hasretmek isteyen kişinin, aklını dünyaya ait ilgi ve bağların meşguliyetinden kurtarması diğer bir deyişle masivadan, Allah dışındaki her şeyden, arındırması gerektiğini söyler. Bu soyutlanmayı gerçekleştiremeyen bir zihin ilahi aşkı tecrübe etme şerefine nail olamayacaktır:

Olamaz vāşıl-ı mi‘yār-ı miḥekk-i tecrīd

Eyleyen fikr-i ‘alāyıkla remīde hūşın [G. 58/3]

Başka bir beyitte şair kendisinin de tecerrüt yoluna meyletmiş olduğundan bahseder. Kendilerini ilahi aşka adanmış velilere hâlini arzettiğini söyleyen şair, ilahi aşk yolunun yolcusu olmaya karar kılmış, dünyalık her şeyden vazgeçip Allah’a yönelmeye niyet etmiştir. Artık onun için hasır, güzel bir kumaştan yeğdir:

Merdān-ı Hakk’a kaşd-ı tecerrüdle inledim

Zībā nesīcden geliyor būriyā lezīz [G. 12/4]

Bir başka beyitte şair, yukarıdaki beyitte ifade ettiği bu düşüncesini yineler. Dünyalık hiçbir lezzeti umursamadığını söyleyen şairin tek isteği, tam anlamıyla Allah’a yöneleceği bir yaşam tarzıdır. Herkes kumaşlara bürünürken onun iştihak duyduğu bir hırka ve bir hasırdan başka bir şey değildir:

Herkes ide bir nesīci der-düş

Ben hırka vü būriyāya ḥasret [K. 10/27]

Marifetten nasiplenmişler olarak tanımladığı ilahi aşkı ve hakikati idrak etmiş kimseleri diğerlerinden ayrı bir yere koyar. Bu kimselerin sahip oldukları hâl ve davranış bakımından kendilerini belli ettiklerini söyler:

Olanlar behremend-i ma‘rifet elbette zâhirdir

Ṭulū‘ı âfītābıñ yine mer’idir seḥāb içre

[G. 69/3]

Şair, “ehl-i aşk”, “ehl-i dil”, “ehl-i derd” olarak andığı, uzun bir gayret sonrasında zahiri geçip her şeyin hakikatine ermiş ve bunları idrak etme kudretine ulaşmış (Tolasa, 2001, s. 67) kişilerin yaşayış, takip ettikleri yol ve erişecekleri payenin şüpheden uzak, aşikar olduğunu söyler:

Ehl-i ‘aşkıñ uşulı vāzıhdır

Bāb-ı Hakk’a vuşulı vāzıhdır

Germ ü serdi qabūlı vāzıhdır

‘İlm-i Hakk’ıñ şümülü vāzıhdır

Bī-zebānım sürāğdan gayrı

[Mh. 1/4]

Zîver, tasavvuf konulu şiirlerinde zahit eleştirisine de çokça yer vermiş, bu kişilerden samimiyetsiz, aşktan yoksun, sığ ve iki yüzlü kimseler olarak bahsetmiştir. Tasavvuf literatüründe zahit, dinî konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalan, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, samimiyetsiz (Pala, 2004, s. 488) bir tip olarak karşımıza çıkar. Aşağıdaki beyitte şair zahite seslenir ve hak yoluna girmesi için ona tavsiyede bulunur. Şaire göre aşkı

inkar eden, aşktan yoksun zahit, toplum nezdinde gerçek ve samimi olmayan birtakım imajlar çizmeye çalışarak riyakâr bir tutum sergilemektedir:

Şuver-bâz-ı verâ-yı perde-i inkârsıñ zâhid

Ṭarîk-i Hakk’a gir lağziş-pezîr-i pây-ı leng olma [G. 81/5]

Aşağıdaki beyitte ise zahitin dışarıdan temkinli ve ağırbaşlı gözüken hâl ve davranışlarının gösterişten ibaret olduğunu ve buna aldanmamak gerektiğini söyler. Şairin ifadesiyle zahit orucunu, ibadetini fırsatını bulduğu anda zayı edecek iki yüzlü bir kimsedir:

Zâhidîñ sâhte vakârını görüp aldanma

Maşraf-ı rûzesi dükkânçe-i baqqâldadır [G. 21/3]

Aşağıdaki beyitte ise zahitle ilgili birçok olumsuz ifadeye yer verilmiştir. “Huşk” ile zahitin şekilci, ruhsuz, aşktan nasiplenmemiş biri olduğu ima edilmiştir. “Sâlûs” ve “girân-cân” ifadeleriyle ise zahitin riyakâr ve miskin bir kişilik olduğundan bahsedilmiştir:

Lebin bir zâhid-i huşka şunup ağzın şulandırmış

O sâlûs-ı girân-cânı mey-i gül-fâma kandırmış [G. 31/1]

Bazı beyitlerde zahit karakterdeki kimseyi karşılamak üzere sûfî ifadesi de kullanılmıştır. Nezle olmuş bir kimse için gül bahçesindeki güller koku itibarıyla bir

anlam ifade etmeyeceği gibi aşktan mahrum sūfîlerin de ilahi aşka akıl erdirmelerini beklemek boşunadır:

İdmān-ı ‘aşk eylesün şūfiyān ‘abeş

Merd-i zükāma bŷy-ı gül-i gülsitān ‘abeş

[G. 7/1]

Şair, bir işret meclisi tahayyülü üzerinden ilahi aşk sarhoşu olduğunu ima eder. Aşkla kendinden geçmiş bu hâline karşın aşktan bihaber zahitin şekilden ibaret çabasını hafif ve kıymetsiz bulur. Şairin aşk kadehi ağzına kadar öyle dolmuştur ki zahitin abdest ibriği bu aşk meclisini görüp haset etse şaşılmaz:

Cām-ı ‘ayşım bu gice oldı leb-ā-leb memlū

N’ola reşk eyler ise bezmime ibrîk-i vuzū

[G. 64/1]

3.3.2 Sosyal hayat

3.3.2.1 Tarihî şahsiyetler

Sultan I. Mahmud

Divanda Sultan I. Mahmud (ö. 1168/1754) için yazılmış biri Farsça dört kaside mevcuttur. Bunun dışında yaptırmış olduğu bazı eserlere düşürülen tarihler aracılığıyla da kendisinden övgüyle bahsedilmiştir. Kasidelerde genelde I. Mahmud’un âlim, adaletli, cömert bir şahsiyet, iyi bir komutan ve savaşçı olduğu mübalağalı bir dille anlatılmıştır. Onun Rum ile Arap diyarının iftihar vesilesi ve yedi iklimi hükmeden bir sultan olduğu sıkça ifade edilmiştir:

Mefhâr-ı Rûm u ‘Arab pâdişeh-i heft iklîm

Ya‘ni dîhîm-keş ü Hâzret-i Sultân Maḥmûd

[T. 2/19]

Yedi cihana hükmeden bir padişah olmasının yanı sıra ilim ve edep konusunda da yetkin bir şahsiyet olduğundan bahsedilir:

Şāhenşeh-i Rûm u ‘Arab dārende-i ‘ilm ü edeb

Āşār-ı ‘adli bü’l-‘aceb her yerde koymış bir eser

[K. 15/13]

Cihan saltanatını süsleyen bir padişaktır, cömertlik ve el açıklığı konusunda nam salmıştır:

Bir pâdişeh-i saltanat-ārā-yı cihândır

Tevcîh-i terakķî-i şehāvet var içinde

[K. 11/28]

Zîver bir kasidesinde padişaha sitemde de bulunur. Önceleri zarif sözleriyle padişahı şerefliendiren kendisinin, ihmal edilmesinden ve ortalığın molla olarak tabir ettiği kişilere kalmasından hoşnut olmadığını belirtir:

Nükte-fermā-yı devletiñ ben iken

Aldı meydānı bir iki monlā

[K. 2/53]

Hekimbaşızâde Ali Paşa

Hekimbaşızâde Ali Paşa (ö. 1171/1758) dönemin sadrazamlarındandır. Divanda Ali Paşa için yazılmış 3 methiye bulunmaktadır. Şair, Ali Paşa’dan cömert, hayırsever, soylu ve cengâver bir şahsiyet olarak bahseder. Aşağıdaki beyitte Hz. Ali ile adaş

olduğu söylenen ve Behmen'e teşbih edilen Ali Paşa'nın yiğit ve kahraman bir asker olduğu vurgulanmıştır:

Āferīn ey pençe-i tāb Behmen-i zūr-āzmā

Nāmdāş-ı fātiḥ-i Ḥayber dilīr-i bī-riyā

[K. 5/1]

Aşağıdaki bentte ise şair, Ali Paşa'nın soylu ve hayırsever biri olduğundan bahsetmiş ve bu vesileyle kendisinden lütuf dilemiştir:

Vālā-tebār 'ālī-neseb

Ḥayrāta sa'yı rūz u şeb

Zīver seniñ de bī-ta'ab

Maḳşūduñı eyler kerem

[Mr. 1/12]

Esad Efendi

Dönemin şeyhülislamıdır. Divanda Şeyhülislam Esad Efendi için yazılmış iki manzume mevcuttur. Kendisinden veli, âlim, hikmet sahibi, düşkünlerin yardımcısı bir kimse olarak bahsedilir. Divandaki 1 numaralı mesnevîde şair, bir sıkıntısı dolayısıyla Esad Efendi'ye arzuhâlde bulunup kendisinden lütuf gördüğünü anlatır ve bu bağlamda onu metheder. Aşağıdaki beyitte ise Esad Efendi'nin faziletli, anlayış ve görüş sahibi, Aristo gibi hikmet ve düşünce ehli biri olduğundan bahsedilir. Şaire göre o, kendisinde Allah'ın nurunun tecelli ettiği, yeryüzünü tanzim ve mamur etmeye çalışan bir kimsedir:

Fāzıl u naqqād u Aristo-ııred

Nāzım-ı ğarrā-yı cihān-āferīn

[K. 4/15]

Behçet Efendi

Divanda adı geçen iki defterdardan biridir. Divanda Behçet Efendi için yazılmış birden fazla methiye bulunmaktadır. Methiyeler dışında evi için düşürölmüş bir tarih manzumesi de bulunmaktadır. Bu manzumelerden hareketle Behçet Efendi'nin, şairi himaye ettiğı ve kendisine çokça yardımda bulunmuş olduğı anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki beyitte şair yaklaşmakta olan Ramazan ayı için efendisinin himayesine ve lütfuna güvendiğini ve bu yüzden başka kimseye minnet duymadığını söyler:

Gelsün hilāl-i rûze çi minnet efendimiñ

Zıll-ı himāyeti baña elbet medār olur

[K. 14/25]

Âtîf Efendi

Dönemin defterdarlarındanır. Divanda Âtîf Efendi için yazılmış iki methiye mevcuttur. Şair hiçbir hükümdarın böylesi bir defterdara sahip olmadığını söyleyerek onun defterdarlık makamında bulunmasını devlet için büyük bir nimet ve şereften sayar:

Bārekallāh ey nesak-pīrā-yı Bercīs-iştiḥār

Böyle defterdāra mālîk olmadı bir şehriyār

[K. 16/1]

II. Selâmet Giray

Divanda Kırım Hanı II. Selâmet Giray'ın 1740'ta tahta çıkışı için düşürülmüş bir tarih manzumesi bulunmaktadır:

İki şeh-i ma‘delet-h‘āh gelüp bir yere

Başdı Selâmet Girāy menzil-i sultāna pā

[T. 1/21]

Yeğen Mehmed Paşa

Yeğen Mehmed Paşa (ö. 1158/1745) dönemin sadrazamlarındandır. Divanda kendisinin sadarete geçmesine düşürülmüş bir tarih manzumesi bulunmaktadır:

Zebān-ı hāmeden çıkdı sevād-ı mısra‘-ı tārīh

Meħemmed şadra geldikde bütı nesh oldu küffārın

[T. 14/17]

3.3.2.2 Efsanevi şahsiyetler

Âsaf bin Berhiya

Divanda genelde bir vezirden bahsedildiği sırada, onu övmek maksadıyla Hz. Süleymân'ın veziri olan Âsaf bin Berhiya'ya telmih yapıldığı görülür. Sadrazam Yeğen Paşa'nın övüldüğü aşağıdaki beyitte onun Âsaf bin Berhiya'nın fetanetine sahip olduğu söylenmiştir:

Mühim-sāz-ı ra‘iyyet Āşaf bin Berħiyā-fıtnat

Girībān-gır-i devlet şeb-çerāğ-ı bezmi hünkārın

[T. 14/4]

Behmen

İran mitolojiosine göre İsfendiyyar'ın oğlu olan Behmen (Pala, 2004, s. 62)

Hekimbaşızâde Ali Paşa'nın övüldüğü aşağıdaki beyitte mukayese unsuru olarak ele alınmıştır. Ali Paşa muktedir olduğu güç yönüyle Behmen olarak nitelendirilmiştir:

Âferîn ey pençe-i tâb Behmen-i zûr-âzmâ

Nâmdâş-ı fâtiḥ-i Ḥayber dilîr-i bî-riyâ

[K. 5/1]

Behzad

Şair, meşhur ressam Behzad'ı genelde şiir konusundaki hünerini tarif etmek için mukayese amacıyla anmıştır. Şair kendi yaptığı işi Behzad'ın yaptığı işten çok daha kıymetli görür. Şaire göre kendisinin yaptığı iş Behzad'ın yaptığı gibi kuru bir tahta parçasıyla resmetmekten ibaret değildir; çünkü o, kalemiyle şiir sahasını eşî benzeri duyulmamış sözlerle donatmaktadır:

Nekre-pîrâdır yerâ'am şafḥa-i eş'ârda

Çüb-ı ḥuşk ile çü Behzâd eylemem naḡş-ı nigâr

[K. 16/21]

Başka bir beyitte ise şair, şiir konusunda kendisini hayal evreninin dehşet verici Behzad'ı olarak tanımlar. Çünkü onun elinden çıkan şiirin mükemmel tasviri, kendi kalemini bile hayrete düşürmektedir:

Behzâd-ı heyûlâ-yı ḥayâlim ki benânım

Taşvîr-i kemâlât ile ta'n-ı kalem eyler

[K. 17/5]

Cem/Cemşid & Ferîdûn

İran mitolojisinde Cemşid, sahip olduğu görkemli saltanat dolayısıyla iktidar ve azametın timsalidir. Ferîdûn ise Dahhak'ı öldürüp tahtı elde etmesiyle (Pala, 2004, s. 153) ona karşı kazandığı büyük zaferle anılır. Aşağıdaki beyitte övülen Kırım Hanı Selâmet Giray'ın, Cemşid ve Ferîdûn'a yapılan atıflar aracılığıyla azametli ve muzaffer bir hükümdar olduğu dile getirilmiştir:

Hân-ı Ferîdûn-zafer hüsrev-i Cemşid-fer

Melce' -i şâhib-hüner dâver-i kişver-küşâ

[T. 1/1]

Divanda, Cemşid veya diğer adıyla Cem ile aynı azamete sahip olduğu söylenen bir başka kişi Defterdar Âtîf Efendi'dir:

Hidiv-i Cem-'azamet âşaf-ı felek-mesned

Sezâ-yı şadr-ı vezâret müşîr-i re'y-i sedîd

[K. 19/22]

Dârâ

Defterdar Âtîf Efendi'nin övüldüğü bir beyitte, İran'ın ihtişam timsali hükümdarı Dârâ'ya İskender'in bir hilesi sonucu zehirlenerek öldürülmesi (Pala, 2004, s. 106) bağlamında gönderme yapılmıştır:

Göreydi haşmet-i Dârâ-firîbini nâ-geh

Olurdu pâyına ruh-sûde reşk-ile Cemşid

[K. 19/24]

Erdşîr & Peşen

Aşağıdaki beyitte Hekimbaşızâde Ali Paşa, muzaffer ve yiğit bir komutan olması bakımından Behmen lakaplı İran hükümdarı Erdşîr'e teşbih edilmiştir. Şehname'de Efrasiyab'ın babası (Pala, 2004, s. 135) olarak geçen Peşen ise yine memduhu övmek amacıyla zikredilmiştir:

Şāhbāz-ı nāhun-efgen Erdşîr-i şaf-şiken

Hûn-bālā-yı Peşen haşm-efgen ü rezm-āşinā

[K. 5/4]

Hâtem-i Tâ'î

Arapların Tay kabilesinden cömertliğiyle tanınmış olan İbn Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır (Pala, 2004, s. 198). Bermekî ise Abbasiler devrinde başta vezirlik olmak üzere çeşitli makamlarda bulunan ve cömertliğiyle ün salmış bir kabiledir (Yıldız, 1992, s. 517). Zîver divanında, övülen şahsiyetin cömertliğini anlatmak için genelde Hâtem ve Bermekî ifadelerinin birlikte kullanıldığı görülür. Aşağıdaki beyitte memduhun cömertlikte Bermekî ve Hâtem'e dahi üstün olduğu söylenmiştir:

Nihāvende o rütbe kârgîr eczā-yı cevdet kim

Sehāda Bermekî vü Hâtem'e ġālib keremkārā

[K. 13/37]

İskender

Bayıldım Kasrı'nın tasvir edildiği aşağıdaki beyit bağlamında İskender'in “âyîne-i âlem-nümâ” şeklinde tanımlanan cihanı gösteren aynasına atıf yapılmıştır:

Hele mir'ât-ı raşad-sâzını seyr it kaşrıñ

Nice âyîne-i İskender'i kılmaz nâbūd

[T. 2/6]

Rüstem & Bîjen

Şehname'de kendisinden övgüyle bahsedilen Rüstem, İran mitolojisinin en güçlü kahramanıdır. Övülen kişinin cesareti, kahramanlığı ve gücü mevzubahis olduğunda genelde Rüstem'e telmih yapılır. Rüstem, Tehemten ismiyle de anılmıştır. Rüstem'in torunu Bîjen ise aynı şekilde kahramanlığı yönüyle anılır. Yeğen Mehmed Paşa'nın methedildiği aşağıdaki beyit bağlamında Rüstem ve Bîjen birlikte anılmıştır:

Dilîr-i şaf-şiken rezm-âzmâ-yı Rüstem ü Bîjen

Şalâbetde Tehemten her sipâh-ı dūzah eş'ârıñ

[T. 14/10]

Sinimmâr

Eşsiz güzellikteki Havernak sarayını yapan mimarın adıdır (Pala, 2004, s. 406).

Ağakapısı'nın onarımı için düşürülmüş tarih manzumesinin bir beytinde Sinimmâr ve yaptığı köşkten bahsedilir. Havernak'ı yapan Sinnimmâr, Ağakapısı'nın süslemelerini görse, o dahi hayret edip bunun akıl almaz bir büyü olduğunu söyler:

Sinimmâr-ı Havernak dahi görse hayretinden dir

Bu şeh-beyt-i muşanna' hall olunmaz bir mu'ammadır

[T. 5/5]

Bir başka beyitte ise âşık, sevgilisini bir mimara teşbih etmiştir. Sevgili, âşığın viran gönlünü onarmada öyle bir ustalık göstermiştir ki bu hüner, mimar Sinimmâr'ı bile hayretinden konuşamaz hâle getirecek bir niteliktedir:

Bu dil-i vîrânımı ey mîr-i Maḥmûdü'l-ḥışâl

Öyle ta'mîr eylediñ belki Sinimmâr oldu lâl

[G. 45/1]

3.3.2.3 Masal kahramanları ve onlarla ilgili unsurlar

Leylâ ve Mecnûn

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinin başkahramanları olan Leylâ ile Mecnûn, Zîver

divanında bazen tek tek bazen de aşağıdaki beyitte olduğu gibi bir arada

zikredilmiştir. Mecnûn yer yer Kays ismiyle de beyitlere konu olmuştur. Leylâ ismi

ise bazen gece, karanlık, siyahlık gibi anlamları da verecek şekilde ihamlı

kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Kays'ın Leylâ'dan ayrı olmanın acısıyla rezil rüsva

bir hâle düşüp toplum tarafından aşağılanmasına telmih yapılmıştır. İkinci dize ise

sevgilinin, Leylâ'nın, ay yüzlü oluşunu ifade etmekle birlikte ayın ancak gece zuhur

etmesi gerçeğine binaen sevgilinin de yalnızca zulmette müşahade edilmesinin

mümkün olduğu söylenir:

Zulmet-i hecr-ile Kays 'âleme rüsvâydır

Leyle de şüret viren âyine-i aydır

[G. 14/1]

Kays'ın aşk derdiyle divane olması ve zincire bağlanmasını hatırlatan bir başka beyit

ise şöyledir:

Ġam-ı ḥâṭır-fürûz-ı Kays añılmaz oldu âḥir-kâr

Belâ zencîrini çekmekde Zîver bî-naẓîr oldum

[G. 50/6]

Ferhâd ile Şîrîn

Ferhâd u Şîrîn mesnevisinin kahramanlarıdır. Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın Bîsütun dağına delmek için çalıştığı sırada Şîrîn'in öldüğü haberini alması ve külünkü başına indirerek canına kıyması (Pala, 2004, s. 152) olayına telmih yapılmıştır. Şair ise Ferhâd'ı öldürenin külünk değil, sevgilisi Şîrîn'in dudaklarının hasreti olduğunu söylemiştir:

Dil-i Ferhâd'ı hûn-âğışte-i merg eyleyen âhîr

Leb-i şîrindir yoḥsa degildir 'illet-i tîşe

[G. 70/2]

Aşağıdaki beyitte ise şair, Ferhâd ve Şîrîn karakterleri özelinde bir sitemde bulunmuştur. Ferhâd gönüllülerin dağı delmekten vazgeçmesini; çünkü dağı aşmanın bile Şîrîn'e kavuşmak için yetmediğini ifade etmiştir. Nitekim *Ferhâd u Şîrîn* mesnevisinde de Ferhâd'ın dağı delmeyi başarmasına karşın Şîrîn'e kavuşması mümkün olmamıştır:

Fâriğ olsun kühkenlikden dil-i Ferhâdlar

Süllem olmaz vaşl-ı Şîrîn'e firâr-ı kûhsâr

[K. 16/18]

Erjeng

Erjeng meşhur ressam Mani'nin resimlerini topladığı koleksiyonun adıdır (Pala, 2004, s. 140). Defterdar Behçet Efendi'nin evinin inşası için düşürülen tarih manzumesinin bir beytinde, evin duvarındaki süslemelerin güzellik bakımından Erjeng'e gölge düşürecek nitelikte olduğu söylenir:

Nukūş-ı dil-peżiri tev'emān-ı esb-i cādūdur

Şuver-pīrā-yı dīvārı dil-i Erjeng'e jeng-āver

[T. 6/3]

Şair bir başka beyitte ise, şiirine renk ve canlılık veren anlamların sebebi olarak gönlüne, hayal dünyasına işaret eder. Çünkü şairin gönlü, içi muhteşem resimlerle dolu Erjeng gibidir:

Erjeng-i dilimdir o şuver-gīr-i ma'ānī

Kim nokta-i mevhūmeye nakş-ı şanem eyler

[K. 17/4]

3.3.2.4 Diğer şahsiyetler

Aristo

Aristo akıl, mantık ve hikmet timsali biri olması dolayısıyla memduhu bu vasıflar etrafında övmek üzere ele alınmıştır:

Fāzıl u naqqād u Aristō-ḥired

Nāzım-ı ġarrā-yı cihān-āferīn

[K. 4/15]

Eflâtun

Eflâtun da tıpkı Aristo gibi akıl ve hikmet timsali olması bakımından zikredilmiştir.

Aşağıdaki beyitte memduh, ilmi ve sahip olduğu manevi hasletler hasebiyle

Eflâtun'a teşbih edilmiştir:

Bilinyas-ı f  n  n ‘ilm    kem  l  tıyla Efl  t  n

R  k  m-senc-i yek  n-ı defter-i d  ny   v   m  f  h  

[K.13/31]

Ferezdak

Emevi döneminde yaşamış     büyük hiciv şairinden biri olan Ferezdak’a (Ergin, 1995, s. 373) söz s  ylemedeki ustalığı bakımından atıf yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, memduhun s  z söyleme bakımından Ferezdak ile aynı cevheri taşıdığını belirtmiştir:

Ya’ni c  r  b-ke  i olsa rev  d  r    ’ib

Görmedim böyle s   hand  n-ı Ferezda  -m  ye

[G. 79/7]

Firdevs  

  ran’ın mill   destanı *  ehname*’nin meşhur yazarı Firdevs  , bu büyük eserin sahibi ve belagatli bir sanatçı olması bakımından anılmıştır. Aşağıdaki beyitte Z  ver,   iirinin belagat bakımından Firdevs  ’nin sahip olduğ u ilmi haiz olduğ unu ifade eder ve bu sebeple şiirini *  ehname* olarak nitelendirir:

  eh-n  me-i nazmımdır ‘aceb encümen-  r  

Firdevsi-i T  s  -i bel   at var içinde

[K. 11/4]

Y  k  t-ı Musta’sım  

Abbasi halifesi Musta’sım zamanında meşhur bir hattat olan (Pala, 2004, s. 479)

Y  k  t-ı Musta’sım  , icra ettiğ i hat sanatı bakımından anılmıştır. Sevgilinin ayva tüyleri Y  k  t’un yazısına teşbih edilmiştir:

Ziyāret-i ḥaṭ-ı Yāḳūt-ı la‘li der-kef iken

Tecessüs-i kütüb-i müsteṭāba el mi deger

[K. 19/2]

3.3.2.5 Coğrafi bölgeler, ülkeler, şehirler ve semtler

Rum

Divanda Rum ifadesiyle çoğunlukla o ülke halkı kastedilmişse de bazen bu ifadeden maksat, halkın kendisinden ziyade halkın yaşadığı coğrafyaya işaret etmektir:

Mefḥar-ı Rūm u ‘Arab pādişeh-i heft iklīm

Ya‘ni dīhīm-keş ü Ḥazret-i Sulṭān Maḥmūd

[T. 2/19]

Çin

Divanda Çin çoğunlukla, güzel kokulu bir madde olan miskle ünlü bir ülke olması bakımından söz konusudur. Ayrıca Çin ile ilişkili olan misk, ahunun göbeğinden elde edilen bir madde olması dolayısıyla beyitlerde “âhû”, “gazal”, “nâfe” gibi unsurlarla birlikte ele alınır:

Le‘îmiñ pāy-ı gerd-ālūdına vaż‘-ı cebīn olmaz

Ki her bir nāf-ı āhūdan ümīd-i müşk-i Çīn olmaz

[K. 26/1]

Mısır

Mısır, “ülke, memleket” anlamıyla ihamlı bir şekilde kullanılmış, Hz. Yûsuf’un güzelliğine atıf yapılarak sevgilinin güzellik ülkesinin sultanı olduğu söylenmiştir:

Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥat dir idim n’eyleyim āh

Ḥvāstgār-ı lebiñe cāh-ile birdir bün-i çāh

[Tb. 2/3/3]

Acem

Divandaki bir beyitte Acem sözcüğü, Acem halkının yaşadığı coğrafyayı ifade etmek üzere kullanılmıştır:

İklīm-i ‘Acem’den geliyor kıt‘ası der-dest

Ber-vefḳ-i murabba‘ gibidir naḳṣ-ı sevādı

[G. 84/3]

Hoten

Doğu Türkistan’da miski ile meşhur bir bölge olan Hoten, beyitlerde sevgilinin saçının kokusu münasebetiyle zikredilir:

Nükheth-i kāküli revnaḳ-şiken-i bŷy-ı Ḥoten

Ey nesīm-i şiken-i ṭurraları reşḳ-i semen

[Tb. 2/1/2]

Bâbil

Bâbil, Hârut ile Mârut adlı iki melek tarafından çeşitli sihirlerin öğretildiği ve yine bu meleklerin bir kadına âşık olmaları sonucu asıldığı yer olduğu inanılan kuyu unsuru ile birlikte geçmektedir:

‘Atıḳa-i çeh-i Bâbil ‘acūzeniñ birisi

Yedine beste vü pīçide tāziyâne-i mār

[K. 8/12]

Halep

Halep, şair Seyyid Vehbî ile Nabî'nin şiir sanatı üzerine bir mukayese bağlamında Nabî'yi ikamet ettiği şehirle nitelemek üzere zikredilmiştir:

Görüp gītī-metā‘-ı Vehbi-i bendergeh-i nazmı

Nesīc-i kārgāh-ı Nābi-i şehir-i Haleb şandım

[G. 48/4]

Hayber

Hekimbaşızâde Ali Paşa için yazılmış bir kasidede, onun “Hayber fatihi” olarak zikredilen Hz. Ali ile adaş olduğu söylenmiştir:

Āferīn ey pençe-i tāb Behmen-i zūr-āzmā

Nāmdāş-ı fātiḥ-i Ḥayber dilīr-i bī-riyā

[K. 5/1]

Hicaz

Kırım Han'ı Selâmet Giray'ın tahta çıkışı için düşürülen tarih manzumesinin bir beytinde Han'ın babasından da bahsedilmiş, hac ibadeti gereği Hicaz tarafına yolcu olduğu bilgisi verilmiştir:

Reh-rev-i sūy-ı Hicāz oldu bulup imtiyāz

Rūb-ı ğubār-ı niyāz olarak ol bī-riyā

[T. 1/16]

Harem/Haremeyn

Harem, herkesin girmesine müsaade edilmeyen, Müslamanlar için kutsal olan yerin adıdır (Pala, 2004, s. 192) ve burada insan öldürmek, kötü söz söylemek, avlanmak

gibi fiiller yasaklanmıştır. Divanda ise Harem, “âhû” sözcüğüyle birlikte “âhû-yı Harem” biçiminde tamlamalı kullanılmış, bu ifadeyle sevgili kastedilmiştir. Sevgili “âhû-yı Harem” olunca âşığın onu bu sınırlar içinde avlaması mümkün değildir; ancak bir suçlu gibi sevgiliden bağışlanma talep edebilir (Buzpınar & Küçükaşçı, 1997, s. 153):

Ey füsûn-ı nigehtî hûş-rübâ-yı ‘âlem

Ėamzesi mûriş-i reşk-i dil-i âhû-yı Harem

[Tb. 2/1/2]

İstanbul

Divanda şair İstanbul’a heves etmenin bir sebepten ileri geldiğini bildirmiş, İstanbul’u gurbet olarak nitelendirmiştir:

Hâk-i Sitanbul’a hevesiñ vechi var imiş

Ėurbette lîk olur imiş âşinâ lezîz

[G. 12/5]

Kağıthane

Şair, kış ve kar tasviri yaptığı bir beyitte ortalığın beyazlarla donanmış olduğunu söyler. Bu süslü ve şen manzara şaire, dönemin ünlü şenlik ve mesire yerlerinden Kağıthane’yi çağrıştırır:

İdüp şâh-ı dırahtı ferve-i kâkûm-ile tezyîn

Zemîniñ farkı yokdur şahn-ı Kâğıdhâne’den aşlâ

[K. 13/12]

Kasımpaşa

Şair bir beytinde Kasımpaşalı bir güzele fena hâlde gönlünü kaptırdığından söz etmektedir:

Geçirdim rûz-ı Hıẓr'ı serdi-i hicrāna sîr oldum

Ne çāre bir Kāsımpāşālī maḥbūba esîr oldum [G. 50/1]

Yesrib & Batha

Mekke ve Medine şehirlerinin eski isimleri olan Yesrib ve Batha'dan Hz.

Muhammed dolayısıyla bahsedilmiştir. Aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi Hz.

Muhammed'in bu iki şehrin de sultanı olduğu ifade edilmiştir:

Ḥidīv-i Yeşrib ü Baṭḥā Muḥammed-i 'Arabī

Kefîl-i rahmet-i Mevlā Muḥammed-i 'Arabī [K. 1/20]

3.3.2.6 Eğlence hayatı

Divanında sık olarak eğlence sahnelerine rastlanır. Baharın müjdecisi hoş kokulu rüzgârın esmeye başlamasıyla bahçelere baştan başa sofralar ve çalgı meclisleri kurulmuştur:

Geldi şemīm-i hoş-nesīm aldık mezāyādan ḥaber

'Ays u tarāb hengāmıdır bezm-i çemende ser-te-ser [K. 15/1]

Lale, meclisi tütsülemek için sünbül güzelini gözleyip fırsat kollamaktadır:

Micmer-efrüz olarak çıktı bahāra karşı

Şāhid-i sūnbūli tebhūre mi gözler lāle

[K. 12/9]

Meclisin sazandesine Acem makamında semailer çaldırılmaktadır. Geceye özgü olarak tanburdan yankılanan nağmeler ise İsfahan makamındandır:

Muṭrib-i bezme ‘Acem naḡşın alup çaldırdık

Şıfahān eyleyerek nağme-i ṭanbūrı bu şeb

[G. 5/3]

Lale yaprağı ise içi şarap dolu lale kadehini sunmaktadır:

Kadeh-i lāle tecessüm ider ol mertebe kim

Rengi şahbā görünür bergi şunar peymāne

[T. 4/5]

Duyarlı saki, âşıkların damak zevkini iyi bildiğinden sevgilinin şeker mayasından yapılmış dudağını bezme meze eylemiştir:

Şeker ḥamīresidir la‘li nuḡl-ı bezm eyler

Mezāḡ-ı ‘āşıkı añlar o sākī-i ḥassās

[G. 29/5]

3.3.2.7 Meslekler

Meşşata, gelinleri giydirip süsleyen, düğün için hazırlayan kadınlardır. Meşşata yaradılışlı şair, mana gelinini öyle bir süslemiştir ki söz ehline âdeta parmak ısırtmıştır:

Zeyn idüp meşşāta-i tab‘ım ‘arūs-ı ma‘niyi

Kıldı engüşt-der-dehen cümle sühan ārayişi

[G. 85/4]

Aşağıdaki beyitte gökyüzü bir terzidir. Dokuz kat felek ise terzinin nakışlı atlas kumaşıdır. Şair hâl böyleyken omzuna layık şaşaalı bir kaftanı bile gökyüzü terzisinin kendisine çok gördüğünü söylemektedir:

Hayyāt-ı sipihr atlas-ı nüh nakş-ı felekde

Bir hil‘at-ı fāhır viremez düşuma lāyık

[G. 41/3]

Dellal, alıcı ile satıcı arasında anlaşmayı sağlayan kimsedir (Pala, 2004, s. 110).

Aşağıdaki beyitte şair kendisini irfan çarşısının kumaş satıcısı olarak nitelendirmekte ve bu yüzden şiir kumaşının değeri için bir aracının yardımına ihtiyaç duymadığını söylemektedir:

Ben ol kālā-fürüş-ı sūk-ı ‘irfānım ki bîş ü kem

Behā-yı nev-nesīc-i nazmı dellāla su’āl itmem

[G. 49/4]

Postacı ve ulak anlamlarındaki kasıd ile çoğunlukla saba rüzgârı kastedilmiştir.

Aşağıdaki beyitte de kasıd olan saba rüzgârı uğurla gelip müjdeyi ulaştırmıştır:

Müjde-resān olarak geldi sürūrum budur

Ķāşıd-ı ferhunde-dem kūçe-neverd-i şabā

[T. 1/18]

3.3.2.8 Giyim ve kuşam

Zîver, divanında kıyafet, kumaş ve süslenme ile ilgili birçok unsura değinmiştir. Bir kasidenin teşbib bölümüne ait aşağıdaki beyitte sevgili tasvir edilmektedir.

Sevgilinin heybetli omuzlarını samur bir kürk süslemiştir. Elinde tuttuğu yeni görünümlü beyaz mendil ise bulutun köşesindeki bir kıvrım misalidir:

Firāz-ı düşuna zîbende bir siyeh semmūr

Şikenc-i gūşe-i ebrde destmāl-ı cedīd

[K. 19/11]

Aşağıdaki beyitte ise bir kış ve kar tasviri söz konusudur. Üzerine karların biriktiği ağaç dalları sanki kakum bir kürkle örtülüp süslenmiş gibidir. Dolayısıyla ortamın da dönemin önemli mesire ve eğlence yerlerinden olan Kağıthane'den bir farkı yoktur:

İdüp şāh-ı dırahtı ferve-i kākūm-ile tezyīn

Zemīniñ farkı yokdur şāhn-ı Kāğıdhāne'den ašlā

[K. 13/12]

Bir başka beyitte başa giyilen külahlardan bahsedilmiştir. Rüzgârın esişiyle sağa sola sallanan lale çiçeği, başına sikke denilen Mevlevi külahını (Pala, 2004, s. 405)

giymiş bir Mevlevi dervişini andırmaktadır. Şair, dönüp sallanma konusunda Mevlevilere benzese de lalenin başındakinin sikke değil, bir gecelik külahı olduğunu söylemektedir:

Mevlevī sikkesi zann itme külāh-ı şebdir

Dönerek gelmek ile anlara beñzer lāle

[K. 12/15]

Burka kadınların yüzlerini örtmek için kullandıkları peçedir. Aşağıdaki beyitte ise şair şiirini oluşturan özgün hayal dünyasını bakire ve yüzü peçeli bir genç kız olarak tasavvur etmiştir:

Beñzer mi meger bîkr-i hayâlim çeke burka‘

Düşîze-i dehr olsa da her bâr muğanna‘

[G. 36/1]

Bir başka beyitte benzer bir tasavvura rastlanır. Şairin şiirini oluşturan fikir bir yeni gelindir. Bu gelin ise makyajdan tamamen beri olmakla birlikte yaradılıştan doğal bir güzelliğe sahiptir. Vesme, kadınların kaşlarına çektikleri rastıktır. Hizab ise genel anlamda boya anlamında olmakla birlikte, bu beyitte yüzü süslemede kullanılan her türlü makyaj malzemesinin yerine kullanılmıştır. Şair fikir gelininin bu süslenme malzemelerine ihtiyaç duymadığını ifade eder:

Nev-‘arūs-ı fikrim ‘ārîdir hizāb u vesmeden

Başka hüsñ ü ân virmiş tab‘ıma âmūzgār

[K. 16/23]

3.3.3 Astrolojik unsurlar

Bercîs

Mars, Jüpiter, Hürmüz, Erendiz, Sakıt, Sa’d-ı Ekber ve Müşterî gibi isimlerle de geçen bu yıldız, feleğin kadısı ve hatibi olarak da bilinir (Pala, 2004, s. 344). Zîver divanında da hatip olması bakımından ele alınan Bercîs, ekseriyetle yazı ve kalem ile ilgili unsurlar bağlamında zikredilmiştir. Şair, şiirindeki güzel ve etkili sözlerin kaynağı olan zengin hayal dünyasını Bercîs’e teşbih eder. Hayal Bercîs’i eline kalemle mürekkebi alıp akıl alıcı güzellikte bir gazel yazmıştır:

Bercīs-i hayāl aldı ele kıl-ı ü midādı

İnşād iderek bu ğazel-i ‘aql-ı ma‘ādı

[G. 84/1]

Mirrîh

Mars, Merîh ve Behram olarak da bilinen Mirrîh, feleğin başkomutanı

mesabesindedir ve elinde bir kılıç veya hançer ile tasvir edilir (Pala, 2004, s. 323).

Divanda da Mirrîh bu yönüyle ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitte sevgilinin gamzeleri eli hançerli Mirrîh’e teşbih edilmiştir:

Ġamzeleri deşne-i Mirrîh idi

Her müjesi şanki birer sîh idi

[M. 2/20]

Yiğitlik, kızgınlık, savaş, gazap gibi özelliklerle anılan (Pala, 2004, s. 323) Mirrîh, aşağıdaki beyitte ise her gün kılıcı üstüne yemin edip intikam gözleyen bir savaşçı gibi tasavvur edilmiştir:

Sevgend-i itâ‘atle gülü-bend olarakdan

Mirrîh-i felek tîğine her gün kâsem eyler

[K. 17/19]

Nâhid

Venüs, Zühre, Çobanyıldızı, Sa’d-ı asgar gibi isimlerle de anılan Nâhid, feleğin sazendesi olarak bilinir (Pala, 2004, s. 494). Nâhid, divanda da bu yönüyle ele alınmıştır. Gökyüzünde dolunay tamamlanıp defni eline alınca Nâhid de şenlik alanına gelip dans etmeye başlamıştır:

Olunca dā'ire-ber-kef felekde bedr tamām

Fezā-yı 'īde gelüp rakşa başladı Nāhīd

[K. 19/4]

Aşağıdaki beyte göre ise Nāhīd, şairin kaleminden çıkan cızırtının nağmesini dinleyecek olsa sazını dizine alıp tiz ve pes perdeden ses vermeye başlayacaktır:

Āheng-i şarīr-i kalemim diñlese Nāhīd

Şeştārını zānūya alup zīr ü bem eyler

[K. 17/6]

Pervîn/Süreyyâ/Ülker/Peren

Divanda, yukarıdaki dört ismiyle de karşımıza çıkan bu yıldız esasında bir yıldız kümesi olması dolayısıyla genelde bir salkıma ya da gerdanlığa teşbih edilmiştir. Âtîf Efendi'nin methedildiği aşağıdaki beyte göre şayet inci, memduhun şiirini göreceksin olsa kıyamete dek Pervîn salkımına kıymet verip bakmayacaktır:

Görse mervārīd-i nazmıñ tâbe-rûz-ı rüsteñiz

Eylemez 'unķūd-ı Pervîn'e nigāh-ı i'tibār

[K. 16/15]

Aşağıdaki beyitte söz konusu yıldızın iki ayrı ismi bir arada kullanılmıştır.

Memduhun şiiri Süreyyâ salkımından nasibine düşeni alırken Pervîn'in salınan gerdanlığı ona çok özenmiştir:

Gıbta-cūy-ı sūhanı 'ıķd-ı çemān-ı Pervîn

Yine 'unķūd-ı Süreyyâ'dan olurken vāye

[G. 79/2]

Aşağıdaki beyte göre ise şairin şiiri bir kolyedir. Bu kolyenin hayal incileri ise şairin hayal dünyasının semasındaki Peren yıldızı gibidir:

Ƙılāde-i sūḫanī sūbhā-i sūrūşü'l-ğayb

Cümān-ı nazmı Peren-refte-i semā-yı ḫayāl

[G. 46/2]

Bu yıldız aşağıdaki beyitte ise Ülker ismiyle karşımıza çıkar. Şairin icra ettiği şiir sanatı beyitte, gökyüzüne ait unsurlarla ifade edilmiştir. Onun kırmızı mürekkebine sanki şafağın kalbinden kızılık bulaşmıştır. Ülker ise birden fazla yıldızdan oluşan bir yıldız kümesi olduğu için sanki bu fazlalıktan dolayı masraf etmiş biri gibi düşünülmüştür. İşte şairin fidan kalemı de Ülker'in bu masrafını hesap etmektedir:

Midād-ı sūrḫi sevād-efgen-i derūn-ı şafak

Nihāl-i kilki raqam-senc-i maşraf-ı Ülker

[K. 6/6]

Utârid

Diğer adıyla Merkür yıldızı olan Utârid, feleğin kâtibi sayıldığından güzel söz ve yazı ile sanatkarlığın sembolü kabul edilir (Pala, 2004, s. 465). Aşağıdaki beyitte Utârid bu açıdan ele alınmıştır. Gök laciverde boyanmış bir kâğıt olarak tahayyül edilmiştir. Şairin şöhreti feleğe ulaşmış, kaleminin bu kâğıt üzerine yazacağını gören kâtip Utârid de bir jestte bulunarak göğe bir yazı altlığı hediye etmiştir:

‘Utârid lâciverd-endüda zîr-i meşķ ider ihdā

Yerā‘am pā-nihād oldukça mirķāt-i nüh eyvāna

[K. 9/15]

3.3.4 Sevgili ve sevgiliye ait güzellik unsurları

Divanda sevgili ile ilgili en çok  ne çıkan vasıf onun zalim ve vefasız oluşudur.

Sevgili  şığa karşı acımasız ve umursamaz bir varlıktır, ona zulmetmek için elinden geleni yapar. Aşağıdaki beyitte  şığın kendi kendine sitem ettiği görülür.  şık sevgiliye kavuşma uğruna yola baş koymuştur; fakat vefasız olan sevgiliye kavuşmak için  mit etmenin boşuna olduğunu da bilir:

Yeter Z iver zem n-s y-ı temenn -yı viş l oldu 

 m d-i nakd-i vuşlat n be-c dır b -vef lardan [G. 57/6]

 şık zalim olarak andığı sevgilinin merhamet etmeyeceğini bildiği h lde insaf etmesini, kendisine yaptığı zulmü sonlandırmasını ister:

Var mıdır bir kerre inş f it behey z lim yeter

Bir daği m nend-i Z iver h  stg r-ı vuşlatı  [G. 44/5]

Sevgili, ettikleriyle ışıklarda ne sabır ne de huzur bırakmıştır. Onları  deta oyun oynar gibi peşinde dolaştırıp kendileriyle alay etmektedir:

Alup nakd ne-i şabr u şar rın Z iver ‘uşş k  

Muş f-ı Ka‘be-i k yında ol meh-r  dolandırmış [G. 31/5]

Diğer yandan  şık kavuşma arzusuna pek aldırış etmemesi gerektiğini de itiraf eder. Sevgiliden gelen eziyetten de memnun olduğunu bildirir:

Ye's-i viřāl-ile telef itme hūlūşını

Ursun o sīneñe o perī tāze tāze dāğ

Saç

Sevgilinin güzellik unsurları arasında en çok anılan sa, divanda şekil, koku, renk yönüyle işlenmiştir. Bunun yanında sevgilinin saı, âşıkların gönlünü avlayıp onları esir eden bir tuzak, âşıkları doğru yoldan saptıran bir kâfir oluşu  zelliğiy le de anılmıştır. Aşağıdaki beyitte sa, kokusu itibariyle ele alınmıştır. Sevgilinin saçının kokusu, günlük ve t ts de de kullanılan (Pala, 2004, s. 76) bir iek olan buhurumeryem ile yasemin bahçesi manasına gelen “semenzâr” ifadeleri etrafında işlenmiştir. Öyle ki saın kokusunun buhurumeryem kokularından bir yasemin bahçesi olduğu ifade edilirken koku bakımından oldukça yoğun bir tasvire başvurulmuştur:

Tār-ı gīs sı semenzâr-ı buh r-ı meryem

Vaşf-ı dend n-ı dili z 'ia-bahş -y  alem

Başka bir beyitte ise sevgilinin saından, aşk yolundaki âşıkları aldatıp yoldan çıkmalarına sebep bir kâfir olarak bahsedilmiştir. Böylelikle saın küfür ehlinden oluşunun söylenmesiyle saın rengine de atıf yapılmış, siyahlığı vurgulanmıştır:

Küfr-i zülfi b 'iş-i tağl t-i r h-ı 'aşıdır

Zülmet-i merh n-ı şub  u ş m deyc r olmadan

Saçın kâfirlikle ilişkilendirildiği başka bir beyitte âşık, sevgilinin saçlarının ne kadar siyah olduğunu anlatmak için sevgilinin saçını eşi görülmemiş bir kâfir olarak nitelendirir. Küfür taarruzuyla, sevgilinin simsiyah saçlarını âşığa göstererek ona karşı savurması kastedilmiştir ki bu durum âşık için ilgisinin fark edilip kendisine karşılık verilmesi anlamına geleceğinden âşığı mutlu etmiştir:

Ne tırfa kâfir imiş kâkül-i şanem Zîver

Olur ta'arruz-ı küfr eyledikçe dil mesrûr

Sevgilinin saç kıvrım kıvrım bir hâlde olması dolayısıyla zincir, dalga, bağ, düğüm gibi unsurlarla anılmıştır. Sıra sıra dizilmiş zincirlerin bile sevgilinin saçının büküm büküm oluşundaki çabaya erişmesi mümkün değildir. Çünkü sevgilinin saçının kıvrımları tesir ve güç bakımından âdeta denizdeki dalgalar gibidir:

Selâsil olsa yetişmez ribât-ı himmetine

Temevvüc-i yem-i hâdrâ şikenc-i gîsûlar

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin saçının kıvrımı tuzağa teşbih edilmiştir. Sevgili bakışlarıyla âşığın gönlünü ele geçirmek için saçını tuzak olarak kullanmış, nihayetinde âşığı saçının kıvrımının ucunda sallandırmayı başarmıştır:

Şikenc-i zülfüne gerden-dirâz olup kaldım

O şâhbâz-ı nîgehle iderdi ahz-ı şikâr

Sevgilinin alına düşen siyah kıvrıcık saçlarını intikam dolu kıvrılmış bir yılan sanan âşık çok korkmuştur ve korkusundan sevgiliden kavuşma ilacını istemiştir:

Ki tiryāk-ı vişālin ẖvāstgār oldum hirāsımdan
Şikenc-i turrasın pīçīde-mār-ı pūr-ğāzab şandım

Yüz

Sevgilinin yüzü ile güneş arasında parlaklık ve yuvarlaklık bakımından benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Öyle ki sevgilinin yüzünü görenler neredeyse onu güneşle aynı anneden doğmuş zannedecektir:

Dirler görince rūyuñı bu āb u tāb ile
Bir anadan mı toğdı ‘aceb āfītāb ile

Yüzün aya teşbihi ise yine parlaklığı ve beyazlığı dolayısıyladır. Aşağıdaki beyitte sevgiliden doğrudan ay yüzlü olarak bahsedilmiştir:

Alup naqdīne-i şabr u qarārın Zīver ‘uşşākıñ
Muţāf-ı Ka‘be-i kūyında ol meh-rū dolandırmış [G. 31/5]

Sevgilinin yüzü, güzelliği ve yanaklarının kırmızılığı bakımından ise güle benzetilmiştir. Sevgilinin gül yüzünün bir bakışı tüm âşıkları harap etmeye yetecektir:

Nedir ey şāhid-i gül-çehre bu tevcīh-i ilāh

Sen bu hüs-n-ile idersiñ dil-i ‘uşşākı tebāh

[Tb. 2/3/2]

Göz

Sevgilinin gözü ekseriyetle hilekâr ve sihirbaz olarak hayal edilmiştir. Aşağıdaki beyitte gözün bu iki özelliğini bir arada zikreden âşık, göze kurban olmaya hazır olduğunu söyler ve böylelikle gözün cellat karakterli oluşuna da atıf yapılır:

Sīh-i müjgān-ı füsūn-sāzıña qurbān olayım

Ben seniñ çeşm-i dağal-bāzıña qurbān olayım

[Tb. 2/4/2]

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin gözü kan dökücü ve avcı oluşu özelliğiyle anılır. Sevgilinin kan döken gözleri kaşlarının altında değildir, çünkü gözler gamze oklarını da yanına alarak avlanmaya çıkmış ve iki ceylan avlamıştır:

Degildir çeşm-i hūn-āşāmı zīr-i tāk-ı ebrūda

Hadeng-i gamzelerle iki āhūyı şikār itmiş

[G. 30/2]

Sevgilinin avcı ve kan dökücü gözleri âşığın canına kastederken daima âşığa naz yapar, onunla oynasarak gönlünü çelmeye çalışır:

Şāhbāz-ı çeşmi pūr-cūnbān-ı nāz olmuş yine

Şeh-levendim mā’il-i naqd-i niyāz olmuş yine

[Mt. 1/1]

Başka bir beyitte ise göz ile alakalı sıradışı bir hayale rastlanır. Sevgilinin gözü kabuğu soyulmuş beyaz bir badem olarak düşünülmüştür ki âşığa göre bu badem lezzetli bir meze gibidir:

Çeşmi bādām-ı muķaşşerveş nemek-pāş-ı nuķul

La‘li sūkker-rīz-i gird-i sofra-i bezm-i kibār [K. 16/36]

Dudak

Dudak sevgilinin sık zikredilen güzellik unsurlarından bir tanesidir. Divanda dudağın teşbih edildiği unsurların başında şarap gelmektedir. Sevgilinin dudağı gerek kırmızı rengi, gerekse âşığı mest ediciliği bakımından âdeta bir şaraptır:

O sīmīn-sāķı mest-i teşne-i şahbā-yı leb şandım

Gelür peymāne-ber-kef sāķi-i duķt-ı ‘ineb şandım [G. 48/1]

Çoğu zaman şaraba teşbih edilen sevgilinin dudağı aşağıdaki beyitte rengi ve sarhoş ediciliği bakımından şaraptan dahi üstün tutulmuştur. Çünkü şarap sevgilinin dudağına değdiğinde bir coşkunluk hâliyle âdeta gül yaprağı gibi titremiştir:

Būs iderken lebini şevķ-ile peymāneyi gör

Berg-i gül gibi hemān oldu leb-ā-leb lerze [G. 71/5]

Sevgilinin dudağı ile şeker arasında bir benzerlik ilişkisinin kurulması ise her ikisinin de lezzet verme, emilme özelliğiyle alakalıdır. Aşağıdaki beyitte bu yönüyle anılan dudak aynı zamanda cennetten hoş içimli bir su olarak nitelendirilmiştir:

Şeker-ḥand-ı lebiñ selsāl-ı cennetden ‘ibāretdir

Ḥaṭıñ tefsīr-baḥş-ı āyet-i Nūr oldu gitdikçe

[G. 66/3]

“Şîrîn” sözcüğü ihamlı kullanılarak dudağın şeker gibi tatlı oluşundan bahsedilmiş ve efsanevi bir şahsiyet olan Şîrîn’e telmih yapılmıştır:

Dil-i Ferhād’ı ḥūn-āğışte-i merg eyleyen āḥir

Leb-i şîrîndir yoḥsa degildir ‘illet-i tîşe

[G. 70/2]

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin dudağının kırmızı rengi ile ilgili orijinal bir hayal söz konusudur. Sevgilinin dudağı, gül gibi kırmızı yanaklı bir yüz gibi tahayyül edilmiştir:

Ġarḳ-āb-ı baḥr-ı ğavṭa-i hecr oldum ‘ākıbet

Şebnem-nişār-ı būs-ı leb-i gül-‘izār ile

[G. 74/4]

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin dudağının rengi “kiraz”, “sürh”, “lal” ve “penbe” gibi kırmızılığı çağrıştıran birçok unsurla işlenmiştir. Âşık, sevgilinin lal misali dudağının kırmızı kirazını gönül kutusuna koymuş, böylece onu pembe renk ile destekleyerek korumuştur:

Kirās-ı sürḥ-i la‘lin bāğbān-ı ‘aşḳ-ı yek-sāle

Ḳoyup dürc-i dile penbeyle ḥıfz itmiş ṭayandırımış

[G. 31/2]

Kaş

Kaş divanda yay, keman, hançer, kılıç, kubbe, kalem, tuğra gibi unsurlara benzemesi yönüyle ele alınmıştır. Bunun yanında kaşın çatık ve eğri oluşundan, karışıklık çıkarması özelliği dolayısıyla da fettan karakterli oluşundan bahsedilmiştir.

Aşağıdaki beyitte kaş birden fazla özelliğiyle birlikte anılmıştır. Sevgilinin eğri kaşına baktıkça bu eğriliğin ardında bir karışıklık hâli peyda olmaktadır. Bunun yanı sıra kavse benzeyen o kaş âdetâ nakşedilmiş gibi görünmektedir:

Ham-ı ebrûsına bakdıkça keş-â-keş görünür

Beñzer ol kavse zer-endüd u münakkaş görünür

[G. 22/1]

Fermana tuğra çekmek söz konusu olduğunda kalem, eli hançerli kaş karşısında korkudan ümidini kesse şaşılmaz:

Qalem kaṭ‘-ı ümîd itse müveccehdîr hirâsîndan

Qaşîñ ḥançer-be-kef tuğrâ-yı menşûr oldı gitdikçe

[G. 66/2]

Sevgilinin kaşları şekil bakımından hem kemer hem de kılıca teşbih edilmiştir:

Kesildim irtibât-ı turradan şemşîr zann itdim

Meger ebrûlarınıñ sâye düşmiş zîr-i ṭâkından

[G. 61/3]

Ayva tüyleri

Ayva tüylerinin menek seye teşbihi ve anber kokulu olması sevgilinin yüzünün bir güzellik bahçesi olması dolayısıyladır. Bu güzellik bağında ayva tüyleri de rengi ve kokusu bakımından tıpkı bir menek se ve anber gibidir:

M nend-i  att-ı dil-r b  ‘anber-ni  r olsa rev 

Her bir benef se g yiy  b d-ı  ab ya n z ider

[K. 15/12]

Sevgilinin lal taşına teşbih edilen kırmızı dudağının etrafındaki ayva tüyleri, Abbas  halifesi Musta’sım zamanında saray hattatlığı yapan (Pala, 2004, s. 479) meşhur hattat Y k t-ı Musta’sım ’nin yazısına teşbih edilmiştir:

Ziy ret-i  at-ı Yığıt-ı la‘li der-kef iken

Tecessüs-i kütüb-i m ste  ba el mi deger

[K. 19/2]

Ayva tüyleri başka bir beyitte ise rengi bakımından yanak ile bir tezat oluşturacak şekilde anılmış, karanlık geceye teşbih edilmiştir.    ık, sevgilinin karanlık gece misali ayva tüylerini parlak yanağına tercih ettiğini söyler. Çünkü tahayyüle göre sevgilinin ay yüzü ancak gece karanlığında zuhur edeceğinden    ık böylelikle ikisini birden temaşa etme fırsatını elde etmiş olacaktır:

Ben sev d-ı çatı t b-ı ru a terc  h iderim

Ki  eb-i t r ola elbette o mehveş görünür

[G. 22/2]

Sevgilinin ayva tüyleri aŗağıdaki beyitte N r ayetinin tefsirini içeren bir yazı olarak d   n lm ŗt r. N r suresinin 35. ayeti olan söz konusu ayet, Allah'ın gökleri ve yeryüzünü aydınlatan nurunu tasvir eder (Yaŗaroğılu, 2007, s. 247). N r ayeti, ismi ve i eriğıindeki tema bakımından sevgilinin yüzüne karŗılık gelecek ŗekilde kullanılmıŗtır. N r ayeti olarak nitelendirilen yüzde biten ayva tüyleri ise bu ayet üzerine d ŗ r len bir tefsir yazısıdır:

ŗeker- and-ı lebi  sels l-ı cennetden 'ib retedir

 atı  tefsir-ba ŗ-ı  yet-i N r oldu gitdikçe

[G. 66/3]

Sevgilinin yüzü aydınlık ve ıŗıltılı olduğından bazen ayva tüyleri yüzün aydınlık ve beyazlığını bozan, ona gölge d ŗ ren bir unsur olarak da tahayyül edilir. Aŗağıdaki beyitte zencilere teŗbih edilen ayva tüyleri yüz güzelliğini bozduğı için aynı zamanda yol kesen bir haydut olarak d ŗ n lm ŗt r:

Bozdu sev d-ı   sni yine zengiy n-ı  at

Aŗ b-ı 'aŗ a h   olamaz böyle r h-zen

[T. 9/2]

Gamze

Divanda gamze genelde  ŗı ın gönlünü delici, yaralayıcı iŗlevi ile zikredilir. Gamze  ŗık üzerindeki bu kan dökücü rolü bakımından yer yer sevgilinin kirpik okları ve gözleri ile bir iŗ birliğı içinde tahayyül edilir. Sevgiliden gelen gamzen okları  ŗı ın gönlünü dikercesine delip geçmektedir ve bu oklardan kurtuluŗ mümkün olmadığı için de  ŗı ın can vermesi yakındır:

Nāvek-resān-ı ğamze-i dil-düz-ı yārdan

Yokdur girīz ü rāḥata ey cān-be-kef mesāğ

[G. 37/4]

Âşığın gamze şehidi olması ise gamzenin kâfir oluşu dolayısıyladır:

Şehīd-i ğamzeñim ey şāhid-i girişme-perest

Nemek-resān olamaz baña merhem-i kâfūr

[G. 23/3]

Aşağıdaki beyitte ise gamzenin hem sarhoş hem de fettan tabiatli oluşuna değinilmiştir. Gamzenin uyuklar, sarhoş bir yönünün olması onun tehdit ve tahrip ediciliğine işaret eder. Bu yüzden âşık, gamzenin her an bir fitne koparacak olması korkusundan dolayı husursuz ve ürkek bir vaziyettedir:

Neler çekdim hirās-ı fitne-i ḥvābīde ğamzeñle

Sürūd-ı cān-güdāzın ketm iden inler gülüsında

[G. 78/2]

Ben

Divanda sevgilinin beni rengi bakımından ele alınmış olmakla birlikte, yanak ve yüz unsurlarıyla birlikte düşünülmüştür. Aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağındaki ben, siyahlığı bakımından bir zenci ordusuna teşbih edilmiştir. Zencilerden oluşan ve saflara dizilmiş bu ben ordusu, fitne ordusuna savaş açsa şaşılmaz:

Maşāf olursa n'ola zengiyān-ı ḥāl-i ruḥuñ

Cünūd-ı fitneye şahn-ı savaş lāzımdır

[G. 20/3]

Başka bir beyitte ise sevgilinin beni, hem renk hem de koku unsurlarıyla birlikte zikredilmiştir. Sevgilinin amber kokan beni etrafa güzel koku saçması amacıyla yakılan bir tütsü gibi düşünülmüştür. Yakılan maddenin siyah bir görünüm alması gerçeği dolayısıyla da sevgilinin beninin siyahlığına atıf yapılmıştır:

Yandım şerār-ı micmer-i hāl-i mu‘anbere

Düşdüm hirās-ı gāmzeñ ile nevk-i hānçere

[G. 65/1]

Boy

Divanda sevgilinin boyu genelde uzun ve zarif görünümü bakımından serve teşbih edilmiştir. Âşık naz ile salınan servin bulunduğu bağa gittiğinde sevgiliden kendisine odaklanmasını istemektedir:

Teşmîr-i dāmen ile eyā serv-i hoş-hırām

Bāğa gelürse Zīver’e cem‘ eyle hūşuñı

[G. 86/5]

Sevgilinin boyu düzgün ve kusursuz bir ölçüye sahip bir manzume dizesi gibidir. Âşığa göre ise bu düzgün endamlı güzelin bulunması gereken münasip yer ise divanda şiirleri yerleştirmek için çizilmiş bölümlere teşbih ettiği kendi kucağıdır:

Ben mışra‘-ı mevzūn-ı kad-i yāri begendim

Ol kıt‘a benim cedvel-i āğūşuma lāyık

[G. 41/2]

Bel

Divanda sevgilinin belinin çok ince ve dar oluşu anlatılırken çeşitli tasavvurlara başvurulmuştur. Aşağıdaki beyte göre sevgilinin kıl kadar ince beline kehribar taşı ilişecek olsa o kıl gibi olan bel, taşı bile âciz ve zayıf bir duruma düşürür:

Mûy-ı miyân-ı yâre ta‘arruż iderse de

Tahrîk-i mûdan ‘âciz olur seng-i kehrübâ

[G. 3/2]

Sevgilinin yokluk ile ilişkilendirilen, görünmeyen beline bakışın ilişmesi mümkün değildir. Çünkü sevgilinin beli kendisine ilişecek bakışı âdeta yok olmakla tehdit etmektedir. Buna rağmen bakış, sevgilinin beline sataşacak olursa belin yokluğundan nasibini alacak, bir hayalden ibaretmişçesine heba olacaktır:

O mû-miyâna ne mümkün nazar ta‘alluk ide

Nigeh ta‘arruż iderse olur hebâ-yı hayâl

[G. 46/4]

3.3.5 Âşık ve âşığa ait unsurlar

Aşk

Âşıkla ilgili unsurların başında aşk gelmektedir. Divanda aşkla ilgili öne çıkan en önemli vasıf onun yakıcılığı ve âşığı divaneye döndürmesidir. Aşk, âşığı öyle sarhoş edip kendinden geçirir ki âşığın dahi kimi zaman şiddetle aşk ateşiyle yanmayı arzuladığı görülür. Aşağıdaki beyitte âşık, gönlü zayıfların aşkla tıpkı kandilin kor alevi gibi yanmasını istemektedir:

Yansun yakılsun ‘aşk-ile Zîver dil-i za‘îf

Mânende-i lehîb-i şerer-pâre-i çerâğ

[G. 37/6]

Aşk, âşığı öylesine çılgına döndürmüştür ki âşığın dostları meclise gidip onun bu hâline tanıklık ettikçe hayretlerinden dilleri tutulur:

O leb-rîz-i cünûn-ı farî-ı ‘aşkım bezmime Zîver

Kemâl-i hayretinden lâl olur aḥbâb geldikçe

[G. 72/5]

Şaire göre tevazu sahibi olmak için eteğe dek baş aşağı eğilmeye gerek yoktur. Çünkü dervîşe, aşk kemendinin ağırlığının yükü tevazu olarak yeter:

Ne ḥâcet ser-be-dâmân-ı tevâzu‘ olmağa Zîver

Yeter bâr-ı girân-ı pâlehang-i ‘aşk dervîşe

[G. 70/5]

Âşık, sevgilinin aşkıyla o denli divane olmuştur ki ettiği feryatlarla âdeta ilkbaharı nağmeleriyle süsleyen bir bülbüle dönmüştür:

Öyle leb-rîz-i cünûn-ı ‘aşkıñım feryâda

Bülbül-i nağme-tırâz-ı nev-bahârım sevdiğim

[G. 53/4]

Gönül

Âşığın tüm varı yoğu, tek sermayesi olan gönül, âşığın yaşadığı tüm maddi ve manevi hâllere şahitlik eden bir unsurdur. Bu yüzden çoğu zaman gönül kişileştirilerek âşıktan ayrı somut bir varlık olarak tahayyül edilmiş, hatta bazen de

doğrudan âşığın yerine kullanılmıştır. Gönül kendini bildi bileli sevgilinin saçları tarafından yakalanmış ve esir edilmiştir. Bu yüzden gönül sevgilinin saçını yer edinmiştir ve gönlü bu bağdan ayrı düşünmek de tuhaf olacaktır:

Göñül hālī degil kayd-ı dü-şāh-ı tırradan zīrā

‘Abeşdir olmaya dīvāne der-zencīr bir yerde

[G. 67/5]

Ayrılık acısı gönüle öyle bir işlemiştir ki bu sebepten gönül her an kan ağlasa şaşılmaz:

N’ola mecrā-yı hūn-āb-ı dil olsa dem-be-dem rīzān

O şūhūñ deşne-i hicrānıdır kim cāna kār itmiş

[G. 30/3]

Sevgiliden gelen zulüm ve cefa bitmek bilmediği için zaten yara içinde olan gönlün derdi ve acısı da daima yenilenir, dolayısıyla gönül hiçbir zaman şifa bulmaz. Her bahar başlangıcı ile birlikte çiçeklerin yeniden açması ve canlanması gibi âşığın derdi ve tasası da sürekli tazelenir ve gönüldeki kanlı yaralar nükseder:

Ürdībehişte irdi göñül tāzelendi dāğ

Üşkūfezār-ı cennete döndi fezā-yı bāğ

[G. 37/1]

Âşığın bağrının yanık olması ise yine sevgilinin hasretinden dolayıdır. Sevgiliye biraz olsun yakın olmak isteyen âşık, yanıklar içindeki gönlünü meclise kandil eylemiştir. Bu sayede o kandil, kendisi de aydınlık yüzü bakımından kandile teşbih edilen sevgiliye mecliste sohbet arkadaşı olmuştur:

Dil-i pür-sühtem Zîver çerâğ-ı bezm-i hâş itdim

O şâh-ı hüsne âhir istikâmetle nedîm oldı

[G. 87/4]

Gönlün viran olması ise onun bir ülke, şehir gibi tahayyül edilmesine dayanır.

Aşağıdaki beyitte sevgili, âşığın mamur gönül ülkesini viran ederek düşmanı sevindirmiştir. Bundan dolayı âşık kendisine bunu reva gören sevgiliye beddua etmektedir:

Nev-esās-ı hâtırım vîrân iden a‘dâ-nevâz

Bulmasun âşâr-ı rahmet hâlîk-ı mevcûddan

[G. 55/3]

Âşık için sevgiliden gelen bela ve gam yükü de sevgilinin ilgi ve alakasının bir işareti sayılır. Bu yüzden gönül, sevgiliden gelecek olan her türlü eziyete katlanmaya hazırdır, yeter ki sevgili yabancıya meyletmesin. Aşağıdaki beyitte de âşık, sevgiliye gam yükünü bir başkasına yüklememesini, kendi gönlünün ondan gelecek saldırıya amade olduğunu söyler:

Efendim ğayra taḥmîl eyleme bâr-ı ğamıñ zîrâ

Dil-i Zîver müheyyâdır hücûm-ı naḥvet ü nâza

[G. 73/5]

Göz ve gözyaşı

Âşığın gözüyle ilgili hayaller çoğunlukla onun çok ağlaması ve kanlı göz yaşları dökmesi üzerinedir. Âşığın hüznü gönlünün birdenbire sevgiliyi hatırlaması dahi gözlerinin kan ile dolması için yeterlidir:

Ṭolar āġūṣ-ı müjġān-ı dü çeşmim hūn-ı ḥasretle

Dil-i maḥzūna nā-geh ol gül-i sīrāb geldikçe

[G. 72/4]

Âşıġın ağlayan, kanlı göz yaşları akıtan gözleri gönlündeki acının bir tecelli yeri, dışı vurumu gibi de düşünülür. Diğer bir deyişle âşıġın macerası gözü ile gönlü arasında gerçekleşir (Tolasa, 2001, s. 338). Aşağıdaki beyitte âşıġın kirpiklerinin elmas dökmesi, yani göz yaşlarını serpmesi gönülde nasır bağlamış yara dolayısıylaadır:

Degildir kâbil-i behbūd-ı merhem yāre-i Zīver

Müjeñ elmās-rīz-i zaḥm-ı nāsūr oldı gitdikçe

[G. 66/7]

Bir başka beyitte ise âşıġın kan saçan gözlerinin durmak bilmeden akması taşkınlık yaratan bir dalga gibi tahayyül edilmiştir:

Yeter yeter cereyān-ı dü çeşm-i hūn-pāşīñ

Temevvüc eyledi mānend-i cūşıṣ-i mikyās

[G. 29/2]

Sevgilinin yüzünün bir güzellik bahçesi olarak düşünüldüğü bir beyitte âşık, sevgilinin gonca yanağını gözyaşlarıyla şebnem gibi ıslatmayı arzulamaktadır. Gözyaşlarının kanıyla ise sevgilinin köprü misali kaşlarını batırmayı hayal etmiştir:

Şebnemāsā ġonce-i ruḥsārīña kılsam nişār

Ġarḳa virse hūn-ı eşkim ebruvānīñ pül gibi

[G. 82/4]

Aşağıdaki beyitte ise âşığın gözü etrafını sulayan bir çeşme, bir su yolu gibi hayal edilmiştir. Kırpikler ise gönül kuşunun su içmek için gelip konduğu bir dal parçası gibi düşünülmüştür:

Nem-çekân olmağdadır mecra-yı çeşmim sū-be-sū

Murğ-ı dil gūyā ki kōndı tōmruğa bōlbōl gibi [G. 82/3]

Sine

Divanda âşığın sinesi genelde yara bere içinde ve delik deşik olarak tahayyül edilmiştir. Aşağıdaki beyitte sine, can ve gönül unsurları bir arada zikredilmiştir. Sine, kanayan bir yara ile yarılmış bir hâldedir. Can ve gönlün bir lale bahçesine teşbih edilmesi ise üzerinde bulunan kanlı yaralar dolayısıyladır:

Şikāf-ı sīneñ ‘arz it yāre zaḥm-ı ḥūn-feṣān gōster

Riyāz-ı cān u dilden lāle-i dāğ-ı nihān gōster [G. 16/1]

Aşağıdaki beyitte ise âşık, gönlünde henüz oluşmuş bir yarayı lale bahçesine benzettiği sinenin zeminine teşbih etmiştir:

Degildir tāze dāğım bāğbān-ı ‘aşk ey Zīver

Zemīn-i sīneye beñzer ki tārḥ-ı lālezār itmiş [G. 30/5]

Bir başka beyitte âşık, yüreğini delik deşik olmuş sineye teşbih etmektedir. Sevgilinin cefa içmeleri âşığın yüreğini, sine kalburunun üzerindeki deliklerin ağzı gibi un ufak eylemiştir:

Derûnım eyleye ez-cümle nîş-i âzârıñ

Müşâbih-i leb-i sūrâh-ı sîne-i ғırbâl

[K. 1/42]

Ah

Âşığın ateş saçan şiddetli ahı çeliğe bile öyle etki etmiştir ki, bu yüzden demir âşığın ahına temas edecek olsa eriyip muma dönüşür:

Dil-i fûlâda te'sîr eyledi âh-ı şerer-hîzim

Şihâb-ı dūd-ı pür-süzum tókunsa mûm olur âhen

[G. 57/5]

Âşığın can yakan ahı gitgide sūr-ı İsrâfil'e benzer bir hâl aldığından âlem de mahşer yeri gibi karışmıştır:

Sürūd-ı cân-güdâzım hem-dem-i şûr oldu gitdikçe

Cihân mahşergeh-i şahrâ-yı pür-şûr oldu gitdikçe

[G. 66/1]

Aşağıdaki beyitte ise âşık, ahının kandili tutuşturacak ölçüde şiddetli bir etkiye sahip olmasını, sevgiliye duyduğu şiddetli arzusun kıvılcımına bağlamaktadır:

Gözüm şeb-tâ-seher bîdâr bir mâhıñ firâkıñdan

Fitîl-efrûz-ı âhım şu'le-hîz-i iştiyâkıñdan

[G. 61/1]

Gam

Gam, âşıkların her zaman içinde bulundukları bir hâldir. Âşık, çektiği gam itibariyle âlemde öyle bilinir olmuştur ki artık onun bu durumundan dolayı Mecnun dahi

anılmaz olmuştur. Çünkü âşık daha önce hiç kimsenin uğramadığı bir belaya tutulmuştur:

Ėam-ı hātır-fürüz-ı Kays anılmaz oldu āhir-kār

Belā zencīrini çekmekde Zīver bī-naẓīr oldum

[G. 50/6]

Aşağıdaki beyitte ise âşık gam çekmeyi kendisinin alın yazısı olarak değerlendirir. Onun daima bir güzele tutulmasının sebebi alçak feleğin ona gam çekmeyi reva görmesinden ötürüdür:

Olduğum-çün āsiyāb-ı çarh-ı dūnuñ ğam-keşi

Cūyveş aldım yine āġūşuma bir mehveşi

[G. 85/1]

Âşığın kederi hiçbir zaman nihayet bulmaz ve yüzü hiçbir zaman gülmez. Bu yüzden hayatının tamamını gam içinde yaşar ve tüketir. Aşağıdaki beyitte de keder, âşığın hayatına kasteden bir orağa teşbih edilmiştir. Âşığın canı ve gönlü ise bir araziye teşbih edilmiştir ki bu arazi bir kez olsun ekilip şenlenmemiş, âşığın ifadesiyle asla şeref bulmamıştır:

Eyledi dās-ı keder hāşıl-ı ‘ömrüm telef

Mezra‘a-ı cān u dil bulmadı aşlā şeref

[G. 39/1]

BÖLÜM 4

DİVANIN NÜSHALARI VE TENKİTLİ METİN

4.1 Nüsha tavsifleri

Zîver divanının 3 yazma nüshası tespit edilmiştir.

Ankara-Millî Kütüphane 06 Mil Yz FB 312 (MK nüshası)²

MK nüshası, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz FB 312 numarasıyla kayıtlıdır. Kahverengi pandizot bir cilt içerisinde. 207x140/153x75 mm. ölçülerinde, 32 varak ve 23 satırdan oluşmaktadır. Üzüm salkımı filigranlı sarı kâğıda siyah mürekkep kullanılarak talik hatla yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Mahlasa işaret etmek adına mahlasın üzeri yer yer kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Reddadelidir, fakat 22b'de reddade bulunmamaktadır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

Nüsha 1a'dan itibaren Latin rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Divan 1b-32b sayfaları arasında yer almaktadır. 1a'da karalamalar, Ankara Millî Kütüphane ve Fahri Bilge Kütüphanesi mührü, ve 3 adet temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. 14b ve 15a boştur. 5a, 5b ve 27b'de derkenarda birer gazel ve 28a'da derkenarda ise bir kıta yer almaktadır.

32 varaktan oluşan bu nüshanın incelemeler ve diğer nüshalarla yapılan karşılaştırmalar neticesinde, meydana gelmiş büyük hacimli bir kopukluk nedeniyle büyük oranda eksik bir nüsha olduğu tespit edilmiştir. Oluşan bu kopukluk yazma nüshanın neredeyse yarısına tekabül etmektedir. Bu kopukluk 10b'den hemen sonra oluşmuş ve Neylî Efendi için yazılmış bir manzumeye dek bulunan kasidelerin ve

² Buradaki bilgilerin aktarılmasında *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'nın ve *Millî Kütüphane Başkanlığı*'nın dijital yazmalar kataloğundan istifade edilmiştir.

mesnevilerin büyük çoğunluğunu kapsamıştır. Bundan başka bir kopukluk da gazellerin olduğu bölümde meydana gelmiş; “ز” ve “ط” harfleri arasındaki gazeller kopukluk sebebiyle kaybolmuştur. Dolayısıyla elimizdeki MK nüshası büyük ölçüde eksik bir nüshadır. Divan 1b’de “berāy-ı sitāyış-i Īzid-i te‘ālā bi’l-‘izz ve’l-i‘zāz” başlıklı, mesnevi biçiminde kafiyeleşmiş tevhit konulu kısa bir manzume ile başlar, 32b’de bir tarih manzumesiyle biter:

Başı: جريان ايليجك خامهء دست قدرت

بولدى انواع بشر كتم عدمدن صورت

Sonu: احمد اسعد اولوب صاف زن خيل دنى

سيف جنبان صدارت اوله با صوب امل

İstanbul-Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi (YK Nüshası)³

Bu nüsha, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 368 numarada kayıtlıdır. 184x120/145x80 mm. ölçülerinde, 62 varak ve 17 satırdan oluşmaktadır. Aharlı kâğıda siyah mürekkep kullanılarak talik hatla yazılmıştır. Başlıklar, cetveller ve 55b’de “rubaiyat” başlığı altındaki 4. manzumenin bulunduğu çerçevenin hemen altına iliştirilen “elmās-pāre nāmında bir kız hakkında” şeklindeki açıklama kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 2 sütunludur. Manzumelerin mahlas ve makta beyitlerine gelindiğinde sayfadaki sütunlar birleştirilmiş ve bu beyitler çerçeve içine alınmıştır. Reddadesi vardır. İstinsah tarihi ve müstensih bilgisi bulunmamaktadır.

³ Buradaki bilgilerin aktarılmasında *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*’nın dijital yazmalar kataloğundan ve *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*’ndan istifade edilmiştir.

Nüsha, 1a'dan itibaren Latin rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Divan 1b-62a sayfaları arasında yer almaktadır. 1a'da Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi mührü bulunmaktadır. 21a'da iki dizenin sütun içine sığdırılamamış kafiye sözcüğü derkenara yazılmıştır. 34a'da, son kaside manzumesi tamalandıktan sonra sayfanın gerisi boş bırakılmıştır. 34b boştur. 35a'da ise sayfanın en altında müseddese ait iki beyit verilmişken sayfanın üst tarafı boş bırakılmıştır. Gazeliyat bölümü başlamadan önceki 38a sayfası boştur. 38b'de ise gazeller için çizilen cetveller sayfanın ortasından itibaren çizilmiş, sayfanın üst kısmında bir miktar boşluk bırakılmıştır. Bu boşlukların divanda başka bir bölüme geçiş sebebiyle veya eklenecek süslemeler için boş bırakıldığı tahmin edilmektedir.

Divan 1b'de "berāy-ı sitāyış-i İzid-i te'ālā bi'l-'izz ve'l-i'zāz" başlıklı, mesnevi biçiminde kafiyeleşmiş tevhit konulu kısa bir manzume ile başlar, 62a'da bir tarih manzumesiyle biter:

Başı: جریان ایلجك خامهء دست قدرت

بولدی انواع بشر کتم عدمدن صورت

Sonu: احمد اسعد اولوب صاف زن خیل دنی

سیف جنبان صدارت اوله با صوب امل

İstanbul-Millet Kütüphanesi (AE nüshası)⁴

Bu nüsha, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Koleksiyonu, 189 numarada kayıtlıdır. 213x130 mm. ölçüsünde, 55 varak, 19 satırdan oluşmaktadır. Siyah mürekkep kullanılarak talik hatla yazılmıştır. Başlıklar, 14b'deki reddade ve 50a'da

⁴ Buradaki bilgilerin aktarılmasında *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'nın dijital yazmalar kataloğundan istifade edilmiştir.

derkenara düşürülen “elmās-pāre nāmında bir kız hakkında” şeklindeki not kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Reddadelidir; fakat bazı sayfalarda reddade yoktur. Bazı sayfalardaki reddadeler ise nemden ve dikişin kısmen dağılıp şirazenin zarar görmüş olmasından dolayı okunamaz hâle gelmiş veya hasar almıştır. Müstensih ve istinsah tarihi belli değildir.

Nüsha 1a’dan itibaren Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Divan 1b-55b sayfaları arasında yer almaktadır. 1a’da Millet kütüphanesi damgası, sahibiyet kayıtları ve sağ üst köşede “Dīvān-ı Zīver” şeklinde bir başlık bulunmaktadır. Divanın başladığı 1b sayfasında üst tarafta Ali Emirî Efendi’ye ait mühür bulunmaktadır. 34a boştur. Arap rakamlarıyla numaralandırma işlemi divanın sonlandığı 55b’ye kadar yapılmıştır. 55b’den sonra 7 varak daha mevcuttur. Bu varaklarda ise Râgıb mahlaslı bir şaire ait birkaç gazel ve sonrasında birtakım hesaplamalara işaret eden bazı karalamalar mevcuttur.

Divan 1b’de “berāy-ı sitāyiş-i Īzid-i te‘ālā bi’l-‘izz ve’l-i‘zāz” başlıklı, mesnevi biçiminde kafiyeleşmiş tevhit konulu kısa bir manzume ile başlar, 55b’de bir tarih manzumesiyle biter:

Başı: جریان ايليچك خامهء دست قدرت

بولدى انواع بشر كتم عدمن صورت

Sonu: احمد اسعد اولوب صاف زن خيل دنى

سيف جنبان صدارت اوله با صوب امل

Temmeti vardır. Son manzumeden hemen sonra ise müstensih tarafından manzum tarzda Farsça 2 beyitlik bir not düşürülmüştür. Notta okurdan güzel temenniler

istenmekte ve yapılan hataların hoş görülerek düzeltilmesi rica edilmektedir. Bir beyti sağ ve diğer beyti sol tarafa birbirine çapraz olarak bir üçgen görünümü oluşturacak şekilde yazılmış bu not şöyledir:

Kāriyā ber men mekon kehr o ‘étāb

K’ez heṭāyā refté bāşed der kētāb

Īn heṭāyā reftérā teşhīh kon

Ez kelem ve’llāho e’lem bé’s-şevāb

4.2 Nüshaların değerlendirilmesi

Bu bölümde MK, YK ve AE nüshaları arasındaki ilişkiye değinilmiş ve tenkitli metin hazırlanırken esas alınan nüshanın seçilmesindeki sebepler ortaya konulmuştur.

Öncelikle, Zîver divanının tespit edilmiş bu üç yazma nüshasından YK ile AE arasında bir ortaklık olduğu çok açık bir biçimde fark edilmektedir. Bu iki nüshaya bakıldığında imla hataları, eksiklikler, okunamayan yerler, karışıklıklar, şiirlerin ve başlıkların tertibi gibi birçok hususta bu nüshaların ittifak ettiği görülür. Bu duruma verilecek en iyi örneklerden bir tanesi manzume başlıklarında meydana gelen kayma dolayısıyla oluşan hatalı başlıklandırmalardır. YK nüshasında 8b’de yer alan ve “Sitāyiş-i Es‘ad Efendi” olması gereken başlık fark edilmemiş ve manzume, bir sonraki manzumenin başlığı ile “Sitāyiş-i Hekîmbaşızāde ‘Alī Pāşā” biçiminde yanlış adlandırılmıştır. Birkaç manzume boyunca devam eden bu hatalı adlandırma AE nüshasında da tıpatıp aynı şekilde görülür. Bunun dışında YK ve AE’deki hata ortaklıkları da bir hayli fazladır. Örneğin divanda yer alan,

Dürretü't-tâc-ı hüsrev-i Cem-câh

Olsa İklîl-i âfitâb-revâ

[K. 2/13]

beytinde ikinci dizedeki “İklîl” sözcüğü YK ve AE nüshasında “İklîs” biçiminde hatalı olarak yazılmıştır. Başka bir örnek vermek gerekirse;

Bu hüsni-i edâ şavt u şadâsında ki vardır

Bir kez nefesiñ gûş iden âgâzeyi n'eyler

[G. 13/4]

beytinde ilk dizedeki “ki” bağlacı YK ve AE nüshasında “kim” biçimindedir ve vezni bozmaktadır. Bir başka örnek olan aşağıdaki beyitte ise “fûlâd” sözcüğünün YK ve AE nüshasında anlam ve vezinle hiç uyuşmayacak şekilde “fevâ'id” biçiminde hatalı olarak okunmuştur:

Dil-i fûlâda te'sîr eyledi âh-ı şerer-hîzim

Şihâb-ı dūd-ı pür-sūzum tōkūnsa mūm olur âhen

[G. 57/5]

Bununla birlikte YK ve AE nüshaları üzerinde yapılan karşılaştırma ve değerlendirmeler bizi AE nüshasının YK nüshasından kopya edildiği sonucuna götürmektedir. AE nüshası oldukça hatalı, eksik ve özensiz bir nüshadır. Birçok yerde müstensihin istinsah etmeye çalıştığı ifadeyi idrak etmeden sadece şeklen taklit etmiş olduğu, hatta okuyamadığı yerleri görmezden gelerek es geçtiği veya hatalı imlalarla geçiştirdiği görülür. Öyle ki AE nüshasındaki bazı ifadeler sadece resmedilmiş karalamalardan ibarettir. Dolayısıyla YK nüshasının AE nüshasından

kopya edilmiş olması mümkün değildir. Çünkü AE’de çok fazla sayıda eksik veya okunması mümkün olmayan karalama türünden ifadeler vardır. Örneğin;

Ey kalem āmāde ol hūsrev-i fermān-revā

Yümn-ile pā-der-rikāb oldı beşāret saña

[T. 1/10]

beytinde AE’nin müstensihisi tamamen dikkatsizlik ve bilgisizlik sonucu “ferman-revā” sözcüğünü hiçbir anlam ifade etmeyecek şekilde “kurbān-revā” biçiminde hatalı okumuştur.

Diğer yandan AE’nin YK nüshasından kopya edilmiş olduğuna dair birçok bulgu vardır. Örneğin YK nüshasında,

Ya’ni dehlīz-i serā-perde-i kūrba varamaz

Ol ki sālūs-ı riḡādır olur elbet maṭrūḡ

[G. 9/3]

beytinin ikinci dizesindeki ol “اول” sözcüğüne ait elif harfinin büyük kısmı cetvel altında kalmıştır ve çok zor seçilmektedir. Bu durum fark edilmediği takdirde dizinin vâv harfi (و) ile başlayan bir sözcükle başladığının zannedilmesi yüksek ihtimaldir.

AE’nin müstensihisi YK nüshasından istinsah ederken özensiz ve dikkatsiz davrandığı için böyle zannetmiş olmalıdır. Çünkü AE nüshasına bakıldığında bu beytin ol “اول” şeklinde başlaması gereken ikinci dizesinin elif olmaksızın doğrudan vâv harfi ile başladığı görülmektedir. AE’nin YK nüshasından kopya edilmiş olduğunu gösteren bu gibi durumlara metin boyunca çok sık tesadüf edilir. Bu düşüncüyü destekleyecek başka bir örnek ise şöyledir: YK nüshasında yer alan 3 numaralı tarih manzumesinin,

Cüft ü tākında olan ‘uḳde-i ezhārı gören

Hākden çārüm-i çarḥ üzre şanur kıldı şu‘ūd

[T. 2/3]

şeklindeki 3 numaralı beytinin ilk dizesindeki “gören” sözcüğü satıra sığmadığı için yukarıya doğru, 2 numaralı beytin içine kısmen girişik bir hâlde yazılmıştır. AE nüshasına bakıldığında ise bu sözcüğün 2 numaralı beytin ilk dizesinde yer aldığı görülür. Yine AE’nin müstensihî YK’dan kopya ederken satıra sığmadığı için üst tarafa yazılan bu sözcüğü dikkatsizlik sebebiyle 2. beyte ait zannetmiş ve “geçüren” şeklinde yanlış bir imla ile yazmıştır.

MK nüshasına gelince, MK’nın ve YK nüshasından ayrıldığı noktalar söz konusu olsa da bu iki nüshanın bazı hatalı ifadeler konusunda bir ortaklığa sahip olduğu fark edilir. Bu duruma en ilginç örnek gazellerin olduğu bölümde “lām” harfli gazeller için atılan “ḥarfü’l-lām” başlığı yerine MK ve YK nüshalarında hatalı olarak “ḥarfü’d-dāl” biçiminin bulunmasıdır. Başka bir örnekte ise MK nüshasındaki,

Sū-be-sū ḥükmin revān idüp bu cārī çeşmeniñ

Mā’-i şīrīn ile nā-yāb itdi şūr-āb-ı yemi

[T. 8/2]

beytinin ikinci dizesindeki “yemi” ifadesi kötü imla dolayısıyla “yeñi” şeklinde okunmaya oldukça müsait bir vaziyettedir. Aynı şekilde YK nüshasında da bu sözcük karşımıza “yeñi” şeklinde çıkmaktadır. Gerçi sonrasında MK’nın müstensihinin bu durumu fark edip derkenarda sözcüğün “yemi” şeklinde okunması gerektiğini not düşmüş olsa da sözcük MK ve YK nüshasında hatalı olarak “yeñi” biçimde okunmaktadır. Eksiklikler veya okunamayan kısımlar konusunda da MK ve YK nüshalarında ortaklıklar görülür. Aşağıdaki beyitteki köşeli parantez içinde üç

noktayla verilen okunamayan kısım MK ve YK nüshalarında aynı şekilde sorunludur. MK nüshasında bir iki harf karalanmış olsa da sözcük tam olarak okunamadığı için bu kısım boş bırakılmıştır. YK nüshasında ise bu kısım tamamen boştur:

‘Aceb hışb u rehā buldı [...] ‘arşa-i ‘ālem

Terāzū-yı felek zīr-i yedinde kıldı tüccārīñ

[T. 14/3]

Bu gibi hususlar doğrultusunda MK ve YK nüshaları, ortak bir koldan gelmekle birlikte, birbirlerinden kopya edilmemiştir. YK nüshasının MK nüshasından kopya edilmiş olması mümkün değildir. Çünkü MK’da bulunan bir kısım şiir veya beyitler YK nüshasında bulunmamaktadır. Yine YK’da söz konusu olan birçok eksik ve hatalı sözcük ile vezin bozukluğu MK’da söz konusu değildir.

Diğer yandan YK nüshasında yer alan birçok şiir de MK nüshasında bulunmamaktadır. Buna ek olarak MK nüshasının büyük oranda eksik olması da YK nüshasının tenkitli metin neşri için seçilme sebebidir. Aslında imla hataları ve vezin bozuklukları bakımından MK nüshası, YK nüshasına göre daha iyi durumdadır. Yine MK nüshası YK nüshasına göre daha okunaklı ve özenli olduğu da ilk bakışta fark edilmektedir. Fakat MK nüshasının büyük ölçüde eksik olması şairin divanını ortaya çıkarma konusunda MK nüshasını yetersiz kılmıştır. Nihayetinde tenkitli metnin hazırlanmasında esas alınan nüsha YK nüshası olmuştur.

4.2.1 Nüshanın imla özellikleri

Nüsha değerlendirmelerinden hareketle belirtildiği üzere tenkitli metin için esas alınan nüsha YK nüshası olmuştur. Bu doğrultuda YK nüshasının imla özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

Müstensih birçok yerde atıf vâvlarını (و) yazmayı ihmal etmiştir. Aşağıdaki beyitte “zād” ve “ma‘āş” sözcükleri arasında olması gereken atıf vâvı nüshada yazılmamıştır:

İderse seyr-i seyāḥat gönül dirîğ itme

Bir iki büseyi zād [u] ma‘āş lâzımdır

[G. 20/2]

Bazen de izafeli olması gereken yer yanlışlıkla atıf vâvı ile yazılmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte “ümem-i ‘uşāt” olması gereken ifade, nüshada “ümem ü ‘uşāt” biçiminde hatalı yazılmıştır:

Virmez ümem-i ‘uşāta ruḥṣat

Bağlandı yasağ-ı bāğ-ı ‘işret

[M. 3/24]

Müstensih bazen izafet kesrelerini “ى” harfi ile göstermiştir. Aşağıdaki beyitte “devlet-i dünya” tamlamasındaki izafet kesresi nüshada “ى” harfi ile “devlet” sözcüğüne bitişik olarak “devleti” biçiminde yazılmıştır:

Yohsa kişi cānına virmez nuḳab

Devlet-i dünyā anıñ olursa hep

[M. 4/12]

Müstensihin “ح” ve “خ” harflerini çoğu yerde karıştırdığı görülür. Örneğin; “ḥalka” yerine “ḥalka” [G. 3/1], “ḥalel” yerine “ḥalel” [G. 87/3], Ḥudā yerine Ḥudā [T. 10/3], cerrāḥ yerine cerrāḥ [Kt. 16/1], nefḥa yerine nefḥa [T. 12/3], ḥuceste yerine ḥuceste [K. 8/28], ḥāṣā yerine ḥāṣā [G. 24/5] yazmıştır. Bu tarz hatalı imlalar metnin transkripsiyonu sırasında doğru biçimde okunmuştur ve hatalar dipnotta gösterilmemiştir.

Müstensihin yukarıdaki harfler dışında başka birçok harfi yazarken hata yaptığı görülür. Bu harfleri yazarken bazılarının noktasını koymayı unutmuş, bazen de fazladan nokta koymuştur. Bu karıştırılan harflere ait bir kısım örnekler aşağıdaki gibidir:

“ر” ve “ز” harflerinin karıştırılmasına dair bazı örnekler şöyledir: “ṣifā-sāz” yerine “ṣifā-sār” [G. 4/3], “yekke-tāz” yerine “yekke-tār” [G. 69/4], “ez-cümle” yerine “er-cümle” [M. 3/22].

“س” ve “ش” harflerinin karıştırılmasına dair bazı örnekler şöyledir: “senc” yerine “ṣenc” [G. 46/5], “Bercīs” yerine “Bercīṣ” [G. 68/6], “ṣeh-levendim” yerine “seh-levendim” [Mt. 1/1].

“ص” ve “ض” harflerinin karıştırılmasına dair bazı örnekler şöyledir: “ṣimāḥ” yerine “zīmāḥ” [G. 67/6].

Diğer yandan müstensih bazılarının harfleri sık sık birbirinin yerine kullandığı ve bu harfler arasında çoğu zaman bir ayrım gözetmediği de fark edilir. Birbiri yerine kullanılmış bu harfler aşağıdaki gibidir:

“ب” ve “پ” harflerinin birbiri yerine kullanıldığı bazı örnekler şöyledir: “būs” yerine “pūs” [M. 1/13], pīr yerine “bīr” [M. 2/18], “pāyān” yerine “bāyān” [K. 5/38], “sipeh” yerine “sibeh” [G. 54/3].

“ج” ve “چ” harflerinin birbiri yerine kullanıldığı bazı örnekler şöyledir: “cāvid” yerine “çāvid” [Tb. 2/1/5], “ceng” yerine “çeng” [T. 1/2], “gice” yerine “giçe” [M. 3/13], “açık” yerine “acıķ” [G. 5/2], “çemen” yerine “cemen” [T. 9/5].

Bazen de istinsah sırasında harflerin noktalarının yerlerinin tam anlaşılamayıp karıştırılmış olması durumunda ortaya çıkan bazı hatalar olmuştur. Örneğin aşağıdaki beytin ikinci dizesindeki “şitānīñ” sözcüğündeki “nūn” harfinin noktasının alta yazılmasından dolayı sözcük “şitābīñ” şeklinde okunmaktadır:

Serd-i āh-ile daḥi ditrer iken şahn-ı vüçüd

Ḥaberin virdi şitānīñ çıkageldi қара dūd

[Mt. 2/1]

“ك” ve “ن” harfleri ile karşılanan bazı eklerin imlasında farklı tercihler görülür.

Aşağıdaki beyitteki “ḥāşılısīñ” sözcüğünün sonudaki “سك” eki yazma nüshada “سن” biçiminde yazılmıştır:

Ne bāğīñ ḥāşılısīñ ḥūşe-çīn-i vuşlatīñ kimdir

Kimiñ zīb-āver-i āğüşusīñ germ-ülfetiñ kimdir

[Mt. 4/1]

Müstensihin bazen dikkatsizlik veya dalgınlık sonucu sözcüklere gereksiz harf veya ekler koyduğu görülür. Örneğin yazma nüshada aşağıdaki beyitteki “çār-ṭāķ” ifadesinin “çār” ve “ṭāķ” kısımları arasına yanlışlıkla bir güzel he (◌) yazılmıştır:

Revnaķ-resān-ı zīb olamaz çār-ṭāķ ise

Güsterde olsa aṭlas u kemḥā visādesiz

[G. 28/4]

Aşağıdaki beyitte ise “ḥāk” sözcüğünün elif (ل) ve kef (ك) harflerinin arasına bir râ (ر) harfinin konulmuş olduğu görülür:

Lāne-i büm eylesün şeh-beyt-i ‘unvānın ẓazā

Görmesün rüy-ı reḥā mi‘mār-ı ḥāk-endüddan

[G. 55/4]

Bir başka örnek olan aşağıdaki beyitte ise “bihīn” sözcüğünden sonra sözcüğe bitişik yazılmış, anlamı ve vezni bozan gereksiz bir “i” (ی) harfine tesadüf edilir:

Bihīn keşīdedir ebrū-yı yār ammā kim

O kıt‘a-i ẓalem-i intilhāba el mi deger

[G. 19/3]

Yine bir diğer örnek olan aşağıdaki beyitte “dün” sözcüğündeki dāl (د) ve nūn (ن) harfleri arasına bir râ (ر) harfinin konulduğu görülür:

Dün gice bir merd-i ‘adīmü’l-naẓīr

‘Aklı gibi ẓāmeti daḥi ẓaṣīr

[M. 4/1]

Bazen de müstensihin sözcükteki bazı harf veya ekleri yazmayı unutarak imla, vezin ve anlamda bir eksikliğe sebebiyet verdiği görülür. Aşağıdaki beyitte yer alan “zīrā” sözcüğünün son harfinin (ا) unutulup yazılmamış olduğu görülür:

Resm-i ḥattı senden idmān eylesün bir ḥüsn-i ẓarḥ

İktisāb-ı ma‘rifet zımnında zīrā olmaz ‘ār

[K. 16/3]

Aşağıdaki beyitte ise “ebrūlarınıñ” şeklinde olması gereken sözcüğün “ebrūlarıñ” biçiminde eksik yazılmış olduğu görülür:

Kesildim irtibāt-ı turradan şemşir zann itdim

Meger ebrūlarınıñ sāye düşmiş zīr-i tākından

[G. 61/3]

Bazı sözcüklerin imlasında ise kusurlar fark edilir. Örneğin; “hümāyūna” sözcüğü “هموايونه” biçiminde [K. 11/15], “kubbe” sözcüğü “قبو” biçiminde [M. 3/15], “beyāz” sözcüğü “بياز” biçiminde [T. 3/11], “feyz” sözcüğü “خيض” biçiminde [T. 1/12], “fūsūn” sözcüğü “فرون” biçiminde [G. 6/1] yazılmış, imlası kusurlu olan bazı sözcüklerdir.

4.3 Metin tespitinde dikkat edilen hususlar

1. Nüshalarda hataların ve imla tutarsızlıklarının geniş yer tutmasından ötürü yalnızca anlamda ve ifadede bir değişikliğe sebep olan farklılıklar varyant olarak verilmiştir.
2. Şiirlerin sıralamasında YK nüshası takip edilmiştir. Varyantlarda ise öncelikle YK nüshasına bakılmış; fakat bu nüshada bir hata olduğu görüldüğü durumlarda MK nüshası takip edilmiştir.
3. İki nüshanın da hatalı olduğu durumlarda metin tamiri yapılmıştır.
4. Divan mürettep olmamasına karşın yazma nüshanın orijinalitesini korumak için bu konuda bir düzenleme yapılmamış ve şiirlerin sıralaması değiştirilmemiştir.
5. Divanın sayfaları yazma nüshada olduğu gibi numaralandırılmış, a ve b yüzlerine ayrılmıştır. Nüshalarda şiirlerin yer aldığı varak numaraları dipnotta verilmiştir.

6. İki nüshadan sadece birinde olan beyit veya şiirler dipnotta belirtilmiştir.
7. Farsça şiirler ve mülemmalar okunmuştur, bu şiir veya beyitlerin Farsça olduğu dipnotta ifade edilmiştir.
8. “İle” edatının kendisinden önceki kelimeyle bitişik yazıldığı durumlarda vezne göre “ile” okunması gerekiyorsa bu edat, “-ile” biçiminde yazılarak kendisinden önceki kelimeye kısa çizgi (-) ile bağlanarak gösterilmiştir.
9. Arapça ve Farsça kelimelerin başına ve sonuna gelen eklerin yazımı hususunda İsmail Ünver’in “Çeviri yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (Ünver, 2008, s. 1-46) başlıklı makalesi esas alınmıştır. Bu makaleden farklı olarak veznin gerektirdiği özel durumlarda *āftāb*, *āsmān*, *āstān*, *pādšāh* vb. kelimeler Türkçe telaffuza göre araya ünlü eklenerek *āfitāb*, *āsumān*, *āsitān*, *pādišāh* biçiminde okunmuştur.
10. Kelimeler mümkün olduğunca Sir James W. Redhouse’un *Turkish and English Lexicon* adlı sözlüğündeki telaffuzlara göre okunmuştur.
11. Metindeki vezin ve anlamla ilgili kusurları gidermek üzere tarafımızca metne eklenen her şey (ses, hece, kelime, atıf vavı gibi) “[]” içinde yazılmıştır.
12. Doğruluğundan emin olunamayan kelimelerin sonuna [?], herhangi bir sebeple okunamayan kelimelerin sonuna ise [...] konulmuştur.
13. Divanda ‘*Abdu’l-lāh*, *Kerāme’d-dīn*, *Zū’l-fikār* gibi tamlama biçiminde olan özel isimler tamlamalı olarak okunmamıştır. Bunun yerine ‘*Abdullāh*, *Kerāmeddīn*, *Zū’lfikār* şeklinde gösterilmiştir.
14. Bütün özel isimler, gök cisimleri, şehir isimlerinin baş harfi büyük yazılmış, bu isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmıştır.
15. Vezin gereği zihafli okunması gereken kelimeler dipnotlarda belirtilmemiş, doğrudan metin üzerinde zihafli okunmuştur.

16. Metinde vezin bozukluğu olan dize veya dizeler dipnotta ifade edilmiştir.
17. Divanın inceleme bölümünde örnek olarak verilen beyitlerde; köşeli parantez içinde yer alan harfli kısaltma manzumenin türüne, sayılardan ilki manzumenin sırasına ve ikinci olarak verilen sayı ise o manzumedeki beyit numarasına işaret etmektedir.

4.4 Kullanılan transkripsiyon sistemleri

4.4.1 Türkçe transkripsiyon şeması

ء	'	ص	ş
ا	a, e, i, u, ü	ض	ž, đ
آ	ā, a	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p, b	ع	'
ت	t	غ	ğ
ث	ṯ	ف	f
ج	c, ç	ق	q
چ	ç, c	ك	k, g, ñ
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẓ	و	v, o, ö, u, ü, ū
ر	r	ه	h, a, e
ز	z	ی	y, ı, i, ī
ژ	j		
س	s		
ش	ş		

4.4.2 Farsça transkripsiyon şeması

ء	'	ص	ş
ا	e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
آ	ā	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p, b	ع	'
ت	t	غ	ġ
ث	s	ف	f
ج	c, ç	ق	k
چ	ç, c	ك	k, g
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẓ	و	v, u, ū, o, ö, w
ر	r	ه	h, a, e
ز	z	ی	y, ı, ī, é
ژ	j		
س	s		
ش	ş		

4.5 Tenkitli metin

[DĪVĀN-I ZĪVER]

Berāy-ı sitāyiş-i Īzid-i te‘ālā bi’l-‘izz ve’l-i‘zāz

[Tv. 1]⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Cereyān eyleyicek hāme-i dest-i kudret
Buldı envā‘-i beşer ketm-i ‘ademden şūret
- 2 Ne kadar var ise zī-rūh u cemādāt u şuver
İnfi‘ālāt-ı ‘arāz hass u havāş u cevher
- 3 Cümleñiñ şāni‘i hallāk-ı dü kevn ü eşyā
Hāzret-i Rabb-i felāk rāciḥ-i ‘arş-ı a‘lā
- 4 Süḥan oldur ki ma‘ānī ola bisyār u keşīr
Görüp aşḥāb-ı ḥired tālīb ola çün iksīr
- 5 Vaşfın itmekde kalem ‘āciz u kâşır heme lāl
Ne diyem kim ola maḳbūl-ı Hudā-yı müte‘āl

⁵ MK 1b, YK 1b, AE 1b

Berāy-ı sitāyiş-i ḥabīb-i Ḥudā çespān-ı vürūd-ı mālā-nihā[ye]

[K. 1]⁶

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1 Temevvüc itdi yem-i ma‘na-i ḥuceste-ḥayāl

Dizildi rişte-i nazma hezār ‘ıkd-ı le’āl

2 Silindi şafḥa-i dilden sevād-ı jeng-i ḥired

Yazıldı nāme-i ‘aşk-ı muḥabbet-i müte‘āl

3 Vesah-pezīr-i müzāhir iken miḥekk-i fu’ād

İrişdi bāriḳa-i incilā-yı neyyir-i ḥāl

4 Duḡār olup baña nā-geh emāret-i tevḥīḳ

Görindi çeşmime bir ravza-i güzīde nihāl

5 Ne ravza ğıbtageh-i mevsim-i bahār-ı behişt

Ne ravza mehbıṭ-ı envār-ı āfitāb-ı cemāl

6 Ne ravza şu‘belerinde derāri-i ḳaṭarāt

Şaçıldı şahnına mānend-i reşḥa-i selsāl

7 Ne ravza feyz-i ṭarāvet o rütbe cārī kim

Telāṭum itmede bīḥ-i çemende āb-ı zülāl

⁶ MK 1b-2a-2b-3a, YK 1b-2a-2b-3a-3b, AE 1b-2a-2b-3a

- 8 FÜRÜĞ-ı berg-i dırahtı secencel-i hikmet
Hemîşe ‘aks ider anda nüfûs-ı ehl-i kemâl
- 9 Hevâsı mensi-i bād-ı bahâr-ı ürdibehişt
Şemîm-i goncesi sermāye-i hayât-ı ricâl
- 10 Firâz-ı nahlini şad tã’ir-i hümâ-sāye
Sitāde-gîr idi ez-cümle âşiyânı mişâl
- 11 İrişdi sâmi‘a-i cāna çünkü sec‘-i tıyûr
O zevk ü şevk-ile oldum terâne-senc-i su’âl
- 12 Didim nedir bu riyâz-ı giyâh-ı gâliye-bû
Sirişt-i hâkine teşbîh-i müşki emr-i muhâl
- 13 Dimâğ-ı cânıma nükheth-nisâr-ı feyz oldı
Benefşezâr-ı hakîkatle tarhı māl-a-māl
- 14 Didi bu ravzaya dirler çemen-tırâz-ı şer‘
Budur hazâ’ir-i kudsa iden seni îşâl
- 15 Şarıldı zeyline sevdâ-yı nakd-i ihlâsım
Girince gûşuma bu hoş-nüvîd-i zîb-i maķâl
- 16 Übbehet üzre te’emmül iderken aḥkāmın

Derīçe-çāk-ı hayālim iken bu ferruḥ-fāl

17 Çıkup menābir-i eşcāra na‘t-ḥ^vān-ı hezār

Ḳırā‘at eyledi bir ḥuṭbe līk lübb-i me‘āl

18 Ne ḥuṭbe vaşf-ı ḥıred-sūz-ı Seyyidü’s-saḳaleyn

Ne ḥuṭbe maḥż-ı dürūd u selām işāret-i āl

19 Ne ḥuṭbe midḥat-i yektā-neverd-i ‘ālem-i ḳurb

Ne ḥuṭbe ḥuṭbe-i cān-baḥş-ı şāhid-i müte‘āl

20 Ḥidīv-i Yeşrib ü Baṭḥā muḥāṭab-ı Mevlā

Erīke-gīr-i mu‘allā netīce-i iḳbāl

21 Sebaḳ-resān-ı muḥaḳḳaḳ mücāz-ı Rabb-i felāḳ

Ḥabīb-i Ḥazret-i Ḥaḳ nefḥa-rīz-i būy-ı vişāl

22 Nesāḳ-tırāz-ı şefā‘at medār-ı ḳurbiyyet

Żamīn-i ‘avn-ı ‘ināyet ḥidīv-i istiḳlāl

23 Riyāz-ı muḥşibe yāḥūd fużül-ı meclis idi

Nişīmen-i şeb-i mi‘rāc-ı ḥüsrev-i iclāl

24 Meṭā‘-ı ḥayl-i sürüş olduḡın mü‘eyyedir

Nüfūs-ı fāzıla ta‘rīf-ḥ^vānı şubḥ u leyāl

25 Yeter emāret-i naḳd-i nübüvvet ü mu‘ciz
Nümüne-i ser-i engüşt-i pâki şakḳ-ı hilāl

26 Ne mümkin ‘arz-ı ‘ubūdiyyet eyleye şā‘ir
Nişāb-ı midḥatin itmekde ‘aḳl-ı küll ola lāl

27 Ne rütbe olsa saḥīfū’n-nesīc-i nazmında
Meṭā‘-ı helhel-i ma‘nā vü tūmtūrāḳ-ı ḥayāl

29 Sītāyiş itmede ‘āciz ḳalır iderse daḥi
Sebīke-i sūḥanı pūte-i ṭabī‘atı ḳāl

30 Eyā şehinşeh-i dīhīm-i sāḥa-i levlāk
Eyā mü’eddi-i fiṭrat eyā ḥuceste-ḥışāl

31 Cerīḥa-düz-ı derūn-ı ümem ki zātıñdır
Ümīd-i luṭf ile oldum cenābıña rū-māl

32 Sītāde-gīr-i rızā-yı Cenāb-ı Ḥazret iken
Firīb-ḥorde-i nefis oldum eyledi iḡfāl

33 Zebān-bürīde tefekkür-künān-ı ‘ayş u ṭarab
Ne zıkr ü fikr-i iṭā‘at ne ḥod cevāb u su’āl

34 Baña şebīke-i dām-ı ḥayl ḳurup ḡaflet

Düşürdi rāh-ı hıyābāna eyleyüp ıdlāl

35 Dilimde renciṣ-i hātır-hırāṣ-ı dīk-i ma‘āṣ
Serimde mağlaṭa-i ihtimām-ı kayd-ı ‘ıyāl

36 Henüz nehẓat ü meṣye tedārikim yokdur
Görindi bedreka-i şāhrāh-ı istircāl

37 O güm-sürāğ-ı tarīk-i haḳīkatim ki benim
Dü-şāh-ı safsaṭa urmıṣ ayağıma çengāl

38 Debīr-i düş-ı yesārım baña ḫayā iderek
Dir ise işte budur baḳ cerīde-i a‘māl

39 Ne yüzle ‘arẓa kılam ḫod ḫuzūr-ı Haḳḳ’a anı
Sevād-ı siyyeh-i sū’-i ḫayāl ü bed ef‘āl

40 Şefī‘-i mücbir-i ceyṣ-ı ‘uṣāt-ı maḫşersiñ
Budur kemīne ki ancaḳ netīce-i āmāl

41 Birūn-ı dā’ire-i cedvel-i şefā‘at isem
Ḳalam çü beççe-i günciṣk-i māde bī-per ü bāl

42 Derūnım eyleye ez-cümle nīṣ-i āzārıñ
Müşābih-i leb-i sūrāh-ı sīne-i gırbāl

- 43 Kuşûrum eyleme iḥṣā benim keremkārā
Be-ḥaḳḳ-ı Ka‘be vü zemzem be-ḥ‘āstgār-ı ğılāl
- 44 Be-rīziş-i ḳaṭarāt u be-girye-i mazlûm
Be-farṭ-ı rıḳḳat-ı Ya‘ḳûb u irtifā‘-i cibāl
- 45 Be-ejdehā-yı ‘aşā-yı Kelīm ü ḥürmet-i Ṭūr
Be-ġāziyān-ı cünûd u veşen-perest-i cidāl
- 46 Be-dāġdāri-i hāmûn-ı Kerbelā-yı Hüseyin
Be-ḥûn-ı pāk-i şehīdān u ḳātil-i deccāl
- 47 Be-sür‘at-i per-i nāmûs-ı ekber ü melekût
Be-zıkr-i sidre-nişīnān-ı ġurre-i meh ü sāl
- 48 ‘İnāyet eyle ḥidīvā bu ‘abd-ı rû-siyehe
Be-medd-i besmele vü bā-nesāyim-i gül-i al
- 49 O ġün ki şûriş-i hevl-i hücûm-ı nār-ı caḥīm
Virüp ahālî-i aşnāma farṭ-ı izmiḥlāl
- 50 Zebāniyān ola me’zûn-ı ḳayd-ı bend-i ‘azāb
Süre cünûd-ı naşārāyı dūzaḥa der-ḥāl

43 (b) Ka‘be vü zemzem : Ka‘be-i zemzem YK

- 51 Urup riķābına tavķ-ı şerāre-ķīz olalar
Gülū-girifte-i bend-i selāsil-i aġlāl
- 52 Görüp o ķālet-i ķayl-ı bütān u cünd-i veşen
Ĥazīz-i ķāk-i mezelletde ķalalar pā-māl
- 53 O gün ki şayķa-sāz-ı hirās-ı ‘acz olalar
Gelüp ķuvālarına irti‘āş-ı bīm-i vebāl
- 54 O varṭagehde ki tefķīk-i mühr-i maķżar iden
Şemātet-i ķuşemādan arar ġirīze mecāl
- 55 O demde kim ġile-fermā-yı ķaşr olan bī-kes
Ümīd-i luṭf-ile eyler ķayālīn istiķbāl
- 56 Olur tenādüm ü efsūs-ile ġirībān-ķāk
İfāza-i keremiñ görmeyen ke’ibü’l-bāl
- 57 Meded-resān-ı şefā‘at olursañ ol demde
Budur ümīdim irişmez faķīre su’-i zevāl
- 58 Hemān dūrūd u taḥiyyāt ile selām olsun
Ĥabīb-i Ĥazrete Ziver be-vefķ-i istikmāl
- 59 Ĥulūş-ı bāl ile tarziye-ķvān-ı aşķāb ol

Yeter behište girerseñ ġarībe şaff-ı ni‘āl

[G. 1]⁷

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Ĥidīv-i Yeşrib ü Baṭḥā Muḥammed-i ‘Arabī
Kefīl-i raḥmet-i Mevlā Muḥammed-i ‘Arabī
- 2 Ṭabīb-i ‘illet-i bī-kes dile mu‘ālece-res
Ḥekīm-i edviye-fermā Muḥammed-i ‘Arabī
- 3 Mü’eddi-i şeb-i İsrā netīce-i ma‘nā
İmām-ı Mescid-i Aḳsā Muḥammed-i ‘Arabī
- 4 Hemān dūrūd u taḥiyyāt-ile selām olsun
Ki ümmetim diye ḥālā Muḥammed-i ‘Arabī
- 5 Girīve-gerd-i ḥaṭāyım hemīşe Zīver līk
Ḳuşūrım eylemez iḥşā Muḥammed-i ‘Arabī

⁷ MK 3a, YK 3b, AE 3a-3b

Berāy-ı ‘Alī Pāṣā

[Mr. 1]⁸

Müstef‘ilün Müstef‘ilün

- 1 Ol mefḥar-ı Rūm u ‘Acem
[...]-yı Baṭḥā vü Selem
Ḥāṭır-nevāz-ı ‘ācizān
Hem me’ḥaz-ı kilik ü raḡam

- 2 Mevḡūf aña kevn ü mekân
Ḥūrşīd ü meh nüh āsumân
Fermân-revā-yı ins ü cān
Remz-āşinā-yı keyf ü kem

- 3 Bir serv-i bāğ-ı nāzdir
Ammā ḡatı mümtāzdir
Bī-keslere hem-rāzdir
Ol reşk-i āhū-yı Ḥarem

- 4 Dīhīmdār-ı mürselīn
Meb‘ūs-ı Rabbü’l-‘ālemīn
Rāyet-keş-i dīn-i mübīn
Revnağ-dih-i farḡ-ı ‘alem

⁸ MK 3a-3b, YK 3b-4a-4b, AE 3b-4a

5 Bu şāhid-i kill-i midād
Bir mā-cerāmı kıldı yād
Bir na‘at ammā müstezād
İnşād iderken lā-cerem

6 Geldi benim de yādıma
Ṭab‘-ı hüner ābādıma
Kill-i sūḥan icādıma
Bu maṭla‘-ı ber-ceste hem

7 Bīdār olup bir şubḥ-dem
Aldım ele levḥ ü qalem
Çend beyt inşād eyledim
Kim reşk iderdi muḥteşem

8 Her lafzı dürc-i pür-le’āl
Maḥsūd-ı aṣḥāb-ı kemāl
Her mıṣra‘-ı siḥr-i ḥelāl
Olsa ‘aceb mi mültezem

9 Her fıkrası ber-cestedir
Tār-ı hünerle bestedir
Bir āṣafa şāyestedir

5 (b) Bir mā-cerāmı : Her mā-cerāmı YK

Maḥzā ola Ḥātem-şiyem

- 10 Bezl ide cūdın ser-te-ser
Her yerde kıoya bir eşer
Ola lede'l-ḥaḳ mu'teber
Mānend-i şadr-ı muḥterem

- 11 Hem-nām-ı şıhr-ı Aḥmed'i
Fırüz-baḥt-ı emcedi
Devletle 'ömr-i sermedi
Müzdād ola bī-derd ü ğam

- 12 Vālā-tebār 'ālī-neseb
Ḥayrāta sa'yı rüz u şeb
Zīver seniñ de bī-ta'ab
Maḳşūduñı eyler kerem

- 13 Zīrā ḥidīv-i Cem-cenāb
İtmekde taḥşıl-i şevāb
Bir bī-nevā-yı redd-i bāb
İtmez olunca muġtenem

Midhat-i Sultān Maḥmūd

[K. 2]⁹

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 İşte yümn-i şehinşeh-i ġāzī
İmtiyāz üzre millet-i beyzā
- 2 Feth-i bāb-ı bilādı mūcibdir
Zāhir oldı hezīmet-i a‘dā
- 3 Eglenür Nemçe’niñ hirāsından
Zūr-ı bāzū-yı hūsrev-i ġarrā
- 4 Hīç rehā-yāb olur mı cünd-i ‘adū
Kārzāra gire hizebrāsā
- 5 Gerd-i rezmiñ ġubārını tozıdır
Olsa eblaḡ-süvār-ı deşt-i veġā
- 6 Belki na‘l-i semendiniñ tutuşur
Tābişinden cünūd-ı fitne-resā
- 7 Tīġ-i pür-tābınıñ kırābından
Oldı teb-lerze düşmen-i ḥod-rā

⁹ MK 3b-4a-4b-5a, YK 4b-5a-5b-6a, AE 4a-4b-5a-5b

- 8 Pençe-i kahrı çāk ider yaķasın
Olsa a‘dā öñünde pā-ber-cā
- 9 At u ālātını ider sūzān
Hem-çü berķ-i cihān-ı ebr-i każā
- 10 Dir‘-i zūrriyyetiñ rezimgehde
‘Aksidir aķterān-ı tāb-efzā
- 11 Zerre tār-ı müzerkeşin getürür
Ĥātırā hışn-ı cennetü’l-esmā
- 12 Kehkeşān ĥod tınāb-ı bārgēhi
Ebr ise ĥaymegāh-ı zıll-ı Ĥudā
- 13 Dürretü’t-tāc-ı ĥüsrev-i Cem-cāh
Olsa İklīl-i āfītāb-revā
- 14 Üç mücevher otaġa başında
Bedr-i māha ĥusūf ider ilķā
- 15 Cümle re’y-i rezīn ü tedbīri
Mülĥakāt-ı meşīyyet-i Mevlā
- 16 Vefķ-i nuşret hemīşe te’sīri

Fevz-i nuṭḡından eyler istid‘ā

17 Belki fikr-i raḡīḡine mensūb

Naḡd-i te‘līf-i nūṣṡa-i kübrā

18 Her ne deñlü meḡādim-i Ḥaremeyn

Var ise ben iderdim istiṣnā

19 Bu kerīmü’ş-şiyem sūtūde-himem

Bu velī-sīret ü melek-sīmā

20 İsmi ḡāhir kerāmet ü keşfiñ

Bir müsemmā gerek degil mi aña

21 Zāt-ı ṣāhenṣehi tevaḡḡuf ider

Bu ḡayāl-i me‘āl-i müsteṣnā

22 İttiṣālinden ayrılur mı meger

Sāyesin terk ider mi hīḡ eşyā

23 Nām-ı pāki degil mi ḡıllu’llāh

Ḳurb-ı Ḥaḡ’dan ne mümkin ola cüdā

24 Bu veliyy-i ḡilāfete yaḡıṣur

Olsa ḡālet-res-i ṣeb-i İsrā

- 25 Bürde-i  azreti  u up oldu
V k f-1 sırr-1 Mescid-i Ak  a
- 26 ‘Adl-i F r k u cevdet-i Haydar
Tev’em n-1  ab ‘at  amm 
- 27 H l katinde bah r-1 mevsim-i c d
Mut tariddir hem   e  ayf u  it 
- 28 Behremend-i ‘am m-i el  af 
H   e-  n n-1 ki  z r-1  ara
- 29 Olsa  ebnem-ni  r-1 g lb ng h
Eylese h kmin   f t b icr 
- 30 ‘Andel b n olurdu t be-g l 
Berg-i g lden  em m-i b y-1 vef 
- 31 Olsa ‘a   r-1  ar h senc de
Cevher-i ferd-i z t n  me el 
- 32 M   ter  bezl ider nu  d-1 dilin
Zer-ni  r eyley p n c m-1 sem 
- 33 T r-1 m z n n   ikest eyler

Ḳıymet-i bī-girān ü bār-ı behā

34 Ola sū’-i nazardan āsūde

‘İzz-i cāh-ı ḥidīv-i bī-hem-tā

35 Olsa rāyet-keşi siper-ber-düş

Belki maḥsūd-ı dehr olur Dārā

36 Yā ḥarem-rūb olaydı aña gelüp

‘Abḳarī levn ile per-i ‘anḳā

37 Çīnedānın iderdi dürc-i güher

Yem döküp cevher-i seḥāsın aña

38 Midḥatīñden bu kil-k-i ḡāliye-bū

Nefḥasın neşr idüp Ḥudāvendā

39 Ḳıldı icrā midād-ı mefhūmı

Eyleyüp ḥāk-i pāyınā inhā

40 Cümlesi behre-yāb-ı cūduñdur

Şā‘irān ü mütābi‘-i şu‘arā

41 Eylediñ ey şehinşeh-i ‘ādil

Dest-i luṭfuñla cümlesin ırzā

- 42 Oldılar hāşılı be-vefk-i merām
Devletiñde menāşib-ı vālā
- 43 Kaldı bu bende-i ke'rbü'l-bāl
Pā-bürehne ğarīb eşer-i kazā
- 44 Yoḥsa nazm-āverānıñ eylerdim
Dīde-i reşkini iki mecrā
- 45 Tab'ım ol sāriḳ-i ma'ānīdir
Naḳd-i maẓmūnı koymadı ašlā
- 46 Görse şeh-beyt-i nazmımı Ḥassān
Ceste ceste be-vefk-i istīfā
- 47 Belki zīb-i nigāh reşk iderek
Kilk-i takrīz-ile ider imzā
- 48 Zihn-i vaḳḳādımı ḥayāl itse
Āteş-i maḥẓ olur şihāb-ı melā
- 49 Hem-çü necm-i şehir tülū' eyler
Maṭla'ımdan netīce-i ma'nā
- 50 Gūş ideydi ḥaşışa-i süḥanım

Açılurdu dü-şāh-ı pāy-ı edā

51 Belki ta‘vīz-i nuṭkumñ eṣeri

Mürdegān-ı dili ider iḥyā

52 Muṭṭariddir ḥaḳīḳat-i nazmım

Yokdur aṣlā içinde būy-ı riyyā

53 Nükte-fermā-yı devletiñ ben iken

Aldı meydānı bir iki monlā

54 Zīver icāz-ı nazm idüp eyle

Pādişāh-ı cihān-penāha du‘ā

55 Farḳ-ı şāhenşehe kılup endāz

Sāyesin çetr-i künbed-i ḥaḍrā

56 Müstedām ola ‘ömr ü devletle

İṭṭirād üzre çün şeb-i yeldā

57 Bā-livā-yı Muḥammed-i ‘Arabī

Ḥalledallāhu mülkehu ebedā

Sitāyiş-i Sultān Maḥmūd¹⁰

[K. 3]¹¹

Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Ān ḥosrow-é vālā-cenāb
 Éklīl-senc ez āf-tāb
- 2 Şāhenşeh-é zerrīn-rékāb
 Ebleḵ-sevār-é por-şétāb
- 3 Çetr-é kebūd-elvān-é ūst
 Zībā tenāb-é noh kébāb
- 4 Béḥ-ter zé ḥor-şīd-é felek
 Dāred négīneş āb o tāb
- 5 Fermān-revā-yé beḥr o ber
 Her sū koned ḥokm o ḥetāb
- 6 E'dā cehān-é tīg-é ū
 Pend-é şerer-ḥīz-é şehāb
- 7 Şemşīr-é rezmeş doşmenān
 Ez yék konend 'erz-é rékāb

¹⁰ Farsçadır.

¹¹ MK 5a-5b, YK 6a-6b-7a, AE 5b-6a-6b

- 8 Bā kerdén-é h́éyl-é ‘edū
Āvīhté bend-é ҡorāb
- 9 Ber cān-é bed-h́āhān-é ū
Ofteḡ hemīṣé éltéhāb
- 10 Bīdār-ṡéṣm-é fétné-cū
Mostegreḡ-é h́āb-é herāb
- 11 Hoftend āhūy o esed
Ṣobḡ o mesā yék ķe‘r-é ġāb
- 12 Her sū gozer kerdem merā
Āmed nevīd-é bā-ṣevāb
- 13 Gūyend erbāb-é h́ered
Kem-nām ṣod zolm o ‘étāb
- 14 Gerded ṡo ṣāḡ-é mokḡolé
Der ‘ehd-é ū sīḡ-é kebāb
- 15 Pīr-é moġān āsūdé est
Ez [...] bāzār-é ṣerāb

16 Şod now-‘erūs-é neḵd-é kām

Der rūz-é ‘edleş bī-néḵāb

17 Dūşīzé kām-é [?] rūz-gār

Zīb-āver-é reng-é ḥézāb

18 Dorr-é gērān-é yem şeved

Dāred négeh yék ḵetré āb

19 Séyl-āb-é cū-veş mīresed

Ḳolzom boved mowc-é serāb

20 Féyz-é dem-é ḥāḵānrā

Bésyār reşk āred ḥobāb

21 Bāşed nemek-rīz-é soḥen

Dāred ḥécālet [?] ḵend-é nāb

22 Şāhenşehā āmed herem

Reft ez do dest-é men şebāb

23 Ḥvāhem zé cūd o loṭf-é to

Bāyed resīdem bā nésāb

- 24 Āh-é gelū sūz-é délem
 Gīred ser āheng-é rebāb
- 25 Rīzed zé çêşmem rûz-gār
 Hûn-é sérêşkem ber torāb
- 26 Hem-çon zemīn-é sūhté
 Bonyād-é dél h[^v]ār o herāb
- 27 Bén'ger Hōdāvendā merā
 Bāşem bé-vefkén [ʔ] kām-yāb
- 28 Zīver béh^vān ez cān o dél
 Çendīn do'ā bā éztérāb
- 29 Hākān-é heft-éklīmra
 Ān Īzed-é vālā-cenāb
- 30 Bā 'ézz [o] cāh-é selţenet
 Kerd 'éyn-é zāteş éntéhāb
- 31 Bed-h^vāh-é dīn o dowleteş
 Şod sâ'él-é der ke'r-é bāb

Sitāyiş-i Es‘ad Efendi

[K. 4]¹²

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Ey kâlemi mükhülle-i hür-ı ‘ın
Nefhası reşk-âver-i Rûhü’l-emîn
- 2 V’ey dili dürc-i dür-i mālâ-nihâ
Genc-i rumûzât-ı nikât-ı bihîn
- 3 Çekse n’ola hâk-i der-i devletin
Çeşmine mânende-i kühl ân u ĩn
- 4 Mezra‘a-ı cûduna muhtâcdır
Olmadadır ins ü melek hûşe-çîn
- 5 Midhatine lîk vefâ eylemez
Müddet-i eyyâm şühûr u sinîn
- 6 ‘Unşurunıñ hükmine merbûtdur
Cevher ü aqsâm ‘arâz-ı harf-i ĩn
- 7 Zinde kılur nuṭṭ-ı Mesîhâ-demi
Gelse de saña nefes-i vâpesîn

¹² MK 5b-6a-6b, YK 7a-7b-8a-8b, AE 6b-7a-7b

- 8 Kıl̄sa ta'alluḡ nazarı senglāḡ
Belki olur zīver-i gird-i nigīn
- 9 Bīde vezān itse nesīm-i dili
Naḥl-i varaḡ-pūşı virür temr ü tīn
- 10 Kāse-i faḡfūruñ ider istese
Çār gül̄in gül-bün-i ḥuld-ı berīn
- 11 Nāle vü ḡam ḡalmadı 'ahdinde hīç
Tev'emidir şimdi sürūruñ enīn
- 12 Nādire-fermā-yı ḡayāl u ḡired
'Uḡde-küşāyende-i şer'-i mübīn
- 13 Deşne-i tuḡrāları Behrām-keş
Tīḡ-i 'adālet-resi şamşām-ı dīn
- 14 Şā'ib-i āmāc-ı ḡarīn-i ḡader
Şāḡib-i sermāye-i re'y-i rezīn
- 15 Fāzıl u naḡḡād u Aristo-ḡired
Nāzım-ı ḡarrā-yı cihān-āferīn
- 16 Zīver-i ser-şafḡa-i cāḡ u celāl

Hüsrev-i dīhīm ü sa‘ādet-niṣīn

17 Lem‘a-dih-i t̄ārem-i hūrṣīd-baht

Zerresidir kevkeb-i çarḥ-ı berīn

18 Olsa kabā-dūz-ı dilīr-i zafer

Nuṣret-i ḥayyāt dīker āstīn

19 Yümn-ile ṣad mülke ta‘arruḡ idüp

Feth olur iqlīm-i yesār u yemīn

20 Māye-res-i gürsine-çeṣm-i sūḥan

Vāye-dih-i ṣā‘īr-i her ḥurde-bīn

21 Hıṣb u rehā bulmıṣıdı ma‘rifet

Hem-çü nuḡṣ-ı suver-i deyr-i Çīn

22 Devlet ü yümn-ile efendim gelüp

Oldı revāc-efgen aña ba‘de-zīn

23 Buldı şeref ġāliye-büy-ı kalem

Nāme-nüvīsān-ı sūḥanver hemīn

24 Dā‘i-i dīrīnesi Zīver daḡi

Kesb-i kemāl eyledi ilme‘l-yaḡīn

- 25 Behrever-i mā'ide-i cūd-ı yem
Cilvegehim olsa n'ola çārümīn
- 26 Eylesem ilkā-yı esās-ı sükūn
Reşk ider ebyātıma hısn-ı haşīn
- 27 Kemdir o kim yek-nesaķ-ı nazm olup
Beytler inşād ide gışş u semīn
- 28 Kıla nesīc-i hünerin zib-i dūş
'Arż-ı metā' eyleye ammā haşīn
- 29 Kışr-ı hıyābān ile bir mi meger
Ta'm-ı halāvet-figen-i dārçīn
- 30 Baña o medyūn-ı sūḥandan çe bāk
Maḥbere vü kılını koymış rehīn
- 31 Öyle le'im-i sūḥanıñ deynini
Ben de edā eylerim olup zamīn¹³

27 (a) yek-nesaķ-ı nazm olup : yek-fen-i nazm eyleyüp YK

28 (a) nesīc : tesbīḥ YK

¹³ Dizenin aslı "Ben de ki edā eylerim olup zamīn" şeklindedir. "Ki" vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

32 Şevk-i şarîr-i kalemimden benim

Hande ider nağme-i şavt-ı hazîn

33 Var-ise bedh^vâh-ı der-i devletiñ

Nâkaveş eyler ise izhâr-ı kîn

34 Ef'i-i berrî gibi pür-pîç olup

Ham-be-ham kahrıñ ola ol mühîn

35 Hâk-i mezelletde kalup eyleye

Şüresitân-ı ğama vaz'-ı cebîn

36 'Arz-ı rikâb eyleye şimşâdıña

Zümre-i a'dâ-yı hasâret-ķarîn

37 Devletiñ efzûn ola 'ömrüñ mezîd

Olmaya tâ necm-i seher der-kemîn

Sitâyiş-i Es'ad Efendi¹⁴

[M. 1]¹⁵

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1 Bi'smike'llâhu celîlun we cemîl

Lâ yuhâķîhu [?] meşîlun we 'adîl

¹⁴ Bu manzumenin ilk 7 beyti Farsça'dır.

¹⁵ MK 6b-7a-7b, YK 8b-9a-9b, AE 7b-8a-8b

- 2 Siyyemā eyyedeḥū bi'l-iftā
Men lehu'l-ḥaḵ we 'aleyhi'l-fetwā
- 3 Dor-nēsārān-é me'ānī yo kemāl
Şod der īn pīş-é mo'ellēm hemé lāl
- 4 Līk men bī-ḥéred o sost-endām
Kerdem écrā hemé bā vefḵ-é merām
- 5 Be'd ez īn dest-é omīdem ne resed
Dāmen-é dā'iyé k'ey kān-é ḥéred
- 6 Der şebī géryé yo zārī kerdem
Eşḵ-é çeşmem hemé cārī kerdem
- 7 Niyyet-é fāl konem zīn owhām
Der resīd evvel-é āmed-şod-é şām
- 8 Ḥāşılı oldum o şeb ḥ'āb-ālūd
Maḥmil itmişdi beni bār-ı ruḵūd
- 9 Ser-be-hem-dāde-i bālīn-i keder
Olarāḵ yatmışidim zīr ü zeber
- 10 Ḳılup āğışte ḥas u ḥāşākı

H n-germ-ile yoğurdum h ki

11 N -geh n irdi ber d-i  ad 

 d p öküz dil-i n - adı

12 Pertev-i cebhesi itdikde z h r

H  bdan  ev -ile oldum mehc r

13 B s idüp ma dem-i p kin der-h l

 ad tek p  ile oldum r -m l

14 Didim [ey] p r-i k hen n r-ı siri t

 ad-i ham-ge tesi t b -y  behişt

15 N'oldı te r f ne bilsem b d 

Nefesi  virmede b y-ı  ad 

16 Didi ey ba tı gibi h  b de

H r  r-ı ęam-ile renc de

17 Böyle eyy m-ı meserretde sağa

K nc-i  l mda  almaq ne rev 

18  a r-ı efr d-ile  alb u ta'y n

B rekall h vu u'at f k-i reh n

- 19 İştirāk-ile tereddüd-matrūh
Hîç rızâ-dāde olur mı aña rūh
- 20 Olıcaķ ķaşr-şifat ber mevşūf
‘Aţfa muhtāc olur mı ma‘tūf
- 21 Hamddır vaşf-ı cemīl ü tebcīl
Mün‘imiñ ni‘metidir aña sebīl
- 22 Hamd-i hāmid n’ola kılsa cereyān
Halk u ni‘metden ‘ibāret dü cihān
- 23 Ni‘am-ı kāmile-i lā-yuḥşā
İki ‘ālemde degil zīr-i ḥafī
- 24 Şılanıñ hamde olan taķdīmi
Eyler icrā şeref ü ta‘zīmi
- 25 Baḥr-ı ma‘nāda şināverlik idüp
Diķķat ile okudıñ erlik idüp
- 26 Hamdülillāh saña oldu rūzī
İmtiyāzıñ eşer-i firūzı
- 27 Yüri var ey yem-i āşār-ı kemāl

Mevc-ḥīz ol yeter olma pā-māl

28 Didim ey kâşîd-ı zībā-ṭal‘at
Ḥıẓr-ı ma‘nā vü Mesīḥü’l-ḥareket

29 Kemdir ol kim ide aña recā
Olayım dergehine nāşiye-sā

30 Düşeyim ayağına āb gibi
Ḥalka-ber-güş olayım bāb gibi

31 Didi me’yūs olarak düşme ğama
‘Arż-ı ḥāl eyle veliyyü’n-ni‘ama

32 Dil-nevāz-ı fuḳarā şimdi odur
Çāre-sāz-ı fuḳarā şimdi odur

33 Müttekā-yı zü‘afā-yı ‘ālem
Mevc-pīrā-yı himem baḥr-ı kerem

34 Zīb-baḥşā-yı serīr-i cevdet
Mesned-ārā-yı bisāt-ı himmet

35 Virdi taşdı‘a cesāret baña bu
Līk tevḫīḳ-i Ḥudā’dır yāhū

- 36 Ey veliyyü'n-ni'am-ı nîk-hışāl
Me'haz-ı menşe-i nakd-i âmāl
- 37 Emn ü âsâyiş ile devlet ile
Müstezād-ı şuver-i behçet ile
- 38 Şadr-ı fetvāda mü'eyyed ide Hāk
Âl ü evlādın ile Rabb-i felāk
- 39 Eyle mesrūr beni şām u seher
Nîk-h'āhiñ ola tā kim Zīver
- 40 Müsterîh olmadı gamdan cānım
Kātı bî-kes kuluñum sulṭānım

Sitāyiş-i Hekîmbaşızāde 'Alî Pāşā

[K. 5]¹⁶

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Âferîn ey pençe-i tāb Behmen-i zūr-āzmā
Nāmdāş-ı fātiḥ-i Ḥayber dilîr-i bî-riyā
- 2 Ey neberd-ārā-yı 'ālem cān-güdāz-ı Güstehem
Kābza-gîr-i tîğ-i gamgam şaf-der-i deşt-i vegā

¹⁶ MK 7b-8a-8b, YK 9b-10a-10b-11a, AE 8b-9a-9b-10a

- 3 Nāsiḥ-i nīrū-yı ‘Anter nīze-cünbān-ı hüner
Hem-‘ulüvv-i şāh-ı Sencer dāver-i kişver-küşā
- 4 Şāhbāz-ı nāḥun-efgen Erdşīr-i şaf-şiken
Ḥün-bālā-yı Peşen ḥaşm-efgen ü rezm-āşinā
- 5 Tā o rütbe kārgerdir saṭvetiñ şīr-i jiyān
Bīm-i āzārından eyler gūsfende merḥabā
- 6 Olmadan eblaḫ-süvār-ı sāḥa-i rüz-ı neberd
Tīḡiñe ‘arz-ı riḳāb eyler cünūd-ı fitne-zā
- 7 Çīre-dest-i şavletiñden rüzgār-ı zār-dih
Cān atar sūrāḥdan sūrāḥa nemlāsā k’eyā
- 8 Olsa per-cünbān eger sīmurḡ-ı kūh-ı ḥaşmetiñ
Neşr-i ṭā’ir saṭḥ-ı bām-ı çarḥdan eyler ibā
- 9 Peşşe-i pūr-vehne kılsañ līk ta‘līm-i neberd
Hem-çü şibl-i şīr olur bir ānda merdüm-rübā
- 10 Maşlahat-sāz olmasa şamşām-ı dest-i saṭvetiñ
Reh-zenān-ı memleket eylerdi çok sefk-i dimā
- 11 Der-kemīn olmuş hirāsından sipāh-ı ḥün-çekān

Nitekim Ye'cüc kılmışdır verā-yı Kāf'ı cā

12 Bī-muḥābā şimdi taḥrīk-i rikāb itmekdedir

Maḥmil-i gītī-metā'-ı kārban-ı pūr-derā

13 Seyf-i meslūl-ı 'adālet merzūbān-ı memleket

Dād-ḥ'āh-ı dīn ü devlet Āsaf bin Berḥiyā

14 Bermekī-fıṭrat kerem-pīrā-yı Hātem-menḳabet

Feylesof-ı temşiyet Ma'n bin Şeybān-ı seḥā

15 Zīc-i taḳvīm-i ḥired iḥyā-kūn-i bi'r-i raşad

'Āḳıbet-bīn ü hüner-[perver] Bilinyas-zekā¹⁷

16 Naḳş-ı pāy-ı mūrı derk eyler şeb-i deycūrda¹⁸

Ḳılsa mā-zāğa'l-başar gerd-i rehiñ çeşm-i 'amā

17 Olsa ger sermāye-rīz-i feyż-i cūduñ bir yere

Her ḥas ü ḥāşāk olur bir naḥl-i behçet-intimā

18 Olmasa efsürde ḳalurdı giyāh-ı şaḥn-ı bāğ

Ebr-i nīsān-ı yed-i cūduñıla leb-rīz nümā

¹⁷ Bu mısra YK nüshasında yoktur.

¹⁸ Bu mısra YK nüshasında yoktur.

Not: 15. beytin ilk mısrası ile 16. beytin ikinci mısrası YK nüshasında bir beyit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum müstensih'in 15. beytin ilk mısrası ile 16. beytin ikinci mısrasını atlayıp yazmadığını düşündürmektedir.

- 19 Eyleseñ rîk-i hıyābāna nigāh-ı iltifāt
Şayrefî-i dehr anı şanur dūr-i mālā-behā
- 20 Üstüvār olur mücerred āşiyān-ı ‘ankebūt
Eylese müzdver-i [?] tedbîriñ dem-ā-dem ilticā
- 21 Kanda kıldı olmaya fitrāk-bend-i devletiñ
Kim harem-rüb-ı deriñdir şehper-i bāl-i hümā
- 22 Gerçi nā-çespān-ı midhatkārıñım ammā ne sūd
Vaşfiñ ıtrā eyledikçe hāme-i mu‘ciz-nümā
- 23 Murğ-ı iqbālîm olur mirkāt-ı çarha pā-nihād
Ferş-[i] rāh eyler metā‘ın baña nessāc-ı semā
- 24 Şāhbāz-ı kilkim ol tenhā-rev-i evhāmdan
Anda cünbān olamaz kebk-i çerāgāh-ı zekā
- 25 Hātîb-i küfvvüm diyü bîkr-i hayāl ü ma‘naya
Şāhid-i nazmım ider teşmîr-i sāk-ı iddi‘ā
- 26 Münşi-i idrākime nisbetle neşr-i dīgerān
Olamaz tıfl-ı debistāna sevād-ı nābe-cā
- 27 Sevde-i elmāsa virmem rîze-seng-i dergehiñ

Zerger-i naḳḳād-ı nazmım eylemem bey' ü şirā

28 Çend sāl oldı gülü-süz āteş-i āh-ı hümüm

Delv-i iḥsānıñla kıl efsürde bārī vir reḥā

29 Āsitānıñ müttekā-yı bī-kesān-ı 'ahd iken

Kimden ümmīd-i ma'āş itsün dil-i ḥayret-fezā

30 Lāciverd-endūda zerrīn kāle giysün şāh-ı çarḥ

Zīb-i düşüm ola lāyık mı nesīc-i būriyā

31 Āşafā kehfü'l-imānım melce'im sensin yine

Ḥ'āstgār-ı luṭfuñım bābıñda bī-reyb ü mirā

32 Rīşe-senc-i ceyb-i āmālim ḳalur mı nā-rüfū

Var iken ser-rişte-i cūduñ yedimde serverā

33 Zīver'ıñ ḳıldım taḥarrī līk māfī'l-bālini

Nīk-ḥ'āh-ı devletiñ ḥaşr-ı merām itmiş saña

34 Yā çerāğ it 'abd-ı nā-kāmı ya istiḥdām ḳıl

Baña bā-vefk-i merām ancak budur neşr-i seḥā

35 Öyledir farṭ-ı lehīb-i iştiyākıñ dilde kim

Nerm ider fülādı te'sīr-i demim çün mūmiyā

- 36 Hem-‘ayār-ı gerd-i iksīr olsa bāb-ı dīgeriñ
Devletiñde eylemem toprağına ferş-i likā
- 37 Kendi dest-i cūd-peyvestiñle kıl ārāste
Tā ki maḥrūku’-l-fu’āda feth ola bāb-ı kaḏā
- 38 Ğayr-ı teksīr-i sevād itmem ḥidīvā bīş ü kem
İrdi söz pāyāna şimdi geldi hengām-ı du‘ā
- 39 Devletiñ tābende olsun hem-çü mihr-i pūr-fürüg
Nitekim ḥayl-i nücūm ola felekde rūşenā
- 40 Şadme-i bed-ḥvāha ruḥşat virmesün āmürzgār
Tābe-ḥaşr-ı müsteşār-ı ḥüsrev-i fermān-revā

Behçet Efendi defterdār-ı sābık

[K. 6]¹⁹

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Gel ey berīd-i beşāret nevīd-i ferruḥ-fer
Baña ḥaḳīḳat-i ma‘nādan ol peyām-āver
- 2 Nedir o dürr-i dil-efrüz-ı sāḥil-i yem-i feyż
Nedir o gevher-i şebtāb-ı şayrefī-i hüner

¹⁹ MK 8b-9a, YK 11a-11b-12a, AE 10a-10b

- 3 Nedir o zīver-i ĩklīl-i āfītāb-ı kemāl
Nedir o lem‘a-i gītī fūrūġ-ı necm-i seher
- 4 Nedir o neyyir-i nūh tāk-ı āsumān-ı ĩıred
Nedir o berķ-i cihān-ı seĥāb-ı nev‘-i beher
- 5 Şihāb u şā‘ika zann itme ĥādīm-i gerdūn
‘Ulūvv-i şānına ta‘zīm içün yaķar micmer
- 6 Midād-ı sürĥi sevād-efgen-i derūn-ı şafaķ
Nihāl-i kilki raķam-senc-i maşraf-ı Ülker
- 7 Bir iki mā’ide çekmiş simāt-ı cūdına çarĥ
Ĥülāşa-i zer ü sīm intihāb-ı şems ü kamer
- 8 Sevād-ı şeb gibidir sürme-i ġubār-ı rehi
O gözde kim ola te’şīr ider mi su’-i nażar
- 9 Hirās-ı ġamze-i dil-düz-ı dīl-rübālardan
Emīnim olsa eger her biri birer ĥançer
- 10 Tılsım-ı himmeti der-kār iken serimde benim
Ten-i nizārıma tīr-i meşā’ib itmez eşer
- 11 O müttekā-yı enāma taĥaşşun itmişiken

Ne mümkün ola zafer-yāb-ı raḥne baña keder

12 Kilid-i emn ü emānı tılsım-ı ḥākānī
Netice-senc-i ma‘ānī yekūn-ı vefk-i zafer

13 O rütbe takvîyet-efzâ-yı dîn ü devlet kim
Medâr-ı luṭfını inkâra ḳalmadı bir yer

14 Selâsil olsa yetişmez ribât-ı himmetine
Temevvüc-i yem-i ḥaḍrâ şikenc-i gīsûlar

15 Meṭâf-ı Ka‘be-i kūyında ḳudsiyân-ı semâ
Cemâ‘at olsa revâdır çü câmi‘-i ezher

16 O rütbe buldı revâc-ı sited cevâhir-i nazm
Kim oldu baṭn-ı şadefde hezâr lü’lû’ler

17 Kesildi da‘va-i düzd-i süḥan zamânında
Mişâl-i ḥāk-i ḥudūd-ı tebâyün-i kişver

18 Nüfûz-ı nuṭḳını görseydi râhib-i murtâz
Gelürdi şübhesiz imâna olmadan muḡber

19 İdeydi reşḥa-i feyz-i ‘inâyeti sîrâb
Sifâl-i köhnede ḥâşıl olurdı nîlûfer

- 20 Olursa aşd-ı fażiletle dūr-niřār-ı kemāl
Yanında taş kesilür hayretinden ibn-i hācer
- 21 Nigīni zīver-i engüşt-i řāhid-i ma‘nā
Mihekk-i zergere nisbet o dağı nām-āver
- 22 Dilīr-i kilvine řāyestedir denilse anıñ
Derīçe-çāk-ı ma‘ānī kafā-rev-i Haydar
- 23 Hamīr-i fıtratı āğıřte āb-ı cevdet ile
Nihād-ı pākine gūyā konılmıř ‘adl-i ‘Ömer
- 24 Harābe-gerd-i te’emmül iken çü beççe-i büm
Murādım itmek iken ‘ācizāne ‘azm-i sefer
- 25 Çalındı gūřuma bāng-ı derā-yı maħmil-i sūr
Görindi çeşmime nā-geh emāret-i rehber
- 26 Didi nedir bu dü-řāđ-ı te‘ākub-ı efkār
Nedir bu za‘f-ı hayāl ü bu hālet-i dīger
- 27 Didim ki n’olsa gerek rüz-ı ‘īd yaklaşdı
Unutdı bendesin ol zāt-ı Bermekī-peyker
- 28 Didi yūri gidelim Enverī gibi derine

Kemāl-i ‘acz-ile Ȧođrul kabŭl ider Sencer

- 29 Kaşide-beççe ile hāk-i pāy-i devletine
Sitāyiş eyleyerek geldi bendesi Ziver
- 30 Be-nŭr-ı mŭhr-i nŭbŭvvet medār-ı hatmiyyet
Be-hakķ-ı ravza-i cennet be-dehşet-i maḥşer
- 31 Be-nām-ı Aḥmed-i mŭrsel nebī-i mŭstekmil
Şeftī-i mŭcbir ũ ekmel be-zāt-ı peygamber
- 32 Hemīşe ola direng-āver-i kıyām u ku‘ūd
Be-vefk-i ‘izzet ũ iķbāl ũ ‘ömr-i efzŭnter
- 33 Visāde-gīr-i nişīmengeh-i merām olsun
Felekde niteki ḥŭrşīd ũ māh ide keder

Bir zātñ bir dil-ber ‘alāķası olmağla inşād oldu²⁰

[M. 2]²¹

Mŭfte‘ilŭn Mŭfte‘ilŭn Fā‘ilŭn

- 1 Kŭçek-i mi‘mār añılur bir civān
Dilleri ta‘mīr idi kaşdı hemān

²⁰ Bu başlık MK nüshasında bulunmaktadır, YK nüshasında yoktur.

²¹ MK 9a-9b-10a-10b, YK 12a-12b-13a-13b-14a, AE 11a-11b-12a-12b

- 2 Sīm-i terāzū idi iki eli²²
Çekmede naqdīne-i cān u dili
- 3 Eyledi ħum-ĥāneleri bezm-i Cem
Nukl-i lebin baĥş idüp ol ģonce-fem
- 4 Çār sūtūn üzre bir eyvān idi
Bā‘ış-i cem‘iyyet-i yārān idi
- 5 Gösterüp ‘uṣṣāķa serin ü miyān
Bir kı1 ile bende idi muġlimān
- 6 Va‘de-i vaṣl itse ger ol māh-tāb
Ayaġına gelür idi hem-çü āb
- 7 Hāṣıl-ı berber idi Mirrīhveṣ
Başını ıob eylemişıdi güneş
- 8 Āyinesi lücce-i sīmāb idi
Mevc-res-i mihr-i cihān-tāb idi
- 9 Tasmaşı tūl-i emel-i cān idi
Dāġ-dih-i tīġ-i dıraĥşān idi

²² Bu mısradaki “idi” ve “iki” kelimelerinin yeri MK nüshasında karışık yazılmasına karşın müstensih tarafından “idi”nin önce okunacağına dair not düşülmüştür. Bu karışıklık YK nüshasında da aynı şekildedir; fakat YK nüshasında herhangi bir düzeltme söz konusu değildir.

- 10 Ğamzeleri deşne-i Mirrîh idi
Her müjesi şanki birer sîh idi
- 11 Kavs-ile mâ-beyn olup ol kaşı yâ
Keş-me-keş eylerler idi dâ'imâ
- 12 Ol büt-i nâzende hîredmend idi
Kâküli lîk 'âşıkâ pâ-bend idi
- 13 Genc-i vişâline tılısm oldılar
Fethine tedrîc-ile yol buldılar
- 14 Encümen-ârâ-yı şeb-i nâz idi
Bir niçe muğlim ile hem-râz idi
- 15 Biri kâlaylı kôza beñzer 'aceb
Gâhice taşlar anı ol ğonce-leb
- 16 Birisi mânende-i güy-ı felek
Nâz-ile çelmişdi anı ol melek
- 17 Biri alup gürz-i girânın ele
Şaldı çü Rüstem felege velvele
- 18 Tursun o bâzîçe-i hayret-fezâ

Var idi bir ‘āşık-ı pīr-i dü-tā

19 Tāb-ı teb-i hecr-ile ol nātüvān

Ditrer idi görse civānı hemān

20 Āteş-i ‘aşk-ile pūr olmuş idi

Sīnesi hicrān ile tölmiş idi

21 ‘Aşkını mānende-i dürr-i yetīm

Şaklar idi gerçi o pīr-i le’īm

22 Kendüsi fāş eyledi āhır o pīr

‘Āleme yayıldı çü mihr-i münīr

23 Līk olup şubḥ u mesā hem-niṣīn

Ḳabza-i teşhīrine aldı hemīn

24 Nev-be-nev eyler idi mihr ü vefā

Berbere gelmişdi çü şāh ü gedā

25 Gāhi olurlardı civān ile pīr

‘Āzim-i ser-menzil-i ‘iṣret-peżīr

26 Rūbe-şıfat pīş-rev olup civān

Dağ yolın gösterir idi hemān

- 27 Gizlice yoldan gidüp ayak ayak
Lağziş-i mestīde olurdı ʔayak
- 28 Olmasa yanında o māh-ı münīr
Başdığı yiri göremez idi pīr
- 29 Lem‘a-dih-i dīde-i bīmār idi
Tut ki hemān pīre ‘aşādār idi
- 30 Destine virmiş idi rīş-i sefīd
Şāne-zen-i ‘işve idi nev-resīd
- 31 Eyledi hūnāb-ı dü çeşmin nişār
Şaṭlına nisbet ile bir cūy-bār
- 32 Naḳd-i sirişkini hemān derdmend
Eyledi fevvāre-i bālā-bülend
- 33 Pāyını būs eylese dāmen gibi
Pīre cefā eyler idi zen gibi
- 34 Bir niçe aḡyār-ı reh-i şūr u şer
Her birisi düzdi-i kühlü’l-başar
- 35 Anlara iblīs olamaz hem-rikāb

Her ne kadar eylese kaşd-ı şitâb

36 Her biri yek-ḥaṭvede kılsa murād

Süllem-i gerdūna olur pā-nihād

37 Eylediler vaż‘-ı esās-ı nifāk

Hāşılı müstaḥkem idi ittifāk

38 Kıldılar ol dil-ber-i sīmīn-beri

Mekr-i ḥayl ‘arz iderek serseri

39 Zevrak-ı dek ile çatup bī-ḥaber

Ḳullanarak baḥr u bere gitdiler

40 Kıldılar ol gönceyi leb-rīz-i reng

Āl-ile başdan çıkarup bī-direng

41 Uçdı çü bülbül o perī lāneden

Ḳaldı kafes gibi o pīr-i kühen

42 Sūziş-i firḳatle hemān zār idi

Şem‘-şifat her gice bīdār idi

43 Tābe-seḥer ḡālib olup ‘aşḳ-ı yār

Eyler idi māha gehī i‘tizār

- 44 Dir idi ey revnağ-ı arz ü semā
Çeşm-i ‘ināyetle nigāh it baña
- 45 Kılma nazar şüret-i nokşānıma
Olma şerer-pāş-ı keder cānıma
- 46 Külbe-i ahzānıma sensin çerāğ
‘Aşk odı kılmış seni leb-rız-i dāğ
- 47 Neyyir-i ‘aşk-ile olup pür-şerer
Saña da mı kıldı muhabbet eser
- 48 Var-ise ol hüsrev-i hāver-zemīn
Hecr ile kılmış seni ğışş u semīn
- 49 Gerçi ki hürşīd-i cihān-tābdır
Saña göre bir dūr-i nā-yābdır
- 50 Kim saña yüz virmeye çarḥ-ı denī
Görmeyesin tābe-kıyāmet anı
- 51 Bāri benim zaḥmıma ol mūmiyā
Kıl dil-i mecrūḥuma ‘arz-ı devā
- 52 Āh iderek hüzn ile kıldı hitāb

Māh aña virmedi ašlā cevāb

53 Olmayıcağ gördi ki feryād-res
Ye's-ile pīr eyledi ḥabs-i nefes

54 Müşkil imiş sūz-ı firāk el-amān
Birini od eyledi birin civān

55 Yād ile düşdi çü merd-i ġarīb
Olmadı bir daḥi görüşmek naşīb

56 Bir gice pīr eyledi teşmīr-i sāk
Cānına kār itmişidi iştiyāk

57 Sübhā-i teşhīrini idüp be-kef
Dā'ire içinde ƣalup hem-çü def

58 Başladı esmāsına āh eyledi
Āyine-i ƣarḥı siyāh eyledi

59 Çekdi çevirdi nitekim āsiyāb
Dīdelerinden aƣıdup cūy-ı āb

60 Nev-be-nev itdikçe fiğān u sürūd
Ditrer idi iskele-i yā vedūd

- 61 Micmer-i cânında yanarken buhūr
Nııf-ı leylde o meh itdi zuhūr
- 62 Zāhir olup gün gibi rūy-ı murād
Geldi ayağına o cūy-ı murād
- 63 Gel yeter ey kilik-i bedī‘ü’l-beyān
Menkıbe-pīrā-yı muhabbet-resān
- 64 Zīver-i ber-geşte dile itme nāz
Hātır-ı mecrūhuna ol çāre-sāz
- 65 ‘Aşk-[i]le çün hāli digergündür
Kendi de bir āfete meftündür

Midhat-i Halil Beg

[K. 7]²³

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Gūşuma girmez haţar-ı nāvekim
Var iken elde siper-i nāvekim
- 2 ‘Arz-ı hirāsān ide çok mı meger
Dehre kazā vü kader-i nāvekim

²³ YK 14a-14b, AE 12b-13a

3 Belki Kırım Hānı'nı lerzān ider
Gūşuna girse haber-i nāvekim

4 Pençe-i şūr hūsrev-i hūrşīd ile
Demren-i vālā-güher-i nāvekim

5 Ma'reke-sāz-ı hedef-i zāl olur
Böyle giderse güz̄er-i nāvekim

6 Nüh varak-ı çarhı ider sūhte
Şā'ika-sūz-ı şerer-i nāvekim

7 Tozķoparan menziline taş diker
Zāhir olur nev-eşer-i nāvekim

8 Kimse hevāsın alamaz tīrimiñ
Bād bilür çün hūner-i nāvekim

9 Çār cenāhıyla uçar kuş gibi
Tayy iderek bāl ü per-i nāvekim

10 Belki göz irmez fem-i sūfārına
Öyle gider [...] nāvekim

11 Tūr-ra-i cānānı yeleklendirir

Bād-ı vezān-ı seher-i nāvekim

12 Tāyy-ı menāzilde süvārī kadar

Sūr‘at ider rāh-ber-i nāvekim

13 Berķ-i cihān-ile olur hem-‘inān

Pīş-rev-i sürh-ser-i nāvekim

14 Şāhid-i nīzem gözedir dā’imā

Dīde-i zihgīr-i zer-i nāvekim

15 Tīr-keş oku zīr ü ziyān eylemiş

Yümn-i tarīķ-i sefer-i nāvekim

16 Tūti-i ṭab‘ına yeter Zīver’iñ

Midḥat-i şīrīn [ü] şeker nāvekim

17 Kuvvet-i bāzū-yı kerem gösterir

‘Ālem-i zībā şuver-i nāvekim

18 Böyle kerīmű’ş-şiyemim var iken

Baňa irişmez zarar-ı nāvekim

19 Oldı toķuz yüz çile[den] ser-firāz

Dirse sezā kabza-i ker nāvekim

20 Mışra‘-ı mevzūnıñ iķāmetde şan
Tev’emi şāḥ-ı şecer-i nāvekim

21 Vefķ-i murabba‘ gibi neşr eyledim
‘Āleme yūmn-i zafer-i nāvekim

22 Devletin efzūn ide şad sāle Ḥaķ
Böyle gerek kārger-i nāvekim

23 Ola direng-āver-i ‘izz ü beķā
Çoğ ola tā reşkver-i nāvekim

Zifāf-ı duḡter-i gītī-metā‘

[K. 8]²⁴

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1 Der-i zifāfa resīde olunca bu dil-i zār
Selāmıma müteraķķıb imiş yemīn ü yesār

2 O şeb ki olduğum āmürzgāra ḥalka-be-gūş
Sirişķ-i çeşm ü ‘ubūdiyyet eyledi izhār

3 Olunca silsile-çīnān-ı girye müjgānım
Ma‘iyyet itdi baña jāle-rīz-i sūnbūlzār

²⁴ YK 14b-15a-15b, AE 13a-13b-14a

- 4 Derūnum eyledi leb-rīz-i rikḳat ol ḥālet
Miṣāl-i ṣebnem-i gül oldı anda ḳatre-niṣār
- 5 Berāy-ı nefis-i diger ḫehre-sāy-ı ḥāk oldum
Fitīle-sūz-ı ḫerāğ-ı niyāz olup tekrār
- 6 Henūz enāmīl-i dest-i du‘ā küṣāde idi
Ḳabūlını müteraṣṣıd iken be-vefk-i medār
- 7 Tezāḫüm eyledi nā-geh ketībe-sāz-ı keder
Dil oldı raḥnever-i ḫīre-dest-i ğuṣṣa vü zār
- 8 Pūr itdi tābe-gülū ğam kuvā-yı nāmiyemi
Remīde itmiṣiken ḥātırım hezār efkār
- 9 Biraz ḫafā-rev-i fikr-i ma‘āṣ-ı dīḳ oldum
Biraz da eblağ-ı evhām ile girīve-güzār
- 10 Ḥarābe-gerd-i te‘emmül iken çü beççe-i büm
Murādım itmek iken ‘ācizāne terk-i diyār
- 11 Terāne-senc olarak geldi yanıma bir zen
Miyānı çeng idi mūy-ı sepīdi şan şeṣtār
- 12 ‘Atīḳa-i çeh-i Bābil ‘acūzeniñ birisi

Yedine beste vü pīçide tāziyāne-i mār

13 Füsūnı ezraķa-i [...] öyle ki tā
Fürûğ-ı çarhı kim itdi çü zulmete şeb-i tār

14 Çeküp sürādık-ı āfāk-ı şubhı bir pāre
Açıldı zīr-i tutuqdan telāmi‘-i envār

15 Ne görem ol zen-i bī-behre geçdi hānde-künān
Derūn-ı hacleye kıldı şabā gibi reftār

16 Ta‘arruż eyledi dest-i ‘arūsa el-kışşa
Der-i vişālını kıldı benim ile bāzār

17 Alınca burķa‘-i zer pūd u tārı farkından
Sürādık-ı felege ra‘şe geldi bir miqdār

18 Tevaqquf eyledi ser-dāde-i zemīn olarak
Şerāre-hīz-i hayā oldu şūretā dildār

19 Şikenc-i zülfüne gerden-dirāz olup kaldım
O şāhbāz-ı nighle iderdi ahz-ı şikār

20 Kerem-küşā-yı pūr-sīm olunca ez-cümle
Açıldı şahn-ı riyāz-ı emelde şan ezhār

- 21 İderdi ġāze-i ebrūsı neşr-i bŷy-ı merām
Girişme-ġır idi maḥẓā o çeşm-i kühl-āşār
- 22 Biraz da ‘ādet-i mersŷmeye ri‘āyet idŷp
Nuḳŷd-ı cān u dili eyledim aña iḳrār
- 23 Didim ki zīver-i silk ḳabŷl olur mı ‘aceb
Dŷr-i sirişkimi ḳılsam öñŷnde cŷmle nişār
- 24 Tekellŷm itmedi zānŷ-zen-i metānet olup
Murādın añladım ol bī-ḥamiyyetin nā-ḳār
- 25 Telāfi-i kelimātñ olursa dil vireyim
Didikde sŷyledi ol tŷti-i şeker-ġŷftār
- 26 Ḳılādeler mi nedir bu selāsıl-i bisyār
Hemīşe dŷşuna sencīde ḳurṡ-ı zerrīn-tār
- 27 Nigīni ḳatre-i yāḳŷt-ı sŷrḥ ŷ seylānī
Çekīde itse n’ola āfitābı bir miḳdār
- 28 Kenīzek-i nesaḳ-ārā-yı millet-i beyzā
Erīke-ġır-i ḥarīm-i ḥayā ḥuceste-vaḳār
- 29 Ḥayāl-ḥvāb idi ġŷyā sipihr-i dānā-kīş

Kim eyledi anı Ziver ben olmadan bîdār

- 30 Zifāf-nāme ye harf-i ‘inān-ı himmet idüp
Kümeýt-i ṭab‘ıma virdim bu gūne cāy-ı qarār

Midḥat-i Ḥasan Pāṣā

[K. 9]²⁵

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Beṣāret bu yeter dīhīmdār-ı āl-i ‘Oṣmān’a
Kemer-gīr-i Peṣen bir merd geldi mihr-i ḥāḳāna
- 2 Murahḥaṣ kıldı her emre ḥidīv-i ma‘delet-güster
Zihī ferḥunde-fāl-ı ḥayr-ı üslüb-ı ḥakīmāne
- 3 Hirās-ı saṭveti ma‘cūn-ı ıṣlāḥ-ı mizāc-ı nās
‘Ulüvv-i himmeti bā‘iṣ nızām-ı sultāna²⁶
- 4 O rütbe ‘adli ‘aḳd-i imtizāc-ı şulḥ virmiş kim
Teḥāşīsiz gider neml-i muḥaḳḳar mühr-i su‘bāna
- 5 Hezār ‘anḳā dili fitrāk-ı bend-i kārzār itdi
Verā-yı Ḳāf’ dan gūyā şikār aldı Nerīmān’a

²⁵ YK 15b-16a-16b, AE 14a-14b

²⁶ Bu mısırada vezin bozuktur.

- 6 Ne zībā rüşd ü ibrāz-ı siyādet re'y-i tedbiri
Ola dārū-yı Bür'ü's-sā'a zaḥm-ı derdmendāna
- 7 Efendim saña tebrīk-i şıyām içün ḥālā²⁷
Hedıyyem bir hilāl üzredir ancak fakīrāne²⁸
- 8 [...] kadar ola rüz-merre 'ıd ile sa'ādetle
Direng-ārā-yı 'ızz-i cāh olup yüz virme nā-dāna
- 9 Bu ol demdir bakup reşk eyler arza nüh kıbāb-ı çarh
Ḳanādīl-i ḥıyām oldukça nūr-efrüz her yana
- 10 Bu mäh-ı rüzeye maḥşüşdur bu zīnet-i her sū
Çerāḡān eyleyüp ḥayl-ı kevākib çıkdı meydāna
- 11 Ḥudāvend-i dü 'ālem eyler itfā āb-ı rahmetle
Zımā'-ı şavmı ikrām itmek-içün rüzedārāna
- 12 Ḥidīvā midḥatīñ zımnında inşād eylesem azdır
Hezār ebyāt-ile bir nev kaşīde hem ḥarīfāne
- 13 Anıñ fikriyle kıldım zīb-i düş-ı şāhid-i ma'nā
Nesīc-i nazmımı 'arz eyleyüp zer-düz -ı 'ırfāna

²⁷ Bu dizede vezin bozuktur.

²⁸ Bu dizede vezin bozuktur.

- 14 Olunca hāme-i hayāl-i aşdāk-ı hikmetden²⁹
Dür-i gītī-metā‘ın neşr ider tab‘ım kalemdāna
- 15 ‘Uṭārid lāciverd-endūda zīr-i meşķ ider ihdā
Yerā‘am pā-nihād olduķça mirķāt-i nüh eyvāna
- 16 Benim mīzāb-ı kilkim reşhasın nūş eyleyen diller
N’ola çīn-i cebīn eylerse mevc-i āb-ı hayvāna
- 17 Aķan şular tırur serşār-ı tūfān-ķīz-i kilkimden
Dem-ā-dem mā-cerāmız sū-be-sūdur maķsim-i cāna
- 18 Ben ol İklīl-senc-i ķurş-ı hūrşīd-i ma‘ānīyim
N’ola izhār-ı faķr eyler isem ceyş-i Süleymān’a
- 19 Revādır bī-nūfūz olursa ger fermūden-i āşaf
Benim tevķī‘-i nazmım [deşne]-ber-kef oldu fermāna
- 20 Velīkin dest-res yok n’eyleyim ser-rişte-i kāma
Tef-endāz oldu gitdikçe felek sakf-ı girībāna
- 21 Dil-i pūr-sūķtem gūyā ki aķger-pāre-i ğamdır
İki muķ-pāresidir bańa nisbet şem‘ ü pervāne

²⁹ Bu mısırada vezin bozuktur.

- 22 Reg-i nabż-ı yerā‘a iltihāb-ı fāka yandırdı
Şererler eyledi te’şīr-i kilkimden kalemdāna
- 23 Göreydiñ yoḥsa ey yektā-neverd-i [nūr]-ı isti‘dād
Nice tenvīr-i maḥż-ı müdde‘ā eylerdim iḥvāna
- 24 Du‘ā hengāmıdır icāz-ı naẓm eyle yeter Zīver
Ḥulūş-ı bāl-ile ‘arż-ı niyāz it müstemendāna
- 25 Vezīr-i a‘zamı bārī te‘ālī eyledi iḥsān
Cenāb-ı Ḥaẓret-i Sulṭān Maḥmūd-ı cihān-bāna
- 26 Be-rūz-ı rüsteḥīz olup mü’eyyed ‘izz-i cāhında
Be-vefk-ı ārzū olsun muvaffak luṭf-ı Yezdān’a

Defterdār-ı sābık Behçet Efendi

[K. 10]³⁰

Mef‘ülü Mefā‘ilün Fe‘ülün

- 1 Ey ğurre-i nüh kıbāb-ı devlet
Tāb-efgen-i ṭārem-i faẓīlet
- 2 Vāy ğāze-keş-i ‘arūs-ı ma‘nā
Zīb-āver-i ‘arız-ı meziyyet

³⁰ YK 16b-17a-17b-18a, AE 15a-15b-16a

- 3 Tekrîr-i sebağ-dih-i yegâne
Mümzâ-yı veşîka-i meşîyyet
- 4 Maḥsūd-ı ma‘âdin-i ma‘ânî
K’ey dürr-i girân-behâ-yı ‘işmet
- 5 Ey defteri-i ḥidîv-i gîlî
Naḳḳâd-ı cihân emîn-i devlet
- 6 Ḥākân-ı mübâriz-i ma‘ârif
Ḥassâs-ı hûner debîr-i ḥikmet
- 7 Ez-cümle berîd-i pür-beşâret
Virdikde nüvîd-ı şulḥ-ı behçet
- 8 Şad ḥvân-ı ni‘am döşendi ammâ
Her biri bişâṭ-ı bezm-i ‘işret
- 9 Gûyâ ki şarîr-i ḥâmeñ ile
Çalındı nefîr-i bâng-ı nuşret
- 10 Sîr-i ni‘amîndır ‘âlem olsun
Şükrân-ı nüzûl-ı nân-ı ni‘met
- 11 Çespân saña ey yegâne-i ‘ahd

Tahşîş olunursa lafz-ı minnet

12 Sen olur idiñ yine müsemmā
Bir ism-i mu‘ayyen olsa cevdet

13 El-hāletü hāzihi bulunmaz
Zātın çü hayāl-i tab‘-ı Şevket

14 İbrāz olunur bu müdde‘āya
Mażmūn-ı dil-i derūn muḥabbet

15 İb‘ād-ı şelāşe-i himemsiñ
Ey lücce-i bī-girān-ı himmet

16 Āğışte fu‘ād-ı hilkatiñle
Hāşşiyet-i tıyn-ı ādemiyyet

17 Mevķūf-ı zamīr-i pūr-fürūguñ
Me’ḥūz-ı ma‘āni-i meziyyet

18 Būy-ı kalemīñ ki neş‘e-baḥşā
Mānend-i ‘uşāre-çīn-i misket

19 Ser-rişte-i mıştar-ı hayālīñ
Şan hayt-ı şu‘ā‘-ı çarḥ-ı rif‘at

- 20 Reşk-āver-i cilvegāh-ı kūyuñ
Murğān-ı riyyāz-ı bāğ-ı cennet
- 21 Kālā-yı ma‘ārif ü me‘ālīñ
Koydum adını cihāz-ı midḥat
- 22 Bi’l-cümle ‘arūs-ı nazma dirdim
Mānend-i havās-ı ḥamse beş vakt
- 23 Geldim diye luṭfuña çü sāye
Be’s-i kalem-i revāḥı ‘avdet
- 24 Çāk itme nemīka-i niyyāzım
Mānende ḥabīb-i şubḥ-ı vuşlat
- 25 İtfā idemez zıma’-i ṭab‘ım
Mikyās-ı kıyās-ı Nıl-i rahmet
- 26 Koymadı hirās-ı fıkra-i ‘īd
İmsāk-ı şıyāma bende kudret
- 27 Herkes ide bir nesīci der-düş
Ben hırka vü būriyāya ḥasret
- 28 Mānende-i merg-i nā-gehānī

Öldürdi beni bu ‘ār-ı ğayret

29 Mi‘yār-ı mihekk-i ṭab‘-ı pākım
Olmaḡda vesah-pezīr-i miḡnet

30 Nīrū-yı i‘ānet iken ümmīd
Āḡz itdi beni yed-i şu‘ūbet

31 Āyīne-i şāhid-i merāmım
Hīç bulmadı bu felekde şūret

32 Peyker-dih-i ye’s olur baña hep
Her laḡza daḡı olursa rü’yet

33 Yok ṭāḡat-ı şāhbāz-ı ḡāmēm
Taḡrīk-i cenāḡa ide cūr’et

34 Īnbīḡ-i irāḡa-i müjemden
Gūyā ki gelür baña ruṭūbet

35 Hep ‘uḡde-i ḡāṭıra sebebdir
Pīḡiş-figen-i marīz-i kılet

36 Üstād-ı sūḡanver iken adım

Dir baña şimdi düzd-i şan‘at³¹

37 Çıkdı kızılım çü pâre-i mis
Telh oldu baña nemâ-yı hîrfet

38 Ey tâli‘-i nâ-pesend-i Zîver
Senden kime eyleyem şikâyet

39 Sensin beni eyleyen nev-â-nev
Mâdûn-ı maķāşid-ı mürüvvet

40 Sensin beni eyleyen hemîşe
Me‘lûf-ı tekâsül ü ru‘ûnet

41 Sensin beni remy iden çü sūfâr
Âmâcım idüp diyâr-ı ğurbet

42 Yâ Rab yine şâhid-i [...]
Sen eyle baña naşîb-i rû‘yet

43 Yâ Rab be-kıyâm-ı dîn-i Aḥmed
Yâ Rab be-telâmi‘-i nübüvvet

44 Yâ Rab yine sen baña ‘aṭâ kıl

³¹ Bu mısırada vezin bozuktur.

Feyz-i keremiñ be-vefk-i ‘izzet

45 Hengām-ı du‘ādır eylesünler

Zī-rūh u şuver baña ma‘iyyet

46 Memdūhum olan refīkū’l-idrāk

Vir devletine hemīşe vüs‘at

47 Āfāt ü havādiş-i dehrden

Hıfz eyle eyā Cenāb-ı Hāzret

48 Efzūn ola ‘ömri devleti tām

Geldikçe ‘adūya reşk ü hayret

Ta‘rīf-i şehinşāh Sultān Maḥmūdū’l-hıṣāl

[K. 11]³²

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1 Ebr-i himemiñ feyz-i ruṭūbet var içinde

Bir mā’idedir herkese ni‘met var içinde

2 İkıld-i dūr-i dürc-i dilim zıkr-i Hudā’dır

Mecmū‘a-i āşār-ı kerāmet var içinde

³² YK 18a-18b-19a, AE 16a-16b-17a

- 3 Āyīne-i ṭab‘ımdır o peyker-dih-i ma‘nā
Tevcīh-i nigāh eyle ne şūret var içinde
- 4 Şeh-nāme-i nazmımdır ‘aceb encümen-ārā
Firdevsi-i Tūsī-i belāgat var içinde
- 5 Dehlīz-i serā-perde-i ğayb oldı yerā‘am
Ḥallāk-ı ma‘ānī vü meziyyet var içinde
- 6 Ez-cümle esās-efgen-i şeh-beyt-i sūhandır
Efsün-ı hayāl-i dil-i Şevket var içinde
- 7 Şan zāviyedir dā’ir-i pervāz-ı derūnım
Bir mürşid-i aşhāb-ı ḥaḳīkat var içinde
- 8 Zāyiçe-i rehnimdir igen maḥfil-i ma‘nā
Kāḍī-i ḥükm-gır ü ḥükümet var içinde
- 9 Ser-şafḥa-i idrākime bir kez nazār eyle
Terkīb-i ma‘ānī vü mahāret var içinde
- 10 Ṭab‘ımdır ‘aceb maḥfaẓa-i nükte-i lā-reyb
Mektüb-ı kalem-gır-i emānet var içinde
- 11 Şandūk-ı ma‘ānī-i [ābistem] ki çü ḥūrşīd

Bir gevher-i zî-kıymet-i vuşlat var içinde

12 Kilkimdir egerçi sebak-âmûz-ı ma‘ârif
Ammâ ki sevâd-efgen-i midhât var içinde

13 Bir hüsrev-i dîhîm-keş-i ‘ahde muvâfık
Te’lîf-i kulûb-ı beşerîyyet var içinde

14 Hâkân-ı kerem-pîşe otağında ser-â-pâ
Nüh kubbe-i eflâk-ı ‘adâlet var içinde

15 Tevkî‘-i zer-endüdına şarf-ı nîgeh ile
Bir nâm-ı hümâyûna işâret var içinde

16 Mencûk-ı zer-endüdına bir kez nazar eyle
Ta‘vîz-i şeref-nâme-i nuşret var içinde

17 Ol tabl-ı ‘[â]lem çalınup gûşuna halkıñ
Gûlbâng-ı zaferdir ki ne dehşet var içinde

18 Şâhenşeh-i devrân ki kırâbında dem-â-dem
Bir tîğ-i güher-pâre-i heybet var içinde

19 Ol zerre müzerkeş ki gir-i hîn-i veğâda
Bir dürr-i gir[â]n-mâye-i şevket var içinde

20 Ol t c-1 mücevher ki kelef-p   -1  amerdir

Bir misket-i ra n -y  meh bet var içinde

21 Ol ma bah-1 hüsrev ki nemekd n-1 cih ndır

Z -r h u s r   na ziy fet var içinde

22 T yy itse n ola n h felegi t  ir-i nazmım

 ad men ibemiz   h-1 vil yet var içinde

23 G ldeste-f r   -1 s hanım dirsem  aceb mi

  h-1  alemi  bir g l-i  i met var içinde

24 F  ratda  aceb b    -i  un -1 H d  dır

Her  u besini  m ve-i cennet var içinde

25 Hem-   keremin h    -i  umm d    bülbül

Ders eyler-ise derd-i  ib ret var içinde

26 Her nef a-i m    nini  em eylese  elbet

Bir r yi a-i b y-1 sa  det var içinde

27 Mi r b-1 der-i devletidir Ka be-i     l

Her     u seçer sa y u  ib det var içinde

28 Bir p di eh-i salt nat- r -y  cih ndır

Tevcīh-i terakkī-i seḥāvet var içinde

29 Gerd-i rehidir kühl-i cilā-dāde-i makṣūd

‘Ayn-ı emele kuvvet-i rü’yet var içinde

30 Kāndīl-i kalemdān-ı şerī‘at dir-isem ḥaḳ

Baḳ terkeşine nāvek-i sünnet var içinde

31 Her mıṣra‘ını ḥaṭṭ-ı hümāyūnunuñ añla

Rūm u ‘Arab’a ḥükm-i sirāyet var içinde

32 Şaḥş-ı emele nakd-i vuṣūl isterim ammā

Ta‘rīf ü temennāya ne ḥācet var içinde

33 Tekşīr-i sevād eyleme Zīver yeri geldi

Hengām-ı du‘ādır ki beşāret var içinde

34 Ta‘vīz-i zafer nakd-i niyāz itmege dirler

Te’şīr-i ḥavāşş-ı der-i devlet var içinde

35 Şad sāle ‘inān-gīri ola nuşret ü tevḥīḳ

Zīrā ḳadem-i ḥükm-i şerī‘at var içinde

Baḥtī Efendi’niñ maṭla‘ıdır

[G. 2]³³

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Seni bir kerre görmek dīde-i dünyā ile cānā
Zihī vuşlat ki degmez müjdesi dünyā vü māfihā
- 2 Ebed peyvend ola ser-rişte-i ülfet vişāl oldur
Temevvüc eyleye seylāb-ı ḥasret çün bün-i deryā
- 3 Diliñ āyīne-i endāmı nisbet eyleyüp dirseñ
Niçün peyker-dih-i naḳd-i ḥayāl olmaz baña āyā
- 4 Mişāl-i berg-i rez yok mı ‘ināyet sende eḥibbā³⁴
Şarābıñ neş’esin feyz-i Hudā’dan eyler istid‘ā
- 5 Degildir vaż‘-ı Hakk’a niyyet ü ‘aḳd-i uḥuvvet bu
Şıfātıñ zāta tercīhi olur mı [a]ḥsen [ü] aḳvā
- 6 Şanursıñ şekl-i zıllı hey’et-i mecmū‘a-i insān
Meger nef’ ü zarar me’mül idersiñ andan icmālā
- 7 Olur bir şu‘beden naḥl [...] ḥaḳīḳat[-bīn]
Kimi zehr ü kimi sükker kimi nā-būd u nā-peydā

³³ YK 19a-19b, AE 17a-17b

³⁴ Bu mısırada vezin bozuktur.

- 8 Yed-i hakkāka girmez beyza-i tuğrā-yı hākānī
Nice hem-nām olur anıñla naķş-ı resm-i tamğa
- 9 Müşārün bi'l-benān olur mı engüşter gibi hārā
O pāyın būs ider bu dest-i yāri eyler istilā
- 10 Şaķın bir kem-‘ayāra virme yüz pāy-ı tenezzüldür
Mihekk-i tab‘ıñ olsun mihre seng-endāz-ı istignā
- 11 Leb-i fağfūr zehrolur idüp bir mest-i h‘ün-āşām
Didiklenmiş diyü bu çāk derūnın ‘arz ide hayfā
- 12 Haķ-ı buṭlāna lāyıkdır bu terkīb-i dūrūğ-ı maḥẓ
Degildir resm-i ‘Oşmānī bu imlā-yı ḥaṭṭ-pīrā³⁵
- 13 Çü ḥuffāş āfitābıñ pertevin fehmi itmeyen nā-dān
Ṭayanmaz nāḥun-ı ser-pençe-i ḥūrşide bāzāsā
- 14 Zihī kundaķ bıraķdı Baḥtiyā gehvāre-i cāna
O ḥiziñ aḥger-i sūzānın itfā eyleye Mevlā
- 15 Zaḥımdārım zebān-ı āşinādan tābe-rüstāḥīz
Bu tūr-i cān-güdāza ḥā’il olmaz cennetü’l-esmā

³⁵ Bu mısırda vezin bozuktur.

- 16 Meger merhūn ola bir rūz-ı fīrūza mūkāfātı
Yed-i kudretle anı hāl-ı bī-çūn ide icrā
- 17 Semend-i gadrini bir gün yürütmez şarşar-ı himmet
‘İnānın her ne deñlü rā’iz-i çarḥ eylese irḥā
- 18 Ne çā[re-sāz] ola güm-kerde-i nām-dād-ı ‘ālemde
Ola meşhūr-ı āfāk āh-ı āteş-pāre-i şekvā
- 19 Bihīn şīrāze-i farḥ-ı muḥabbetdir dil-i pākīm
Meveddet noḡtasın ḥod merdüm-i dīdem ider imlā
- 20 Yeter semt-i Vefā’ya Zīver irḥā-yı ‘inān eyle
Semend-i ṭab’īna teng oldı deşt-i bārī-i ferdā

Ağa-yı Dārūs-sa‘āde

[K. 12]³⁶

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Ṭarḥ-ı maṭbū‘ını zeyn eyledi yer yer lāle
Döşeyüp şah-ı çemenzāra ser-ā-ser lāle
- 2 Hüsrev-i cünd-i bahārın öñini kesdirdi
Dād-ı şem gibi alup destine şeşper lāle

³⁶ YK 19b-20a-20b, AE 17b-18a-18b

- 3 Her birin bir yere kondırdı sipāh-ı çemeniñ
Çekerek geldi bün-i gülşene leşker lāle
- 4 N'ola nüh tente çekerse serine hüsrev-i çarh
Āsumānī açar evrāķını ekşer lāle
- 5 Nevk-i müjgān-ı ciger-düzına nisbet yāriñ
Şeş cihetden çek[i]yor haşmına hañçer lāle
- 6 Dir idi görse eger hūn-ı hadengin dil-ber
Sūzen-i ğamzelerim geçdi bu bihter lāle
- 7 Āteş-meşreb imiş 'unşur-ı nārīsine bak
Kıbķızıl nā'ire-i pāre-i aħger lāle
- 8 Germ olur cām-ı mey-i haşmet-ile gülşende
Her dem olsa 'araķ-rīz-i muķaţtar lāle
- 9 Micmer-efrūz olarak çıķdı bahāra karşu
Şāhid-i sūnbūli tebhīre mi gözler lāle
- 10 Yoħsa gül şerbeti mi içdi bahār eyyāmı
Hāke mestāne düşüp tozını silker lāle
- 11 Baķdı fihrist-i gülistāna kızardı levni

Bildi nokşânını dersin ider ez-ber lāle

12 Bu kadar fi‘l-i ta‘accüb olamaz ‘ālemde

Ola ārāyış-i bāğ-ı güle maşdar lāle

13 Rişte-i sebz ile ser-şafhaların bend iderek

Çekdi evrāk-ı gülistāna da mıştar lāle

14 Bün-i berginden anıñ ‘aks urur ebrī seḥāb

Ola bir āyine-i şun‘-ı muşavver lāle

15 Mevlevī sikkesi zann itme külāh-ı şebdir

Dönerek gelmek ile anlara beñzer lāle

16 Ser-fürū-bürde turur gāhi bün-i tarḥında

Neden āzürdedir āyā ki mükedder lāle

17 Kuzusın koynına kor bād-ı hevādan şaḳınur

Süriden ayırır ammā viricek zer lāle

18 İdüp elvān-ı nuḳūş u ‘arażiyyātı tamām

Yılda bir kerre gelür nüh varaḳ ister lāle

19 İstikāmetle semenzāra imām olsa n’ola

Şahn-ı ezhārı idüp cāmi‘-i ezher lāle

- 20 Kāse-līs olmasa da sāğar-ı zerrīnçe ile
Eyler icrā-yı mezāķ-ı şiyem-i cer lāle
- 21 Perveriş-yāb-ı ağā-yı harem-i hāş ola
Çarha hūrşīd gibi virse n'ola fer lāle
- 22 Reşehāt-ı keremiñ tābe-gülū sīr itmiş
Tamla yāķūt gibi parladı yer yer lāle
- 23 Çerağān bezmine tāb-āver olup mūm gibi
Kıldı āvīzelerin 'ıķd-ı mücevher lāle
- 24 Midhat-i lāleden ez-cümle murādım budur
Yokluğum eyleye bezmiñde mükerrer lāle
- 25 Ne kadar alsa teraķķī-i şeh-i nevrūzı
İbtidāsında yine lā okunur her lāle
- 26 Lāleveş yār-i çerāğ it beni de sulţānım
Yeter oldu yem-i eltāfiña mazhar lāle
- 27 Bende müstağraķ-ı ihsānıñım ammā lutf it
Baña mı beñzer eyā māye-i cevher lāle
- 28 Şāhid-i naķd-i ma'ānī vü sūhan bende iken

Ne revādır ola hem-sāye-i Zīver lāle

29 Lāleden lā vü na‘am sāmī‘a-pīrā diñle

Egilüp nergise gülşende ne söyler lāle

30 Feyz-i luṭf u keremiñ eyleye intāk meger

Okıya meclis-i ra‘nāda muḥayyer lāle

31 Yoḥsa ḥabs eyler anı şīşelere şeyḥ-i ‘atīk

Şekl-i perri idemez ḥalkı müsahḥar lāle

32 ‘Ömr ü devletle görüp baḥt-ı sa‘īdiñ ḥussād

Diyeler yirmi³⁷ sekiz kat mı açar her lāle

33 Saña bu mesned-i vālāda be-vefk-i cāvīd

Ola şad sāle efendim feraḥ-āver lāle

Ta‘rīf-i defterdār-ı evvel

[K. 13]³⁸

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

1 Te‘ālallāh zihī ser-şafḥa-i āşār-ı müsteşnā

Beyāz itmiş debīr-i kilik-i ḳuds u ḳudret-i Mevlā

³⁷ Yazma nüshada “یکرمی” (yigirmi) şeklindedir. Vezne uydurmak için “yirmi” olarak okunmuştur.

³⁸ YK 20b-21a-21b-22a, AE 18b-19a-19b-20a

2 Yine Һod-Һ^vān mübārekdir ki yūmn-ile nüzūl itdi
Döşendi rüy-ı arza hem-çü berg-i yāsemen gūyā

3 Şabāhū’l-Һayr-ı pīşānī görindi eblaķ-ı çarҺıñ
Bu demde rāyiz-i Һudret ‘inānın eyleyüp irҺā

4 Hezārān çeşm-ile Һayl-ı kevākib arza nāzırdır
Degildir ‘aks-i ğırbāl-ı nücūm-ı āsumān-pīrā

5 Yüzi ağ-ile geldi kārban-ı sīmdir el-Һaķ
Biraz esdi şavurdi reh-zenān-ı rūzgār ammā

6 ‘Aceb mi pey bıraķsam kāle-i berfe muҺaķķaķdır
Şitādan iktisāb-ı zindeġi ber-vefķ-i istifā

7 Şitādan buz kesildi Һaşılı ger māye-i gerdūn
Ne mümkün Müşterī şābūn-ı şubҺı eyleye icrā

8 Çekildi sāhil-i ger[d]en-dirāz-ı baħre zencīre
Temevvücden şu dībāsın giyince şāhid-i deryā

9 Һabāb-ı yem Һurup zībā tınāb-ı Һaymesin gördüm
Döşendi Һüsrev-i māye-i çetr-i āsumān-fersā

10 Kef-i ihsānın açmış līk te’sīr-i bürüdetden

Miřāl-i ğonce olmaz zann ider engüştini a‘dā

- 11 Zer-i hālīř-‘ayār-ı berg-i aĥzānı döküp şaçdı
Yine gencīne-i berfi daġıttı ĥādim-i sermā
- 12 İdüp řāĥ-ı dıraĥtı ferve-i kākūm-ile tezyīn
Zemīnīñ farkı yokdur řaĥn-ı Kāġıdhāne‘den ařlā
- 13 Ne ĥod çil-pārelerdir ĥüsrev-i encüm niřār eyler
Görüp rakķāř-ı arşı sīm-berime urmadan tamġa
- 14 Ne berf el-ĥaķ nūmuvv-ı kiřtzār-ı arza bādīdir
Ne berf eczā-yı isfīdāc-ı řubĥ-ı feyzdir Ĥaķķā
- 15 Tebāřīr-i řafaķ zann itme destārı bozup gerdün
řitāba ferş-i rāĥ itmekle ķar yaġdı dinür farzā
- 16 Meger řīr [ü] şeker yaġdırdı dehre dāye-i gerdün
N‘ola tıfl-ı bahārīñ nālesin ġüş itmeseñ ķať‘ā
- 17 Yaĥūd sīmurġ-ı māde beyzasın terk itdi řevķinden
Sebūveř çīnedān-ı dehri leb-rīz eylemiř zīrā
- 18 Leb-i ġül-ġoncede şebnem kıyās itme budur zannım
Hirāsından ĥazānıñ eylemiş tebĥāleler peydā

19 Şanasın şeyh ü şāb [ü] pīr ü bernāya herem geldi

Ağardı mū-be-mū ebnā-yı dehriñ lüccesi gūyā

20 Yaḥūd fülk-i zemīniñ geldi eyyām-ı şitābānı

Yeñi yelkenler açdı aña keştībān-ı rūḥ-efzā

21 Kebüterler uçurdı lāle-i gerdūndan yer yer

Felek bāzīçe-i devrānı gösterdi bize ammā

22 Gümüş naḥlin müheyyā kıldı eşcār-ı riyāz-ı şun‘

Yine ālāt-ı bezm-i sūrı tertīb eyledi dünyā

23 Zihī ferḥunde ṭālī‘ böyle eyyām-ı meserretde

Yerā‘am bir kerīmü’ş-şāniñ evşāfın ider imlā

24 Kerīm-i bī-dil-i māhiyyet-i māzī vü müstaḳbel

Ḥidīv-i ‘aql-ı evvel ya‘ni defterdār-ı bī-hem-tā

25 Debistān-ı ḥayāl imzā-nüvīs-i ḥüccet-i iḳbāl

Raḳam-senc-i sevād-ı nazm u neşr ü münşi-i yektā

26 O kerrübī-nihāda çok mı bu ḥilm-i ḥarīfāne

Emīn-i devlet-i ḥāḳān-ı heft iḳlīm ola maḥzā

27 Zihām-ı āsitān-ı cāhıdır ‘aks eyledi arza

[Ne] hod tūtī-i kilki oldı sükker-rīz-i istīfā

28 Serīr-ārā-yı devlet dūdmān-ı haşmet ü müjde
Muḥīt-i maḥmedet şīrāze-düz-ı maṭla‘-ı ğarrā

29 [...] faḥr-i ‘ālem neş’e-rīz-i fiṭrat-ı ādem
Tarāvet-baḥş-ı Cem maḥsūd-ı pervīz-i cihān-ārā

30 Şu‘ūr-endūd-ı aşḥāb-ı hüner dürc-i dūr-i gevher
Nesaḳ-be[n]d-i eşer dīhīmdār-ı temşiyet-fermā

31 Bilinyas-ı fūnūn ‘ilm ü kemālātıyla Eflāṭun
Raḳam-senc-i yekūn-ı defter-i dünyā vü māfihā

32 Siper-ber-düş iken ḳat ḳat geçerdi nāvek-i nuṭḳın
Degil nüh tū-yı çarḫ āmacı olmaz cennetü’l-esmā

33 Sebaḳ-ḫvān-ı ma‘ānī nūkte-fermā-yı süḥandān[ī]
Kemāl-i İşfahānī rütbe-sāz-ı ṭārem-i vālā

34 Ḥamīr-i fiṭratı āġışte i‘cāz-ı ma‘ārifle
İder āşār-ı kilki şāhid-i ma‘nāya rūḫ ilḳā

35 N’ola dāmān-ı naḳd-i ārzū gül-çīn-i kām olsa
Cihānı delv-i iḥsān-ile kıldı ravza-i leffā

- 36 Degil zī-rūḥa sārī cūd-ı eşḥāş-ı cemādāta
Gürisne-çeşm iken geldi zen-i gerdün-ı istignā
- 37 Nihāvende o rütbe kârgîr eczā-yı cevdet kim
Seḥāda Bermekî vü Ḥātem’e ġālib keremkārā
- 38 Nemek-rîz-i nigāh olsa nemek her ḳatṛe-i şûrî
Ḥalāvetde olurdu dāye-senc-i şekkerîn ḥelvā
- 39 Mizācî mensî-i ürdîbeḥîşt âşâr-ı aḥlākı
Nesîm-i nev-bahârîñ âb u tâbından ḥayât-efzā
- 40 Bizā’am bîş ü kem sultānıma ızḥârdır ḳaşdım
Nişāb-ı midḥatiñ tenşîr[i] mümkin mi ḥudāvendā
- 41 Ben ol naḳḳād-ı nazm u şā‘îr-i siḥr-âferînim kim
Ḥayālîm sedd-i rāḥ-ı sür‘at-i ânâtdır ḥālā
- 42 Göreydi bîkr-i fikrim yādına gelmezdi Mecnûn’uñ
Füsûn-ı dîde-i âhû-firîb ü cünbüş-i Leylā
- 43 Ḳabā-düz-ı ma‘ârif olsa ḥayyât-ı ḥayālîm ger
Olurdu çeşm-i süzen dūr-bîn-i merkez-i ma’nā
- 44 Ben ol maḥsûd-ı Hārût-ı füsûn-sāzım ki ez-cümle

İder āyīn-i sihr-i nā-nümūnı benden istid‘ā

45 Şarīr-i kilkim eyler mesti-i huşyār ebed tā kim
Gülū-gīr-i şadā-yı nābe-cādır hāmem icmālā

46 Midād u delv-i kilkim reşha-pāş olduğça destimde
Virür ezhār-ı dānişgāha āb u tāb iki mecrā

47 Du‘ā hengāmıdır icāz-ı nazm ile yeter Zīver
Müheyyādır sürüşü’l-ğayb-ı halvet-hāne-i isrā

48 İdüp peyvend-i ‘ömr ü devletiñ te’yīd ‘ināyetle
Hemān bed-h‘āh-ı ‘izz-i cāhıñı maḥv eyleye Mevlā

49 Efendim devlet ü iqbālīñe şad sāle elzemdir
İdersem böyle ebyāt-ı Berehmen mışra‘ı inşā

[Terkīb-bend]

[Tb. 1]³⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

[1]

1 Demidir ey kalem-i perde-ber-endāz-ı nikāt
Eyle ref‘-i tutuk-ı rüy-ı ‘arūs-ı ebyāt

³⁹ YK 22a-22b-23a-23b, AE 20a-20b-21a

2 Reg-i nabẓıñla girih-g[ī]rde iken kākül-i yār
Tolaşursun haṭ-ı dil-cūsına çün kayd-ı hayāt

3 Yed-i teşhīriñe mevķūf bisāt-ı gīsū
Eyle cünbān olarak neşr-i şemīm-i nefahāt

4 Ne revādır kıla naḥl-i emelim rūb-ı hazān
Nem-i luṭfuñla henūz olmaya sīr-i reşehāt

5 Geh temevvüc-res-i bī-ka‘r-i yem-i cevdetsiñ
Geh ṭelātum-şiken-i kañtara-i sūy-ı necāt

6 Ser-fürü-bürde niyāz ile o Ma‘an bin ‘Aṭā
Lücce-i cūdını icrā ide çün Nīl ü Fırāt

7 Müttekā-yı fuḫarādır didi kim fāzıl-ı Rūm
Ya‘ni maḥşūş u müsellemdir aña feyz-i ‘ulūm

[2]

1 Şad tekāpū ile ol nāşiye-sāy-ı [ā]dāb
Ne su‘āl eyler ise ‘acz-ile kıl redd-i cevāb

2 Kıl tehālūk idesin kesb-i tereddüd tā kim
Ola şahş-i emeliñ haṭve-res-i fark-ı nişāb

- 3 Her sebük-mağz idemez kesb-i duḥūl ol bezme
Olmaya sūḥte-i farṭ-ı lehīb-i tef ü tāb
- 4 Şāhid-i naḳd-i emel ser-be-girībān-ı edeb
K'anda olmaz cedel-i nīk ü bed-i dīger-yāb
- 5 N'eylerim işr-i ḳazā vü şeref-i manşūbı
Beni bir lu'b ile eylerse eger istişhāb
- 6 Hem-çü pergār olarak ḥatve-şümār-ı ḥareket
Sūr yüziñ dā'ire-i devletine eyle şitāb
- 7 Ğayra ḥaşr eyleme maṭlūbuñı ḳıl anda ḳu'ūd
Olur elbet şemer-i naḥl-i merām-ı maḳşūd

[3]

- 1 Līk her merdüm-i ḳısrī sūḥana olma be-hem
Müsteşār olmağa çespān degildir ebkem
- 2 Ser-be-zānū-yı niyāz ol yūri ey ḳāşid-ı killk
Seni taḥşīş ide ol kehfü'l-emān-ı 'ālem
- 3 Rūb-ı ḥāk-i deri ol edviye-cūyān olarak
Zaḥm-ı nāsūrıma vaż' eyleye şāyed merhem

4 Çāk-ı ceybim o kadar kim diye gör git beni

Allah Allāh ne ‘aceb bī-kes imiş bu ādem

5 Görse [?]-i çerāgāh-ı cinān-ı bezmin

Nāf-ı müşkīnini ilkā ider āhū-yı Harem

6 Ser-be-hem-dāde-i ta‘zīm ola[rağ] eyle recā

Beni bā-vefk-i merām eyleye ırzā-yı kerem

7 Bülğa-i zād [u] ma‘āşım o hīdīv-i devrān

Virmedikçe baña gelmez eşer-i tāb u tūvān

[4]

1 Ğayrı taşdī‘asını görmem eyā hāme muḥal

Līk hāl-i dil-i nālānımı kıl darb-ı meşel

2 Eşk-i çeşmiñ dökerek hūn-ı diliñ şarf iderek

Sergüzeş[t]im yūri sultānıma serd eyle de gel

3 Kühl-i hāk-i kademi olmaya mā-zāğ-ı başar

N’eyleyim māh-ı nev olmuş baña sīmīn mikḥal

4 Ne kadar emr-i ‘asīr olsa bulur zūd-nizām

Fevz-i nuṭkīn yaradır Hāzret-i Hāk ‘izz ü cel

5 Temşiyet-sāz-ı merām olsa be-vefk-i ümmīd

Gelür elbette huşûle eşer-i nakd-i emel

6 İstese kebk-i çerāgāh-ı riyāz-ı emeli

Şāhbāz-ı himemi eyler iken zīr-i bağal

7 Ne revādır baña mes‘ūd olup bāb-ı kazā

Görmeyem şahid-i maşşūdumı ber-vefk-i rızā

[5]

1 Tābe-key farṭ-ı vuḳūd-ı tef ü tāb-ı zillet

Tābe-key renc-i hirāsān-ı iyāb-ı zillet

2 Tābe-key zaḥm-ı leked-ḥorde key-i eblaḳ-ı çarḥ

Ya‘ni āzürde key-i tünd-i rikāb-ı zillet

3 Erre-i faḳr ile āğışte-i ḥūn oldı dilim

Farḳıma sāye şalup ḳaldı nişāb-ı zillet

4 Tābe-teh eyledi peymāne-i āmālîmi telḥ

Şīre-i ye’s ü keder dürd-i ḥabāb-ı zillet

5 Oldı yek-reng sevād-ı şeb-i hicrānım ile

Neyyir-efrüz seḥer rüz-ı ḥesāb-ı zillet

6 Sübha-gerd olsam eger kıabil-i ta'dād degil
Katre-i sefk-i dimā'-i müjem āb-ı zillet

7 Lık ümmīdim odur fāzıl-ı tābende çerāğ
Merdüm-i çeşmime hāk-i derin eyler mā-zāğ

[6]

1 Niçe fāzıl sebağ-āmūz-ı rumūz-ı fużalā
Nükte-senc-i fuķahā tuğme-i silk-i büleğā

2 Menba'-ı cūd-ı himem melce'-i eşnāf-ı ümem
Maķsim-i rūd-ı kerem naķd-i hayāt-ı şu'arā

3 Bermekī-menķıbe pīrāye-dih-i vāye-i cūd
Yed-i muhtārına mevķūf merām-ı zü'afā

4 Ola delv-i kalemīñ reşha-nişār-ı eşcār
Bīd-i Mecnūn'uñ olur 'uķdelerinde elma

5 Serverā behreverān-ı keremiñden olayım
Tā ki bir bāba dağı eylemeyim 'arz-ı recā

6 Benim ol Zīver-i sermā-ğor-ı berf-i ālām
Ne revādır bün-i zilletde kalam şubh u mesā

- 7 Beni irvā-yı sürür eyle seni tā ide Hāk
Tūl-i ‘ömr ile yem-i rahmetine müstağrak

[Tb. 2]⁴⁰

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

[1]

- 1 Ey gül-i tāze sen gül-bün-i ezhār-ı ‘Aden⁴¹
Sünbül-i ğāliye-fersā-yı çerāgāh-ı çemen
- 2 Nükhet-i kākūli revnağ-şiken-i bŷy-ı Hōten
Ey nesīm-i şiken-i turraları reşk-i semen
- 3 Nigeh-i mesti revāc-efgen-i bāzār-ı fiten
Ey meh-i encümen-ārā-yı şeb-i ‘ıkd-ı Peren
- 4 Midhat-i hŷsni halāvet-resen eczā-yı sŷhan
Hānde-fermā-yı lebi takvīyet-efzā-yı dehen
- 5 Nefesi nefha-nişār-ı kaṭarāt-ı cāvīd
Ey fŷrŷğ-ı ruḥı mir’āt-ı raşad-sāz-ı ŷmīd

[2]

- 1 Ey fŷsŷn-ı nigeḥi hŷş-rŷbā-yı ‘ālem

⁴⁰ YK 23b-24a-24b, AE 21a-21b-22a

⁴¹ Bu mısra da vezin bozuktur.

Ėamzesi műriř-i reřk-i dil-i āhű-yı Ėarem

- 2 Tār-ı gīsűsı semenzār-ı buĖűr-ı meryem
Vaşf-ı dendān-ı dili zā'ika-baĖřā-yı kalem
- 3 Nice teřbĭh olunur saĖa gűl-i bāĖ-ı Ėrem
Ben řenā-ĖvāniĖ olam yokdur āĖa lā vű na'am
- 4 N'eyleyim lāl olur ammā ki midād-ı Ėāmem
Seni tefĖĭm idemez olsa eger mu'ciz-dem
- 5 Sensin ol ma'reke-ārā-yı řeh-i Ėűsn-i cemāl
ĖĖtiyārĭ degil oldumsa Ėarĭdār-ı viřāl

[3]

- 1 Eylesem sĭb-i ruğ-ı alĭĖa te'yĭd-i nigāĖ
O leřāfet dil-i Ėvābĭde mi eyler āĖāĖ
- 2 Nedir ey řāhid-i gűl-Ėehre bu tevcĭh-i ilāĖ
Sen bu Ėűsn-ile idersiĖ dil-i 'uřřāķı tebāĖ
- 3 Yűsuf-ı Mıřr-ı melāĖat dir idim n'eyleyim āĖ
ĖvāstĖār-ı lebiĖe cāĖ-ile birdir bűn-i ĖāĖ
- 4 ZekāniĖ vaşf idemem gerĖi eyā Ėarra-i māĖ

Vehmim oldur ki bu sözler ola yanında günāh

- 5 İncinüp itmeyesün bendeñi şāyān-ı ‘itāb
Belki ta‘tīl ola bu ruḥṣat-ı endūh-me’āb

[4]

- 1 Dil-nevāzım nıgeh-i nāzıña ḳurbān olayım
Pīçış-i ğamze-i ğammāzıña ḳurbān olayım
- 2 Sīḥ-i müjgān-ı füsün-sāzıña ḳurbān olayım
Ben seniñ çeşm-i dağal-bāzıña ḳurbān olayım
- 3 Neş’e-i tālī‘-i hem-rāzıña ḳurbān olayım
Şeref-i şoḥbet-i icāzıña ḳurbān olayım
- 4 Nefḥa-rīz-i dem-i i‘cāzıña ḳurbān olayım
Tarz-ı vādī-i ser-efrāzıña ḳurbān olayım
- 5 Ne ḥayāl oldı baña n’eylediñ ey şūḥ ‘aceb
Rūz [u] şeb vird-i zebānım ola yā Rab yā Rab

[5]

- 1 Şerer-efrūz-ı ‘izārıñ olalı pür-tef ü tāb
Sīḥ-i müjgānıñ ile laḥt-ı ciger oldı kebāb

2 Mey-i la'liñle henüz eylemeden 'ālem-i āb
Nigehiñ kıldı beni ser-be-fürū mest-i ħarāb

3 Deşne-i ğamzeñe itmekde dilān 'arz-ı rıķāb
Ben de ķurbān olayım eyle şehā istişhāb

4 Virme ķoķ başıñ içün Zīver'e ye's-ile cevāb
Ola bismilgeh-i kūyuñda vücūdım nā-yāb

5 Zīb-i pīşānim olup reng-i ħizāb-ı vuşlat
Girmeye aramıza ğayrı ħicāb-ı vuşlat

Ĥān-ı Kırm

[T. 1]⁴²

Müfte'ilün Fā'ilün Müfte'ilün Fā'ilün

1 Ĥān-ı Ferīdün-zafer ħüsrev-i Cemşīd-fer
Melce'-i şāhib-hüner dāver-i kişver-küşā

2 Şaf-der u şaf-şiken ğālib-i ceng-i Peşen
Zehre-i verd tīg-zen-i Ķāşım-ı La'līn Ķabā

3 Tīr-be-ķavs-ı ğāżab olsa o vālā-neseb
Mevkib-i a'dāya hep teng olur arz u semā

⁴² YK 24b-25a, AE 22a-22b

- 4 Şîr-i kârzâr ya‘ni ĥudâvendigâr⁴³
[...] süvâr-ı bebr-i künâm-ı veğâ
- 5 ‘Azm-i neberd eylese tîğ-be-dest-i rezim
Sûy-ı girîzi tutar cünd-i cebânet-nümâ
- 6 Hâşma olur rûz-ı rezm bâ‘iş-i telĥ [û] nerm
Eylese ‘azm ü cezim ol şeh-i tîr-âzmâ
- 7 Sür‘at-i te‘şîr-dih daĥi sebük-ĥîz olur
Seyfi ile tev‘emân olsa nüzûl-ı kazâ
- 8 Gûş-ı sipîhr oldı pür töldı şımâĥ-ı nücûm
Dehre tezelzûl virüp bâng-ı nefîr ü derâ
- 9 Tîr-i girân olmasa şâhid-i kavsiñ beli
Pîr-i kühen-sâlveş hîç olur mı dü-tâ
- 10 Ey qalem âmâde ol ĥüsrev-i fermân-revâ
Yümn-ile pâ-der-rikâb oldı beşâret saña
- 11 Şâhid-i ra‘nâ-sirişt encümen-ârâ-yı fażl
Bâğ-ı bahâr-ı behişt bülbül-i bâğçe-serâ

⁴³ Bu mısra da vezin bozuktur.

- 12 Nefḥa-i feyz-i demi zinde kılar ādemi
Cevdeti seyl-i yemi eylese icrā n'ola
- 13 Rāyet-i gītī fūrūğın göricek gūy-ı mihr
Ser-be-girībān-ı reşk olmada şubḥ u mesā
- 14 Silsile-bend-i mülūk hem sipeh-ārā-yı hızb
Ḥüsrev-i Çingīziyān rāh-neverd-i ğazā
- 15 Vālidī el-ḥāc [u] ḥān ser-sipeh-i dūdmān
Çāre-res-i bī-kesān mazḥar-ı 'avn-i Ḥudā
- 16 Reh-rev-i sūy-ı Ḥicāz oldu bulup imtiyāz
Rūb-ı ğubār-ı niyāz olarak ol bī-riyā
- 17 Ḥüsrev-i dīhīm-keş ya'ni qarındaşıñız
Merd-i kerīmü'ş-şiyem ma'den-i şıdḳ [u] vefā
- 18 Müjde-resān olarak geldi sürūrum budur
Ḳāşıd-ı ferḥunde-dem kūçe-neverd-i şabā
- 19 Didi efendiñ veliyyü'n-ni'amiñdır gelen
Ḥande-künān ol yeter eyleme farṭ-ı bükā
- 20 Zīver-i āzürde-dil ya'ni bu tāriḥ-ile

Pāyınā yüz sürmege ruḥṣat arar dā'imā

21 İki şeh-i ma' delet-h^vāh gelüp bir yere

Başdı Selāmet Girāy menzil-i sultāna pā

1153 [1740/1741]

Sultān Maḥmūd

[T. 2]⁴⁴

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1 Bārekallāh zihī tarḥ-ı nev-āyīn-i rūsūm

İhtirā'āt-ı hümāyūn eṣer-i re'fet ü cūd

2 Esb-i cādūyı çeker istese pāy-ı mūra

Qalem-i naqş-ı zer-endüdü 'aceb hūş-rübūd

3 Cüft ü tākında olan 'uqde-i ezhārı gören

Hākden çārüm-i çarḥ üzre şanur kıldı şu'ūd

4 Zır ü bālāsına rıdvān olaydı nigerān

Dir idi işte budur tev'em-i kaşr-ı mev'ūd

5 Hāk-i rūb olsa derinde n'ola şehbāl-i hümā

Qudsiyān olmadadır aña gelüp nāşiye-sūd

⁴⁴ YK 25a-25b-26a, AE 22b-23a-23b

- 6 Hele mir'ât-ı raşad-sâzını seyr it kaşrın
Nice âyîne-i İskender'i kılmaz nâbūd
- 7 Buña teşbîh olunur mı çep [ü] rāst-ı esās
Bir midir tîre-nihād-ile dil-i şāf-nümūd
- 8 Bā-ḥuşūş ola nazar-kerde-i zıll-ı Mevlā
Pîşgāhında gelüp eyleye devletle ku'ūd
- 9 Nice timşāli olur hey'et-i maḥbūbiyyet
Vech-i pākinden iderken o şehîñ kesb-i şu'ūd
- 10 Şuver-ārā-yı dü gītī diyelim bāri aña
Olmasun rüşdimize ehl-i ḥıred ḥāk-endūd
- 11 Yümn-i teşrîfine hep kaşd-ı kıyām ile тұrur
Her sūtün anda gümüş serv gibi nā-ma'dūd
- 12 Olsa güsterde ḥizāsında nesīc-i sündüs
Naķş alur ferş-i ruḥāmında olan pā-fersūd
- 13 Leb-i fağfūrı ider ebleh-i dār-ı gıbta
Mevc-ḥız ol[ma]sa çînlerle ruḥām-ı meşhūd
- 14 Penc evkāt içün oldu o ḥıyāz-ı ḥamse

Gelsün icrā-yı vuzū itsün ‘ibād-ı ma‘būd

- 15 Böyle ber-ceste huceste reşehāt-ı havzı
Görmemiş Hızr-ı hayāt-āvere sordum mevcūd
- 16 Belki tecvīz olunur maḵsim-i nesīm disem
Ma‘deniyyāt-ı şelāş andan olur dāye-i sūd
- 17 Şanma baḥrini mülākāt içün eyler sür‘at
Sū-be-sū havzıñ ayağın arar oldu maḵsūd
- 18 Sen kıyās eyleme āşār-ı hümāyūnı tehī
İki ‘ālemde müşāb oldu ḥidīv-i pür-cūd
- 19 Mefḥar-ı Rūm [u] ‘Arab pādişeh-i heft iḳlīm
Ya‘ni dīhīm-keş ü Ḥazret-i Sultān Maḥmūd
- 20 Cā-nişīn-i nesaḵ-ārā-yı risālet el-ḥaḵ
O cihān-bān-ı kerem ‘ālemi kıldı ḥoşnūd
- 21 İde merbūt-ı ebed tābe-dem-i rüstāḥīz
Tıb‘-ı naḵḵād u hümāyūn eşerin Rabb-ı vedūd
- 22 Şevḵ-ile aḵdı ser-i cūy didi tārīḥin
Pādişāhım saña lāyık bu maḵām-ı maḥmūd

23 Hüsrev-i ‘ahde maḳarr ola o zībende ḳaṣr

N’ola tārīḥ-i diḡer söylese Zīver aña zūd

24 Çārüm-i çarḥa çıkardım öġerek tārīḥiñ

Bī-bedel ḳaṣr-ı niṣīmengeḥ-i Sultān Maḥmūd

1161 [1748]

Behçet Efendi

[M. 3]⁴⁵

Mef’ülü Mefā’ilün Fe’ülün

1 Ol mürşid-i ḥānḳāḥ-ı mi’rāc

Aṣḥāba virürdi kisve vü tāc

2 Müstaḥlif idüp ider muṭayyeb

Bā’iṣ-i şeref şıyām idi hep

3 Ezhār-ı riṣāz bu şavma cārī

Feyz-i kerem-i ḥabīb-i bārī

4 Bir kerre gelen bu gülsitāna

Būy-ı gül alur dimāġ-ı cāna

5 Mest eyler [i]se n’ola sürüşı

Būy-ı nefes-i ‘ıtır-fürüşı

⁴⁵ YK 26a-26b-27a-27b, AE 23b-24a-24b

- 6 İrseydi bu mevsim-i kemāle
Kandīl uçururdu çüb-ı lāle
- 7 Herkes göremez meh-i şıyāmı
Sīr ide hilāl-i sīm-i hāmı
- 8 On dördine irse şāhid-i māh
Müzdād ider āb u tābın Allāh
- 9 ‘Uşşāk-ı şıyām olur ziyāde
Gelmezse eger zevāli yāde
- 10 Girmez gözine tezāhüm-i h‘āb
Bu dikkat-ile büküldi mihrāb
- 11 Açıldı bütün der-i mesācid
Destimde yerā‘am oldu sācid
- 12 Her şeb kuşanur mināre sī rūz
Bir iki niṭāk-ı cevher-efrūz
- 13 Her gice yanar çerāğ-ı vāfir
A‘dā gözine gelür misāfir
- 14 Māhiyye bazār be-vefk-i ücret

Aşhāb-ı şıyāma ecr-i rahmet

15 Kādre iricek şaf-ı ‘ibāde

Gök kubbeleri olur küşāde

16 Hep yire iner sürüş-ı memdūh

İlkā olunur kuvālara rūh

17 Rahmet saçılur zemīne bī-pāk

Firdevse döner esās-ı eflāk

18 ‘İşyān-ile rahmet-i Hudā-dād

Birbirisine hemīşe ezdād

19 Nefy eyler anı o zāt-ı aḥsen

Yoklukda kalur mişāl-i lāden

20 Ser-çeşme-i reşha-i mükāfāt

İtmekde zımā-ı şavmı ġārāt

21 Eşnāf u ricāl olup ber-ā-ber

Farq olmaya cins-i māde vü ner

22 Ez-cümle kudūm-ı māh-ı rūze

Hātır-şiken-i şarāb-ı kūze

- 23 Virmez ümem-i ‘uṣāta ruḥṣat
Bağlandı yasağ-ı bāğ-ı ‘işret
- 24 İşkeste sifāle-i mey-i nāb
Çökdi dibine çü dürd-i [‘unnāb]
- 25 Hakkā ki dü-şāḥ-ı esb-i tāzī
‘Atf eyle ‘inānı kıl namāzı
- 26 Sen de olasın o şāha ümmet
Şāyān-ı ḥarīm-i kurb-ı ḥazret
- 27 Ey perde-keş-i rumūz-ı evhām
Mi‘mār-ı esās-ı dīn-i İslām
- 28 Bu müznib-i ğarḳa-i ma‘āṣī
Dünbāle-rev-i cünūd-ı ‘āṣī
- 29 Mānend-i sevād-ı şeb siyeh-rū
Kaldım kerem it yeter baña bu
- 30 Güm-kerde-i rāh-ı müstaḳīmim
Her vech-ile ‘āciz ü saḳīmim
- 31 Düşdüm çeh-i bī-girāna [nā]çār

Bu hevl-ile hālīm oldu düşvār

32 Yok sırrıma vāqıf u meded-res

Benden çevirir yüzini herkes

33 Ey hastelere tabīb-i hāzık

Maṭrūd-ı der-i enāma ‘āşık

34 Ey derd-i dile devā-yı hāzır

Bīrūn-ı naẓar olana nāzır

35 Bisyār emelim çü gerd-i iksīr

Girmez elime sen eyle tedbīr

36 Sensin kuluña melāz-ı muṭlak

Seniñle biter her iş muḥakḳak

37 Luṭfuñ cereyān iderse bende

Devletle olur hemīşe zinde

38 Var niçe ḥarīf-i bī-mūdānī

‘Ankā gibi yüksek āşiyānı

39 Bābında seḥāb-ı mevc-ārā

Gūyā ki sürādiḳāt-ı kemḥā

- 40 Gülmîh-i derî nücûm-ı berrâk
Çarh olsa n'ola derinde nüh tāk
- 41 Tūmār-ı girān-behā-yı temkīn
Manzūme-nümā-yı 'ıkd-ı Pervīn
- 42 Nessāc-ı nesīc-i nazm u menşūr
Tāb-efgen-i şubh [u] şām-ı deycūr
- 43 Mecrā-yı telāţum-ı yem-i cūd
Mıkyās-ı temevvüc-i nemek-sūd
- 44 Zīb-āver-i şadrı h'ācegānīñ
Bir dürr-i yetīmidir cihānīñ
- 45 Reşk itsün aña қо baht-ı vārūn
Mevkūf aña defter-i hümāyūn
- 46 Hātm eyle yeter kelāmı Zīver
İcāz-ı sūhan daḥi revāter
- 47 Efzūn ola 'ömri bahtı yāver
Devr ide felekde tā ki hāver
- 48 Bed-h'āhı ola hemīşe pā-māl

ıldıkça aña teveccüh ibâl

Behçet Efendi

[K. 14]⁴⁶

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1 Bir gonce görse bu dil-i âşüfte zâr olur
Mânend-i bülbül 'aşk-ile derdi hezâr olur

2 Bir şûrezâr-ı nâmiye-bahş olsa dâd-ı Hâk
Her çüb-ı huşkı tâze nihâl-i bahâr olur

3 Baht olmayınca neş'e-dih-i câm-ı Cem daği
Tel-âbe-rîz ü bâ'îş-i renc-i humâr olur

4 Şûret-pezîr olmayup âyîne-i emel
Râh-ı talebde gerd-or-ı rûzgâr olur

5 Ammâ nesîc-i tâli'i der-dest olanlarıñ
Zîb-âver-i dükân-ı sipihr üstüvâr olur

6 Nîrû-yı bahtı yâver olunca bir âdemiñ
Böyle veliyy-i ni'mete nâ-geh duçar olur

⁴⁶ YK 27b-28a-28b, AE 24b-25a-25b

- 7 Sīmurğ olup zübāb-ı mezellet-nişīn iken
Dārende-i ma‘āric-i Kāf-ı vaḳār olur
- 8 Pervānegāna eylese ‘arz-ı çerāğ-ı cūd
Hem-çün ḥamāme devr iderek bī-ḳarār olur
- 9 Ber-pā-bürehne ‘ācize dūş-ı himmeti
Sīmīn rikāb idüp mehi gerdūn-süvār olur
- 10 Bir ḳatre olsa zīb-i nigāh-ı ‘ināyeti
Mānend-i lücce bī-bün ü ḳa‘r u kenār olur
- 11 Ressām-ı luṭfī kim ola tarḥ-efgen-i riyāz
Her senglāḥ bir güher-i tābdār olur
- 12 Bād-ı nevāḥtī tutunan tūr-i imtiyāz
Mensī-i nām-ı nāvek-i İsfendiyār olur
- 13 Nisbet olunsa pāye-i gerdūn-ı ḳadrine
Saṭḥ-ı zemīn küngüre-i ḳarḥa nār olur
- 14 Āfāk-ı ebre kılsa işābet yerā‘ası
Bercīs-i ḳarḥa meşḳ-i suṭūr-ı kenār olur
- 15 Çāh-ı zeḳan[da] kilik-i füsūn-sāz öyle kim

‘Arż-ı ma‘ārif eyleyicek hamsevār olur

16 Çatlar kümeýt-i hāme şitābından ‘ākıbet

Tā öyle sür‘at-ile gider rûzgār olur

17 Hakkā ki böyledir kaşabü’[ş]-şabķ-ı ma‘rifet

Her kanda varsa vāye-ķor-ı kand-bār olur

18 Bir demde varsa şahn-ı neyistāna uğrasa

Bāng-ı kudūmı velvele-i naķş u ķār olur

19 Ferhād-ı re’y-i tīşe-be-kef bir çerāgehe

‘Arż-ı nigāh eyler-ise kūhsār olur

20 Şarılsa zihni mūya yaķūd kehrübā gibi

Elbet yerinden aķz ider isterse mār olur

21 Selb-i ma‘ārif eylediginden mevā verir

Her kanda varsa zīb-i mihekk-i ‘ayār olur

22 Fıkdān-ı kavş olmasa āmāc-nigāhına

Peykān işābet idemeyüp rahnevār olur

23 Olduñ bu yolda Hāzret-i Şiddīķ [gi]bi revān

Ṭayy-ı mekān-ı vaķşet iden yār-i gār olur

- 24 Ĥussād-ı rû-be-menķıbeniñ iddiķārı hep
Merhûn-ı bâzi-i ĥaşerât-ı ķumâr olur
- 25 Gelsûn hilâl-i rûze ķi minnet efendimiñ
Zıll-ı ĥimâyeti baña elbet medâr olur
- 26 Yek-perde târ-ı nazmımı mızrâb-ı luţf-ile
Tahrîk iderse nağmeleri sâzkâr olur
- 27 Tatvîl olunsa nüşha-i nakd-i sitâyişîñ
Nisbet sevâd-ı midĥatiñe iĥtişâr olur
- 28 Dîger maķâle serd ideyim ben efendime
Ger gûş iderse emred ü şâb iĥtiyâr olur
- 29 Kaldım şiyâb-ı bezle vü köhne ķabâ ile
Yok nîk ü bed bu bende ki bir pâyidâr olur
- 30 Yâd eyledim efendimi farţ-ı bükâ ile
Mecrâ-yı ĥûn-ı dîdelerim çeşm[e]sâr olur
- 31 Her bir müjem telâţum-ı ĥûn-ı sirişk ile
Şad sûzen-i ‘aķîķ idi şâyân-ı târ olur
- 32 Mânend-i mâh-ı rûze-i ĥüsn şâh efendimiñ

Ḥüsn-i ‘ināyeti görünür āşikār olur

33 Bu dergeh-i merāma o yüzden rehā bulur

Bī-kes anıñla nāşiye-sāy-ı ğubār olur

34 Virmez ḥazīz-i ḥāke nemā mevce-i serāb

Ammā bakılsa seyl gibi kaṭre-bār olur

35 Uymaz nesīc-i cāme-i dīger kumāşıma

Baksañ sevād-ı şāma pesend-i nehār olur

36 Şāyān-ı düş-ı bülbul-i nazm eylerim velī

Perriñ kelek kabāları bī-pūd u tār olur

37 Zīver du‘āya başla ki gūş-ı sürūşa hep

Bu nuṭṭ-ı bī-riyā umarım gūşvār olur

38 Bed-ḥvāh-ı devletiñ budur ümmīdim ‘ākıbet

Şahrā-neverd-i sāhire-i i‘tizār olur

39 Sen neş’e-rīz-i cām-ı mūdām-ı meserret ol

A‘dā ‘uşāre-ḥvār u ḥarāb-ı ḥumār olur

Sultan Maḥmūd

[K. 15]⁴⁷

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Geldi şemīm-i hoş nesīm aldık mezāyādan ḥaber
‘Ayş u tarāb hengāmıdır bezm-i çemende ser-te-ser
- 2 Vaqt-i bahār irdi yine Ḥaḳ künc-i ğamdan sen daḥi
Elḥān-ı gülşen-süz-ile mānende-i mur[ğ]-ı seḥer
- 3 Şimdi nihāl geldikde zār olmaḳdadır ḥayl-i hezār
Ehl-i dili bī-iḥtiyār eyler bu demde ḥūblar
- 4 Gel bāḡa naḥl-i serve baḳ şalınsa bārī müstaḥaḳ
Hiç başmamışdır yār ayak sākī-i bezm ola meger
- 5 Her sūya virmiş āb u tāb āmīziş-i mevc-i serāb
İtmekde cām-ı pür-ḥabāb devr ile icrā-yı hūner
- 6 Dūd-ı dili micmer gibi şan tāze sūnbüller gibi
Çıkmış yüze ‘anber gibi gūyā ki şūḥ-ı ‘işveger
- 7 Ḥaṭ bir bihīn şīrāzedir ebrū-yı ḥüsne ğāzedir
Nūkhet-nişār-ı tāzedir reşk-āver-i kühlü’l-başar

⁴⁷ YK 28b-29a-29b, AE 26a-26b

- 8 Bir hayme kırmış yâsemen sebzîn tınâbıdır çemen
Açmış ‘arūs-ı gül dehen şebnem saçıvermiş meger
- 9 Bu bir dem-i firûzdur mir’ât-ı nûr-efrûzdur
Peyker-dih-i nev-rûzdur sîmîn ‘izâr-ı gınceler
- 10 Şan dil-ber-i pür-şûrdur hüsünin görüp mağrûrdur
Her cünbüşi ma‘zûrdur seyr-i bâğa kıl güzêr⁴⁸
- 11 Üşkûfe-i eşcâr degil biri piyâle biri mül
‘Ayş u tarâb ister gönül olsa ta‘âm-ı mâ-hazar
- 12 Mânend-i hatt-ı dil-rübâ ‘anber-nişâr olsa revâ
Her bir benefşe güyiyâ bād-ı şabâya nâz ider
- 13 Şâhenşeh-i Rûm u ‘Arab dârende-i ‘ilm [ü] edeb
Âşâr-ı ‘adli bü’l-‘aceb her yerde koymış bir eşer
- 14 Dîhîmdâr-ı bî-bedel fermân-dih-i mülk-i milel
Nîrû-yı bahtı muhtemel dârâ-yı gâlib olalar
- 15 Sulţân Maḥmûdü’l-kerem ḥākân-ı ‘Osmânî-şiyem
Sencer-sipâh u Cem-çeşm memdûḥ-ı eşnâfü’l-beşer

⁴⁸ Bu mısra da vezin bozuktur.

- 16 Zîbende-i dîn-i mübîn ârâyiş-i erkân-ı dîn
Şāhenşeh-i rûy-ı zemîn fermân-revâ-yı baħr u ber
- 17 Çekse kaçan şemşîrini ħaşmıñ bozar tedbîrini
Bir yerde kıoymaz birini kıala meger peyk-i zafer
- 18 ‘İzzetde şîr-i ner gibi ħaşmı yıkar ejder gibi
Bir daħi bu server gibi var mı şehinşāh-ı diger
- 19 Remz-āver-i naħn-ı kıasem müşkil-küşā-yı dem-be-dem
Mevķûf aña ‘ilm ü ħikem mâhiyyet-i şems ü kıamer
- 20 Her söz[i] nutķ-ı şāh ola vird-i dil āgāh ola
İntāk-ı zıllullāh ola ma‘nāsı mefhûm-ı kıader
- 21 Ĥākān-ı ‘adl-āmûz ile hem-dem ola dā’im ile
Devletlerin her vech-ile Ĥakķ eyleye efzûnter
- 22 İcāz-ı naẓm it Zîverā bu demde bî-reyb ü mirā
Lāyık olan maħżā saña eyle du‘ā-yı muħtaşar
- 23 Ammā ħulûş-ı bāl ile ez-cān u dil iķbāl ile
Hem-ħāl ile hem-ķāl ile olalar el-ħakķ mu‘teber
- 24 Kehfü’l-emān-ı bî-kesān ârâyiş-i kevn ü mekân

Sermāye-i üftādegān cevdetle virdi zīb ü fer

- 25 Bed-ḥ^vāh-ı dīn ü devleti maḥsūd-ı şān-ı şevketi
Meksūr ola māhiyyeti mānend-i kesr-i ḥarf-i cer

Defterdār-ı esbak merḥūm ‘Ātīf Efendi

[K. 16]⁴⁹

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Bārekallāh ey nesak-pīrā-yı Bercīs-iştihār
Böyle defterdāra mālīk olmadı bir şehriyār
- 2 Zīver-i İklīl-i mihr-i salṭanat kılsun seni
Bir dūr-i kem-yābsın hem şayrefī-i rūzgār
- 3 Resm-i ḥaṭṭı senden idmān eylesün bir ḥüsn-i çarḥ
İktisāb-ı ma‘rifet zımnında zīrā olmaz ‘ār
- 4 Kāse-līs olsun seg-i kūyuñla nā-kāmım diyen
Rū-be-ḥāk olsun deriñde tā ki mūnis ola yār
- 5 Ferş-i rāh eylerdi rüyın ḥüsrev-i zıll-efgene
Pīşgāhında seni görseydi ger İsfendiyār

⁴⁹ YK 29b-30a-30b-31a, AE 26b-27a-27b

- 6 Olmasa ābisten-i ma‘nā yerā‘añ tābe-leb
Nuṭfesi olmazdı pā-bend-i kımāṭ-ı iftiḥār
- 7 Renc-i zemdendir şarīr-i cān-güdāzı ḥāmeniñ
Zāde-i tab‘ıñla tev’em tıfl-ı kilik-i ney-süvār
- 8 Nefḥa-baḥş olsañ Mesīḥāsā dem-i ifṭārda
Belki ilḳā-yı cebīn eyler ‘aḳīm-i rūzedār
- 9 Ƙand-ı nāyından eger olsaydı ḥāşiyet-peḫr
Şīre-i sükker gibi lezzet vır[ır]dı zehr-i mār
- 10 Sen o şebbāz-ı ḥümā-pervāz-ı ḥikmetsin ki tā
Saḥḥ-ı bāmından sipihriñ eylediñ aḥz-ı şikār
- 11 Līk ‘arz-ı dāniş itmem nīk ü bed ma‘zūr tut
İşte meydān-ı hüner var ise gelsün ḥvāstgār
- 12 Lafz-ı āḥerle esās-ı nazma bünyād eylemem
Vaz‘-ı nā-bercā ile zīrā metīn olmaz ḥişār
- 13 Nekre-pīrādır yerā‘am şafḥa-i eş‘ārda
Eylemem ḥvābīde elfāz-ı selefle iftiḥār
- 14 Nükte-fermā-yı zamīr-i şā‘ir-i gītī-metā‘

‘Örfi-i Şîrâz’a bend-i şafha-i lû’lû’-nişâr

- 15 Görse mervârîd-i nazmîñ tâbe-rûz-ı rüsteḥîz
Eylemez ‘unḳûd-ı Pervîn’e nigâh-ı i’tibâr
- 16 Zîhn-i vaḳḳâdîñ mü’essîrdir cihân-ı berḳden
Nem-çekân olmaḳdadır dāmānîña ebr-i bahâr
- 17 Huşḳzâr olurdı pîç-i naḥl-i ümmîd ü emel
Feyz-i te’sîr-i demiñdendir nûmuvv-ı berg ü bâr
- 18 Fâriḡ olsun kūhkenlikden dil-i Ferhâdlar
Süllem olmaz vaşl-ı Şîrîn’e firâr-ı kūhsâr
- 19 Rû-be-ḥâk olsun der-i luṭfuñda nâ-kāmım diyen
Naḳd-i vaşlın aña nâçîzâne telmîḥ ide yâr
- 20 Gerçi nâ-çespân-ı midḥatkârîñım ammâ ne sûd
Vaşfîñ ıtrâ eyledikçe eylerim kesb-i vaḳâr
- 21 Nekre-pîrâdır yerâ’am şafha-i eş’ârda
Çüb-ı huşḳ ile çü Behzâd eylemem naḳş-ı nigâr
- 22 Herze bâlâ-yı heveskârândan zann eyleme
Şi’âr [...] olsam n’ola şöhret-şi’âr

- 23 Nev-'arūs-ı fikrim 'ārīdir hīzāb u vesmeden
Başka hūsn ü ān virmiş tab'ıma āmūzgār
- 24 Dāğ-ber-dildir raşad-bünyān-ı nüh tev felek
Zehresin sūzān ider hergiz şerār-ı intizār
- 25 Kehrübā-yı dūr kim olsa şāhid-i ma'nāya dūş
Tā ser-i mūy-ı miyānından kıpar bī-ihtiyār
- 26 Ma'den-i 'irfāna tab'ım bir mihekk-i hāşdır
Kim nuḥāsı sürseler olur zer-i hāliš-'ayār
- 27 Görmek ister nev-be-nev zīc-i ḥayāl-i pākimi
Eyledikçe edhem-i ḥāmem gibi neşr-i ğubār
- 28 Tīrenāk olurdu mir'āt-ı esās-ı çarḥ-ı dūn
Edhem-i ḥāmem tozıtsa ber-hevā neşr-i ğubār
- 29 Ol nemek-rīz-i ḥum-ı bezmim demimden sū-be-sū
Ḥallolur te'sīr-i germ-ile şarāb-ı hoş-ğuvār
- 30 Olsa kandīl-i ḥayālinden fitīl-efrūz eger
Her hilāle āfītāb olmazdı belki pāyidār
- 31 Rūḥdur naṭ'-ı ma'ānide sözüm ferzāne ben

Nev-be-nev manşûbe-bâz oldukça buldum iştihâr

32 N'eylerim tazmîn-i ebyât-ı diger şîrâzeyi
Zîver-i düş-ı kıyâm olmaz kabâ-yı müste'âr

33 Zerreym yanıñda ey hûrşîd-i tâb-âverine
Var iken icrâ-yı kil-k-i nazma bende iktidâr

34 İhtirâ'ımdır tegazzül eylemek zîrâ benim
Berg-rîz için ider biñ rāhdan hāmem güzār

35 Deşne-i müjgân-ber-kef nîm-mest olmuş o yâr
Bî-mürüvvet nâz-perver âşinâ-keş yâdigâr

36 Çeşmi bādām-ı muķaşşerveş nemek-pâş-ı nuķul
La'li sūkker-rîz-i gird-i sofra-i bezm-i kibâr

37 Dîde-düz-ı hasret oldum ol gâzâla n'eyleyim
Hîç görünmez çeşmime kühl-i cilâ-yı rûzgâr

38 Hûb için nessâc-ı diller atlas-ı gerdündan
Eylemiş âmâde bir bālîn-i zerrîn pûd u târ

39 Dîde-düz-ı iştîyākındır tevaķķuf eyleme
Merhem-i bihbûd-ı lûtfuñ zahmına kılsun medâr

- 40 Lîk meyl-i ẖvāb-ı nāz itmez o şūh-ı ‘işveger
Kanda kaldı huftegān-ı ehl-i ‘aşka i‘tibār
- 41 Tālī‘iñ tābende olsun hem-çü mihr-i pür-fürüg
Nüh esās-ı çarha dā‘im eyleme zan üstüvār
- 42 Eylesün Zīver riyāz-ı devletin Rabbü‘l-enām
Gıbtagāh-ı ‘unfuvān-ı mevsim-i bāğ u bahār

Tezyīf

[M. 4]⁵⁰

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Dün gice bir merd-i ‘adīmü’l-naẓīr
‘Aklı gibi kāmety dāhi kaşīr
- 2 Hālını ‘arz eyledi bī-ihtiyār
Açdı dehānın nitekim bāb-ı ğār
- 3 Çorbacılık işrine muhtāc imiş
Hāşılı ol girye-meniş aç imiş
- 4 Dā‘iye-i şöhet [ü] şān-ı tarīk
Hīç nefes aldırmaz imiş hem-çü dīk

⁵⁰ YK 31a-31b, AE 27b-28a-28b

- 5 Tālib ü rāğīb ki ola o turak
Bāri çerāğ it bir ocağa bırak
- 6 Göñlüne düşmiş ‘aceb endīşesi
Şamt u sükūt olmuş anıñ pīşesi
- 7 Hāşılı müstağrak-ı fıkır-i emel
Aña deli dirler ise muhtemel
- 8 Bir eşere uğramış ol bī-nevā
Bizden eyülerle gezer ġālibā
- 9 Sihr ile fertüte-i dehr-i denī
Anı degil mūm ider āheni
- 10 Dūzeneden kılsa tebevvl gice
Anı şeyāṭın tutar gizlice
- 11 Böyle deli olmaz idi bu kişi
Olmasa cinnīler ile bir işi
- 12 Yoḥsa kişi cānına virmez nuḳab
Devlet-i dünyā anıñ olursa hep
- 13 Ḳalbi kırık kūze-i işkesteveş

Bağrı yanık niyyetiñe ceyš ceyš

14 Hâtır-ı mecrûhı gibi dil-fiğâr

Nâle kılar şubh u mesâ zâr zâr

15 Ağlamadan bir yere kılmaz güzer

Dîdesi inbîk-i gül-âb-ı keder

16 Bir kalafat giyse virür zîb ü tâb

Niteki peymānede hayl-i habāb

17 Rîşte-i ārāmını kılmış şikest

Cām-ı tehālûk ile leb-rîz-i mest

18 Maşlahatı sū’-i dehirden füzûn

Tutduğı yol maḥż-ı belādet-nümûn

19 Çorbacılık bir qurı ‘unvāndır

‘Āķıbet-i kār-ı peşīmāndır

20 Kulluk odur kim ide ma‘būdına

Çorbacılık mağlaṭadır sūdına

21 Didi baña lîk o yār-ı zarîf

Curcuna-sāz oldu ġarîb [ü] laṭîf

22 Belki Hudā maḳṣadım eyler ‘aṭā

Müşkil iken eshel olur bu baña

23 Açıla şāyed baña bāb-ı murād

Belki debīrān-ı felek yaza zād

24 Hātīme-sāz-ı sūḥan-ı ‘arż-ı ḥāl

Zīver-i ser-nāme-i zıll-ı ḥayāl

Midḥat-i vezīr-i a‘zam

[K. 17]⁵¹

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1 Ebr-i ḳalemim gül-bün-i eş‘ārı nem eyler

Her bir kefe şad şebnem-i ma‘nā kerem eyler

2 Nāfız o ḳadar kim sūḥanım ḥvāce-i ḥikmet

Tesvīdim alur cümle-i şarf-ı raḳam eyler

3 Hārūt-ı füsün-ı hünerim istese ṭab‘ım

Ebyātımı maḥsūd-ı dil-i muḥteşem eyler

4 Erjeng-i dilimdir o şuver-gīr-i ma‘ānī

Kim nokṭa-i mevḥūmeye naḳş-ı şanem eyler

⁵¹ YK 31b-32a-32b, AE 28b-29a-29b

- 5 Behzād-ı heyūlā-yı hayālim ki benānım
Taşvīr-i kemālāt ile ta‘n-ı kalem eyler
- 6 Āheng-i şarīr-i kalemim diñlese Nāhīd
Şeştārını zānūya alup zīr [ü] bem eyler
- 7 Sākī-i felek devrini işrāb ider ammā
Sāğarçesini kaçrede derd-i sitem eyler
- 8 Āyīne-i endāmına çarhıñ bakılur mı
Elbette saña ‘aksiñ ile bir elem eyler
- 9 Oldukça nihān ile zahım-ğorde-i ‘aşkı
Zann itme tabīb-i felegi aña em eyler
- 10 Ammā o kadar mültezemi hayl-i erāzil
Gencīne-i nüh tākını bulsa kerem eyler
- 11 Elbette gelür ezmine-i nakd-i mükāfat
Ammā ki felek ehl-i dil[i] ham-be-ğam eyler
- 12 Bir pādīşehiñ mülkini tanzīm ola kaçdı
Bir böyle vezīri getürür muhterem eyler
- 13 Dārende-i fermān-ı ilāhī olan āşaf

Evkātını mevķūf-ı umūr-ı ümem eyler

14 Fevz-i nigeħi bir bere-i şāh-ı nazīfi
Hem-nāfe-i āhū-yı behişt-i Harem eyler

15 Serheng-i der-i devletini istese anıñ
Yümn-i şeref-i t̄ali‘i şāh-ı ‘Acem eyler

16 Tevcīh-i ilāhī olıcaķ rāyına munzam
Bir mūrı Süleymān ķadar muhteşem eyler

17 Ol şaf-şiken-i şahn-ı vegā sürse semendin
A‘dā-yı leked-kūb tarīķ-i ‘adem eyler

18 Elbette alur hāle-i mihr ü meħi bir gün
Sancaĝ-ı zafer yanına ķifte ‘alem eyler

19 Sevgend-i itā‘atle gülü-bend olarakdan
Mirrīķ-i felek t̄ġine her gün ķasem eyler

20 Dīk-i seher-i yümnı ola bāng-resīde
Bir velveledir gūş-ı ģasūdı aşam eyler

21 Sārī o ķadar temşiyet-i ģükmi cihāna
Emr eyler ise berr ile baħrsā be-hem eyler

- 22 İsterse alup keffe-i çarhıñ iki necmin
Sûk-ı sited-i ‘adline sîmîn direm eyler
- 23 Bir gül-bün-i hikmet ki tarâvetde bakılsa
Şahn-ı çemen-i bezmini bâğ-ı İrem eyler
- 24 Aşhâb-ı hüner muğtenem-i cûdıdır ammâ
Ol luṭfı yine öyle kerîmü’ş-şiyem eyler
- 25 Her kim ki ola behreverân kerem[in]den
Hvân-ı ni‘am-ı cûdın aña mültezem eyler
- 26 Sermâye-i nakd-i keremi kalsa el üzre
Zann eyleme taḥşîl-i kuşûr-ı zimem eyler
- 27 Şad-bâr idüp anlara ta‘yîn-i mürüvvet
Ta‘dâd-ı bakâyâsına zamm-ı himem eyler
- 28 Bir bendesini görse gürisne-dil ü ‘âciz
Nân u nemek-i luṭfı ile muğtenem eyler
- 29 Bir kaçre serâba nazarı kılsa ta‘alluk
Bâd-ı himemi mâ-ḥaşal-ı mevc-i yem eyler
- 30 Bir bezme neşât-âver-i nakd-i kerem ola

Her kıatresini reşk-i ħıred-şān-ı cem eyler

31 Her laħza temennī iderim Īzid-i bī-çün
Şadrında anı yümn-ile şābit-ķadem eyler

32 Şad sāle direng-āver-i temkīn ola Zīver
Zīrā himemi ‘ālemi bī-derd ü ğam eyler

33 İtdikçe güzer seb‘a-i seyyāre yerā‘am
Vaşf-ı ķadem-i devletini dem-be-dem eyler

34 Ta‘rīf idemem cevher-i ferd-i dil-i pākin
Ĥaşr eyleyerek vaşfı beni beste-fem eyler

Berāy-ı Neylī Efendi

[K. 18]⁵²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Es‘adallāh zihī nāṭıķa-bend-i bñleġā
Nesaķ-ārā-yı ħavāş emti‘a-baĥş-ı fużalā

2 Niçe āşār-ı mü’ellif nesih-i bī-bedeli
Oldı āvīze-i bāzū-yı sürüş-ı Mevlā

⁵² MK 11a-11b, YK 32b-33a, AE 29b

- 3 Ekmel-i fażl u hikem melce'-i eşnāf-ı ümem
Vākıf-ı luţf u himem çāre-resān-ı fuķarā
- 4 Ne ķadar olsa revādır o ĥidīv-i fażla
Ĥatve-endāz-ı bisāţ-ı derecāt-ı vālā
- 5 Şeref-i zātını yüz vech-[i]le işbāt itdi
Oldı mir'āt-ı ma'ānī gibi şūret-pīrā
- 6 Menba'-ı ĥilm ü ĥayā zīver-i ser-nāme-i cūd
Ma'den-i şıdk [u] vefā eşref-i silk-i 'uķalā
- 7 Görinür cebhe-i pākinden anıñ āyineveş
Şuver-i yümn ü sa'ādet eşer-i feyz-i Ĥudā
- 8 Sīr-i ĥvān-ı ni'am-ı luţfı nüfūs-ı 'ālem
Sūdmen-i himem-i ĥāşı gürūh-ı zu'afā
- 9 Ma'rifet anda kerem anda şadāķat anda
Rūz u şeb girye-künān vākıf-ı miķrāb-ı rızā
- 10 Eyle ey ĥāme-i müşkīn-raķam-ı nīk-ķırām
Midĥat-i fażlını bā-vefk-i meziyyet-implā
- 11 Zīverā dest-be-dergāh-ı niyāz ol demidir

Cebhe-ber-ḥāk-i ‘ubūdiyyet olup eyle du‘ā

12 Hem veliyyü’n-ni‘amındır hem efendiñ ki seni

Nā’il-i kām ider elbet o hamîyyet-fermā

13 Dönemez bir daḥi dollāb-ı felek ‘ahdinden

Va‘d-i kemmūn degildir hele bu va‘di saña

14 Ola fîrûze-fürüz-ı meh-i bedr-i maḳşūd

Ḳala şadrında direng-āver olup tâbe-beḳā

15 Gül-bün-i devleti maḥdūm-ı kerîmü’ş-şiyemi

Ola her bār nemā-yāfte-i feyz-i Ḥudā

Midḥat-i ‘Āṭıf Defterdār-ı sâbık

[K. 19]⁵³

Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

1 İrişdi bûy-ı nesīm-i gül-i riyyāz-ı ümîd

Dimāğı kıldı mu‘aṭṭar gül-āb-ı şîşe-i ‘îd

2 Gelür mi ‘aynına bir zerreniñ ḥayāl ile

Ġurūr-ı farṭ-ı meserretle lem‘a-i ḥürşîd

⁵³ MK 11b-12a, YK 33a-33b-34a, AE 30a-30b

- 3 Kāzā-yı ḥaṇṇer-i Behrām'ı redd içün gūyā
Görindi burc-ı emelde hilāl-i maṭla'-ı 'īd
- 4 Olunca dā'ire-ber-kef felekde bedr tamām
Fezā-yı 'īde gelüp rakşa başladı Nāhīd
- 5 Kārārı kalmadı çarḥıñ görince bu devri
O da dönüp ser-i dollāba eyledi taqlīd
- 6 Bu seyre şevk-ile cünbān olunca gehvāre
Şalındı 'ıkd-ı Süreyyā çü silk-i mervārīd
- 7 Benim de kalmadı şabra mecālīm āḥir-i kār
Teğazzül itmegi gördüm kaşīde içre müfīd
- 8 Şarīr-i ḥāmeve nā-geh olunca gūş-endāz
Uşul ile baña kıldı bu maṭla'ı te'kīd
- 9 Çemende el ele virmiş nihāl-i tāze-resīd
Kenār-ı cūda temāşā iderdi anları bīd
- 10 İçinde bir kad-i mevzūna düş olup nazarım
Görince şandım anı nazm içinde beyt-i kaşīd
- 11 Firāz-ı düşına zībende bir siyeh semmūr

Şikenc-i gūşe-i ebrde destmāl-ı cedīd

12 Kılāde-berzede-kerden şikeste taraf-ı küleh

Güsiste-ceyb-i kabā kūçe-gīr-i şehir-i mekīd

13 Girişme-tev'em-i müjgān-ı çeşm-i hūn-ālūd

Füsūn-tırāz nigeḥ-i ḡamze zehre-çāk-ı ḥadīd

14 Ġazāl-ı nāfe-fürüşāna gerd-i şehrahı

Ḳarīr-i merdüm-i çeşmān vü sürme-i cāvīd

15 Dehānı şīre-i sükker lebi 'aḳīde-i ter

Birinde ḳand-ı muşaffā dem-ā-dem olsa çekīd

16 O şūḥ-ı nādire-senc ile eyledim bāzār

Kef-i niyāzım alınca ele dürd-i sefīd

17 Deḡışdi şūret-i dünyāda dirhem-i vaşlın

O büt-perest idi maḥzā netīce-i ümmīd

18 Döşendi maştaba gül-bister-i meserretle

Bisāt-ı 'işreti pīr-i muḡān idüp tecdīd

19 Pür itdi bezm-i cihānı ḡırīv-i bāng-ı tarab

Felekde miḡnet ü endūḥ esīr-i ḥabs-ı merīd

- 20 Görince sür‘at-i devr-i piyāle-i bezmi
Unutdı sübhā-i zerķ u riyāyı taldı mürīd
- 21 Göñülde kalmadı aşlā husūf-ı renc-i külef
Olalı burc-ı emelde o māh-ı ğurre bedīd
- 22 Hıdīv-i Cem-‘azamet āsaf-ı felek-mesned
Sezā-yı şadr-ı vezāret müşīr-i re’y-i sedīd
- 23 Mu‘īn-i himmet-i beyzā muḥibb-i āl-i ‘abā
Netīce-senc-i hūner ber-Hudā ‘adū-yı Yezīd
- 24 Göreydi ḥaşmet-i Dārā-firībini nā-geh
Olurdı pāyına ruḥ-sūde reşk-[i]le Cemşīd
- 25 O zū-himem k’ola hem-nām-ı meflḥar-ı ‘ālem
N’ola şerī‘at-ı ğarrāya sa’y olsa müfid
- 26 Şüyū‘-ı ‘adl ile aındurdı nām-ı Fārūk’ı
Felekde bu ‘atā-yı cezīl olur mı Berīd
- 27 Getürdi yāde yine Şābit bin Nu‘mān’ı
Kemāl-ı fażl u kiyāsetle ol vezīr-i reşīd

26 (a) ‘adl ile aındurdı : ‘adli ile aña verdi YK

28 Yeter h l   la Z  ver du   ya a  dest  n 
Hem     devlet-i c  h n H  d  k  la c  v  d

29 Der-i mel  z-         -     r ola d  ' m
Cen   -  H     ide peyv  nd-i devlet n te'y  d

Müseddes[-i m  tekerr  r]⁵⁴

[Ms. 1]⁵⁵

F  ' l  t  n F  ' l  t  n F  ' l  t  n F  ' l  n

1 R     -i c   n-  'ad  ya bağlıdır bend-i seri
Seyf-i nu  ret  r bu fet     yetleridir cevheri
Nem-      n eyler rik   b-  d         n  ek  eri
Kıldı     -p  re miy   n-          n-  ki  veri
L   fet   ill   'Al   l   seyfe ill   Z  'lfik  r
   n bu t     n v       r bu m      -    vher-n     r

2 Do       n z  n s  y  -  nuşret m       r her dem ne    b
Cowhere   *ne  ron m   n Ell    est ve fet  on      b*
     c          r z   t      t   -  Rostem    n le   b
Z  n h     -  s  y   bed-           -  d     t n  -     b
L   fet   ill   'Al   l   seyfe ill   Z  'lfik  r
   n bu t     n v       r bu m      -    vher-n      r

⁵⁴ M  seddesin 2. bendi Fars    '  r.

⁵⁵ MK 12a-12b, YK 35a-25b-36a, AE 31a-31b

3 Berķ-i ħarman-sūz-ı sāmān-ı ‘adūdur şanma seyf
Çeşme-i ‘aynü’l-ĥayāta naşr-ı cūdur şanma seyf
Ĥāşılı mecrā-yı seylāb-ı vuzūdur şanma seyf
Hem-zebān-ı deşne-i Behrām budur şanma seyf
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār
Şan bu tūġiñ vaşfıdır bu mışra‘-ı gevher-nişār

4 Der-niyām iken dil-i a‘dāyı eyler çāk çāk
Şehriyār-ı ‘āleme mes‘ūd ola bu seyf-i pāk
Bī-direng itdi sipāh-ı düşmeni bīm-i helāk
Mevc-ĥız olsa hirāsından olurlar rû-be-ĥāk
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār
Şan bu tūġiñ vaşfıdır bu mışra‘-ı gevher-nişār

5 Cennetü’l-esmāyı ber-düş eyleyüp ĥākān-ı dīn
Kılsa bu seyf-i yedullāh ile kaşd-ı ān u īn
Cümle teşhīr-i kılā‘-ı heft iklīm-i zemīn
Destine mevķūf olurdı fevz-i nuşretle yemīn
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār
Şan bu tūġiñ vaşfıdır bu mışra‘-ı gevher-nişār

6 Nāzım-ı dürr-i ma‘ānī ya‘nī nessāc-ı hüner
Taş kesildi cevher-i fażlın görüp ibn-i ĥacer
Bendesı Zīver daĥı bu mışra‘[1] ibhām ider
Seyf-i meslül-ı ‘adāletdir bu tūġ-i mu‘teber

Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār

Şan bu tığñ vaşfıdır bu mışra‘-ı gevher-nişār

Muhammes

[Mh. 1]⁵⁶

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Mest-i nāzım yasağdan ğayrı
Pür-hirāsım uzağdan ğayrı
Yandı cânım çerāğdan ğayrı
Çāre yokdur ferāğdan ğayrı
Merhem-i derd-i dāğdan ğayrı
- 2 Tışe-ber-ser idince cânı fedā
Gelmedi gitdi ye’s-i vuşlat aña
Deldi çok kũhsār u deşt ammā
Kũhken bulmadı k’ide icrā
Cũy-ı şīrīni tağdan ğayrı
- 3 Dil ki bī-tāb-ı bār-ı firqatdır
Ya‘ni me’yūs-ı meşy ü kudretdir
Nem-çekān ol ki vaqt-i fırsatdır

6 (d) mu‘teber : mu‘anber YK

⁵⁶ MK 12b-13a, YK 36a-36b, AE 31b-32a

Dīde şebnem-nişār-ı hasretdir

Qaldı gül-geşt-i bāğdan ğayrı

- 4 Ehl-i ‘aşkıñ uşulı vāzıhdır
Bāb-ı Hakk’a vuşulı vāzıhdır
Germ ü serdi qabulı vāzıhdır
‘İlm-i Hakk’ıñ şümulı vāzıhdır
Bī-zebānım sürāğdan ğayrı

- 5 Duhter-i rez şalınmadı gitdi
Meclis-i Cem bulunmadı gitdi
Zīverā kām alınmadı gitdi
Neş’e ümmīd olunmadı gitdi
Muhtesibdir yasağdan ğayrı

Ġazel-i Vehbī taḥmīs-i Zīver

[Th. 1]⁵⁷

Mef’ulü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün

- 1 Bir nev nihāl-i devḥa-i gerd-i cinān iken
Ḥam-geşte kıldı kāmetin āşüb-ı cān iken
Ol ğonce-fām tāze-res-i gülsitān iken
Düşmiş muḥabbete daḥi nev-res civān iken
Olmış esīr pādişeh-i ḥüsn ü ān iken

⁵⁷ MK 13a-13b, YK 36b-37a, AE 32a-32b

2 Eblaḡ-süvār-ı nāzı iken mülk-i ‘işmetiñ
Hep raḡt u baḡtın itdi telef şabr u ṭāḡatiñ
Ḳıldı güsiste tār-ı zimāmın irādetiñ
Pā-māl-ı esb-i naḡveti olmış bir āfetiñ
Bir ṭıfl-ı ney-süvār-ı muḡabbet ne-dān iken

3 Olmış giyāhzārına ruḡ-süde bir rehiñ
Eyler ümīd-i va‘d-i teşrīfin ol şehiñ
Gözler ḡırāmın ‘aşḡ-ile ol servi-i şehiñ
Olmış zülāl-i la‘line leb-teşne bir mehiñ
Ser-çeşme-i muḡabbet-i āb-ı revān iken

4 Bir dil-firībiñ ‘aşḡı ile sīne-çāk imiş
Mānend-i cūr‘a tābına zīr-i ḡāk imiş
Ol mest-i nāz teşne-i bīm-i helāk imiş
Bir naḡl ile şarılmaḡ için giryenāk imiş
Mānend-i tāk tāze yetişmiş fidān iken

5 Dil-dāde olmış ol daḡı bir şūḡ-ı ser-keşe
Düşmiş hirās-ı hecr ile fikr-i müşevveşe
Āḡır füsūn-ı çeşmi ile yanmış āteşe
Çarpılmış ol da kendi gibi bir perīveşe
Aldırmış ‘aḡlın ‘aḡl alıcı dil-sitān iken

6 Bir nā-şüküfte goncesidir bāḡ-ı behçetiñ

Zīver bilür mi serd-i Һazānın muҺabbetiñ
Zīb-efgen-i dükānı iken sūk-ı ‘işmetiñ
Meftūnı olmış ol daҺı Vehbī bir āfetiñ
Āşüb-ı dehr [ü] fitne-i āҺır zamān iken

Tezyīf-i Bosnevīzāde

[K. 20]⁵⁸

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Bārekallāh açılınca fāli
Zīver’iñ Һur‘ası düşmiş ‘ālī
- 2 Baña lem yaҺrucu lemmā yaҺruc
Diyeniñ var mıdır istidlālī
- 3 Müte‘addī şanur aҺvālīmi şeyḫ
Fi‘l-i lāzım şorar iken ḫālī
- 4 Ҡaңı fi‘l olsa lemiñ mevşūlī
Şarf ider māziye istiқbālī
- 5 Lemi tefhīme ne ḫācet nażar it
Şūret-i māziye qoymış ḫālī

⁵⁸ MK 13b-14a, YK 37a-37b-38a, AE 32b-33a-33b

- 6 Lem cevāzımdan iken mümkün mi
Müte‘addī ola kıl ü kıali
- 7 Çünkü meczūm isem ey şeyh-i dü-tā
Çekerek tutmalıdır ef‘ali
- 8 Cereyān ide delil-i inni
Bende lāyık mı görür dıhāli
- 9 Harf-i cer ile olur olsa dahi
Lāzımı ta‘diyenin iqbāli
- 10 Munşarif olmayıcağ bir kelime
Cerr ü tenvin ile olmaz mālī
- 11 İsmimin çünkü müsemması benim
Ya‘ni kıldım hareketden hālī
- 12 İktibās itse celidir mümkün
Kıatı tām olmalıdır emşāli
- 13 Ger kıyāsī ise şeyhin sūhanı
Ki hafıfdir anın isti‘mālī
- 14 Farı-ı ye’s ile olur tefrika-yāb

Leme mevķũf olanıñ aķvālî

15 Bende ŗehvet mi ķodı zerre ķadar

Vať'-ı ŗarf eyleyecek iķbālî

16 Ŗĩre-i berŗi ŗokup fark idemem

Ŗekkerĩn ħ'āb ile māh u sālî

17 Cān-gūdāzĩ-i dũyũn-ı ķaŗŗāb

Ėĩre-dest-i sitem-i baķķālî

18 'Unfuvān-ı eŗer-i ŗubĥ-ı bahār

Lālezār eyledi ŗarĥ-ı bālî

19 Yine leb-rĩz-i cũnũn itdi beni

Cũlarĩñ silsile-i selsālî

20 Var ise meŗķ-i ĥırām itmededir

Kũĥe-i bāġda serviñ dalı

21 Hep mey-āŗām-ı bahār oldu bũtān

Fem-i mĩnāda turunc u alı

22 Ehl-i dĩl tĩr-i nazardan geĥirir

Ėifte zihġĩr gibi eťfālî

- 23 Hırc ıder sım ü zeri şu yerine
şimdi ħum-ħānede ‘Ālī Bālī
- 24 Dalkfām ola revā mı nemedim
Kimi dībā giye kimi řālī
- 25 Ĥayf ol aħmak-ı dūna bulmıř
şeref-i manşıb ile iclālī
- 26 Esb-i tāzī řanur kūr u le’ım
Görse bir yerde ħar-ı deccālī
- 27 řayrefī-i nazarı aħveldir
Göremez gevher-i ālū’l-ālī
- 28 Zann ıder dürr-i yetīm-i kem-yāb
Seng-ħārā bi-reg-i seyyālī
- 29 Zīver āřüfte ki ey řeyħ-i ‘azīz
Demidir himmetiñ eyle ‘ālī
- 30 Sensin ol vāye-pezīr-i ‘irfān
Ki degilsin ħüneriñ dellālī
- 31 Merzbūm-ı ħikem-i ħıttā-i fen

Mā-ḥaṣal sañadır istiğlālî

32 Ki bulup ma‘rifetulllāha zafer
Mülhemü’l-ğaybîñ olup ḥallālî

33 Ḥayra mevķūf yediñ ḥayl-i sürüş
‘Add ider sübḥa-be-dest a‘mālî

34 Bir ṭarīķ-ile rehā vir baña da
Ki olam bend-i belādan ḥālî

35 Tā riyāz-ı emeliñ sebzelerin
Eyleye Ḥazret-i Mevlā ğālî

[Ġazeliyyāt]

ibtidā'ü'l-elif

[G. 3]⁵⁹

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Nām-ı nigīni kesb idemez halka-i dü-tā
Virmez yed-i le'īme şeref hātem-i şehā
- 2 Mūy-ı miyān-ı yāre ta'arruż iderse de
Taḥrīk-i mūdān 'āciz olur seng-i kehrübā
- 3 İklīl-i āfitāba konılmış mişāldir
Necm-i şehir ne gevher-i şebtāb imiş şehā
- 4 Bulmaz netice bed'-i sūḥan pey-māl ola
Mefhūmudur bidāyetiñ elbette intihā
- 5 Virmez ḥalel şaḥīfe-i evrāka ḥüsn-i ḥatt
Telmīḥ ider o nūkteleri ebruvān baña
- 6 Tursun sebū-yı bezm-i ḥired 'āşıkāne biz
Cām-ı şabūḥı gel görelim Zīver ibtidā'

⁵⁹ MK 15b, YK 38b, AE 34b

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Tāli‘imdir hem-nişīnim olsa şāyed çār-pā
İnhirāf-ı nevk-i dūnbāl ile eyler kec-edā
- 2 Sen daḥi mecmū‘a-ı ārāmımı çāk eylediñ
Olmadan şīrāze-bend-i şafḥa-i mihr ü vefā
- 3 Ben o me’yūs-ı şifā-sāz-ı ṭabīb-i ‘illetim
Nefy-i te’şīr eyledi eczā-yı ḥāşīyyet baña
- 4 Öyle gerd-ālūd olam kūy-ı ḥarābāt içre kim
Peykerim bīgāneden fark itmez olsun āşinā
- 5 Çehre-sāy-ı nuḳl-i bezm oldukça ben ḥum-ḥānede
Var ise maḡrūr-ı zūhd olmuş disünler pārsā
- 6 Bir büt-i nā-rāma çespān-ı perestiş olmadım
Ey sipihr-i bī-ḥamiyyet n’eyledim n’itdim saña
- 7 Tūde-i ḥār eylediñ bālīn-i ḥvāb-ı rāḥatım
Zīver-i nā-kāmı kıldıñ nīş-i hecre mübtelā

⁶⁰ MK 15b, YK 38b-39a, AE 34b-35a

ḥarfü'l-bā'

[G. 5]⁶¹

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 1 Mezheb-i pençe zafer-yāb olamaz Tahmāsb
Nerd-i ma'nāyı dübeş oynına döndürmez 'Arab
- 2 Kıbkıızıl başı açık şahid-i pervāne ile
Şem'-i meclis baña yanup yakılup viridi ta'ab
- 3 Muṭrib-i bezme 'Acem naḡşın alup çaldırdık
Şıfahān eyleyerek nağme-i ṭanbūrı bu şeb
- 4 Leb-i muğbeççede tebḥāle degil eṭrāfa
Güher-i la'lini mestāna nişār eyledi hep
- 5 Kıldı mīzāb-ı kalem sükker-i nazmı icrā
Dil-i Ziver olarak şire-ḥor-ı kand-i kaşab

ḥarfü't-tā'

[G. 6]⁶²

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Ey çeşm-i füsün-sāzı revāc-efgen-i ḥayret

⁶¹ MK 16a, YK 39a, AE 35a

⁶² MK 16a, YK 39a-39b, AE 35a

Sīḫ-i müjesi nīşter-i nabż-ı muḥabbet

2 Bī-tāb olurum görmesem ey ğurre-i ümmīd

Her zerre-i mihr olsa fūrūġ-āver-i rū'yet

3 Mesrūr-ı şeb-i naġd-i vişāl olduġum eyyām

Eylerler eyā baĥt-ı siyeh bir daĥi 'avdet

4 Bu ḥüsn-i cihān-süz ile yokdur saña hem-tā

Ey ḥüsrev-i dīhīm-keş-i kişver-i 'işmet

5 Fitrāk-ı ḥam-ı zülf-i semenzārda kıalsun

Ķayd eyle dil-i Zīver'i ey kān-ı mürüvvet

ḥarfü's-şā'

[G. 7]⁶³

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

1 İdmān-ı 'aşķ eylesün şūfiyān 'abeş

Merd-i zükāma bŷy-ı gül-i gülsitān 'abeş

2 Ümmīd-i neş'edir bu bezimgāhdan murād

Şunmaz piyāle-i meyi pīr-i muġān 'abeş

⁶³ MK 16a, YK 39b, AE 35a-35b

3 Olma firīb-ḥorde-i ārāyiş-i dü kevn

Pīrān-ı ‘aşka zīnet ü zīb-i dükān ‘abeş

4 Zāhid küşāde bāb-ı debistān-ı ma‘rifet

Metn-i riyādan eyleme gel imtiḥān ‘abeş

5 Aḥvel-nigāh n’eylesün āmāc-ı menzili

Mānend-i Zīver aña küşād-ı kemān ‘abeş

ḥarfū’l-cīm

[G. 8]⁶⁴

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

1 Gelür ol şehsüvār-ı cerd gāhī rāst gāhī kec

Olup beydā-neverd-i merd gāhī rāst gāhī kec

2 Olan mıştar-keş-i nazm-ı ma‘ānī rāst-bīn ister

Aña ḳābil degil her ferd gāhī rāst gāhī kec⁶⁵

3 Sirişk-i ‘ayn-ı ‘ibretle o naḥl-i nāzı sīrāb it

Olur zīrā ḥazān-ı zerd gāhī rāst gāhī kec

4 Cemād-ı serd olur hecr-ile dil ‘ahd-i temūz olsa

⁶⁴ MK 16a-16b, YK 39b, AE 35b

⁶⁵ Yazma nüshada mısra “Aña ḳābil degil dil-i her ferd gāhī rāst gāhī kec” şeklindedir; fakat vezni sağlamak amacıyla “dil” sözcüğü atılmıştır.

Eser bād-ı semūm-ı berd gāhī rāst gāhī kec

5 Hüner ferzāna naṭ‘-ı dilde Zīver bāzi-i serdir

Ki ravż[a] ide tarḥ u ṭard gāhī rāst gāhī kec

ḥarfū’l-ḥā’i’l-mühmele

[G. 9]⁶⁶

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Neş’e-rīz olmayıcaḡ bezmimize cām-ı şabūḥ

Şāhid-i naḡd-i merāmım ḡapar āyīne-i rūḥ

2 Ne ḡadar tīre-dilān olsa ḡarīn-i rü’yet

Aña mümkin mi ola bāb-ı tecellī meftūḥ

3 Ya’ni dehlīz-i serā-perde-i ḡurba varamaz

Ol ki sālūs-ı riyādır olur elbet maṭrūḥ

4 Ne ḡadar olsa sebāḡatde yegāne şūfī

Olamaz ‘aşḡ-ile dünbāle-rev-i keşti-i Nūḥ

4 (a) sebāḡatde : seyāḡatde YK

⁶⁶ MK 16b, YK 40a, AE 35b

- 5 Eyle mülk-i dili Zîver o şeh-i hüsne ferāğ
Ola şeh-beyt-i yerā‘añ daḥi vakf u merbūḥ

ḥarfū‘l-ḥā‘i‘l-mu‘ceme

[G. 10]⁶⁷

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Nigāh-ı çeşmiñe nisbetle āhuvān küstāḥ
‘İzār-ı hüsñüñe diḳḳatle gülsitān küstāḥ
- 2 Müdām-ı la‘liñe beñzer mi hīç piyāle-i mey
Bu iddi‘āyı iderse olur muḡān küstāḥ
- 3 Seni erīke-i ḥ‘āb içre itmesün taşdı‘
Hevā-yı ‘aşka uyup olmasun fiḡān küstāḥ
- 4 Azār eylese olmaz mı kühl-i dīdeleriñ
Sürūd-ı āhla dilden çıkan duḡān küstāḥ
- 5 Ne mümkün olmaya midḡat-resānı pey-der-pey
Ru‘ūnet eylese Zîver olur zebān küstāḥ

⁶⁷ MK 16b, YK 40a, AE 35b-36a

ḥarfü'd-dāli'l-mühmele

[G. 11]⁶⁸

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 1 Nedir ol ḥāmede āyā ki bu te'yīd-i kuşūd
Bir me'al içün olur bir niçe ma'nā meşhūd
- 2 Aña āhenk olamaz nağme-i tār-ı tanbūr
Yek şarır ile gülü-çāk-ı ḥaseddir bem-i 'ūd
- 3 Midḥatin eylemeyüp n'eylesün ol pādişehiñ
Yakışur nāṭıka-i kilke taḥiyyāt ü dürūd
- 4 Şemer-i ma'na[yı] bir nuṭk-ile eyler puḥte
Nev-nihāl-i kalemim olsa eger şāḥ-ı vücūd
- 5 Çārümīn-i felege Zīver iderdim ılḡār
Resm olaydı baña da tayy-ı mesāfeyle ku'ūd

ḥarfü'z-zāli'l-mu'ceme

[G. 12]⁶⁹

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Düşnām-ı dil-rübā gelür elbet baña lezīz

⁶⁸ MK 16b-17a, YK 40a-40b, AE 36a

⁶⁹ MK 17a, YK 40b, AE 36a-36b

Āzürde eyler ādemi gerçi edā lezīz

2 Bir neş'edir 'uṣāre-i müldür sebū ise
Şahbā-yı köhne telḥ olur ammā ṣehā lezīz

3 Virmez ḥalel merāret-i eczā nihādīña
Olmaz ṭabībim evvel-i maḥẓ-ı şifā lezīz

4 Merdān-ı Hakk'a kaşd-ı tecerrüdle iñledim
Zībā nesīcden geliyor būriyā lezīz

5 Hāk-i Sitanbul'a hevesiñ vechi var imiş
Ġurbette līk olur imiş āşinā lezīz

6 Zīver nedir bu rīziş-i ḥūn-ı dil-i kalem
Var ise geldi saña bu nev mā-cerā lezīz

ḥarfū'r-rā'

[G. 13]⁷⁰

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

1 Ebrūñı gören ey meh-i nev ġāzeyi n'eyler
Ol yāyı çeken sıḳlet-i ḥamyāzeyi n'eyler

⁷⁰ MK 17a, YK 40b, AE 36b

- 2 Nazm-āver olan şā‘ir-i ber-ceste-taḥayyül
Tekşir-i sevād-ı ḥaṭ-ı şirāzeyi n’eyler
- 3 Revnaḡ viren eş‘ara sūtün-ı kalemimden
Şeh-beyt-i sūḡan dergeh ü dervāzeyi n’eyler
- 4 Bu ḡusn-i edā şavt u şadāsında ki vardır
Bir kez nefesiñ ḡuş iden āḡāzeyi n’eyler
- 5 Zīver ni‘am-ı vaşlñ ile sīr iken ey şūḡ
Ḥamyāze-keş-i ḡasret olup tāzeyi n’eyler

[G. 14]⁷¹

Müfte‘ilün Fā‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Zülmet-i hecr-ile Kays ‘āleme rüsvāydır
Leyle de şüret viren āyine-i aydır
- 2 Nāmzed-i verd imiş bülbüli şāḡ-ı bahār
Kendüne dāmād idüp sūr-ı ser-ā-pāydır
- 3 Ben daḡi şebnem saçıvırdım ‘arūs-ı güle
Ḥāra belā bu yeter çünki o ḡod-rāydır

⁷¹ MK 17a-17b, YK 41a, AE 36b

- 4 Gūşıma alındı bir nağme-i tākāt-rübā
Var-ise yāriñ şarīr-i alemi nāydır
- 5 Gerd-i reh-i mevkibe ık gōñül aħşamdan
Mıhr-i ruħ-ı yāri gör çok seher alaydır
- 6 Kimse tıfeyl olamaz nazm ile Zīver saña
Kilk-i Mesīhā-demiñ mu‘cize-fermāydır

[G. 15]⁷²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Cebheñ üzre görinen şanma iki ebrūdur
Eşer-i kilc-i azā yā ħať-ı ‘anber-būdur
- 2 Nağd-i cān ise ġaraź būs-ı lebiñ ketm itme
Ġāyet-i merg-i zaħım-ħorde bir içim şudur
- 3 Ġavťa-ħvar-ı yem-i hicrāniñ eyā dürr-i yetīm
Ġaşdı ārāyiş-i eşdāf degil lü‘lü‘dür
- 4 Saña nisbetle büt-i deyr-i ħıyābān-ı dehr
Şan tehī şışede taşvīr-i gül-i ħod-rūdur

⁷² MK 17b, YK 41a, AE 36b-37a

- 5 Beni hāmūş-ı hayāl eyledi Zīver nazmıñ
Var ise gerd ü ğubār-ı kalemıñ dārūdur

[G. 16]⁷³

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Şikāf-ı sīneñ ‘arz it yāre zaḥm-ı hūn-feşān göster
Riyāz-ı cān u dilden lāle-i dāğ-ı nihān göster
- 2 Qo qalsun zaḥm-ı cānım tābe-rūz-ı rüsteḥīz am mā
Baña dārū-yı vaşlñ bir kez ey şūḥ-ı cihān göster
- 3 Degil dād u sited bāzār-ı ‘aşq içre ğaraż çünkim
Girībān-gīr-i naqd-i vuşlatım sūd u ziyān göster
- 4 Sipih-r-i sifle-per[ver] hānümān-sūz-ı sūḥanverdir
Felekde var mı bir āzāde naqqād-ı cihān göster
- 5 Tılısm-ı genc-i ‘irfānım ki şemşīr-i zebānımdan
Zaḥımdār olmadık var-ise Zīver rāyegān göster

⁷³ MK 17b, YK 41a-41b, AE 37a

[G. 17]⁷⁴

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Éy kebk-é hoş-herām-é çerā-gāh-é é'tébār
Éy cān fedā-yé çerşm-é to āhū[-yé] gemzē-kār
- 2 Çendīn fotādēem bé [...] kūçé-yé torā
Çerşmem kēşīd hāk-é rehet koḥl-é éntéžār
- 3 Pā der gol-é hezān o hebā şod behār-é men
Ḥ'āhed zé reşhē-yé keremet çend keṭrē bār
- 4 Bog'zer zé keyd-é 'eşmet eyā şāhéd-é emel
K'éy dél-férīb tā-be-kéy īn derd-é bī-şomār
- 5 Zīver nēmīresed 'eceb est ān şūhrā
Der şobḥ o şām bāng-é sorūd-é dél-é fegār

[G. 18]⁷⁵

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Sipihri şanma ḥaṭ-ı dil-rübāya şāne yapar
Hemīşe erre-i ālāmın üstüḥvāna yapar

⁷⁴ MK 17b, YK 41b, AE 37a

Not: Bu gazel Farsça'dır.

⁷⁵ MK 17b-18a, YK 41b, AE 37a-37b

- 2 O tıfl-ı çille-keş-i nāza kim taḥammül ider
Ḥadeng-i ğamzesin āmāc-ı naḳd-i cāna yapar
- 3 Arūs-ı ğonceyi teşhīr-i ‘ām içün bülbul
Nihāl-i gülşen-i evvel bahāra lāne yapar
- 4 Degil bu tefriḳa-i ḥāl dil-i eḥibbādan
Baña muḳaddime-i miḥneti zamāne yapar
- 5 Nedir bu çarḥ-ı sitīze-nihād ile derdiñ
Hezār raḥneler eyler yine bahāne yapar
- 6 Ḳomaz ki fetḥ ola Zīver ḥazā’in-i emeliñ
Ṭılsım-ı himmeti tā evc-i āsumāna yapar

[G. 19]⁷⁶

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Ḥazīne-i emeli fetḥ-i bāba el mi deger
Bu iddiḥār ile naḳd-i nişāba el mi deger
- 2 Ziyāret-i ḥaṭ-ı Yāḳūt-ı la‘li der-kef iken
Tecessüs-i kütüb-i müsteṭāba el mi deger

⁷⁶ MK 18a, YK 41b-42a, AE 37b

- 3 Bihîn keşîdedir ebrû-yı yâr ammā kim
O kıt‘a-i kalem-i intihāba el mi deger
- 4 Nevāht-ı şiken-i kāküle kanā‘at kıl
Kenār-ı ‘arız-ı pür-ābutāba el mi deger
- 6 Ümîd-i bûse-i gül-fāmı eyleme Zîver
O sîb-i misket-i hoş āb[u]tāba el mi deger

[G. 20]⁷⁷

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 O kühl-i çeşme münāsib bu kaş lâzımdır
Sipāh-ı ğamzeñe elbette baş lâzımdır
- 2 İderse seyr-i seyāhat gönül dirîğ itme
Bir iki bûseyi zād [u] ma‘āş lâzımdır
- 3 Maşāf olursa n’ola zengiyān-ı hāl-i ruḥuñ
Cünūd-ı fitneye şahın-ı şavaş lâzımdır
- 4 Ne deñlü hışb u rehā olsa kâle-i ümmîd
Yine dükân-ı vişāle kumāş lâzımdır

⁷⁷ MK 18a, YK 42a, AE 37b

- 5 Egerçi şāhid-i nahvet-perest olursa daḥi
Görince dil-beri az çok telāş lāzımdır
- 6 Yeri degil ser-i kūyuñ raḳībiñ ammā kim
O cilvegāhda bir dil-ḥırāş lāzımdır
- 7 Ḥaṭ-āverān-ile germ-ūlfet ol ki Zīver sen
Oḳur-yazar geḥinürseñ ḥavāş lāzımdır

[G. 21]⁷⁸

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Tımtırāḳ-ı sūḥanım şanma ser-i sāldeḍir
Naḳd-i iḥlāşım aña ḥāşılı her ḥāldedir
- 2 Göster[ür]düm aña dārāt-ı eṣās-ı beyti
N’eyleyim mā-melekim girye-i ḥammāldadır
- 3 Zāhidiñ s[ā]ḥte vaḳārını görüp aldanma
Maşraf-ı rūzesi dükkānçe-i baḳḳāldadır
- 4 Ne bilür pīre-zen-i kıbtī-i ğırbāl-fürüş
Keşf-i rāz eylese de yine naẓar fāldadır

⁷⁸ MK 18a-18b, YK 42a-42b, AE 37b-38a

- 5 Kayd-ı bend ile getür Zîver ‘arūs-ı bahtım
Çünkü pây-ı emelim rişte-i ferhâldadır

[Koşma]⁷⁹

- 1 Goncesin sevdiğim olma âzürde
Yine görüşürüz Mevlâ kerîmdir
Variken bu hasret efendim serde
Yine görüşürüz Mevlâ kerîmdir
- 2 Dilde pür-tâb iken hüsniñ güneşi
Baña çok gördiler sen mähveşi
Düşdi derûnıma fırkat âteşi
Yine görüşürüz Mevlâ kerîmdir
- 3 Fülk-i hasret yine açdı yelkeni
Rûzgâr ayırdı ‘âkıbet beni
Bir zamân rü’yâda seyr idüp seni
Yine görüşürüz Mevlâ kerîmdir
- 4 Başıma teng oldı bu nüh âsumân
Görinmez çeşmime hûbân-ı cihân
Çekeyim hasretiñ bārī bir zamân
Yine görüşürüz Mevlâ kerîmdir

⁷⁹ MK 18b, YK 42b, AE 38a

- 5 Var mı Zīver gibi muḥabbet-i şādık
Ṭavr-ı dīl-sūzıñā derūnī ‘āşık
Bildigin işlesün şimdi münāfık
Yine görüşürüz Mevlā kerīmdir

[G. 22]⁸⁰

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Ḥam-ı ebrūsına baḳdıķça keş-ā-keş görünür
Beñzer ol ḳavse zer-endūd u mūnaķķaş görünür
- 2 Ben sevād-ı ḥaṭı tāb-ı ruḥa tercīḥ iderim
Ki şeb-i tār ola elbette o mehveş görünür
- 3 Def-i āmālıma bir sille-i ye’s urdı ki çarḥ
Ruḥ-ı pūr-tābına baḳdıķça biri beş görünür
- 4 Her ḥabāb-ı mey-i nāb olmaya muğbeççe-i bezm
Şerer-i ḥasret olur çeşmime āteş görünür
- 5 Ḥāṭır-ı Zīver’[e] geldikçe o gül-gonce-i nāz
Şebnemāsā dökülür eşk-i terim reş görünür

⁸⁰ MK 18b, YK 42b-43a, AE 38a-38b

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Görinse ḥaṭṭıñ arasından ‘arız-ı pür-nür
Sevād-ı şebden ider ḫurş-ı āfitāb zuhūr
- 2 Şemim-i zülfüne baḫ nūkhet-i Ḥoten budur
Ġazāl-i beççede olmaz bu nefḥa-i mestūr
- 3 Şehīd-i ġamzeñim ey şāhid-i girişme-perest
Nemek-resān olamaz baña merhem-i kāfūr
- 4 O rütbe mest-i mey-i bīḥodī-i ‘aşkıñ kim
Çalınsa ġuşıma girmez nefir-i nāle-i sūr
- 5 Leb-i piyāleyi āġūşa aldığın gördüm
Bezimde duḥt-ı ‘ineb şire olmadan engūr
- 6 Tevekkülün görüp eyler yolunda bezl-i ḥayāt
Düşüp ayağına būmuñ bu reşkle ‘uşfūr
- 7 Ne ṭurfa kāfir imiş kākül-i şanem Zīver
Olur ta‘arruż-ı küfr eyledikçe dil mesrūr

⁸¹ MK 18b-19a, YK 43a, AE 38b

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Olursa şāhid-i kilk-i fuḥūl böyle olur
‘Arūs-ı ma‘niye nakd-i vuşūl böyle olur
- 2 Terāne-senc olarak bezme geldi duḥter-i rez
Bu kār u naḳş-ile dīr dīr uşūl böyle olur
- 3 Dil oldu gülşen-i kūy-ı melāḥatde muḳīm
Miyān-ı ḥüsrev-i ḥübāna ḳul böyle olur
- 4 Nesīm-i nūkhet-i vuşlat vezān olur dā’im
Bahār-ı ḡonce-i al-i resūl böyle olur
- 5 Zebāni zīre-i tīg-i lehīb ḳahr olsun
Diye cenābıña ḥāşā ki ḡul böyle olur
- 6 Meşām-ı Zīver’i ta‘ṭīr idüp riyāz-ı ḥaṭıñ
Dimiş ḥadīḳa-i ‘işmetde fūl böyle olur

⁸² MK 19a, YK 43a, AE 38b

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 O cevher kim temevvüc-sāz olur ābında cer yokdur
O merd-i kāmile beñzer ki da‘vādan eṣer yokdur
- 2 N’ola leb-rīz-i germ olsa mey-i pūr-tāb-ile sākī
Ne hāletdir lehīb-i bāde āteşdir şerer yokdur
- 3 O rütbe tīz-per-cünbān olur kebk-i yerā‘am kim
Kıyās eyler görenler sür‘atinden bāl ü per yokdur
- 4 Hemīşe dāne-çīn-i kiştzār-ı vuşlat ol ammā
Temāyül itme her hūba cevāz-ı mu‘teber yokdur
- 5 Hādeng-i ğamzesi şad-çāk ider ammā süveydāyı
O hārāya velī dil-ḥvāhım üzre kārger yokdur
- 6 Olur āzürde elbet erre-sāz-ı şāneden ğīsū
Girih-pīçide tāra şanma Zīver daḥl ider yokdur

⁸³ MK 19a, YK 43a-43b, AE 38b-39a

ḥarfū'z-zā'

[G. 26]⁸⁴

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Le'īmiñ pāy-ı gerd-ālūdına vaż'-ı cebīn olmaz
Ki her bir nāf-ı āhūdan ümīd-i müşk-i Çīn olmaz
- 2 Olur tamğa-yı istihsāna çespān kāle-i der-dest
Metā'ıdır bağal ārāyış-i merd-i güzīn olmaz
- 3 Yine vāreste-i zīb-āver-i dest-i nezāketdir
Mücerred seng-i ḥārā zīver-i gird-i nigīn olmaz
- 4 'Aceb mi cevher-i ṭab'ım şikest eylerse elmāsı
Esāsı mevc-i āb-ı nāba mevzū'dur metīn olmaz
- 5 Hümā-yı evc-i 'izzet rū-be-ḥāk-i zillet olmağdan
Kaçar Zīver bu dehriñ ḥarmanından dāne-çīn olmaz

[G. 27]⁸⁵

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Televvünden şaḫın şūfī bu yolda cüst [ü] cū olmaz
Tereddüd mültezemdir [...] bī-hā-yı hū olmaz

⁸⁴ MK 19a, YK 43b, AE 39a

⁸⁵ YK 43b-44a, AE 39a

- 2 ‘Abeşdir nefy-i muhtâr eylemek ey sâlik-i nâkız
Gül-i hōd-rûya beñzer senge aşlâ reng-i bû olmaz
- 3 Dil-i dervîşe ilkâ-yı sükûn elbette lâzımdır
Verâ-yı perde-i halvetde zîrâ güft [ü] gû olmaz
- 4 Nefîr-i köhne bir leb na‘re-i Bektâşiyân el-ḥak
Ġazel-ḥvân olarak deryûze bahş-ı çârsû olmaz
- 5 Dil-i perhîzkârân-ı riyâzet sîrdır yana
Kedû-yı âbveşânlarda ġavġâ-yı gülû olmaz
- 6 Mesîḥâsâ kalur ol çârûmîn-i evc-i ḥayretde
Tecerrüd [...] ḥâlet-i kayd-ı rûfû olmaz
- 7 Olanlar neş’e-yâb-ı sâķi-i bezm-i elest elbet
Dil-i Zîver gibi hem-ḥâlet-i cām [u] sebû olmaz

[G. 28]⁸⁶

Mef‘ûlû Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlû Fâ‘ilün

- 1 İrmez ḥuşûle şûret-i ef‘âl irâdesiz
Bulmaz nişâb-ı ḥüsnini gerden kılâdesiz

⁸⁶ YK 44a, AE 39b

- 2 Meydir bisât-ı bezme viren nağd-i âb-u-tâb
Renc-i ħumârı ref' idemez cām bâdesiz
- 3 Tâb-ı temûza düş-ı taĥammül girândır
Şayfiñ libâsıdır gezemez kimse sâdesiz
- 4 Revnağ-resân-ı zîb olamaz çâr-ťak ise
Güsterde olsa atlas u kemĥâ visâdesiz
- 5 Bâzîçe-i [...] ⁸⁷ icrâda mât olur
Nať-ı hünerde şâh ise Zîver piyâdesiz
ĥarfü's-sîni'l-mühmele
[G. 29] ⁸⁸
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
- 1 Olunca vâzı'-ı erkân-ı şâh-beyt-i esâs
Temel tarîķini fehm eyledi ekâbir-i nâs
- 2 Yeter yeter cereyân-ı dü çeşm-i ĥûn-pâşıñ
Temevvüc eyledi mânend-i cûşış-i miķyâs
- 3 Girîve-gird-i girîzim siper-be-düş olarak
Ĥadeng-i ġamzeleriñden nedir bu ĥavf u hirâs

⁸⁷ Bu kısım metinde boş bırakılmıştır.

⁸⁸ YK 44a, AE 39b

4 Teh-i piyāleye ‘aks-āver-i leṭāfet iken
Miṣāl olur mey-i leb dil-rübāya kısr-ı kirās

5 Şeker ḥamīresidir la‘li nuḳl-ı bezm eyler
Mezāk-ı ‘āşıkı añlar o sāki-i ḥassās

6 Nesīc-i nazmıñı ‘arz itme Zīver inşāf it
Metā‘-ı dīgeri n’eyler ḥarīf-i rind-i palās

ḥarfū’ş-şīn

[G. 30]⁸⁹

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

1 Şerer-ḥīz-i ‘izārdan murğ-ı dil cāy-ı karar itmiş
Semenderdir ki āteş içre mesken ihtiyār itmiş

2 Degildir çeşm-i ḥūn-āşāmı zīr-i ṭāḳ-ı ebrūda
Ḥadeng-i ğamzelerle iki āhūyı şikār itmiş

3 N’ola mecrā-yı ḥūn-āb-ı dil olsa dem-be-dem rīzān
O şūḥuñ deşne-i hicrānıdır kim cāna kār itmiş

4 Degil ḥāl-i ‘izār-ı dil-rübā ancak budur zannım
Görüp kilik-i süveydā nokta-i ğamdan nişār itmiş

⁸⁹ YK 44b, AE 39b-40a

- 5 Degildir t ze d ğım b ğb n-ı ‘aşk ey Z ver
Zem n-i s neye be zer ki  ar -ı l lez r itmiş

[G. 31]⁹⁰

Mef ‘ l n Mef ‘ l n Mef ‘ l n Mef ‘ l n

- 1 Lebin bir z hid-i  uşka şunup ağızın şulandırmış
O s l s-ı gir n-c nı mey-i gül-f ma  andırmış

- 2 Kir s-ı s r -i la‘lin b ğb n-ı ‘aşı-ı yek-s le
 oyup dürc-i dile penbeyle h f  itmiş  ayandırmış

- 3 Anı  t b-ı tem z-ı  h-ı ‘ ş k g l-b n-i   sn n
Ser- -p  şu‘le-  z oldu a nig n oda yandırmış

- 4 S r d-ı c n-g d zım ger i te’ş r eylemiş amm 
 at  itmiş o mest-i n z  h  bından uyandırmış

- 5 Alup nak d ne-i şabr u  ar r n Z ver ‘uşş k  
Mu  f-ı Ka‘be-i k yu nda ol meh-r  dolandırmış

⁹⁰ YK 44b, AE 40a

ḥarfü'ş-şādi'l-mühmele

[G. 32]⁹¹

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1 Murğ-ı dil dām-ı ḥatında bulamaz ğayrı ḥalāş

Bizi ḥayretde ḳodı ḥaḳ bu ki şūḥ-ı raḳḳāş

2 Kendi de aldı fītīli eşer-i neş'e ile

Ya'ni mānende-i dendān-ı dehān-ı mīḳrāş

3 Gerçi çok yandı yaḳıldı şerer-i bāde ile

Bezmimiz oldu velī tābe-seḥer meclis-i ḥāş

4 Pek ma'ārif-keş idi ol büt-i aḡyār-perest

Şimdi ruḥsārına ḥattı gelüp oldu ḳışāş

5 Ne revādır vara pīrāmen-i yāre Zīver

Kūy-ı cānānede bulduḳ diḥ-i raḳībi menāş

ḥarfü'd-dādi'l-mu'ceme

[G. 33]⁹²

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

1 Cevheriñ vaşfını gūş eyleyüp aḳsām-ı 'arāz

⁹¹ YK 44b-45a, AE 40a

⁹² YK 45a, AE 40a-40b

İnfî‘âl-ile ider nüh felege fakrını ‘arz

2 Kütüb-i nazma sevād-efgen-i te’lif olarak
Cā’iz oldu baña her vech-[i]le tebyîn-i ğaraž

3 Biz de müzdād-ı fazīletle yegāne dil idik
Nābe-cā gitdi dili qaldı sūhan aña ‘ivaž

4 Feyz-bağş-ı qalem-i kudreti telmīh eyler
Çıkarup sāhire-i hāke nebātātını arz

5 Mebğaş-ı nabz-ı muğabbetde olan aḥkāmı
Zīver idrāk idemez edviye-fermā-yı maraž

ḥarfü’t-tā’i’l-mühmele

[G. 34]⁹³

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Müje süzenlerini kullanamaz her ḥıyāt
Rişte-i kākül aña olsa da ālāt u bisāt

2 Tıfl-ı gehvāre-i maẓmūnumı kim zabt idecek
Olmasa mūy-ı miyānında eger bend-i kımāt

⁹³ MK 20b, YK 45a, AE 40b

- 3 Mā-ḥaṣal kaṇṭara-i naẓmımı kimse geçemez
Aña nisbetle musaṭṭaḥ görünür cısr-i sırāt
- 4 Sebzezār oldı yeşillendi güzergāh-ı çemen
Şimdi zindān olur erbāb-ı dile şahın-ı ribāt
- 5 Kō bu da‘vāyı yeter Zīver edībāne yūri
Sūḥan-ārā-yı cihāna gele bir pāre neşāt

ḥarfū’z-zā’il-mu‘ceme

[G. 35]⁹⁴

Mefā’ilün Fe‘ilātün Mefā’ilün Fe‘ilün

- 1 Şikenc-i ṭurraña vā-bestedir ḥam-ı maḥzūz
Dehān-ı ḡonceye merhūndur fem-i maḥzūz
- 2 Nemā virür çemen-i gül-şemīm-i ma‘nāya
Reşāşe-i kalemimden gelen nem-i maḥzūz
- 3 ‘İzār-ı ḡoncede mānende-i dūr-i nā-yāb
Sirişk-i bülbüli zann itme şebnem-i maḥzūz
- 4 Olur küşāyiş-i ṭab‘a sebep temāşāsı
Virür sevāhile revnaḵ kaçan yem-i maḥzūz

⁹⁴ MK 20b, YK 45b, AE 40b

- 5 Bağılsa bellidir ey Zīver iltiyāmından
Şikāf-ı zaḥm-ı dil ü cāna merhem-i maḥzūz

ḥarfū'l-‘ayni'l-mühmele

[G. 36]⁹⁵

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Beñzer mi meger bīkr-i ḥayālīm çeke burḳa'
Dūşīze-i dehr olsa da her bār muḳanna'
- 2 Zībā yaqışur aña yapup ḥacle ki itsem
Mi'mār-ı yerā'am ile bir beyt-i muşanna'
- 3 Āvīze-i bāzū-yı pesend ile revādır
Ḳondum şeref-i şems-ile ber-vefk-i murabba'
- 4 Gīsū-yı bürīdeñ ḥaṭ-ı ta'līk-i dilāndır
Ḥaṭṭāt-ı ma'ānī anı zann itdi muḳaṭṭa'
- 5 Leb-beste vü ḥayrān-ı ḥayāl eyledim āḥir
Bir beyt-i ḥired-sūzı idüp Zīver-i maṭla'

⁹⁵ MK 20b-21a, YK 45b, AE 40b-41a

ḥarfū'l-ğayni'l-mu'ceme

[G. 37]⁹⁶

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Ürdîbehişte irdi gönül tâzelendi dâğ
Üşkûfezâr-ı cennete döndi fezâ-yı bâğ
- 2 Esdi nesîm-i bād-ı seher-ḥîz dem-be-dem
Toldı şemîm-i gonceler ile dil ü dimâğ
- 3 Faşl-ı bahârîñ eyleyügör midḥatin cedîd
Şeh-beyt-i nazmı eyleme bir âḥere ferâğ
- 4 Nâvek-resân-ı gamze-i dil-dûz-ı yârdan
Yokdur girîz ü rāḥata ey cān-be-kef mesâğ
- 5 Ye's-i vişâl-ile telef itme ḥulûşuñı
Ursun ḳo sîneñe o perî tâze tâze dâğ
- 6 Yansun yakılsun 'aşḳ-ile Zîver dil-i za'îf
Mânende-i lehîb-i şerer-pâre-i çerâğ

⁹⁶ MK 21a, YK 45b-46a, AE 41a

ḥarfü'l-fā'

[G. 38]⁹⁷

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Nā-ehl ile germ-ülfet olan ehl-i ma'ārif
Evḳātın ider şūriş-i azdāda maşārif
- 2 Şad mürde dile feyz-i ḥayāt-ı ebedīdir
Gūş eyler iseñ zemzeme-i şoḥbet-i 'ārif
- 3 Sālūs-ı riḳā ḥaḳ bu ki nā-puḥtelik itdi
Nisbetle aña sūhtedir tār-ı ḳaṭāyif
- 4 Geçdim felegiñ ḥenber-i nūḥ ṭāḳını ammā
Ey ḥ'āce uşul-ı hevesim oldu muḥālif
- 5 Zīc-i emele uymadı zāyiçe-i gerdūn
Aḥkām-ı taşavvur bu sene ḳıldı teḥālūf
- 6 Gör sūzen-i ḥarḥı ki ḳabā-dūz-ı merāmıñ
Ser-riştesine degdi gözün olalı vāḳıf
- 7 Bir kātib-i nāz oldu sevād-efgen-i 'işve
Evrāḳ-ı dili ḳaraladı hem-ḥü şaḥāyif

⁹⁷ MK 21a, YK 46a, AE 41a-41b

8 Gel zeyl-i nemed-pâresin öp Ziver [o] nazmın

Kân-ı gühere bârî belîğ eyle teşâdüf

[G. 39]⁹⁸

Müfte‘ilün Fâ‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün

1 Eyledi dâs-ı keder hâşıl-ı ‘ömrüm telef

Mezra‘a-ı cân u dil bulmadı aşlâ şeref

2 Gerçi ki olmuş idim ğark-ı yem-i ıztırâb

Ol dūr-i nâ-süfte çün zīb-i derūn-ı şadef

3 Zahm ile âğışte-i hūn idi âmâc-ı dil

Nāvek-i āmed-şūd-i firḳate olup hedef

4 Bir seherī āfet u hīz-i nālīş ḥasret ile⁹⁹

Afyonı ekl eyledim berş-i rahīkī be-kef

5 Dā‘ire-i sūr olan bezmi tefekkūr-künān

Sīne-i mecrūhumı döger iken hem-çü def

6 Kāşıd-ı ferḥunde-dem ya‘ni nesīm-i şabā

Kim eserek yanıma geldi didi lâ-taḥaf

⁹⁸ MK 21a-21b, YK 46a-46b, AE 41b

⁹⁹ Bu mısra da vezin bozuktur.

- 7 Müjde-res-i Zîver'im kâdâdır ol bî-nevâ
K'âh-ı merâmında hîç kâlmadı renc-i külef

ḥarfü'l-kâf

[G. 40]¹⁰⁰

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 İderse bendesin irvâ-yı 'aşk-ı 'atîk
Zuhûr-ı feyz-i kerâmâtın eylerim taşdîk
- 2 Vezân-ı dâmen-i 'işmet-penâhı mümkündür
Esâs-ı çarhı çevirse çü âsiyâb-ı dakîk
- 3 Nüfûz-ı nuṭkı cilâ-dâde-i ṭabî'atdır
Ḥalâvet-i süḥanı hem-neşât-ı berş-i rahîk
- 4 Gülû-yı mürşidi şıkdı şarardı meclisde
Ne çîre-dest imiş aña efendi çille-i dîk
- 5 O tıfl-ı ser-keş amân söyle çıkmasun çiziden
Olursa cedvel-i râh-ı Hudâ'da şeyḥe refîk
- 6 Müfid olur mı ḥazef-pâre-i dile Zîver
Ṭotalım 'arz-ı fûrûğ eylemiş şu'â'-ı 'akîk

¹⁰⁰ MK 21b, YK 46b, AE 41b-42a

[G. 41]¹⁰¹

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

- 1 Görmüşler o halhâl benim güşuma lâyıķ
Âvîze-i mâh-ı nevi mengüşuma lâyıķ
- 2 Ben mışra'-ı mevzûn-ı kad-i yâri begendim
Ol kıt'a benim cedvel-i âğüşuma lâyıķ
- 3 Hayyât-ı sipihr atlas-ı nüh nakş-ı felekde
Bir hil'at-ı fâhîr viremez dūşuma lâyıķ
- 4 Mir'ât-ı cihân-tâb-ı ma'ânîde mi bilmem
Bir şûret-i maṭla' görünür hūşuma lâyıķ
- 5 Hem-h'âb olamaz Zîver'e her şâhid-i bâzâr
Bir mûy-ı miyân olsa der-âğüşuma lâyıķ

ḥarfü'l-kâf

[G. 42]¹⁰²

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Olup âsûde bâr-ı mesnedin çarḥ-ı ġarârîñ¹⁰³

¹⁰¹ AE 42a, bu gazel YK nüshasında 46b'de derkenardadır. MK nüshasında ise yoktur.

¹⁰² MK 21b, YK 46b-47a, AE 42a

¹⁰³ Bu mısırada vezin bozuktur.

Rehā bulduk hele farṭ-ı enīninden dil-i zārıñ

2 Hārīdār-ı vişāl-i dil-rübā-yı dehr idim evvel
Ferāmūş eyledim sūd u ziyānın şimdi bāzārıñ

3 Vesah-şüy-ı nemekdān olmadan idāne bezm içre
Baña yegdir sıfāl-ı köhnesin görmek ço hünkārıñ

4 Der-āgūş eyleyince mū-miyān-ı şem‘-i ikbālī
Döner sūrāh-ı zenbūra teni fānūs-ı idbārıñ

5 Alur āgūşa Zīver bāgbān ol gonceyi ammā
Hezār ālām-ı kahr u nīş-i āzārın görür hārıñ

[G. 43]¹⁰⁴

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1 Sürūd-ı āhı şerer-hız olunca Mecnūn’uñ
Yanardı cān u dili Leyl[i]-i digergūnuñ

2 Hayāl-i gamze-i yāre firīb-horde iken
Nigāh-ı çeşmine rağbet ider mi āhūnuñ

3 Gürūh-ı muḍhike degdi teveccūh-i dünyā

¹⁰⁴ MK 21b-22a, YK 47a, AE 42a-42b

Külāh-pāre-i devlet serinde meymūnuñ

4 Velī sipihre ta‘arruz ḥayāl-i fāsiddir
Toğuz ḳatın şayarım ben ḳıbāb-ı gerdūnuñ

5 Nedir bu cūşişi mīzāb-ı kılkinīñ Zīver
Pūr itdi gül-bin-i eş‘ārı cūy-ı maẓmūnuñ

[G. 44]¹⁰⁵

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Kimdir āyā neş’e-senc-i bāde-ḥvār-ı vuşlatıñ
Bende müzdād oldı gitdikçe ḥumār-ı vuşlatıñ

2 [Bīr]-i ferri iltifāt oldukça dāmānım gibi
Çāk çāk oldı ḳabā-yı intizār-ı vuşlatıñ

3 Tek hemān üşkūfe-i āmālımız tarḥ eyleme
Nefḥa-rīz olsun hemīşe lālezār-ı vuşlatıñ

4 Çünkü peyvend-i bisāt-ı kākül ḥamdır ḥam
Eksik olmaz germ ü serd-i rūzgār-ı vuşlatıñ

5 Var mıdır bir kerre inşāf it behey zālīm yeter

¹⁰⁵ MK 22a, bu gazel YK ve AE nüshasında yoktur.

Bir daḥi mǎnend-i Zīver ḥʿāstgār-ı vuşlatıñ

ḥarfü'l-[lām]

[G. 45]¹⁰⁶

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Bu dil-i vīrānımı ey mīr-i Maḥmūdū'l-ḥıṣāl
Öyle ta'mīr eylediñ belki Sinimmār oldu lāl
- 2 Cāme-i gülgünü kıldım zīver-i düşün ḳabūl
Nev-nesīc-i nazmım ihdā itdigimdir aña dāl
- 3 Āb u tāb-ı cevher-i cūduñ ḥurūşān olalı
Cüst [ü] cū eyler ayağın mevce-i āb-ı zülāl
- 4 Mā-cerā-yı Kerbelā'dan dāğ-ber-dil olmasa
Bū[-yı]sürḥ olmaz idi ceyb-i ḳabā-yı ehl-i ḥāl
- 5 Yādına geldi yine var-ise tarḥ-ı lālezār
Şeyḥ ü şābı eyledi leb-beste bu rengin ḥayāl
- 6 Zīb-i silk-i āferīn olsa dūr-i nazmım n'ola
Zīver'in her nuṭḳını sen eylediñ siḥr-i ḥelāl

¹⁰⁶ MK 22a, YK 47a, AE 42b

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Sürādikāt-ı dili perde-i verā-yı hayāl
Dehānı cevher-i ferd-i numūnehā-yı hayāl
- 2 Kılāde-i sühanı sübha-i sürüşü'l-ğayb
Cümān-ı nazmı Peren-refte-i semā-yı hayāl
- 3 Yaķın olursa n'ola dūr-bīn-i himmetine
Verā-yı hıttā-i ma'nā vü intihā-yı hayāl
- 4 O mū-miyāna ne mümkin nazar ta'alluķ ide
Nigeh ta'arruż iderse olur hebā-yı hayāl
- 5 Netīce-senc-i hayāl olsa çeşmine görünür
Mişāl-i zerre kıbāb-ı felek berāy-ı hayāl
- 6 Tılısm-ı genc-i ma'ānī aña müsahhıhardır
Zebānı kufl-küşā-yı der-i sivā-yı hayāl
- 7 Nazīre-cūy-ı Münīf olsun eyleyen Zīver
'Uşāre-i kalemin nūş-ıand-ı nāy-ı hayāl

¹⁰⁷ MK 22a-22b, YK 47b, AE 42b

ḥarfū'l-mīm

[G. 47]¹⁰⁸

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Tayy-ı menāzil eyleye[mez] marī[ž]veş saķīm
Ḥāşā saķīm-meşreb olan ola müstaķīm
- 2 Sen imtiyāz-ı mezheb-i Manşūr gör baña
Zīrā netīce-senc olamaz meslek-i ḥakīm
- 3 Gītī-metā'-ı sūķ-ı behişt-i ḥayālīme
Reşķ itmesün mi müflis-i dükkānçe-i caḥīm
- 4 Görse hilāl-i maṭla'-ı nazmı yedimde kilķ
Ebrū-yı dil-rübāveş ider zehresin dü-nīm
- 5 Dürc-i sūḥanda cevher-i ferd-i ma'ārifīm
Nüh-pāre oldu reşķ-ile hem-çün 'araż le'im
- 6 Kādī-i Mīre şor eşer-i nazm u neşrimi
Nisbetle baña 'aks-i heyūlā gelür Nedīm
- 7 Gelmez sebīke-i sūḥanı kāle eblehiñ
Bilmez 'ayār-ı nāsı şanur kendidir Fehīm

¹⁰⁸ YK 47b-48a, AE 42b-43a, bu gazel MK nüshasında yoktur.

8 Ṭa‘n eylesün baña o sebük-mağz-ı rûzgār

Kim nām-ı evvelinde ola rā şöunda mīm

9 Zīver sevād-ḥvān olamaz saña hem-zebān

Sebk-i ‘ibāreti ne bilür cehl-ile Vesīm

[G. 48]¹⁰⁹

Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün

1 O sīmīn-sāķı mest-i teşne-i şahbā-yı leb şandım

Gelür peymāne-ber-kef sāķi-i duḥt-ı ‘ineb şandım

2 Ki tiryāk-ı vişālin ḥvāstgār oldum hirāsımdan

Şikenc-i tırrasın pīçide-mār-ı pür-ğazab şandım

3 ‘İzār-ı ḥāldārın gördüm ol āşüb-ı devrānıñ

Maşāf-ı reh-zenān-ı nīze-cünbān-ı ‘Arab şandım

4 Görüp gītī-metā‘-ı Vehbi-i bendergeh-i nazmı

Nesīc-i kārgāh-ı Nābi-i şehr-i Haleb şandım

5 Dili lertzān iden serd-i hevā-yı hecr imiş Zīver

Ben anı muḳtezā-yı ‘illet-i pür-tāb-ı teb şandım

¹⁰⁹ MK 22b, YK 48a, AE 43a

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Ben ol ıurfa ğazāl-ı ħüsne telmīḥ-i vişāl itmem
Gülū-yı nāfesin leb-rīz-i ḥūn-ı infi‘āl itmem
- 2 Girībān-ı taḥammül tābe-dāmān olsa şad-pāre
Yine her nā-sezādan iltimās-ı ‘arz-ı ḥāl itmem
- 3 Nemed-pūşım velīkin Cem-nihādım bāde-ḥvār olsam
Ki dīḥīm-i ḳubād-ı dehri bezmimde sıfāl itmem
- 4 Ben ol kālā-fürüş-ı sūḳ-ı ‘irfānım ki bīş ü kem
Behā-yı nev-nesīc-i nazmı dellāla su‘āl itmem
- 5 Ne mümkin Şābit-i siḥr-āferīne hem-‘inān olmak
Çerāğ-efsürde ıab‘ım pertev-i mihre mişāl itmem
- 6 Ḥudā sırāb-ı rahmet ide rūḥın dā‘imā Ziver
Ġaraz tanzīrden ancak budur ğayrı ḥayāl itmem

¹¹⁰ MK 22b, YK 48a, AE 43a-43b

Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün Mefā‘lün

1 Geçirdim rüz-ı Hıẓr’ı serdi-i hicrāna sîr oldum

Ne çāre bir Kāsımpāşālı maḥbūba esîr oldum

2 Girih-gîr-i ḥam-ı gîsû-yı yāre oldum üftāde

Hümā-yı evc-pervāz iken āḥir lāne-gîr oldum

3 Ağardı mûy-ı ser āmed-şüd-i şubḥ-ı firāḳından

Yitürdüm naḳd-i vāḳt-i ‘ömrümi miḥnetle pîr oldum

4 Kālup mānend-i naḳş-ı pā yolunda çeşm-i ḥün-ālūd

Dem-ā-dem intizār-ı gerd-i hecr-ile ḥaḳîr oldum

5 Teraḳḳî bulmada ‘aks-i nigîn-i ṭālî‘im zîrā

Berāt-ı ḥüsnüne tamğa-zen-i mihr-i zāmîr oldum

6 Ğam-ı ḥāṭır-fürüz-ı Kays añılmaz oldu āḥir-kār

Belā zencîrini çekmekde Zîver bî-naẓîr oldum

¹¹¹ MK 22b, YK 48a-48b, AE 43b

[G. 51]¹¹²

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ey şehsüvār gerd-i rehiñ kapladı yüzüm
Yokdur ğubār-ı şarşar-ı hicrānıña sözüm
- 2 Her şeb çerāğ-ı ħüsnüñe yanmağa cān atar
Pervāneveş dilim tolanur zemm olur özüm
- 3 Ol tīre aḡter-i emelim āh n'eyleyim
Gün görmedi felekde çü ħuffāş iki gözüm
- 4 Tā cām-ı Cem'den 'ahd-i mey-āşām böyledir
Çekdik ayağı meykededden kaldı bu bezim
- 5 Zīver tehālük itme gürisne gedā gibi
Sīrān-ı ḥ'ān-ı vaşl añılur adımız bizim

[G. 52]¹¹³

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Nem-çekān olsa n'ola dīdelerimden şebnem
Şuvarır ğamzesin ol ğonce-res-i bāğ-ı İrem

¹¹² MK 23a, YK 48b, AE 43b

¹¹³ MK 23a, YK 48b-49a, AE 43b-44a

- 2 Bār olup sūzen-i müjgānı baña hem-çü Mesīh
Çārümīn-i felek-i hecrini kıymaz ki geçem
- 3 Virmedi bir ayağ evvel başayım pīr-i muğān
Feyz-bağş-ı dil olan kūy-ı harābāta kadem
- 4 Zekān-ı dil-beri vaşf itme baña sulṭānım
Teşne-i vuşlata kār eylemez āb-ı zemzem
- 5 Müşk-nāb-ı haṭ-ı ruḥsārıñı gördükde çü mār
Pīç pīç oldu benānımla reg-i çüb-ı kalem
- 6 Rīk-i emvāc-ı keder çiyneği fülk-i ‘ömrüm
Başladı esmege tederīc-ile eyyām-ı herem
- 7 ‘Āşım-ı nādire-fen saña pesend eyleyerek
Zīver ‘ālemde olursuñ giderek mu‘ciz-dem

[G. 53]¹¹⁴

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ğayrı dāmen-çide-i geşt ü güzārım sevdigim
Ben hemān āmāde-i iḳbāl-i yārim sevdigim

¹¹⁴ MK 23a, YK 49a, AE 44a

- 2 Çāk çāk itsem sezādır tābe-nāf-ı cān u dil
Dest-ber-ceyb-i kabā-yı intizārim sevdigim
- 3 Bir gül-i alıñ lebinden buse-çin olmak için
Hāra fırsat-baḥş-ı müzdād-ı vaḳārim sevdigim
- 4 Öyle leb-rīz-i cünün-ı ‘aşkıñım feryād[ıñ]a
Bülbül-i nağme-tırāz-ı nev-bahārim sevdigim
- 5 Dest-şüy-ı in ü ān olsam n’ola Zīver gibi
Pāyınā yüz sürmede bī-iḥtiyārim sevdigim

[G. 54]¹¹⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Yaḳdı sāmānımı sūz-efgen-i nūr-ı temmem
Bī-şu‘ūr itdi beni farṭ-ı şu‘ūr-ı temmem
- 2 Tābe-teh eyledi ālūde-i ‘ıtr-ı sevdā
Dilimi tār-ı semenzār-ı buḥūr-ı temmem
- 3 Deḥşet aldım sipeh-i ḡamze-i dil-düzından
Cānıma kıldı güzer faşl-ı zuhūr-ı temmem

¹¹⁵ MK 23a-23b, YK 49a, AE 44a

4 Vehmim ol şāhid-i gül-gönceden ancak budur

Düşe iklim-i fu'ād-ı dile şūr-ı temmem

5 Nedir ol emti'a-i sūk-ı kemālāt-ı sūhan

Zīver inkār olunur mı hiç umūr-ı temmem

ḥarfū'n-nūn

[G. 55]¹¹⁶

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 Cān-be-kefdir dil o tīg-i çeşm-i ḥūn-ālūddan

Ġayrı dāmen-çideyim naqd-i ziyān u sūddan

2 Eyleyen peyvend-i ārāmın güsiste bir diliñ

Ḳaṭ'-ı ümmīd eylesün ser-rişte-i maḳşūddan

3 Nev-esās-ı ḥāṭırım vīrān iden a'dā-nevāz

Bulmasun āşār-ı raḥmet ḥālīḳ-ı mevcūddan

4 Lāne-i büm eylesün şeh-beyt-i 'unvānın ḳazā

Görmesün rüy-ı reḥā mi'mār-ı ḥāk-endūddan

5 Tār-ı ümmīde toḳundı var ise mızrāb-ı çarḥ

Bāng-ı āhım fark olunmaz nağme-i Dāvūd'dan

¹¹⁶ MK 23b, YK 49a-49b, AE 44a-44b

- 6 Öyle hayret-yâb-ı hicrânım ki yokdur kudretim
Dâd-ı hâh-ı intikâm olam yed-i ma'bûddan
- 7 Gördi kim maḥzâ ḥusûf-ı cehl ola şad bâr hayf
Nûr-ı isti'dâd iken me'mûl u mihr-i cûddan
- 8 Bûy-ı âsâyiş gelür şanma meşâm-ı Zîver'e
Ser-be-düş-ı ḥâk olan kısr-ı nihâl-i 'ûddan

[G. 56]¹¹⁷

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Şekker-çekândır diyemem lezzet-i leben
Bûs itmedikçe anda leb-i dil-rübâyı ben
- 2 Şebnem gül-âb-ı şîşe-i 'îdi şikest ider
Gül-çîn-i feyz olmadadır bûy-ı gönceden
- 3 Nûkhet-resân-ı nefḥa-i şevk oldu sû-be-sû
Sâkî ayak başdığı dem meclis-i çemen¹¹⁸
- 4 Germ olmasaydı tâb-ı temûz-ı müdâm ile
Şaḥn-ı çemende serve şarılmazdı yâsemen

¹¹⁷ MK 23b, YK 49b, AE 44b

¹¹⁸ Nûshada "Sâkî ayak başmadığı dem meclis-i çemen" şeklinde olan mısrayı vezin ve anlam açısından düzeltmek için "başmadığı" sözcüğündeki "-ma" eki atılmıştır.

- 5 Mest-i arābım öyle ki umlar az aħsa da
Seylāb-ı c y-ı mey görinür baħa şu-yı ten
- 6 Olmazsa s zen-i nigeħ-i iltifāta d ş
Kalsun o ceyb-i ğonce-i dil degmes n diken
- 7 Fān s-ı rāħ-ı r 'yet-i nakd-i merāmmıř
Pervāne-i başiret-i Ya'k b'a p reħen
- 8 Haddin tec v z eyleyicek ıztırāb olur
B -şavt   nāle muştarib-i iddet-i miħen
- 9 Z ver k meyt-i hāmeħi āmāde eyle kim
Kesb-i ma'ārif itmededir řāhid-i s ħan

[G. 57]¹¹⁹

Mefā' l n Mefā' l n Mefā' l n Mefā' l n

- 1 Baħa sensiz muġaylānzār-ı asretdir b n-i g lşen
N'ola şad-pāre olsa serv-i āzādem libās-ı ten
- 2 Yeter n khet-niřār-ı müřk-i Ć n oldu ğir bāniħ
Baħa ey Y suf-ı gül-ğonce besdir b y-ı p rāħen

¹¹⁹ MK 24a, YK 50a, AE 44b-45a

- 3 Hirās-ı sū’-i ta‘bīriñle bīdār olmasam her şeb
Görürdüm vuşlat-ı dildārı rü’yāda raķībā ben
- 4 Mücerred duĥt-ı rez bezm-i mey-āşāmāna gelmezdi
Eger hem-nām-ı cinsi olmasaydı sāķiyā ney-zen
- 5 Dil-i fūlāda te’şīr eyledi āh-ı şerer-ĥīzim
Şihāb-ı dūd-ı pūr-sūzum toķunsa mūm olur āhen
- 6 Yeter Zīver zem[ī]n-sāy-ı temennā-yı vişāl olduñ
Ümīd-i naķd-i vuşlat nābe-cādır bī-vefālardan

[G. 58]¹²⁰

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Hāle-i mehden iden zīver-i naķd-i gūşın
Eyler āvīze kıbāb-ı felege mengūşın
- 2 Edeb-āmūz-ı ĥarīdār-ı güher-senc-i beķā
Kāle-i ‘ār yine maĥmil ider mi dūşın
- 3 Olamaz vāşıl-ı mi‘yār-ı miĥekk-i tecrīd
Eyleyen fikr-i ‘alāyıkla remīde hūşın

¹²⁰ MK 24a, YK 50a, AE 45a

4 Bün-i deryāda şadef qalmaz idi çāk olarak
Dür-i nīsānı görüp açmasa ger āgūşın

5 Gürbe leb-rīz-i hirās olmasa da terk eyler
Pençe-i şīr-i muşavverde de görse mūşın

6 Şeref-i nāmı budur gird-i nigīn-i nazmıñ
Görse nā-dānı tutar ‘aks-i haṭ-ı menķūşın

7 Tākden ‘ālem-i āb eglenür ammā Zīver
Neş’et-i sūḥanıñ virdi meyiñ pūr-cūşın

[G. 59]¹²¹

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Kāş būdem dest-şūy-é īn o ān
Tā nekerdem der ṭeleb sūd o ziyān

2 Çerḫ dūnānrā déhed éksīr-é sīr
Gerd-é ķellet mīḥored dānéş-verān

3 Ān kesī bīnem ké dānā-dél şeved
Ķedr-é ū kem-ter bé nezd-é merdomān

¹²¹ MK 24a, YK 50a-50b, AE 45a-45b
Not: Bu gazel Farsça’dır.

- 4 Sebzé şod her sū behār-é bed-menéş
Ġoncé-yé dāġ-é dél-é men şod hezān
- 5 Her kocā Zīver bérīzed eşkrā
Lālé-zār-é ‘éşķ rūyed bī-gomān

[G. 60]¹²²

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Bī-niyāzım ‘izz-i cāh-ı çarḥ-ı ezrak-fāmdan
Hīç bākim yok ḥilāf-ı gerdiş-i eyyāmdan
- 2 Üstüvār olsa müveccehdir esās-ı ‘ankebūt
İnhirāf-ı vaz‘ına nisbetle saṭḥ-ı bāmdan
- 3 Bir muṭalsam tīġdir gūyā hilāl-i yek-şebe
Nev-eşerdır ḵaldı ḥālā ḥançer-i Behrām’dan
- 4 Dil-şikest oldıkça mer’iyyet olur efzūnter
‘Aks ider yüz vech-ile mir’āt-ı süst-endāmdan
- 5 Merd-i naḵḵād olmadı fitrāk-ı bend-i ārzū
Şīr-i ner āsūdedir Zīver hirās-ı dāmdan

¹²² MK 24a-24b, YK 50b, AE 45b

[G. 61]¹²³

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Gözüm şeb-tā-seher bīdār bir māhıñ fırākından
Fitīl-efrūz-ı āhım şu‘le-ḥīz-i iştıyākından
- 2 Şubuh zann itme tarḥ-ı sīnem üzre pençe-i yārıñ
Hilāl-i yek-şebe şeş-pāre oldı reşk-i sākından
- 3 Kesildim irtibāt-ı turradan şemşīr zann itdim
Meger ebrūlarınıñ sāye düşmiş zīr-i tākından
- 4 Boğıldı gice āvāzı rebābıñ bezm-i ‘işretde
Der-āgūş-ı benān-ı muṭribiñ darb-ı ḥunākından
- 5 Yerā‘am süllem-i gerdūna pāy-endāz idüp Zīver
Bu penç ebyātı taḥrīr eyledim çarḥıñ revākından

[G. 62]¹²⁴

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Kerdéem écrā ké yerā‘em zé ān
Reşhé feşāned ço leb-é nādérān

¹²³ MK 24b, YK 50b, AE 45b

¹²⁴ MK 24b, YK 50b-51a, AE 45b

Not: Bu gazel Farsça’dır.

2 Tā'ér-é ʔodsī ʔodé kélkem velī
Lāné-yé ān penc hélāl-é benān

3 Ān nehālī ké ʔérāmeʔ leʔīf
Nāz koned nehl-é gol-é ʔodsiyān

4 Néylī-yé sowdā-ger-é gītī-metā'
Ḥvācé-yé neḵḵād o feẕilet-resān

5 Zīver-é ber-geʔté do'ā-gūy-é ūst
Ānké veliyyo'n-né'em-é rāygān

[G. 63]¹²⁵

Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilūn

1 İltimās-ı merhem itmem yara nāsūr olmadan
Ben nefīr-i āhı çaldım nefḥa-i ʔūr olmadan

2 Dilde muzmerdir revāḵ-ı engübīn-i vaʔl-ı yār
Hey'et-i mecmū'a-i sūrāḥ-ı zenbūr olmadan

3 İʔtihā-yı lezzet-i is'āf merd-i kāmīle
Dād-ı Ḥaḵ'dır māye-i fiṭratla meʔhūr olmadan

¹²⁵ Bu gazel MK nüshasında 5b'de, derkenarda yer almaktadır. YK ve AE nüshasında ise yoktur.

- 4 Kıadr-i genc-i vaşlını bilmez rakı̃b eyler telef
 Şurre-i zer der-kef-i düzd olsa memhür olmadan
- 5 Muktezâ-yı hilkı̃atin cerrâr eyler bîş ü kem
 Harf-i cer ma‘lûmdur mâ-ba‘dı mecrûr olmadan
- 6 Kayd-ı mızrâbı çeker dağı yedinden muıribiñ
 Târ-ı ümmîd-i emel destinde tanbûr olmadan
- 7 Mümteni‘dir cebr-i hâtır şâhid-i bâzârdan
 Tîredir mir‘ât-ı süst-endâm manzûr olmadan
- 8 Mâh-ı nev-resm-i tevâzu‘ gösterir ser-keşlere
 ‘Ayn-ı zâtı şâh-ı bedre meksebe-i nûr olmadan
- 9 Küfr-i zülfi bâ‘iş-i tağılî-i râh-ı ‘aşkıdır
 Zülmet-i merhûn-ı şubh [u] şâm deycûr olmadan
- 10 Berg-i rezden hıvâstgâr-ı mağıfret mefhûmdur
 Mültezemdir bâde-nüşân ‘ağıd-i engûr olmadan
- 11 Hem-çü fîncân-ı ‘arâķ işrâb-ı ‘ayş eyler habâb
 Duğıt-ı rez telh-âbe-rîz-i bâde-i şûr olmadan
- 12 İstikâmet feyz-i Hâkıdır Zîver’e herhâlde

Mıṣra‘-ı mevzūn okırdı kayd-ı menṣūr olmadan

ḥarfū’l-vāv

[G. 64]¹²⁶

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

- 1 Cām-ı ‘ayşım bu gice oldı leb-ā-leb memlū
N’ola reşk eyler ise bezmime ibrīk-i vuzū
- 2 Hem-çü tebhāle çıķup rūy-ı şarāba sāķī
Fıkr-i būs-ı lebiñe düşdi ḥabāb-ı pür-şū
- 3 Şerbet-i sükkere rüçḥānını eyler icrā
Ne ķadar bī-nemek olursa ḥarāret-keş şu
- 4 Ğıbṭa-cūy-ı hıṭa ḥamr-ı ḥum-ı muğbeççemdir
Yoḥsa kec-revlik ider şanma ol ikki ebrū
- 5 Kanda kālā-yı diger ķanda nesīc-i nazmım
Bir midir tūre-nihād ile dil-i şāf-ı sebū
- 6 Tamlā yāķūt gibi ḥūn-ı sirişkim Zīver
Şaçılur muķlelerimden dökerek ķatre-i cū

¹²⁶ MK 24b-25a, YK 51a, AE 46a

ḥarfū'l-hā'

[G. 65]¹²⁷

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Yandım şerār-ı micmer-i ḥāl-i mu'anbere
Düşdüm hirās-ı ğamzeñ ile nevk-i ḥaṇçere
- 2 Āyā ki ru'b-ı deşne-i müjgān-ı yārdan
Bed' eylesem mi cennetü'l-esmāyı ez-bere
- 3 Peyvend-i üns ü rişte-i ārāmı kaṭ' için
Şemşir-i ebruvānı iderler müşāvere
- 4 Ādem degil miyim şecer-i gendüm-i vişāl
Sevķ itdi 'ākıbet beni bir şūḥ-ı esmere
- 5 Ben bildigim keremver ise ol levend-i ḥüsn
Naķd-i vişālin 'arz ider elbette Zīver'e

[G. 66]¹²⁸

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Sürüd-ı cān-güdāzım hem-dem-i şūr oldı gitdikçe
Cihān maḥşergeh-i şahrā-yı pür-şūr oldı gitdikçe

¹²⁷ MK 25a, YK 51a-51b, AE 46a

¹²⁸ MK 25b, YK 51b, AE 46a-46b

- 2 Kalem kaṭ‘-ı ümīd itse müveccehdır hirāsīndan
Kaşın ḥançer-be-kef tuğrā-yı menşūr oldu gitdikçe
- 3 Şeker-ḥand-ı lebiñ selsāl-ı cennetden ‘ibāretdir
Ḥatıñ tefsīr-baḥş-ı āyet-i Nūr oldu gitdikçe
- 4 Şerer-ḥız-i ‘izārīñ gerçi vaḳḳād-ı süveydādır
Velī her zerresi hem-hālet-i Tūr oldu gitdikçe
- 5 Kelāmīñ gerçi nuşret-dāde-i sāk-ı Süleymānī
Ki nuṭḡuñ hem-nüfüz-ı da‘vet-i mūr oldu gitdikçe
- 6 Seniñ memnūn-ı bāğ-ı luṭfuñız ey bāğbān ammā
Būn-i gūlşen baña mātem saña sūr oldu gitdikçe
- 7 Degildir ḳābil-i behbūd-ı merhem yāre-i Zīver
Müjeñ elmās-rīz-i zaḥm-ı nāsūr oldu gitdikçe

[G. 67]¹²⁹

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 İdersem nazm u neşr-i maṭla‘ım tefsīr bir yerde
Olur ma‘nā ile Keşşāf u Ḳāḏī sīr bir yerde

¹²⁹ MK 25b, YK 51b-52a, AE 46b

- 2 Tebāyün ‘add iderler ittihād-ı nefy ü işbātı
Olursa ḥarf-āṣnā ile taḫrīr bir yerde
- 3 Ḥaṭ-ı ruḥsār müzdād-ı cemāl-i yāri mūcibdir
Faẓīlet kesb ider ol kim ide taḫrīr bir yerde
- 4 Ben ol maḥbūba yazıldım ki ta‘līk-i ḥaṭ-ı rüyın
Görince çāk olur kilik-i ‘İmād u Mīr bir yerde
- 5 Göñül ḥālī degil ḳayd-ı dü-ṣāḥ-ı tırradan zīrā
‘Abeṣdir olmaya dīvāne der-zencīr bir yerde
- 6 Baña gūyā ikāmetgāh olur bu çārsū-yı arz
Şımāḥ-ı gūṣ-ı cānım ḳılsa pūr-tekbīr bir yerde
- 7 Dūr-i sencīde[niñ] yok imtiyāzı seng-i ḥārādan
Anıñ-çün gizlemiştir māyesin iksīr bir yerde
- 8 Ne mümkin āḥz ü imsāk ide Zīver çend dāne ile¹³⁰
Hümā-yı evc-pervāzı yed-i teşhīr bir yerde

¹³⁰ Bu mısırada vezin bozuktur.

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Şihāb-ı dūd-ı āhım çekdi rāh-ı ‘aşka zencīre
Raķīb-i rūbe-sīret yol bulur mı bend-i teşhīre
- 2 Baña ‘ayn-ı haķīkat tā o deñlü reh-nümādır kim
Ber-ā-berdir yanımda şubh-ile gūyā şeb-i tīre
- 3 Şaķın ey duĥt-ı rez kālā-yı ‘arz-ı imtiyāz itme
Ĥumār-ı meyden ehvendir çekersem bir yudum şīre
- 4 Baña bu ġonceden geldi nesīm-i feyz-i isti‘dād
Amān ey çīre-dest-i ĥār lāyık görme tekdīre
- 5 Raķam-senc-i ĥayāl-i ĥāl u ĥaţţ-ı dil-rübāyım ben
Ne ĥacet ġayrı teksīr-i sevād-ı ‘aşkı taĥrīre
- 6 O rütbe dāġ dāġ-ı ĥasret-i yār oldı kim Zīver
Kaķem vaz‘ idemez Bercīs-i dil fihrist-i taķrīre

¹³¹ MK 25b-26a, YK 52a, AE 46b-47a

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Olanlar nāfe-çīn-i gīsuvānı cāme-ḥ^vāb içre
Ġazāl-ı Çīn’i yād itmez ḵalur zīr-i ḥicāb içre
- 2 ‘Araḵ-pāş-ı cebīnin jāle-i feyż-i seḥer şanma
Mükerrer ḵatrelerdir līk inbīḵ-i gül-āb içre
- 3 Olanlar behremend-i ma‘rifet elbette zāhirdir
Ṭulū‘ı āfītābıñ yine mer’īdir seḥāb içre
- 4 O dil kim yekke-tāz-ı şaḥn-ı beydā-yı belāğatdır
Ḵomaz çevgān-ı isti‘dādını zīr-i türāb içre
- 5 Teh-i sāğarda ey sāḵī kirās-ı sürḥ zann itme
Ser-engüştün ḵomış duḥt-ı ‘ineb rīg-i ḥizāb içre
- 6 Der-āgüş eyleyen düşīze-i āmālını Zīver
Olur mı ser-bālīn-i tegāfül cāme-ḥ^vāb içre

¹³² MK 26a, YK 52a-52b, AE 47a

[G. 70]¹³³

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Ḥadeng-endāz olalı ey kemān-ebrū bu dil-rīşe
 Demim akıtdı cerrāḥ-ı müjeñ yer yer çeküp şīşe
- 2 Dil-i Ferhād’ı ḥūn-āğışte-i merg eyleyen āḥir
 Leb-i şīrindir yoḥsa degildir ‘illet-i tīşe
- 3 N’ola şūret-peżīr olursa nevk-i ḥāme-i Behzād
 Seniñ şīrāze-i Erjeng-i ḥüsnüñden alur pīşe
- 4 Zebān-ı kilik-i ḥayret mūy-pīçide olup kaldı
 Dü-nīm itdi aniñ ceyb-i ḥayālin farṭ-ı endīşe
- 5 Ne ḥacet ser-be-dāmān-ı tevāzu‘ olmağa Zīver
 Yeter bār-ı girān-ı pālehang-i ‘aşk dervīşe

[G. 71]¹³⁴

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Pīr-i şad-sāleyi kıldıkda mu‘azzeb lerze
 Oldı her ḥaṭvede bir lağzişi mekseb lerze

¹³³ MK 26a, YK 52b, AE 47a

¹³⁴ MK 26a, YK 52b, AE 47a-47b

- 2 Eylemez mi hele ol dil-ber-i sīmīn-sāķı
Pīşgāhında görüp ẖvāce-i mekteb lerze
- 3 Gözi döndi göricek tıfl-ı semen-sīmāyı
Sā‘ati geldi olur kendüye ‘akreb lerze
- 4 Yazaraķ midḥatini eyledi mecmū‘a-i dil
Hem-çü ābādi-i evrāķ-ı müzehheb lerze
- 5 Būs iderken lebini şevķ-ile peymāneyi gör
Berg-i gül gibi hemān oldu leb-ā-leb lerze
- 6 Bīşezār-ı sūḥanīñ şīr-i neri Zīver’dır
Görse vehminden olur rûbe-meniş teb-lerze

[G. 72]¹³⁵

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Müjem taġlīt-i rāh eyler ḥayāl-i ḥvāb geldikçe
Görinmez merdüm-i dīdem dem-i ḥūn-āb geldikçe
- 2 Olur ceyb-i merāmım naķd-i būy-ı ārzūdan pür
Meşām-ı ḥātıra ol zūlf-i müşk-i nāb geldikçe

¹³⁵ MK 26b, YK 52b-53a, AE 47b

- 3 İder pīrāheni neşr-i nesīm-i gül-bün-i vuşlat
Der-i ħum-ĥāneden ol ğonce-leb bī-tāb geldikçe
- 4 Tolar āġūş-ı müjgān-ı dü çeşmim ĥūn-ı ĥasretle
Dil-i maĥzūna nā-geh ol gül-i sīrāb geldikçe
- 5 O leb-rīz-i cünūn-ı farṭ-ı ‘aşkıṃ bezmime Zīver
Kemāl-i ĥayretinden lāl olur aĥbāb geldikçe

[G. 73]¹³⁶

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Temāyül eylesem mānend-i kıavs ebrū-yı ṭannāza
Hirās-ı tīr ile kıaddim ĥam eyler yār-ı ĥamyāze
- 2 Ğubār-ı sürmeveş gözden düşer zīrā müşābihdir
Dirīġā dönmede meyl-i müjem çarĥ-ı daġal-bāza
- 3 Yine meşşāṭa-i naķd-i emel taġlīt-i rāh itdi
‘Arūs-ı ṭālī‘-i nā-mihribānım kıaldı bī-ġāze
- 4 Daġıtdı āşiyānın tünd-bād-ı şarşar-ı hicrān
Zafer-yāb olmadan kebk-i merāmım bāl ü pervāza

¹³⁶ MK 26b, YK 53a, AE 47b

- 5 Efendim ğayra taḥmīl eyleme bār-ı ğamıñ zīrā
Dil-i Zīver müheyyādır hücūm-ı naḥvet ü nāza

[G. 74]¹³⁷

Mefʿūlü Fāʿilātü Mefāʿilü Fāʿilün

- 1 Mesrūr iken muḥaddime-i vaşl-ı yār ile
Qaldım remīde ḥʿāhiş-i būs-ı kenār ile
- 2 Āzürde eyledim o ğazāl-ı melāḥati
Ümmīd-i müşk-i nāfe-i nūkhet-nişār ile
- 3 Zāhid ḥilāf-ı cins ile ülfet girān imiş
Gördüm raḳīb-i gürbe-nihādı o yār ile
- 4 Ğarḳ-āb-ı baḥr-ı ğavṭa-i hecr oldum ʿāqıbet
Şebnem-nişār-ı būs-ı leb-i gül-ʿizār ile
- 5 Fitrāk-ı bend-i tār-ı semenzār ḥaṭṭıdır
Zīver reḥā bulur mı ʿaceb rüzgār ile

¹³⁷ MK 26b, YK 53a, AE 47b-48a

[G. 75]¹³⁸

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Dirler görince rüyuñı bu āb u tāb ile
Bir anadan mı ıoğdı 'aceb āfītāb ile
- 2 Hānçer-be-kef ŗikeste-küleh mest-i pür-ğurūr
Kaşdıñ nedir ne cānıma 'azmiñ ŗitāb ile
- 3 Leb-rīz-i naḥvet ey büt-i nāzende tābe-key
Yağdıñ cihānı minnet-i 'arż-ı ŗebāb ile
- 4 Derrende nımr-i deŗt-i kūnām-ı ğaḫab-ı meys
Serd[d]ir hevā ŗavaŗa mı ııkdıñ seḫāb ile
- 5 Zīver ḫumār-ı hecr ile ḫamyāze-rīz ilen
Mest oldı nīm-neŗ' e-i pā-der-rikāb ile

[G. 76]¹³⁹

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Kıymet olursa ŗāhid-i naḫmıñ libāsına
Var zīb-i dūŗ faḫr iderek ŗat behāsına

¹³⁸ MK 26b-27a, YK 53a-53b, AE 48a

¹³⁹ MK 27a, YK 53b, AE 48a

2 Tenvîr-i müdde‘â ise bes maṭla‘-ı ğazel

Rüçhân-ı nazm ise nazar it intihâsına

3 Zîbâ nesîc-i zîver-i düş-ı yerâ‘amı

Beñzetdi şeyḥ-i zâviye baḳ bu riyâsına

4 Leb-rîz-i bûy-ı minfaḥadır zâhidiñ teni

Mecrûḥ-ı ‘aşḳ la‘net oḳur mûmiyâsına

5 Zîver hirâs-ı ‘acz ile ḥayl-i süḥanveriñ

Nazmıñ görince sekte gelürmiş kuvâsına

[G. 77]¹⁴⁰

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

1 Dil ârâm eylemez her şaḥn-ı bâğıñ şâḥsârında

Meger lezzet-baḥış âmâl ola her berg ü bārında

2 Gülû-sûz-ı şarâb-ı la‘liñ ‘arz itme baña sâḳî

Bürüdet mültezemdir bâde-i vaşlıñ ḥumârında

3 Beni zîr-i leked-kûb eyledi bu râ‘iz-i gerdün

Sipihriñ rûy-ı rif‘at görmedim hiç rûzgârında

¹⁴⁰ MK 27a, YK 53b, AE 48a

- 4 Nihān eylerdi kendin tābe-maḥşer küşte-i ḥasret
Giyāh-ı dāgdārı bitmese ḥāk-i mezārında
- 5 Güher-senc-i ma‘ānī ḥüccet-i nazmıñ görüp Zīver
N’ola imzā-nüvīs-i āferīn olsa kenārında

[G. 78]¹⁴¹

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Ne ihām eyler āyā ḡonce neşr-i reng ü būsında
Ki bülbül dā’imā şebnem-nişār-ı ārzūsında
- 2 Neler çekdim hirās-ı fitne-i ḥvābīde ḡamzeñle
Sürūd-ı cān-güdāzın ketm iden iñler gülüsında
- 3 Şikāf-ı ceyb-i dil nā-mültezemdir kaldı şad-pāre
Ḥamiyyet yok mücerred sūzen-i çarḥıñ rüfūsında
- 4 Şuyın buldurdı sālūs-ı girān-cān ‘ākıbet sākī
Buḡār-ı mey koḡar mecrā-yı ibrīḡ-i vuzūsında
- 5 Ne rütbe tayy-ı tūmār-ı kerāmāt-ı ḡalaṭdır bu
Cem’iñ bir kaṭre şahbā koymaya Zīver sebūsında

¹⁴¹ MK 27a, YK 53b-54a, AE 48b

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Haṭvesi süllem-i gerdūna olup pīrāye
 Şaldı tā farkına hūrşīd-i sipihriñ sāye
- 2 Ġıbṭa-cūy-ı sūḥanı ‘ıkd-ı çemān-ı Pervīn
 Yine ‘unḳūd-ı Şüreyyā’dan olurken vāye
- 3 Eşer-i kilkini gördükçe debīr-i eflāk
 Çıkarır vaşf iderek tā mele’-i a‘lāya
- 4 Kālemi naḳş-ı nigār itmede efzūnterdir
 Belki Behzād’a olur bir varaḳı sermāye
- 5 Döndürür re’y-i rezīninden Aristo ḳat ḳat
 Farṭ-ı ḥikmetde odur baḥr-i bün-i bī-gāye
- 6 Tıfl-ı gehvāre-i maẓmūn-ı ḳılāde-keşidir
 Cümle ebḳār-ı ma‘ānī aña olmuş dāye
- 7 Ya‘ni cārūb-keşi olsa revādır Şā’ib
 Görmedim böyle sūḥandān-ı Ferezdaḳ-māye
- 8 Şerm ider rāyiḥa-çīnān-ı riḳāz-ı cennet

¹⁴² MK 25a, bu gazel YK ve AE nüshasında yoktur.

Nefhasın itmege teşbîh gül-i ra'nāya

- 9 Zīverā behreverān-ı kereminden olsam
Faḥr ile şıgmaz idim belki der-i dünyāya

[G. 80]¹⁴³

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ruḥ-sūde oldı ğam gice dāmān-ı cevdete
Da'vet olundum at'ime-i ḥvān-ı cevdete
- 2 Hakkā ki bende-perver ü ḥātır-nevāz imiş
Şāyān olanda lîk bu der-i şān-ı cevdete
- 3 Ser-tābe-pā sezā-yı mekārım ḥarîf-i bezm
Şad ğıbta eyledim hele yārān-ı cevdete
- 4 Hâtem 'aceb mi ins ü perî ser-be-düş iken
Reşk-āver olsa mühr-i Süleymān-ı cevdete
- 5 Firdevsi-i yegāne-i dehr olsa lāl olur
Şeh-nāme-i belāġat-ı 'unvān-ı cevdete

¹⁴³ MK 25a-25b, bu gazel YK ve AE nüshasında yoktur.

6 Şāyet olursa pençe-i zerrīn-i āfitāb
Yaldızlı gūy u şemse girībān-ı cevdele

7 Zīver olurdı menkıbe-ḥvān-ı sitāyişi
Me'mūr olaydı midḥat-i dīvān-ı cevdele

[G. 81]¹⁴⁴

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

1 Ne sāğar gibi ey şem'-i bezim-ārā dü reng olma
Dil-i pervāne-i mūm ol şerer-ḥīz-i ḥadeng olma

2 Çü pāy-ı ḥatve-i pergār meşy ü devr ise kaşdıñ
Ḥudūd-ı merzbūm-ı dīnden çıkma Fireng olma

3 Vesāḥ-şūy-ı mihekk-i dürc-i dildir mışkal-ı tevḥīd
Şakın mir'āt-ı tab'ıñ gibi gerd-ālūd-ı jeng olma

4 Çü āb-ı katre-i yāḳūt-ı ḥuşk ol merd-i bī-feyziñ
Nedir sūdı müşārün-bi'l-benān ol līk seng olma

5 Şuver-bāz-ı verā-yı perde-i inkārsıñ zāhid
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a gir lağziş-peziir-i pāy-ı leng olma

¹⁴⁴ Bu gazel MK nüshasında 5a'da, derkenarda yer almaktadır. YK ve AE nüshasında ise yoktur.

6 Kemend-endāz-ı tār-ı zülf-i ‘anber-bār olup kaldıñ

Çü pāy-ı duĥt-ı rez bārī tolaş kayd-ı heveng olma

7 Olursuñ gūş-māl-ı çarĥ-ıla vā-beste-i feryād

Şakın ey tīr-i āhım pīr u āheng-i çeng olma

8 Tevāzu‘dur emāret-senc-i nīkū-nām ‘ālemde

Firīb-i sāye-i pā-der-gil-i zīb-i çeleng olma

9 Te‘emmül vūs‘at-i Mevlāya olmaz mūntehī çūnkim

Ĥayāl-i kudret-i Yezdāni tevsī‘ ile teng olma

10 Seni merzūk ider kassām-i maksem-gīr-i kudret sen

Olup nevmīd-i zād-ı ‘ayş şayyād-ı neheng olma

11 Şabīhā Zīver-i ser-nāme-i eş‘āra dil-bend ol

Yeter [...] gīr-i müdde‘ā-yı nām u neng olma

ĥarfū‘l-yā’

[G. 82]¹⁴⁵

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Ruĥlarıñ tāb-āver oldıķça şerār-ı mül gibi

Gūşuma bāng-ı muĥabbet çalınur kulķul gibi

¹⁴⁵ YK 54a, AE 48b, bu gazel MK nüshasında 27b’de, derkenardadır.

- 2 Bess-i şekvā eylesem senden n'ola ey mest-i nāz
‘Aķıbet hār-āşinā kıldıñ beni sen gül gibi
- 3 Nem-çekān olmaķdadır mecrā-yı çeşmim sū-be-sū
Murğ-ı dil gūyā ki ķondı ıomruĝa bñlbñl gibi
- 4 Şebnemāsā ĝonce-i ruhsārıñna kılsam nişār
Ĝarķa virse hñn-ı eşkim ebruvāññ pñl gibi
- 5 Hāme genc-i hñsniñe virdi metā‘-ı midħati
Bir siyeh cāmeyle ķaldı şāhid-i kākñl gibi
- 6 Eylediñ āvīze-i gerden dil-i şñr-efgene
Destimāl-i mātemi ser-rişte-i öñdñl gibi
- 7 Halka-der-ĝñş-ı ‘ubñdiyyet olup şubħ u mesā
Āsitāññ beklesin Zīver efendim ķul gibi

[G. 83]¹⁴⁶

Mef‘ñlñ Fā‘ilātñ Mefā‘ñlñ Fā‘ilñ

- 1 Vechiñ şikenc-i ıuradan ‘arz eyle meh gibi
Setr itmesñn cemāliññi ebr-i siyeh gibi

¹⁴⁶ MK 27a-27b, YK 54a-54b, AE 48b-49a

- 2 Göster fūrūġ-ı şem‘-i ruḥ-ı tābnāki
Fānūs-ı necli başıña giyme küleh gibi
- 3 Ebrūlarıñla keşmekeş eyler hilāl-i nev
Tır-i müjeñle nīze-i ceyş-i sipeh gibi
- 4 Düşdüm hevā-yı zūlfüne oldum esīr-i ‘aşk
Kaldım ayakda şubḥ u mesā ḥāk-i reh gibi
- 5 Zīver le‘āl-i nazmıñı Āşaf-pesend olan
Şaklar nigīn-i mühr-i yed-i pādişeh gibi

[G. 84]¹⁴⁷

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

- 1 Bercīs-i ḥayāl aldı ele kilk ü midādı
İnşād iderek bu ġazel-i ‘aḳl-ı ma‘ādı
- 2 Mi‘mār-ı sūḥan daḥi revā gördi efendim
Bu beyt-i hümāyūnuma ta‘līk-i ‘İmād’ı
- 3 İklīm-i ‘Acem’den geliyor kıt‘ası der-dest
Ber-vefk-i murabba‘ gibidir naḳş-ı sevādı

¹⁴⁷ MK 27b, YK 54b, AE 49a

4 Tahrîk-i rikâb eyleyerek şeyh-i sebük-pâ
Gelmiş der-i ümmîde nedir bâ'is ü bādî

5 Raḥmi yoğ-ise māni'-i vuşlat kerem eyle
Beyhûde talebden ne çıkar maḥẓ-ı murādı

6 Nessâc-ı hünermendi bilür deffe-i i'câz
Kalâ-yı zer-endüd ile Zîver қо mezâdı

[G. 85]¹⁴⁸

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 Olduğum-çün āsiyâb-ı çarḥ-ı dūnuñ ğam-keşi
Cüyveş aldım yine āğuşuma bir mehveşi

2 Lâl olur vaşfinda ḥāmem ol nihâl-i naḥvetiñ
Âdeme ḥayret virür zîrâ hırām u cünbüşi

3 Dâğ-ber-dil oldu kevkebler hilâl engüştini
Hāleveş āğūşa alınca nigîn-i âteşi

4 Zeyn idüp meşşâta-i ṭab'ım 'arūs-ı ma'niyi
Kıldı engüşt-der-dehen cümle sūḥan ārāyişi

¹⁴⁸ MK 27b, YK 54b, AE 49a

- 5 Nühket-i zülfün şabā neşr ideli cānāneniñ
Zīver’iñ mātem-serāy-ı dehri tıtdı nālīşı

[G. 86]¹⁴⁹

Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün

- 1 ‘Arz it yem-i ma’ārifē cūş u ħurūşuñı
Girdāb-ı cehle uğrama çek fülk-i gūşuñı
- 2 Geç şüst ü şüy-ı ħār u ħas her kenārdan
Sāhil-serāy-ı dānişe şarf eyle cūşuñı
- 3 Girmez kulağıña çü ħılāl āhı ħvāceniñ
Mengūş gibi burmayıcak tā ki gūşuñı
- 4 Şarrāf-ı dehre ‘arz-ı şikest idicek hemān
Çil-pāre oldı başıma çalup ħurūşuñı
- 5 Teşmīr-i dāmen ile eyā serv-i ħoş-ħırām
Bāğa gelürse Zīver’e cem’ eyle hūşuñı

¹⁴⁹ MK 27b, YK 54b-55a, AE 49a-49b

[G. 87]¹⁵⁰

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

1 Hıa-ı nev-hızi yāriñ mūcib-i luṭf-ı ‘amīm oldu

Hicāb-ı lihye elvirdi biraz kalb-i selīm oldu

2 Taḥammül eylemez çin-i cebīn-i yāre nezzāre

Hirāsından anıñ-çün dīde-i aḥvel dü-nīm oldu

3 Halel virmez raḳıbiñ inḥirāf-ı ṭab‘ı cānāne

Kemānıñ kec edāsın tır gördi müstaḳīm oldu

4 Dil-i pūr-sūḥtem Zīver çerāğ-ı bezm-i ḥaṣ itdim

O ṣāh-ı ḥüsne āḥir istiḳāmetle nedīm oldu

[G. 88]¹⁵¹

Me‘ūlü Fā‘ilātü Mefā‘ılü Fā‘ılün

1 Kaldı verā-yı perdede dildār çıkmadı

Me’mūlumız viṣāli iken yār çıkmadı

2 Āmāc-ı üstüḥvānımız tır-i intizār

Ṣad-pāre kıldı raḥne-i āğyār çıkmadı

¹⁵⁰ MK 27b-28a, YK 55a, AE 49b

¹⁵¹ MK 28a, YK 55a, AE 49b

- 3 Cüz'-i hayāli şafha-i dilden silindi lîk
Metn-i muḥabbet-i ḥaṭ-ı ruḥsār çıkmadı
- 4 Kālā-sitān-ı vuşlat-ı cānān olunca ben
Sūk-ı sitedde ğayrı ḥarīdār çıkmadı
- 5 Ma'lūm olurdı ḥadd-i sūḥan āh n'eyleyim
Meydān-ı nazma ḥatve-i pergār çıkmadı
- 6 Qaldı gülū-yı kilik-i taḥammülde 'ākıbet
Zīver şarīr-i şā'ika-girdār çıkmadı
- Rubā'ıyyāt

[Kt. 1]¹⁵²

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Ruḥ-ı pür-tābıña güyā şafak dil-ḥün-ı ḥasretür
Fürüg-ı cebhe-i pākiñ çerāğ-ı bezm-i cennetür
- 2 Sen ol ser-şafha-i 'unvān-ı kilik-i āferīnişsiñ
Ki hestī-i vücūduñ me'ḥaz-i eczā-yı fıtratdır

¹⁵² MK 28a, YK 55b, AE 49b

Ve lehū

[Kt. 2]¹⁵³

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Sūr ise ancak olur bezm-i muḥabbet ise tām

Muṭribā görmedim aṣlā bu leṭāfetde maḳām

2 Öyle şeh-beyt-i dil-ārā ki Cem’e lāyık idi

Olsa ger encümeninde eṣer-i neṣ’e-i cām

Ve lehū

[Kt. 3]¹⁵⁴

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Vāye-çīn olsam da ḥ‘ān-ı ‘ālem-i iksīrden

Dest-res kābil degil āmīziṣ-i taḳdīrden

2 Oldı engüṣt-i ḥıred leb-rīz-i zaḥm-ı ābile

İztırāb-ı ḥall ü ‘ıkd-i riṣte-i tedbīrden

¹⁵³ MK 28a, YK 55b, AE 50a

¹⁵⁴ MK 28a, YK 55b, AE 50a

Ve lehū

[Kt. 4]¹⁵⁵

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

1 N’ola tīr ü hedefim himmetiñiz itse taleb

Yāyımñ çillesine bağıdır āyīn-i edeb

2 Āzmāyiş iledir nāvek-i dil-düz u küşād

Yohsa zūr ile kemānım çekemez Gerşāseb

Ve lehū

[Kt. 5]¹⁵⁶

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

1 Tāb u tef eyledi te’sīr benān-ı yāre

Yine zaḥm urdı uşūl-ile dile ğaddāre

2 Şerer-i mihr-i ruḥı yaqdı fu’ādım Zīver

Didiler böyle olur tābiş-i elmās-pāre

¹⁵⁵ MK 28a, YK 55b, AE 50a

¹⁵⁶ MK 28b, YK 55b, AE 50a

Not: Nüshalarda bu kıta için “elmas-pāre namında bir kız hakkında” şeklinde bir ifade düşülmüştür.

Ve lehū

[Kt. 6]¹⁵⁷

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Hāmem oldıķda revāc-efgen-i kālā-yı hūner

Sūķ-ı nazmımda ħarīdār olur germ-ā-ger

2 Edhem-i kılķimiñ alnında şabāĥü’l-ĥayrı

Görse reşk eyler idi rā’iz-i şeb-diz-i seĥer

Ve lehū

[Kt. 7]¹⁵⁸

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

1 Āzürde itmesün seni tek germī-i niyāz

Ķaddim ĥam eylesün ķo benim tünd-bā[d]-ı bāz

2 Yandıkķa artırur tef ü tāb-ı leĥāfetin

Gelmez sebīke-i zere noķşān-ı imtiyāz

¹⁵⁷ MK 28b, YK 55b-56a, AE 50a

¹⁵⁸ MK 28b, YK 56a, AE 50a

Ve lehū

[Kt. 8]¹⁵⁹

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

- 1 H̱vāce-i ẖāme metā‘-ı sūhāna virdi revāc
Tālib-i nazmım olur sūķ-ı kemāle muhtāc

- 2 Luġat-ı nādireyi eyler-isem zīb-i suṭūr
Lübb-i ma‘nāyı ḱatı müşkil olur istihrāc

[Ve lehū]

[Kt. 9]¹⁶⁰

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Germ ü serd-i ehl-i dil meşķ-i taḱammüldür baña
Zaḱm-ı peykān-ı sūḱanver ġonce-i ġüldür baña
- 2 Dil miḱek-pīrā-yı vaḱdetdir bu keşretġāhda
İmtiyāz-ı nīķ ü bed Zīver tenezzüldür baña

¹⁵⁹ MK 28b, YK 56a, AE 50a-50b

¹⁶⁰ MK nüshasında 28a’da, derkenardadır. YK ve AE nüshasında ise yoktur.

Muḳaṭṭa‘āt

[Kt. 10]¹⁶¹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Geliyor ḥāşılı bâzū-yı dile āzmāyiş
Çekerek çille-i merdānesini қаşlarınıñ
 - 2 Nice reşk eylemeyim pāyını būs itse gerek
Қувvet-i baḥtına aḥsent ayak taşlarınıñ
- Ve lehū

[Kt. 11]¹⁶²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Şāhid-i ḥāme kıyām itse n’ola taḥşīle
Māl-ı mīrī қalemiñ vāye vü sermāyesidir
- 2 Cümle itbā‘ına müzdād-ı fażīletde velī
Bāş bākī қulıdır Zīver anıñ sāyesidir

¹⁶¹ MK 28b, YK 56a, AE 50b

¹⁶² MK 28b, YK 56a, AE 50b

Ve lehū

[Kt. 12]¹⁶³

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Muṭribā zamm idelim Mūsi’ye kāf-ı kışrı

‘Acem’iñ naqşını alsun Şüfehānı çalsun

2 Hîç göz açdırmason ol düzd-i ma‘ārif-perdāz

Üste cevır cemi [?] alup sīnekemānı çalsun

Ve lehū

[Kt. 13]¹⁶⁴

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Şakḳ idüp beyza-i şubḥ-ı emeliñ dest-i niyāz

Ṭoğdı şebḥāl-ı hümā-yı talebiñ nūr gibi

2 Sāye-endāz-ı merām olsa n’ola ey Zīver

Bāb-ı cāha çekilen perde-i zenbūr gibi

¹⁶³ MK 28b, YK 56a, AE 50b

¹⁶⁴ MK 28b-29a, YK 56b, AE 50b

Ve lehū

[Kt. 14]¹⁶⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Tāhîr olmaz vesaḥ-ı ḥāṭırımız olmayıcak

Şüst ü şüy-ı mey-i ḥoy-kerde-i rüy-ı sākī

2 Şeyḥ ü şāb ile bugün ‘ālem-i āb eyler iken

Reşk ile cāmı Cem’iñ ditredi çarḥıñ tākı

Ve lehū

[Kt. 15]¹⁶⁶

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Şaḥn-ı nazmımda semend-i kalemîñ na‘lçe sümi

Hiddet-i ṭab‘ım ile olsa n’ola berķ-i cihān

2 Mār-ı pīçide ḥılālımdan olur teb-lerze

Güş-māl eyler isem ejder-i derrende hemān

¹⁶⁵ MK 29a, YK 56b, AE 50b

¹⁶⁶ MK 29a, YK 56b, AE 50b

Ve lehū

[Kt. 16]¹⁶⁷

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Nāle itmezdi zaḥım-ḥorde-i hecriñ n’oldı
Yoḥsa cerrāḥ-ı felek yarasına sem mi ḳodı

- 2 Āfītāb-ı ruḥuñ ey ḡonce-i nev-ḥīz-i emel
Dīde-i dilde meger ḳatre-i şebnem mi ḳodı

Meṭālī‘

[Mt.1]¹⁶⁸

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Şāhbāz-ı çeşmi pür-cünbān-ı nāz olmış yine
Şeh-levendim mā’il-i naḳd-i niyāz olmış yine

¹⁶⁷ MK 29a, YK 56b, AE 51a

¹⁶⁸ MK 29a, YK 56b, AE 51a

Ve lehū

[Mt.2]¹⁶⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Serd-i āh-ile daḥi ditrer iken şahn-ı vüçüd
Haberin virdi şitānıñ çıķageldi ķara dūd

Ve lehū

[Mt.3]¹⁷⁰

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 ‘Ankebūtāsā o kim bābında oldı perdedār
Yüzini ağ eyler anıñ ḥazret-i sulṭān-ı ġār

Ve lehū

[Mt.4]¹⁷¹

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Ne bāġıñ ḥaşılısıñ ḥūşe-çīn-i vuşlatıñ kimdir
Kimiñ zīb-āver-i āġūşusıñ germ-ülfetiñ kimdir

¹⁶⁹ MK 29a, YK 56b, AE 51a

¹⁷⁰ MK 29a, YK 56b, AE 51a

¹⁷¹ MK 29a, YK 57a, AE 51a

Tārīḫāt

[T. 3]¹⁷²

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Te‘ālallāh zihī ber-ceste tāb-ı maṭla‘-ı ğarrā
Zihī ferḥunde-fāl u ḥayr-maḳdem meymenet-pīrā
- 2 Muḥibb-i Aḥmed-i mürsel mufaşşal-sāz-ı müstaḳbel
Mühim-sāz-ı meşīyyet müsteşār-ı ḥüsrev-i dānā
- 3 Şeh-i taḥt-ı ma‘ārif muḳtedā-yı kıble-i ‘ārif
Mükāfāt-ı maşārif müşil-i māhiyyet-i eşyā
- 4 Nuḥustīn ḥaṭvede tā çārüm-i çarḥa şu‘ūd eyler
Nesaḳ-bend-i tecerrüddür ḥaḳīkatde Mesīḥāsā
- 5 O rütbe kesb-i perhīz ü riyāzet eylemişdir kim
Aña nisbetle vaż‘-ı nābe-cādır zühd-i Barşışā
- 6 Nihādında o deñlü māye-i i‘cāz vardır kim
İder āşār-ı nuṭḳı şāhid-i ebyāta rūḥ ilkā
- 7 Maṭar zann itme anıñ fevz-i te’sīr-i kelāmından
Baña eyler sürüş-ı ğayb-ı ḥalvet-ḥāne-i isrā

¹⁷² MK 29a-29b, YK 57a-57b, AE 51a-51b

- 8 Şarīr-i hāmesin aḥz eyleye[y]di tābe-rüstāḥīz
Sadā-yı şevkle çekilirdi gūş-ı kûbbe-i ḥaḍrā
- 9 Eger mıstar-keş-i nazm olsa nüh evrāk-ı gerdūna
Hilāl-i rûze sīmīn cedvelidir tābe-istīlā
- 10 Zirih-pūş olsa kât kât şāhid-i ma‘nā dü-nīm eyler
İder şamşām-ı kilkin men‘ iderse cennetü’l-esmā
- 11 Raqam-senc-i yekûn-ı mışra‘-ı mevzûn nazım olsa
Beyāz-ı şafḥa-i ma‘nāya eyler vāridāt inşā
- 12 Eger zīb-i nigāhı olsa sīb-i misket-i aḥmer
İderdi kışrı neşr-i naqd-i bûy-ı ‘anber-i sārā
- 13 Yed-i muḥtārına mevķûfdur aḥkām-ı şer‘iyye
Lisānından çıkan her bir mesā’il aḥsen ü aḳvā
- 14 Harem-rûb-ı der-i devlet-penāhı olsa lâyıkdır
Vezān-ı hoş-nesīm-i bāğ-ı cennet şehper-i ‘anķā
- 15 Hıdīvā kanda ben kanda edā-yı midḥat ü vaşfiñ
Hulûs-ı bālim ancak eyledim sulṭānıma inhā
- 16 Hemān müzdād-ı ‘ömr ü devlet ü yümn-i sa‘ādetle

Serîr-ârâ-yı şadr ol tâbe-şatî-ı târem-i vâlâ

17 Mülâzım olmak ister Zîver-i nâ-kâm ‘ahdiñde
Velî nerd-i kazâda var niçe manşûbe-bâz ammâ

18 Anıñ fikriyle bir şeh-beyt-i garrâ zîb-i kilik oldı
Müretteb nüshaveş olsa n’ola şâyeste-i imzâ

19 Çıkar her mısra‘ından çâr târîh-i hümâyûnıñ
Eger zîb-i nigâh-ı luţfuñ olursa keremkârâ

20 Ber-â-berdir mi‘ât u ‘aşr u âhâdı hesâb itseñ
Nuĥustîn mısra‘ıñ rüchânı yokdur şâniye kat‘â

21 Behişt-âbâd-ı bezm-i hâşken her tâkına lâyıķ
Sekiz târîh inşâd eyledim ber-vefk-i istîfâ

22 Sezâdır hâmil-i fetvâ olup nâm ala ‘âlemde
‘Aceb ber-ceste-ţâli‘ şâhib-i ‘ilm ü hayâ hâlâ

Târîh-i dîvân-hâne-i Muştafâ Pâşâ

[T. 4]¹⁷³

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1 Bârekallâh zihî tāk-ı zer-endūd-ı revāk

¹⁷³ MK 29b-30a-30b, YK 57b-58a-58b, AE 51b-52a-52b

Ḳıṭ‘a-ı resm-i dil-āvīzleri şeyḥāne

- 2 Bu esās-ı feraḥ-efzāya kıyās-ile dinür
Ṭarḥ-ı maṭbū‘-ı Sīnimmār’a tehī kāṣāne
- 3 Şuver-i naḳş-ı nigār encümen-i Erjeng’i
Meşel-i nāba maḥal mağlaṭa-i efsāne
- 4 ‘Andelībān-ı çemen görse gül-i taşvīrin
Şāḥ-ı gül-bünde şanur fūrce bulur efgāna
- 5 Ḳadeḥ-i lāle tecessüm ider ol mertebe kim
Rengi şahbā görünür bergi şunar peymāne
- 6 Ṭarḥ-ı dil-cūñ ḳomaz gerd-i keder ḥātırda
Olur elbette cilā-dāde miḥekk-i cāna
- 7 İrtifā‘-i ‘alemi çārüm-i çarḥa nisbet
Ṭoḳunur ḥātır-ı Mirrīḥ’e dil-i Keyvān’a
- 8 Yedi serv eyler anıñ mevḳi‘ine ‘arż-ı kıyām
Biri her bār çeker silsile-i merdāna

5 (b) peymāne : cāna YK

- 9 Nev-be nev bu eṣerîñ bānî-i bünyādına ḥüsn
Çînedân-ı kereminden vire âb u dāne
- 10 Ne güzel sa‘y-ı belîğ eyledi māsā’allāh
Bu kadar ḥizmet ü ihlās olamaz pîrāne
- 11 Buradan ḥāşıl olur zād [u] ma‘āş-ı fuḳarā
Dīde-düz olmayalım maṭbah-ı laḥm u nāna
- 12 Ḳadeḥ-i sünbüli leb-rîz-i nümā eyleyerek
Didi bu vāye hemān ‘aşḳ ola dervîşāna
- 13 Ola muḥtâr u müsellem niçe ḥayrāta daḥi
İ‘tizār eyleyerek İzid-i vālā-şāna
- 14 Vire şad ecr ü mükāfāt Cenāb-ı Ḥazret
O kerem kânı seḥā ma‘deni zü’l-iḥsāna
- 15 Yaptı bir zāviye zāhirde gören kāḥ şanur
Olur ammā ki mu‘ayyen naẓar-ı im‘āna
- 16 Ne şerefdir ki virüp sağ u solın buldı sükûn
Buḳ‘a-i pîrim ile medrese-i zî-şāna
- 17 Müttekā-yı fuḳarā tâc-dih-i faḳr u fenā

Rûh-ı ecsâm-ı ‘atâ maḥẓ-ı ḥayât insāna

18 Kûṭb-ı ‘âlem nesak-ârâ-yı sürâğ-ı ‘uşşâk
‘Âlim-i ‘ilm-i ledün ḥ’âce sebak-ḥ’ânâna

19 Hikem-âmûz-ı rumûz-ı ceberût ehl-i yakîn
Öyle ‘anḳâ dile nüh tûy olamazken lâne

20 İhtiyâr eyledi bu mevzu‘-ı ferruḥ-câyı
Şem‘-i envâr-ı tecellîye olup pervâne

21 Dür-bîn-i naẓarîñ ḥîrelenür eglenmez
Zirve-i rütbesi râciḥ bu bülend eyvâna

22 Nedir ol kuvvet-i ḳudsiyye ki feyz-i nefesi
Māye-i rûḥ virür kâlbîd-i insāna

23 Olsa ḥâşiyyet-i nuṭḳından eger vāye-peẓîr
Şîre-i sükker olur şûriş-i sem şu‘bâna

24 Mûmiyâ-kerde-i mecrûḥ dilim nûre’ddîn
Hem-çü tâvus-ı cinân ‘azm idicek devrâna

25 Ḥam-nişîn oldı Felâṭûn-ı hikem-sâz gibi
Gizlenüp çıkmadı merdân-ı Ḥudâ meydâna

- 26 Şıdk u ihlāsımı inhā eder ‘azīz yoḥsa
Ben ne ḥākim ki şenākār olam ol sulṭāna
- 27 Ben o bī-vāye-i kıṣrī sūḥanım kim dirler
Her gören nazmımı şad ḥayf sūḥan-sencāna
- 28 Böyle nā-ḳābili n’eyler şu‘arā kim çep ü rāst
Sözleri mūrīş-i ṭa‘n ola ḥiredmendāna
- 29 Öyle nā-şüste miḥekk-i dilim ammā ne ḳadar
Ḥaşv u kesr eyler isem bakmayalar nokşāna
- 30 Didi bir mışra‘-ı ra‘nā ile Zīver tārīḥ
Kāmilāna ola mevḳūf bu dīvān-ḥāne 1156 [1743/1744]

Tārīḥ berāy-ı Aḡa Ḳapusı

[T. 5]¹⁷⁴

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Şehinşāh-ı mu‘azzam Ḥazret-i Sulṭān Maḥmūd’uñ
Bu mebnī iḥtirā‘-ı ṭab‘ına mevḳūf u īmādır
- 2 Temevvüc eyleyüp mecrā-yı iḥsān-ı hümāyūnı
Didi vaż‘-ı esās eyleñ bunuñ tecdīdi evlādır

¹⁷⁴ MK 30b, YK 58b-59a, AE 52b-53a

- 3 Ağa-yı pür-himem teşmîr-i sâķ-ı ihtimâm itdi
Hulûş-ı bâl ile emr-i şehinşâha müheyyâdır
- 4 Degil dervâzesinde naķş bu levn-i zer-endüdda
Muḥayyel resm-i elvân-ı şuver yâḥûd Şüreyyâ'dır
- 5 Sinimmâr-ı Ḥavernaķ daḥi görse ḥayretinden dir
Bu şeh-beyt-i muşanna' ḥall olunmaz bir mu'ammâdır

- 6 Bu rükn-âbâda ġâlibdir leṭâfetde şu vech üzre
Bunuñ her tarḥ-ı zîb-efzâsı rûḥ-ı pîr ü bernâdır
- 7 Ḥudâvend-i kerem-ġüster aġa-yı ma'delet-perver
Bu bünyâd-ı zafer vehm-i meşâ'ibden müberrâdır

- 8 Didi târîḥini inşâd idüp Zîver beşâretle
Zer-endüda revâķ-ı bâb-ı dergâh-ı mu'allâdır 1164 [1750/1751]

Târîḥ berây-ı ḥâne-i Behçet Efendi

[T. 6]¹⁷⁵

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Eyâ dîhîmdâr-ı ḥüsrev-i dâniş mübârek-bâd
Sa'âdetle nişîmen-ġîr-i iķbâl ol be-'izz ü fer

¹⁷⁵ MK 30b-31a, YK 59a, AE 53a

2 Zihī beyt-i hıred-fersā tecessüm-sāz u müsteṣnā

Metānetde sipihrāsā sükün-ilkā-yı baḥr u ber

3 Nuḳūş-ı dil-peṣīri tev'emān-ı esb-i cādūdur

Şuver-pīrā-yı dīvārı dil-i Erjeng'e jeng-āver

4 N'ola şebḥāl-i 'anḳā olsa rūz u şeb ḥarem-rūbı

Hümā-yı devletiñ āşār-ı yümni bundadır ekşer

5 Bu beyt-i çār esāsı görse nā-geh zerger-i naḳḳād

Nigīn-i şan'at üzre bir murabba' vefḳ ḡann eyler

6 Yerā'am ser-be-düş-ı zīc-i eşḡāl-i taşavvurın

Bulup tāriḥini inşād iderken şevḳ-ile Zīver

7 Biri çıḳdı didi bu mısra'-ı ḥarf-ı mücevherle

Zemīn-i dil-küşā şeh-beyt-i maṭbū' u şafā-āver

1161 [1748]

Tārīḥ berāy-ı Münīf Efendi

[T. 7]¹⁷⁶

Müfte'ilün Fā'ilün Müfte'ilün Fā'ilün

1 Āh-ı sipihr 'āḳıbet tefriḳa-i merg ile

Tīh-neverd-i 'adem oldı o merd-i 'afif

¹⁷⁶ MK 31a, YK 59a, AE 53a

2 Hıvace-i naqqād-ı ‘ahd şā’ir-i gītī-metā’

Zīc-i hayāl u raşad-sāz-ı me’āl ü zarīf

3 Mā-ḥaşal u nazm u nesr emti’a-ı her fūnūn

Zātına mevķūf idi kim olur aña ḥarīf

4 Şāḥib-i re’y-i rezīn şā’ib-i āmac-ı dīn

Rāğīb-ı naşş-ı mübīn kenz-i rumūz-ı laṭīf

5 Geldi berīd-i şabā Zīver’e tārīḥ ile

Vādi-i cāy-ı behişt oldı maķām-ı Münīf

1154 [1741/1742]

Tārīḥ berāy-ı çeşme-i Āmine Sulṭān

[T. 8]¹⁷⁷

Fā’ilātūn Fā’ilātūn Fā’ilātūn Fā’ilūn

1 Bint-i Sulṭān Muşṭafā ‘işmet-penāḥ-ı rūzgār

Dūdmān-ı ‘iffetiñ revnaķ-dih-i ferruḥ-demi

2 Sū-be-sū ḥükmin revān idüp bu cārī çeşmeniñ

Mā’-i şīrīn ile nā-yāb itdi şūr-āb-ı yemi

3 Reşḥalar ber-cestedir mecrā-yı cūduñdan meger

Teh-be-teh gülşen-sarāy-ı ḥāşıñ oldı şebnemi

¹⁷⁷ MK 31a, YK 59b, AE 53a-53b

4 Pertevinden ‘aṭse-rīz oldu dil-i ḥvāhişgerān

Kefçe-i zerrīni şan İklīl-i mihriñ tev’emi

5 Oldı bir tārīḥ-i Zīver şu gibi dilden revān

Āmine Sultān icrā’ itdi şāf-ı zemzemi

1151 [1738/1739]

Kīsedār-ı ḥāş berāy-ı liḥye

[T. 9]¹⁷⁸

Mef’ulü Fā’ilātü Mefā’lū Fā’ilün

1 Evrāk-ı ḥüsne ḥāşiye yazdı debīr-i fen

Ṭıfl-ı dil aldı bu sebaķı tā elif-beden

2 Bozdı sevād-ı ḥüsni yine zengiyān-ı ḥaṭ

Aşḥāb-ı ‘aşķa hīç olamaz böyle rāh-zen

3 Hışn-ı melāḥata yürüdi cünd-i bī-şümār

Gülbāng-ı hecri diñleyelim gel beden beden

4 Olmaz mübārizān-ı sipihr diye sedd-i rāh

Kūhsār-ı ğamda tīşe çeküp ṭursa kūhken

5 Ammā ne çāre ṭab’a yine tāziyānedir

Nūkhet-nişār-ı ğāliye bŷy-ı bün-i çemen

¹⁷⁸ MK 31a-31b, YK 59b, AE 53b

- 6 Tā öyle bā‘iṣ-i şeref olsun ki ḥaṭ saña
Her nev-demīde mūyuñ ola reşk-i yāsemen
- 7 Meh gibi pertevin bulur elbet çerāğ-ı ḥāş
Gelmez fūrūğ-ı mihre ḥalel her seḥābdan
- 8 Bir eksik ile Zīver’e ṭa‘n itmeden düşüp
Yüz virdi ceys-i mūra Süleymān-ahd iken 1168 [1754/1755]

Tārīḥ-i velādet

[T. 10]¹⁷⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Geldi bir tıfl debistān-ı vilāyet-i dehre
Cebhesinde eṣer-i nūr-ı kerāmet mūncel
- 2 Daḥi bī-vāye iken nuṭfesi ilhām olmış
Aña māzī-i ḥikem mā-sebağ-ı müstaḳbel
- 3 İbn-i ‘abd olduğına vālidī iṣbāt yeter
‘Ömrün efzūn ide devletle Ḥudā ‘izz ü cel
- 4 Midḥat-i menkıbesi öyle nemek-rīz ü elez
Görmedim hīç bu ḥalāvetde ne sūkker ne ‘asel

¹⁷⁹ MK 31b, YK 60a, AE 53b-54a

5 Ola şad sâle direng-âver-i eyvân-ı hayât

Şeref-i zât ü şıfâtı ola gökden münzel

6 Şeş cihetden çıkup ez-berlediler târîhin

Âl-i ‘Oşmân ide bu tıflı sezâvâr-ı düvel

1164 [1750/1751]

Târîh-i vefât

[T. 11]¹⁸⁰

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1 Hânümân-süz-ı taḥammül felek-i dānā-keş

Zehr olur girse eger destine mā’-i tesnīm

2 İçirir şerbet-i mergi anı işrâb iderek

Bu desîseyle yıkar Rüstem ise çarḥ-ı le’īm

3 Kānı ez-cümle o gül-ğonce-i nev-ḥîz-i emel

Naḥl-i cānımdan ayırdı baña kaldı ğam u bīm

4 Dilde tā öyle alevlendi lehīb-i ḥasret

Aña nisbetle şerer ‘addolunur nār-ı caḥīm

5 Ne bu pīçiş-figen-i zulm ü ta‘addī sende

Meded ey çarḥ-ı denī kâdadır ol dürr-i yetīm

¹⁸⁰ MK 31b, YK 60a-60b, AE 54a

6 Erre-i merg ile biçdiñ o nihāl-i nāzı
Eylediñ şanki miyān-ı dil-i dünyāyı dü-nīm

7 Varayım girye-künān āh iderek meşhedine
İdeyim sūz-ı dili her kimi görsem tefhīm

8 Çār-deh sāle-resān olmışiken duḡterimi
Yed-i tā‘ūna virüp eyledik ilkā-yı ‘adīm

9 Gül-bün-i cennet idüp cilvegehin şām u seḡer
Merḡadinde kıla āsūde anı Rabb-i kerīm

1153 [1740/1741]

Vefāt şoden-i Kerāmeddīn Çelebi

[T. 12]¹⁸¹

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

1 Eyā çarḡ-ı ma‘ārif-keş nedir bu çīre-dest-i merg
Ki bir dürr-i yetīmi eylediñ zīb-āver-i tekfīn

2 Gül-i āl-i Muḡammed sebze-ḡīz-i gül-bün-i Aḡmed
Nigeh-senc-i dil-i dervīş-i devrān āşinā-yı dīn

3 Nesāḡ-bend-i ṡarīḡat nefḡa-rīz-i sūnbül-i cennet
Medār-ı ḡuṡb-ı vaḡdet vāşıl-ı esrār-ı ‘aliyyīn

¹⁸¹ MK 31b-32a, YK 60b, AE 54a-54b

- 4 Vesah-şüy-ı mihekk-i kalb-i dervîşân idi el-ḥak
Ki gerd-i mā-sivādan pāk idi her şāhid-i āyīn
- 5 Kemā-kān eyler [i]di rūzedār-ı ‘aşkı sīr-i feyz
O tūmār-ı mürüvvet virmişidi anlara temkīn
- 6 Anıñ gerd-i rehin merdān-ı Ḥak mā-zāğ-ı çeşm eyler
Veliyy-i ‘ahd u kuṭb-ı ‘ālem idi ol ḥaḳīkat-bīn

- 7 N’ola Zīver düşürse fevtine tārīḥ-i zībāyı
Ḳadem başdı cināna sırr olup el-ḥaḳ Kerāmeddīn 1159 [1746/1747]

Tārīḥ-i vefāt

[T. 13]¹⁸²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Beşş-i şekvā degil ammā felek-i bed-fercām
Ḳalem-i mātemimi eyledi ser-şafḥa-i zīb

- 2 Oldı naḥl-i emelim rūb-ı ḥazān-ı teh-i ḥāk
Ḳıldı āzürde beni ḥāşılı bu emr-i ‘acīb

- 3 Dü-zebān-ile gelüp ḥāme didi tārīḥin
Fāṭıma Ḥānım’a beydā-yı cinān ola naşīb 1156 [1743/1744]

¹⁸² MK 32a, YK 60b, AE 54b

Tārīḥ berāy-ı Yegen Pāšā

[T. 14]¹⁸³

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Zihī gītī-fürüg-ı aḥter-i ber-ceste-ṭal‘at kim
Sevād-ı zulmetin ref‘eyledi gūyā şeb-i tārīñ
- 2 Nüh aḥter āşaf-ı fermān-revā-yı kişver-i heftüm
Ziyā-efrüz-ı şadr oldıkda ḥükmin virdi her kārīñ
- 3 ‘Aceb ḥışb u rehā buldı [...] ¹⁸⁴ ‘arşa-i ‘ālem
Terāzū-yı felek zīr-i yedinde ḵaldı tüccārīñ
- 4 Mühim-sāz-ı ra‘ıyyet Āşaf bin Berḥiyā-fiṭnat
Girībān-gīr-i devlet şeb-çerāğ-ı bezmi ḥünkārīñ
- 5 Ṭulū‘ı sūmnāt-ı düşmen-i bī-dīni şındırdı
Perestişgāhı nesh‘oldı ‘adū-yı kīne-girdārīñ
- 6 Bağal-gīr-i metānet olmadı āḥir çelīpāsı
Hirāsından ṭağıldı ceysi küffār-ı nikūsārīñ
- 7 Olaydı rāyet-efrāz-ı ğazā bu farṭ-ı himmetle
Hüner bir şaṭvetin fitrāk-ı bend eylerdi küffārīñ

¹⁸³ MK 32a-32b, YK 61a-61b, AE 54b-55a

¹⁸⁴ Nüshada bu kısımda boşluk vardır, kelime yazılmamıştır.

- 8 Zihî ferhunde-fâl-i hayr-ı yümn-i kudümından
Dem-i perhâşa kudret kalmadı cündinde çāsârîñ
- 9 Esās-ı hışnına îrâş iderdi ihtizâz-ı vehn
Vezân-ı şarşar-ı nuşret-me'âbından keremkârîñ
- 10 Dilîr-i şaf-şiken rezm-âzmâ-yı Rüstem ü Bîjen
Şalâbetde Tehemten her sipâh-ı dūzaḥ eş'ârîñ
- 11 Nuḥustîn ḥaṭvede kaydın görür yenerdi himmetle
O rütbe hem-'inânıdır zafer destûr-ı dādârîñ
- 12 Deminden vāye-çîn olsaydı şāyed ravza-i leffā
Nihāl-i bāde-rîzân-ı merām olurdu eşcârîñ
- 13 Eger bād-ı seher-ḥîz alsa bûy-ı nefḥasından feyz
Şerâr-ı dūzaḥ olurdu aña her bergi gülzârîñ
- 14 Nesîc-i nazmı nessâc-ı kalem âmāde kıldıkça
Metâ'ın ferş-i rāh itsem n'ola düstûra eş'ârîñ
- 15 Meger me'yûs ider mi Zîver-i bergeşte-sāmânı
Nizâr-ı cismine rahm eylemez mi mûr-ı mîḳdârîñ
- 16 Nişîmengāh-ı 'izz-i cāhında ber-vefk-i istîfā

Du‘ā-yı devletin tezkır iderken ol sipehdārīñ

- 17 Zebān-ı hāmeden çıkdı sevād-ı mışra‘-ı tārīh
Meḥammed şadra geldikde bütı neşh oldı küffārīñ 1151 [1738/1739]

İnşād-ı tārīh-i velādet berāy-ı veled-i ‘Abdullāh Pāşā şadr-ı sābık

[T. 15]¹⁸⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Geldi bir dürr-i girān-māye-i dürc-i devlet
Oldı zīb-āver-i dīhīm-i şehinşāh-ı düvel
- 2 Gönce-i gāliye-fersā-yı çerāgāh-ı behişt
Zīver-i sāk-ı dıraht-ı çemen-i mülk-i milel
- 3 Ümm-i dünyāya bu tıflı virelim vāye gibi
Beslesün şır [ü] şekerle be-ṭarīk-i eshel
- 4 Mehd-i iqbālī alup dā’ire-i āgūşa
Çekdi eṭrāf-ı zer-endūdına sīmīn cedvel
- 5 Biñde bir midḥatin icrā idemez şāhid-i kilik
Menkıbe-ḥvānı olup eylese inşād-ı gāzel

¹⁸⁵ MK 32b, YK 61b-62a, AE 55a-55b

- 6 Ola řırāze-i yādında meger kātibeten
Nesiḥ-i ālet-i māzī vire müstaḳbel
- 7 Ba‘de-zīn ola mühim-sāz-ı sitāyiř tā kim
Gelmeye münřī-i nazma eşer-i ḥařr u ḥalel
- 8 Yoḥsa inkār olunur mı nemek-i evřāfı
Görmedim hīç bu ḥalāvetde ne sükker ne ‘asel
- 9 Dūr-bīn-i nigeḥin eyledi ḥayretle dü-nīm
İki vech üzre o māḥı görüp ‘ayn-ı aḥvel
- 10 Çünki Bercīs felek-i nüh varaḳ-ı gerdūna
Yaz ser-nāme-i ‘unvānını gördükde Zuḥal
- 11 Ref‘ idüp dest-i niyāzı melā’-i i‘lāya
Didi devletle mu‘ammer ide Ḥaḳ ‘izz ü cel
- 12 Ben de tārīḥini inřāda sekiz vech üzre
İltizām itmişiken oldu semādan münzel
- 13 Geldi münřī-i debistān-ı ḳudus didi baña
Söyle Zīver yine sensin bunı tanzīme maḥal

14 Mıṣra‘-ı evveliñ āḥād u mi‘ātın zamm it

‘Aṣerātını alup ṣāniye ber-vefḳ-i cūmel

15 Bu ḥisāb üzre sekiz vech ile bāb tārīḥin

Her birin Zīver-i dervāze-i ‘adn eylesün el

16 Aḥmed -i es‘ad olup ṣaf-zen-i ḥayl-ı denī

Seyf-cünbān-ı ṣadāret ola bā-ṣavb-ı emel

1165 [1751/1752]

BÖLÜM 5

SONUÇ

Zîver, 18. yüzyılda yaşamış Osmanlı sahası divan şairlerindendir. Şairin hayatına dair en fazla bilgi 19. yüzyıla ait Şefkat ve 18. yüzyıla ait Silahdarzâde tezkirelerinde bulunmaktadır. Buradaki sınırlı bilgiler ise Zîver'in ilmî ve edebî yönüyle ilgilidir. Şairin divanında yer alan bir gazel örneğinin de bu tezkirelerde bulunması şairin kimliğini tespit etmek adına kolaylık sağlamıştır. Aynı gazel örneğiyle *Tuhfe-i Nâilî*'de adı geçen Zîver'in doğum tarihi ise H. 1202 / M. 1787 olarak verilmiştir. Bu kaynaklara göre şairin asıl adı Ahmed'dir. Arapça, Farsça ve Türkçe'ye bu dillerde eser verecek ölçüde hâkim olduğu söylenir. Aynı zamanda şairin yanı sıra düzyazıda da mahir bir kimse olduğu ifade edilir. Şefkat ve Silahdarzâde, aktardıkları bilgilerin tahkike muhtaç olduğunu belirtmişse de şairin elimizdeki *Dîvân*'ından hareketle söz konusu bilgilerin bir haklılığa işaret ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim *Dîvân*'da Zîver'in Farsça yazdığı şiirler, Arapça ve Farsça kelime ve yapılara yoğun olarak başvurması bu rivayetlerin doğruluk payı taşıdıklarını gösterir. Aynı şekilde divanda, şairin kendi poetikası hakkında fikirlerini beyan ettiği söyleyişleri de kaynaklardaki aktarımları destekler niteliktedir.

Şairin tespit edilebilen tek eseri bu çalışmaya konu olan Türkçe *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*'ın elimizdeki üç nüshasından hareketle ortaya konan metninde Zîver'e ait 1 mesnevi biçiminde tevhit manzumesi, 20 kaside, 4 mesnevi, 1 murabba, 2 terkeb-bent, 1 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 88 gazel, 1 koşma, 16 kıta, 4 matla ve 15 tarih tespit edilmiştir.

Zîver *Dîvân*'ının gerek şiir adlandırmaları gerekse tertip açısından divan şiirinin klasik kurallarının dışına çıktığını da belirtmek gerekir. İlk bakışta, şairin

şairlerinin bir kısmını geleneksel nazım şekilleri ve türleri açısından tanımlamanın güçlükler barındırdığı görülür. Örneğin şairin mesnevi nazım şeklinde yazılmış methiye manzumeleri bulunmaktadır. Ayrıca şair *Dîvân*'ının ilk bölümündeki bu şiirleri kaside yerine “sitâyiş” veya “midhat” olarak adlandırmıştır. Dolayısıyla şairin kasideyi; belirli bir nazım birimine, uyak düzenine sahip nazım şeklinden ziyade övgü temalı bir şiir olarak idrak ettiği ve nazım türüne göre bir tasnifi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde rubai nazım şeklinin özelliklerini taşımadığı hâlde rubai olarak adlandırılmış kıta biçimde şiirleri bulunmaktadır. Şair bu şiirleri uyak düzeni ve nazım birimi yani dış görünüşü itibariyle rubaiye benzetmiş ve kendi tercihi doğrultusunda bu şekilde tanımlamış olmalıdır. Bu tercihler de Zîver'in divan şiirinin şekil ve tür özelliklerine dair kabullerini ortaya koymaktadır.

Dîvân dil ve üslup bakımından incelendiğinde şairin dilinin sadelikten uzak ve külfetli olduğu görülmektedir. Bunda Arapça ve Farsça kelimeleri yoğun biçimde kullanıyor oluşunun ve zincirleme terkiplerin etkisi büyüktür. *Dîvân* genelinde terkipler geniş yer tutmakla birlikte özellikle methiyelerde ve tarih manzumelerinde terkipler bollaşmış, dil daha ağır bir vaziyet almıştır. Şairin gazelleri de söz konusu tamlamalı ve ağdalı söyleyişten uzak bir nitelikte değildir; fakat bazen gazelerde sade bir söyleyişin yakalandığı da görülür. Diğer yandan 18. yüzyılda Osmanlı sahası divan şiirinde varlığını sürdürmeye devam eden sebk-i Hindî üslubunun etkileri Zîver'in şiirlerinde de görülür. Şairin bu anlayışa mensup Sâbit, Nâbî, Fehîm, Sâib, Şevket, Örfî, Kemal Isfahanî, Münîf gibi şiirlerinde zikretmesi de dikkate değerdir. Bu üslubun da etkisiyle şiirlerde üçten fazla unsurdan müteşekkil, hatta bazen tüm dizeyi kaplayan zincirleme tamlama biçimlerine tesadüf edilir. Şiir diline dâhil edilmiş yeni ve orijinal ifade ve terkipler, gelenek dışı bağdaştırmalar da bu üslup neticesinde Zîver'in şiirlerde karşılaştığımız bir diğer özelliktir. Bunun dışında Zîver

âşıkâne tarzda söyleyişlere de geniş yer vermiştir. Sevgiliye duyulan aşk ve özlem ile âşığın yalvarış ve yakarışları, sevgiliden şikâyet gibi konuların hisli ve coşkulu bir tarzda dile getirildiği pek çok söyleyişe rastlanır. Diğer yandan şairin hikemî tarzda söyleyişleri de bulunmaktadır. Bu tarzdaki söyleyişleri genellikle tasavvuf düşüncesi bağlamındadır ve böylelikle muhataplara yönelik ahlaki öğütlere yer verir.

İçerik bakımından ele alındığında Zîver'in şiirlerinin konu yönüyle çeşitli olduğunu belirtmek gerekir. Şairin tevhit ve naat konulu bir kısım şiirlerinin yanında tasavvufi kavram ve söyleyişlere yer verdiği şiirleri de bulunmaktadır. Bazen mutasavvıf bir bilinçten ziyade yalnızca bir temsil oluşturmak üzere tasavvuf düşüncesine ait ifade ve kavramlardan yararlanmışır. Bu temsil veya kavramların sağladığı imkân sayesinde anlatmak istediği düşünceyi daha etkili bir biçimde dile getirme imkânına sahip olmuştur. Bazen de mutasavvıfane bir duyuş ve anlayışla söylenmiş ifadelere rastlanır. Zîver, tasavvuf konulu şiirlerinde zahit eleştirisine de çokça yer vermiş, bu kişilerden samimiyetsiz, aşktan yoksun, sığ ve iki yüzlü kimseler olarak bahsetmiştir. Zîver birçoğu döneminin devlet büyüğü olan tarihî şahsiyetler için övgü temalı şiirler yazmıştır. Bu kişilerden bazıları Sultan I. Mahmud, Hekimbaşızade Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Defterdar Behçet Efendi gibidir. Bunun yanında şair şiirlerinde pek çok mitolojik, astrolojik, efsanevi unsuru zikretmiş ve çeşitli ülke ve şehir isimlerine yer vermiştir. Zîver şiirlerinde bahsettiği bazı eğlence sahneleri, meslek isimleri, giyim kuşam ve süslenme gibi unsurlarla döneminin sosyal yaşamına ait bazı öğelerini aktarmıştır. Tüm bu ayrıntılarla birlikte şairin şiirlerinde klasik divan şiirindeki âşık ve sevgili ile ilgili imgeler geniş yer tutmaktadır. Sevgili acımasız, vefasız ve âşığına karşı umursamaz bir karakterde iken, âşık ise sevgiliden gelen zulüm karşısında perişan bir hâldedir;

fakat aynı zamanda bu durumdan hoşnuttur. Şair sevgili ve âşık arasındaki bu ilişkiyi birçok şiirinde lirik bir tarzda dile getirmiştir.

Sonuç olarak bu eser, divan şiir geleneğindeki gelişime dair sıradışı izlenimler sunan bir örnektir. *Dîvân*'da görüldüğü üzere şairin, şiirlerini adlandırırken ve tertip ederken divan şiirinin genel kabullerinin ötesine geçmiş olması klasik nazım şekillerinin ve türlerinin kurallarında bir esnekliğin söz konusu olmaya başladığına işaret etmektedir. Bununla birlikte bu durum divan şairlerinde de bir yenilik arayışının başlamış olduğuna delalet etmektedir. Bu eser ayrıca araştırmacılara aruz ölçüsünü Türkçe'de tatbik edebilmek adına başvurulmuş bireysel denemelere dair bir okuma da sunmaktadır. Dolayısıyla çalışmamıza konu olan *Dîvan* kaleme alındığı dönemde hem form hem içerikteki geleneğin dışına çıkan özellikleriyle araştırmacılara divan şiiri geleneğinin gelişimi hakkında yeni veriler sunmaktadır.

UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)

The subject of this study is the *Dîvân* by Zîver, who lived in the 18th century. In this study, Zîver's *Dîvân* is analysed in terms of form, language and content. First of all, I prepared a critical edition of the text by comparing the three manuscript copies of *Dîvân* which are registered at the National Library Manuscript Collection, Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library Turkish Manuscript Collection and the Millet Manuscript Library Ali Emîrî Efendi Collection. I determined the differences and similarities in the copies, which I have placed in footnotes. I also made a transcription of the Persian poems in *Dîvân* by taking into account the phonetic characteristics of Persian. After the transcription and critical edition of the *Dîvân*, I made a textual analysis.

First, after a brief introduction, I give information about Zîver's life, works and literary personality. Zîver is one of the Ottoman poets who lived in the eighteenth century. In *Tuhfe-i Nâilî*, Zîver's date of death is given as 1202 / 1787. It is not possible to reach sufficient information about Zîver's personal life in the literature. The most information about Zîver is available in Şefkat's and Silahdarzâde's collection of biographies, and even this information is limited to his artistic personality. According to these sources, the real name of the poet is Ahmed. He was a master in poetry. He also knew Turkish, Arabic and Persian very well. The extensive use of Arabic and Persian words and phrases in the Persian poems in *Dîvân* points to the accuracy of this information. Moreover, he was as successful and famous in prose as he was in poetry. Apart from the information obtained from the mentioned sources, I benefited from the verses which I thought gave information

about the poetics of Zîver. Furthermore, I saw that some of his poems are examples of “nazire”. He wrote nazire to some poets like Münîf, Seyyid Vehbî, Sâbit and Sabîh.

The only work of Zîver that I can identify is *Dîvân*, which is the subject of this study.

After giving information about Zîver’s life, works and personality, the third part of the study is devoted to textual analysis. First, I examined the text structurally to determine forms and their distribution in the text, rhythm patterns, rhyme and repeated voices/words after rhyme. I explain that Zîver’s *Dîvân* has various rhythm patterns, including kaside, mathnawî, gazel, terkib-bent, murabba, müseddes, muhammes, tahmis, matla and kıta. I discuss and evaluate the classification of the verse forms in *Dîvân*. I realized that Zîver diverged from tradition when using some verse forms. In his poems, he preferred a classification according to the themes rather than forms when he arranged his *Dîvân*. I demonstrate the rhythm patterns of the poems in a chart. According to this chart, Zîver used 14 different types of aruz prosody. I also mention the methods used by Zîver to apply the rhythm in the verse. He made many different attempts to match the verse to the rhythm. “Tahfif” and “teşdîd” are examples of some of his attempts. In the end, I explain the use of rhyme and repeated voices/words after rhymes. He usually preferred full and half rhyme in his poems. He also used rich rhyme, albeit infrequently. He used repeated voices/words after rhymes and he selected most of them from Turkish words and suffixes.

In the second part of the textual analysis, I examine *Dîvân* in terms of language and expression styles. In *Dîvân*, Zîver extensively used Arabic and Persian words and phrases. In this regard, it should be noted that his language is far from

simplicity. Also, having identified the influence of sebk-i Hindî style in his poetry language, I explain the reflections of sebk-i Hindî style in his poems in detail with sample verses. Apart from this style, he used the âşıkâne and hikemî styles. Hikemî expressions are usually in the context of Sufism thought, and through these expressions he tried to give advice to his collocutors.

In the last part of the textual analysis I examine *Dîvân* in terms of its content. Zîver's poems are diverse in terms of their themes. In order to praise Allah and the Prophet Mohammed, he wrote poems called tawhid and naat. He used religious and Sufistic elements widely. He quoted from suras and hadiths in his poems. He referred to many prophets and their miracles and stories. He also included Sufistic concepts and sayings. In some of his poems—although he did not have a Sufistic consciousness—he used the expressions and concepts of Sufi thought to create a representation. Thanks to the opportunity provided by these representations, he explained his ideas more effectively. We also encounter poems which are spoken with a sense of Sufistic understanding. Moreover, in his poems about Sufism, he criticizes people with a “zâhid” character. He mentions “zâhid” as an insincere, two-faced character who is devoid of love. He also wrote poems for historical personalities and praised them. Most of these historical personalities are the state elders of his time, such as Sultan Mahmud I, Hekimbaşızade Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Defterdar Behçet Efendi and so on. In addition to this, he mentioned many mythological and legendary figures, astrological elements, and various country and city names in his poems. In some poems, Zîver depicted scenes about the entertainment life of his time. A lot of social elements related to the period are found in these poems. Occupations, clothing and adornment items are some of these social elements. Zîver also used classical divan poetry images about the beloved and the

lover in his poems. The beloved was cruel, careless, and unfaithful to the lover. On the other hand, the lover in a miserable situation because of the persecution and cruelty of the beloved, but the lover didn't complain. Zîver mentioned this relationship between the beloved and the lover in many of his poems with a lyrical style.

In conclusion, Zîver's *Divân* offers some uncommon observations about the development of the divan poetry tradition. Zîver went beyond the conventions of divan poetry in terms of his naming and arrangement the poems, so this *Divân* shows that there was flexibility and innovation in the rules of the classic types and forms of divan poetry. This attempt also points to a search for innovation in divan poets. This *Divân* also provides researchers with a reading on individual trials to be able to apply aruz prosody in Turkish. In addition, in *Divân* there are various and original themes, images, phrases and expressions that reflect the poet's own imagination and perspective. Therefore, it should be said that, with its unconventional form and content, this divan provides researchers with a new perspective on the development of divan poetry tradition.

EK B

ZÎVER DİVANINDA KULLANILAN VEZİN KALIPLARI VE BU KALIPLARIN

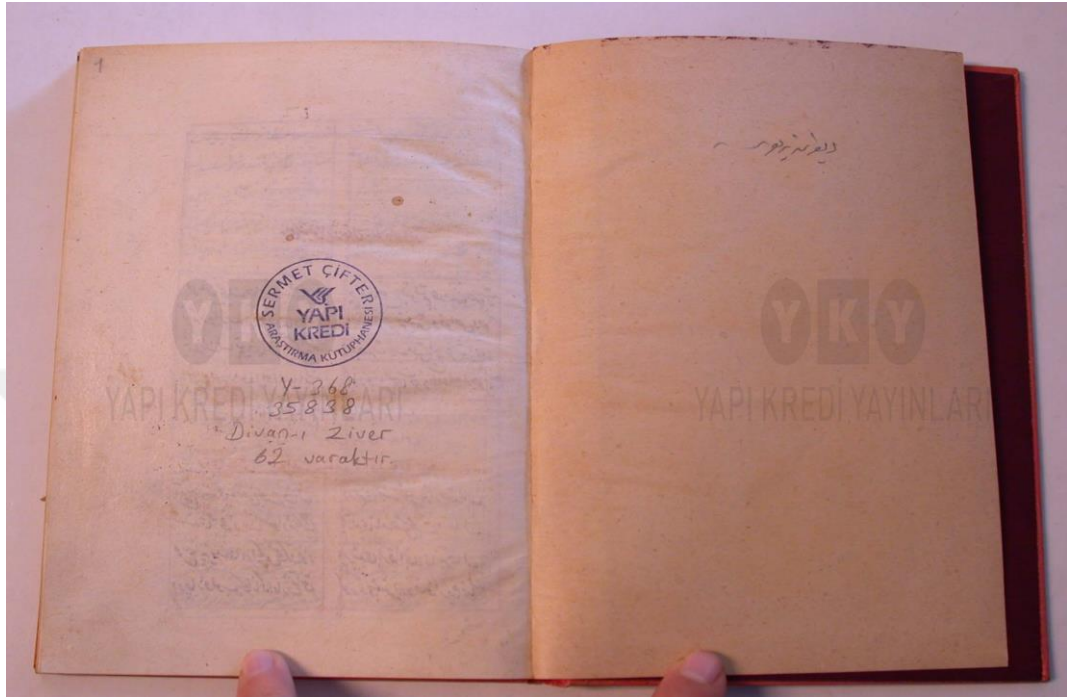
NAZİM ŞEKİLLERİNE GÖRE DAĞILIMI

	Vezinler	K	M	Mr	Tb	Ms	Mh	Th	G	Kt	Mt	T	T v
Bahr-i Hezec	Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün · _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _ _	2							25	1	1	5	
	Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün _ _ _ / · _ _ _ _ / _ _ _	1	1										
	Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _	2							6				
Bahr-i Recez	Müstef'ilün / Müstef'ilün _ _ _ _ / _ _ _ _	1		1									
	Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün _ _ _ _ / _ _ _ _ / _ _ _ _ / _ _ _ _	1											
Bahr-i Remel	Fa'ilâtün / Fa'ilâtün / Fa'ilâtün / Fa'ilün · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _	2				1			9	2	2	1	
	Fa'ilâtün / Fa'ilâtün / Fa'ilün · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / _ _ _								1				
	Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _	2			2				15	12	1	6	1
	Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _	1	1										

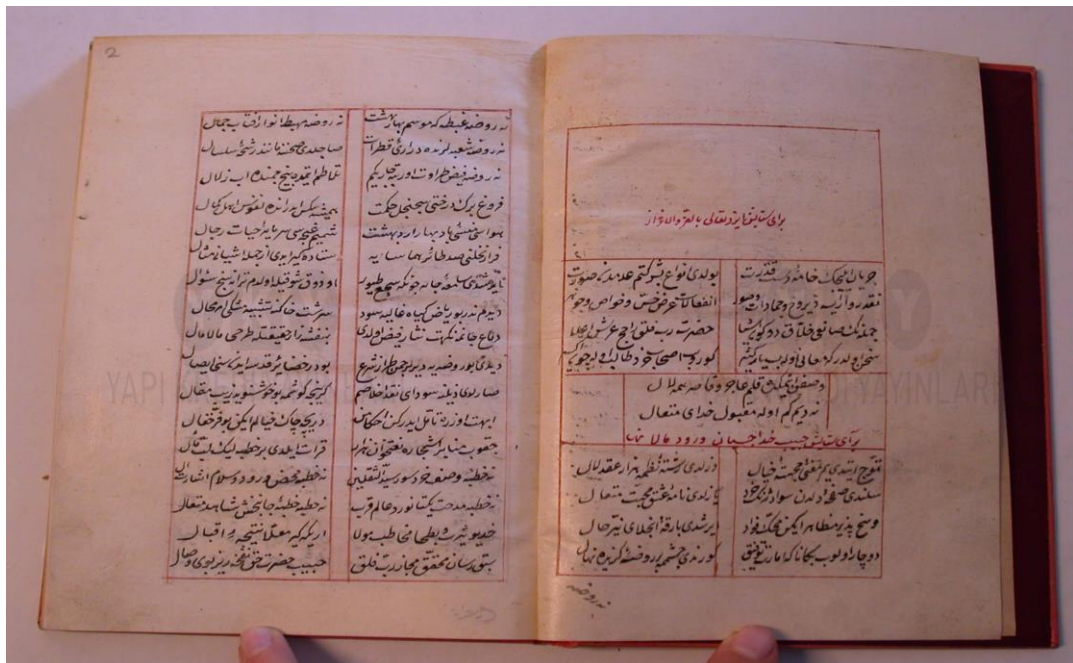
Bahr-i Münserih	Müfte'ılün / Fā'ilün / Müfte'ılün / Fā'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _ / _ _ _								2			2	
Bahr-i Muzârî'	Mef'ûlü / Fā'ilätü / Mefā'ilü / Fā'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	1						1	17	1		1	
Bahr-i Müctes	Mefā'ilün / Fe'ilätün / Mefā'ilün / Fe'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	4							12				
Bahr-i Serî'	Müfte'ılün / Müfte'ılün / Fā'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	2	2						1				
Bahr-i Cedîd	Fe'ilätün / Mefā'ilün / Fe'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	1					1						

EK C

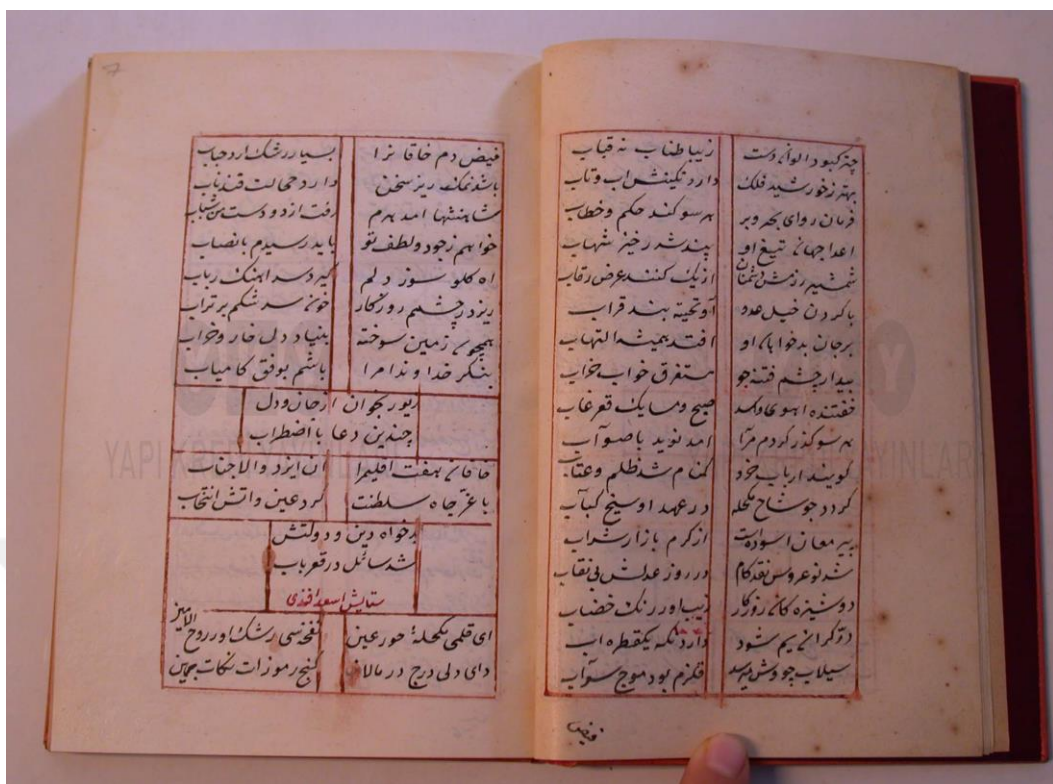
YK NÜSHASININ TIPKIBASIMI

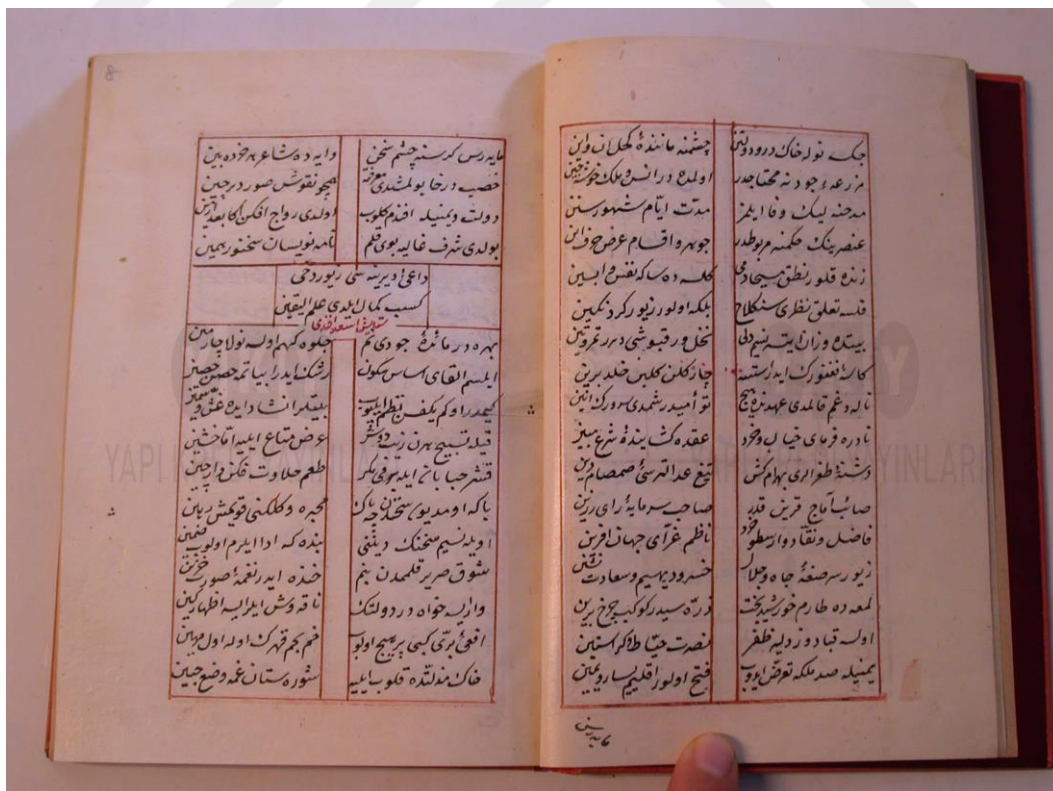
[1a]

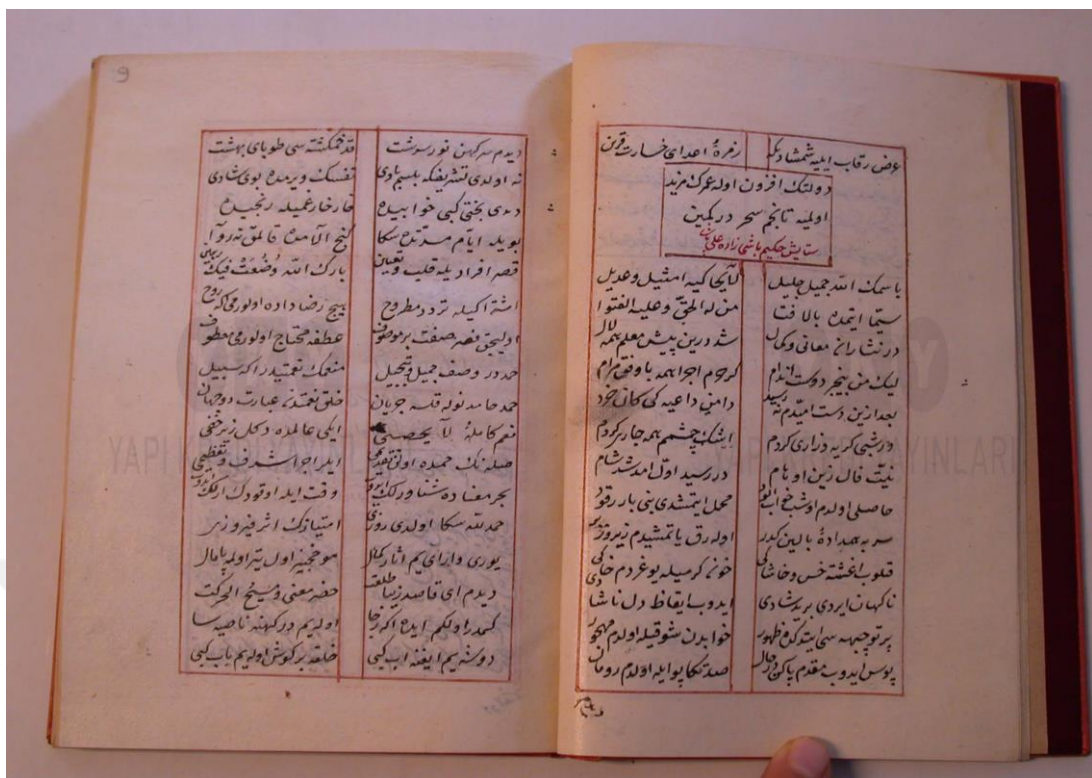
[1b-2a]

[6b-7a]

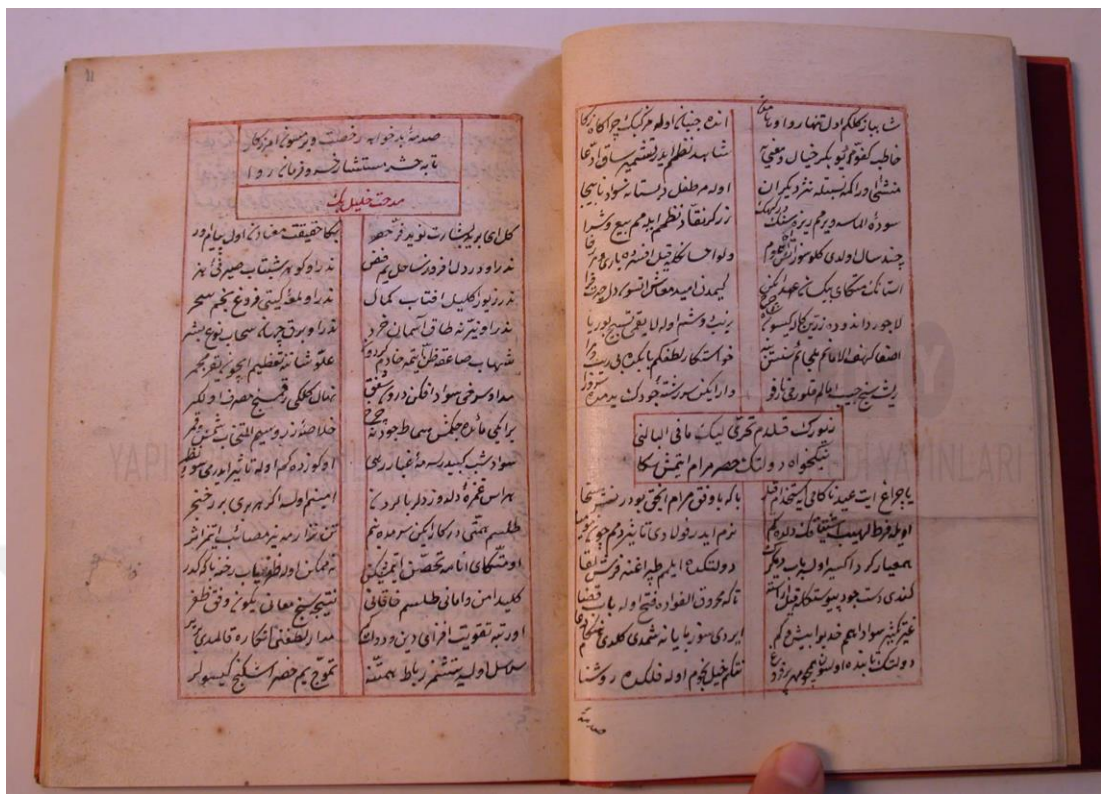
[7b-8a]

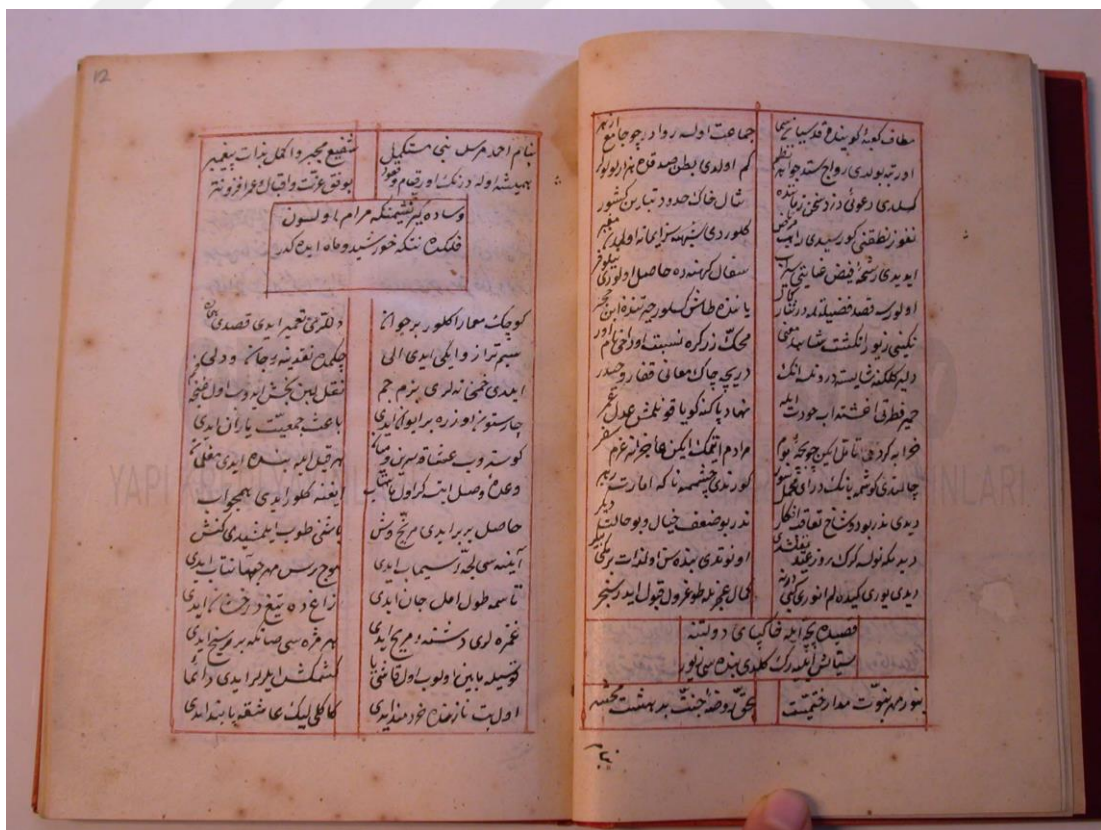
[8b-9a]

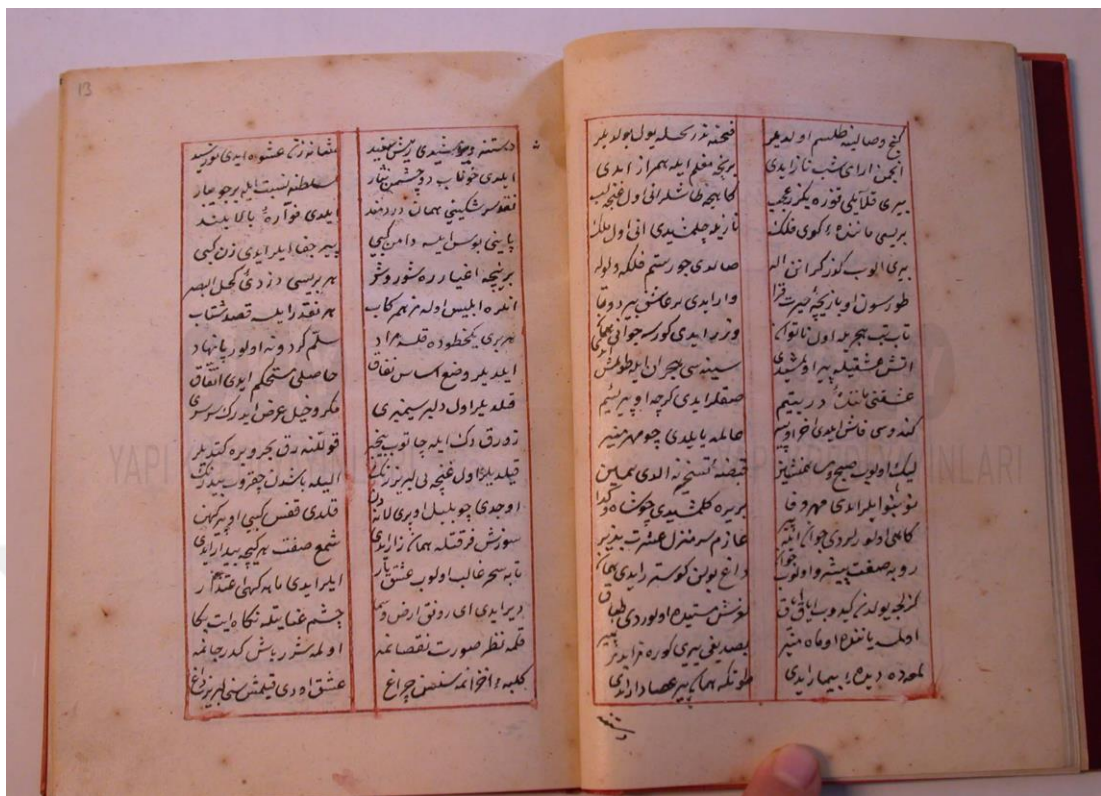
[9b-10a]

[10b-11a]

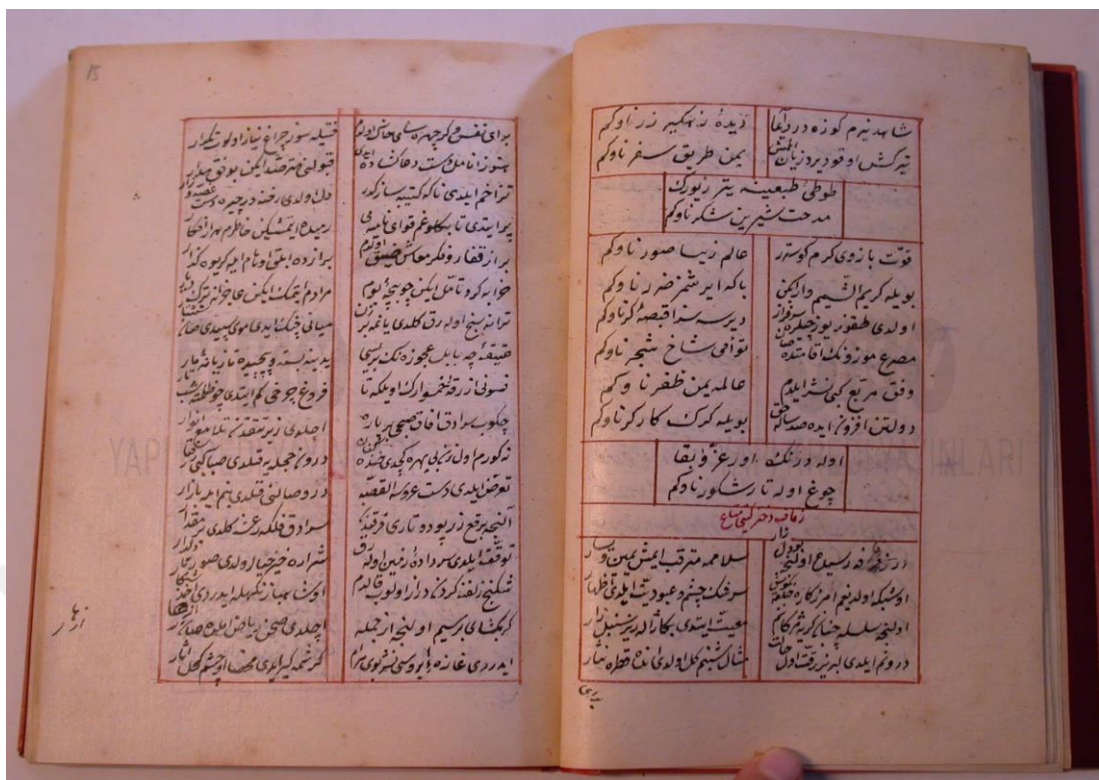
[11b-12a]

[12b-13a]

[13b-14a]

[14b-15a]

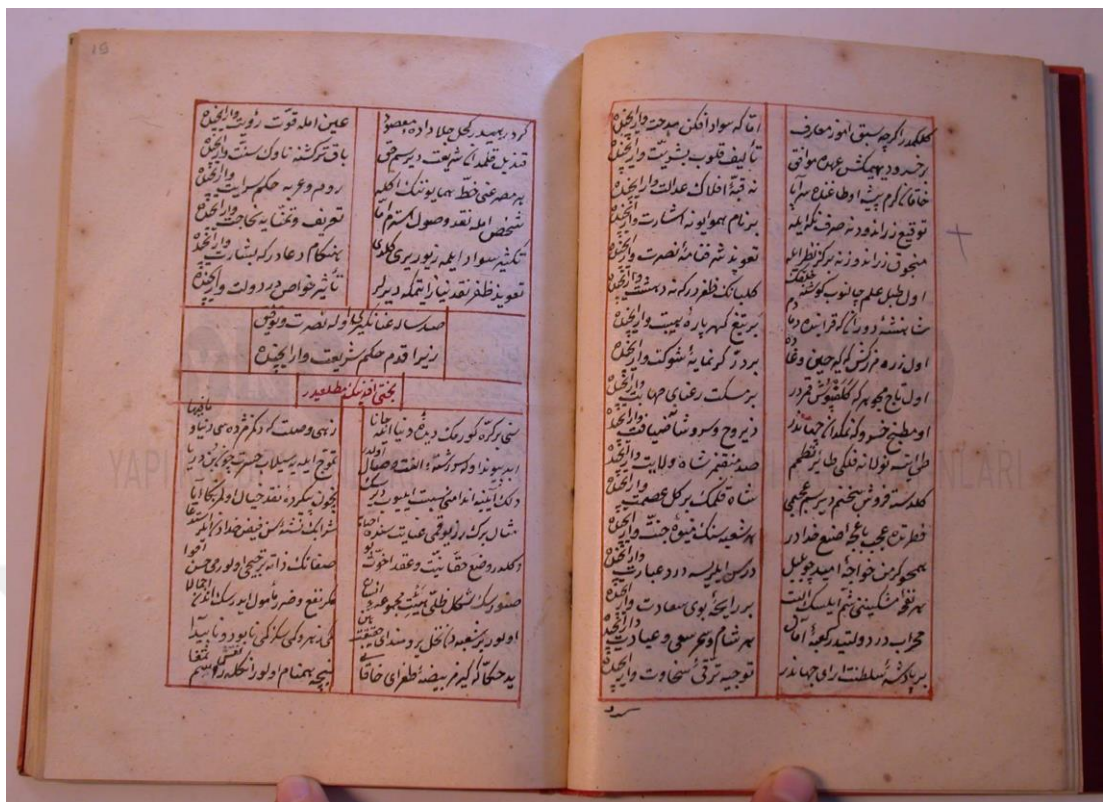
[15b-16a]

[16b-17a]

[17b-18a]

[18b-19a]

[19b-20a]

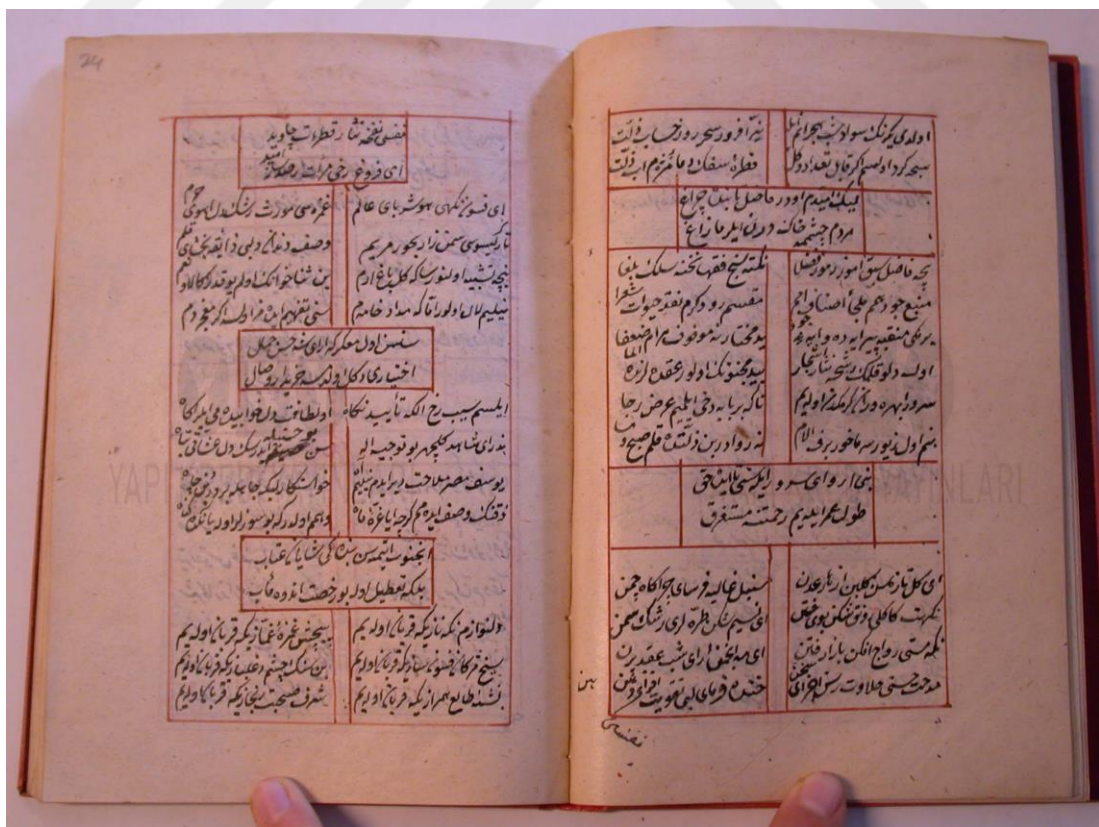
[20b-21a]

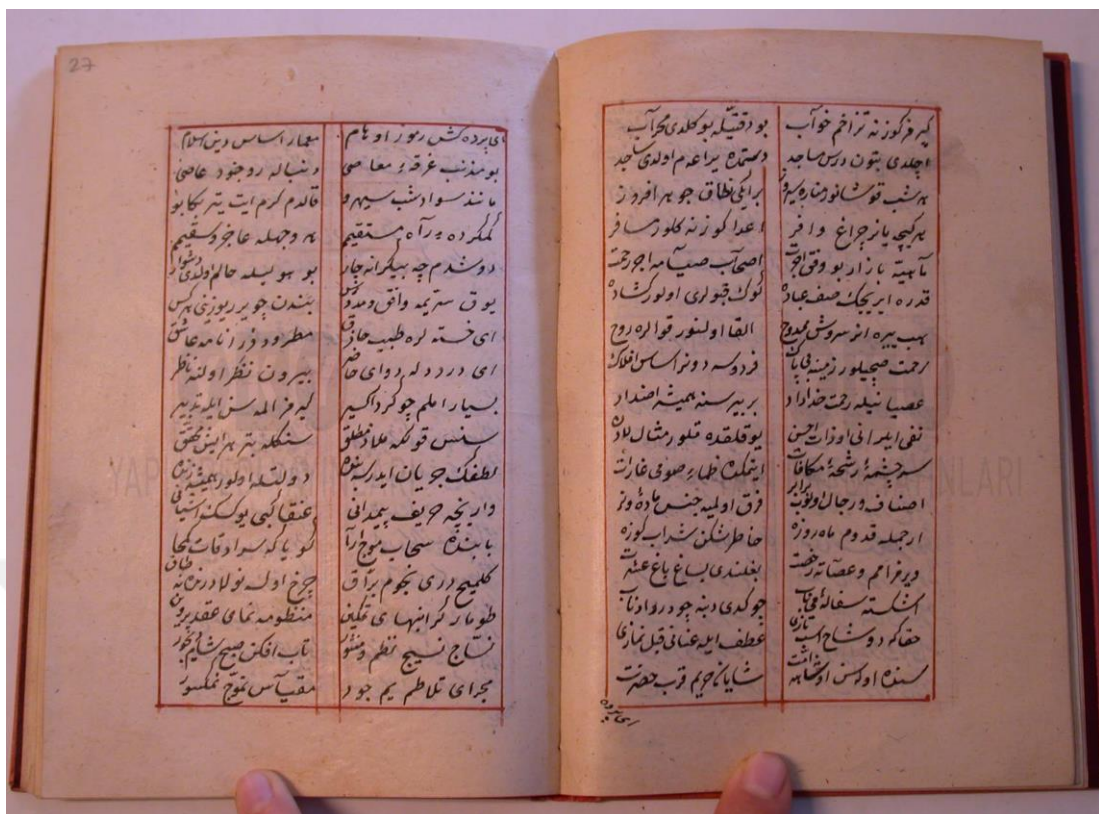
[21b-22a]

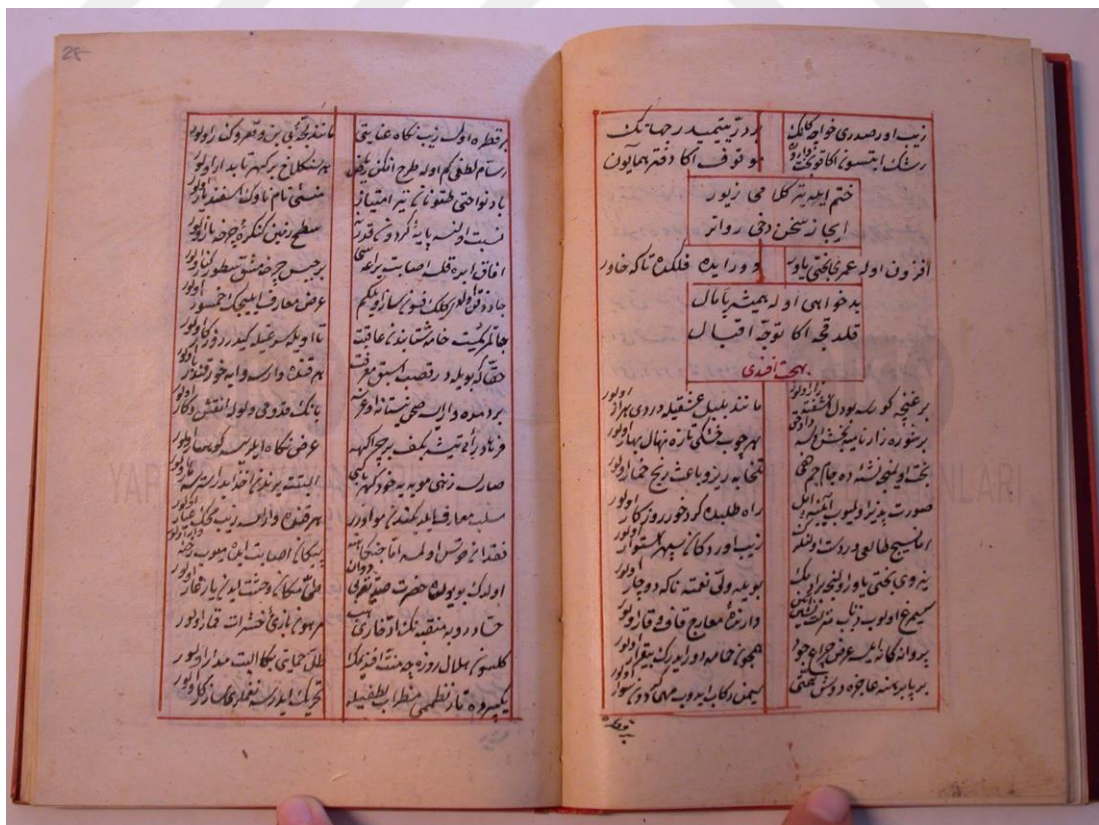
[22b-23a]

[23b-24a]

[26b-27a]

[27b-28a]

[28b-29a]

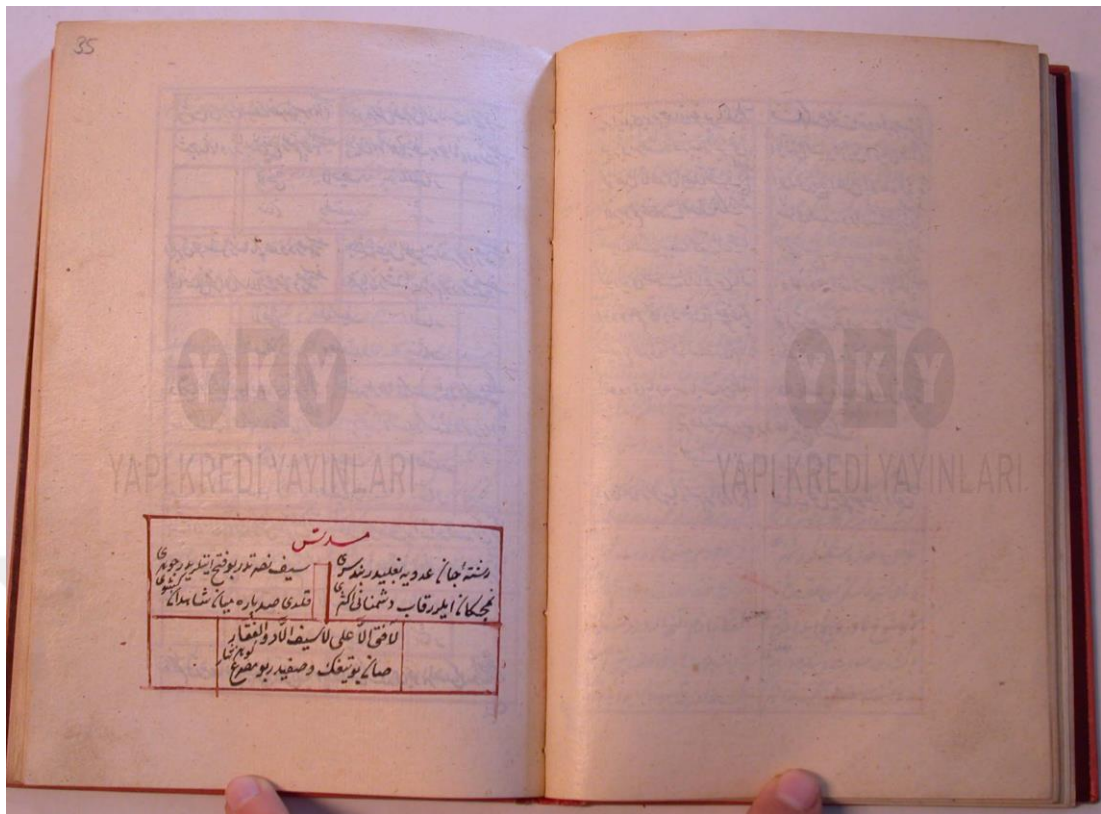
[29b-30a]

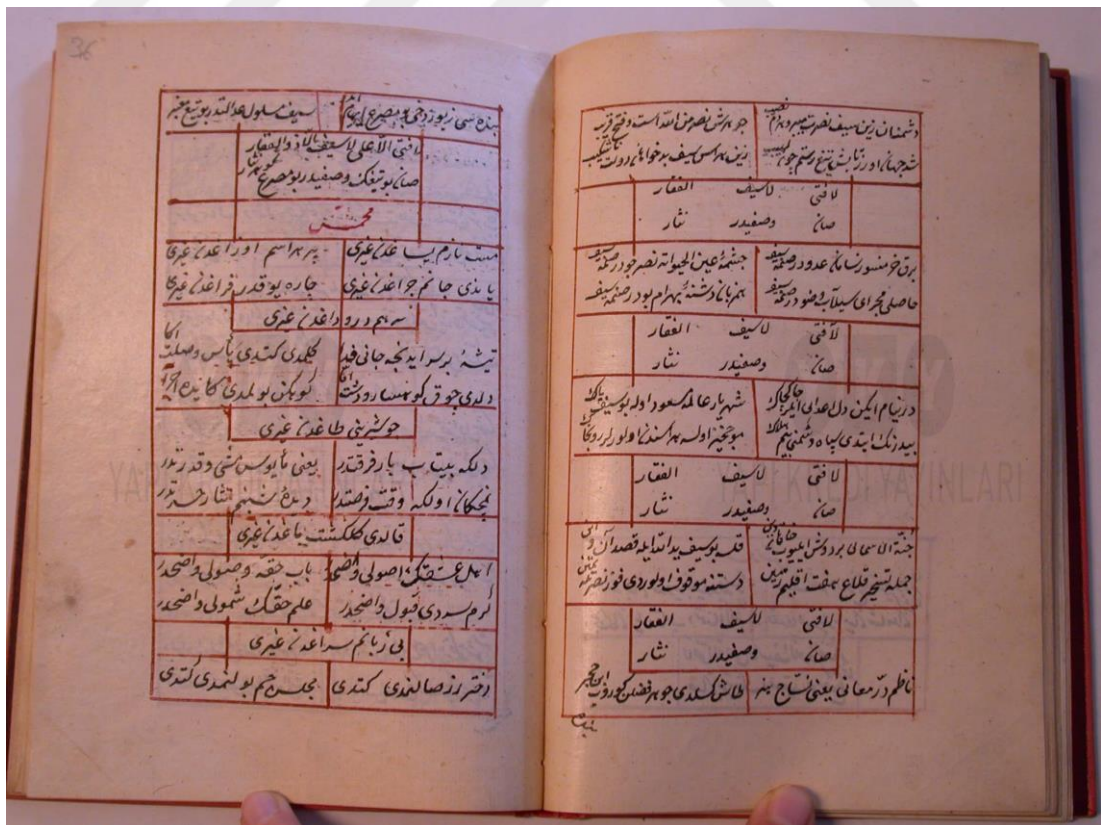
[30b-31a]

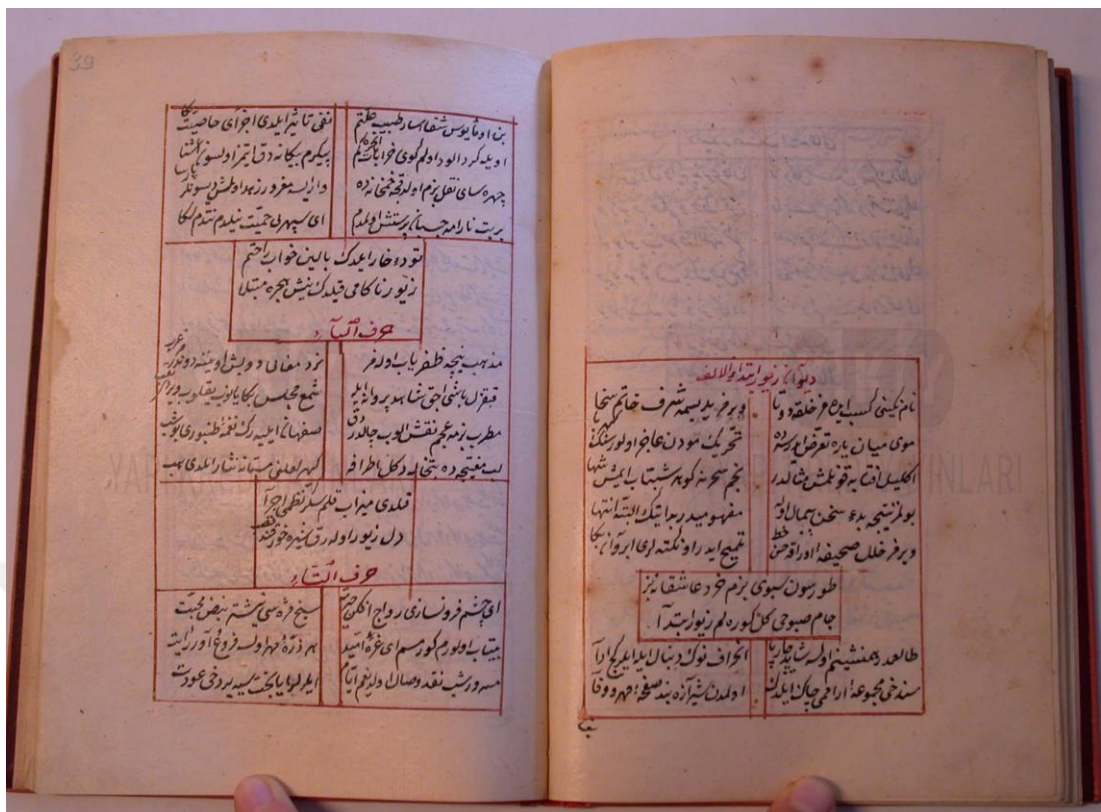
[31b-32a]

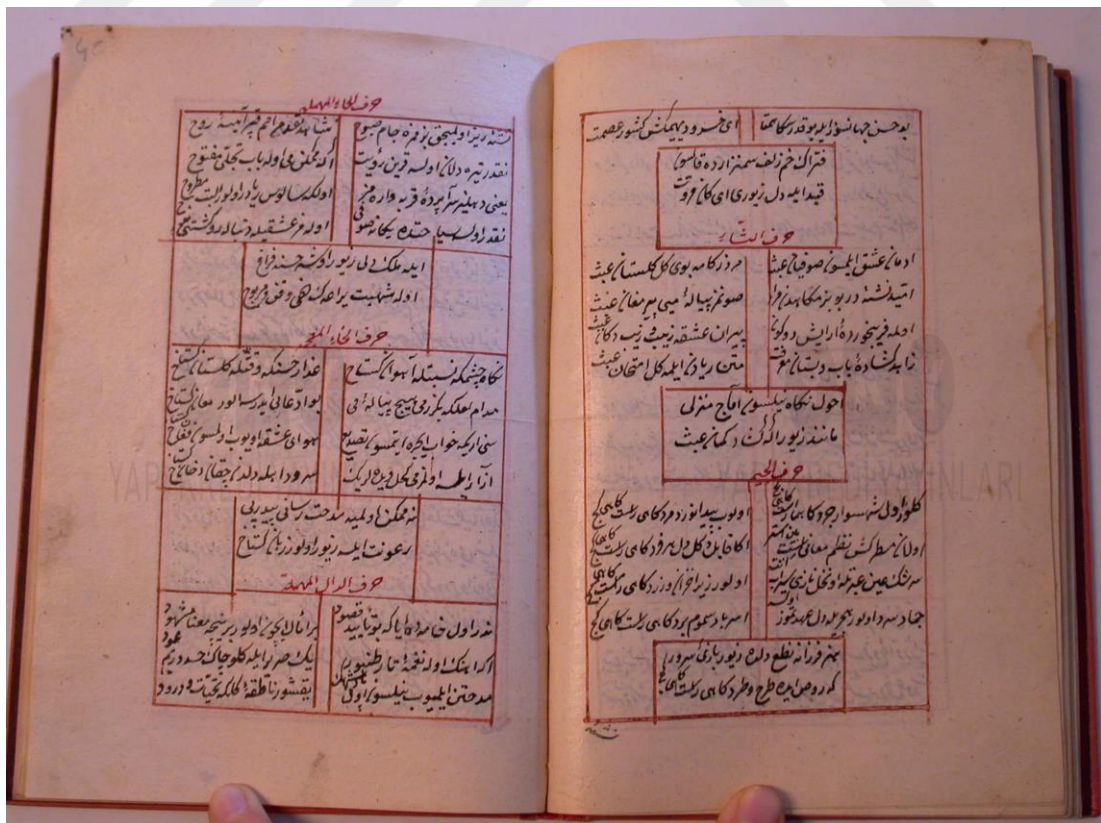
[34b-35a]

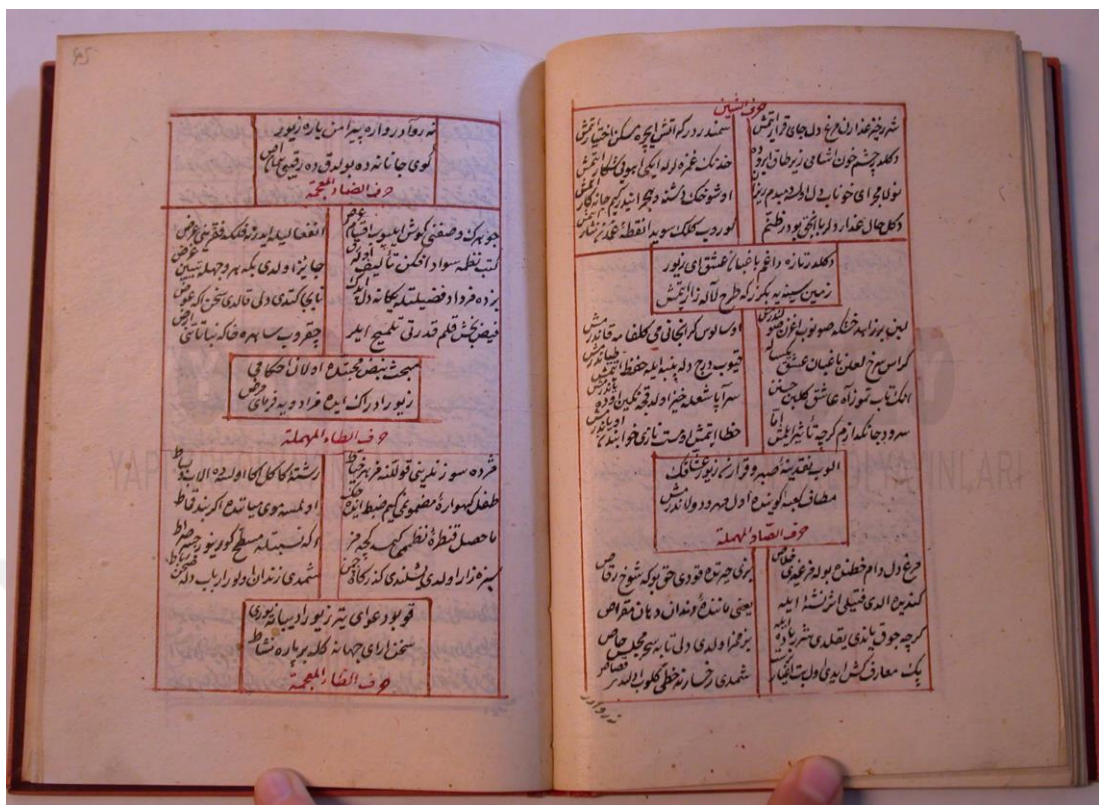
[35b-36a]

[38b-39a]

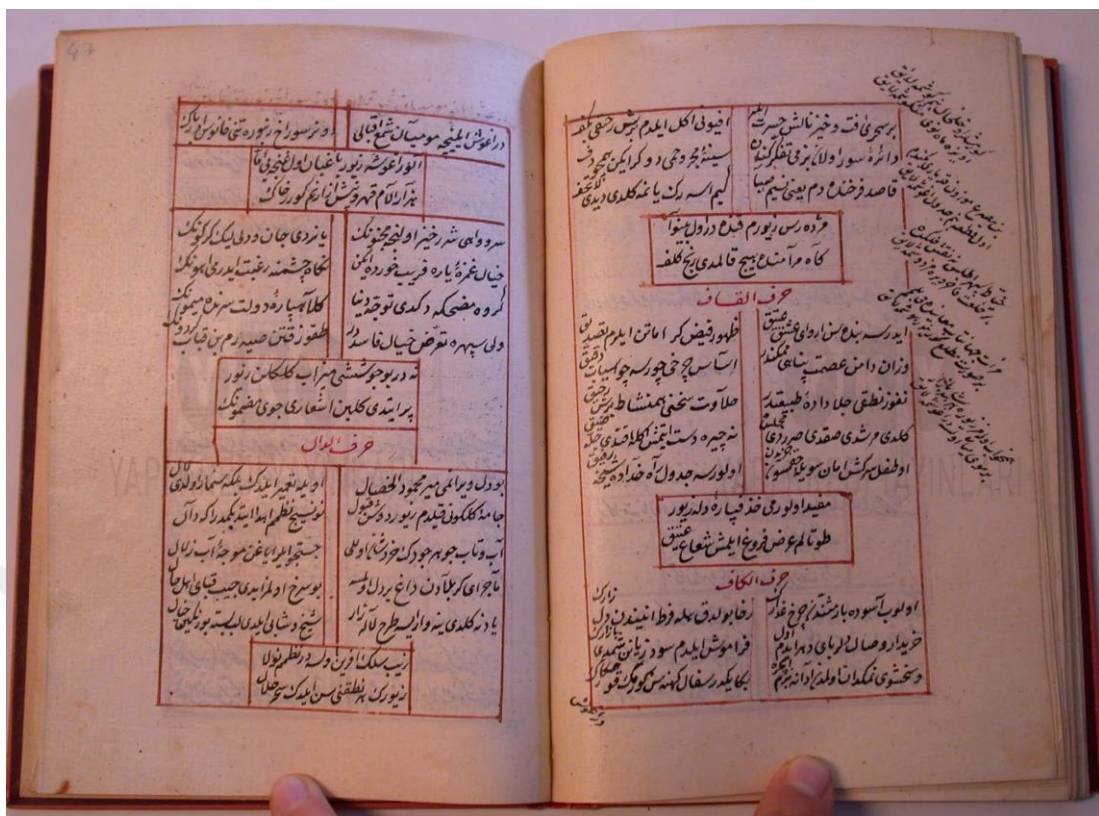
[39b-40a]

[44b-45a]

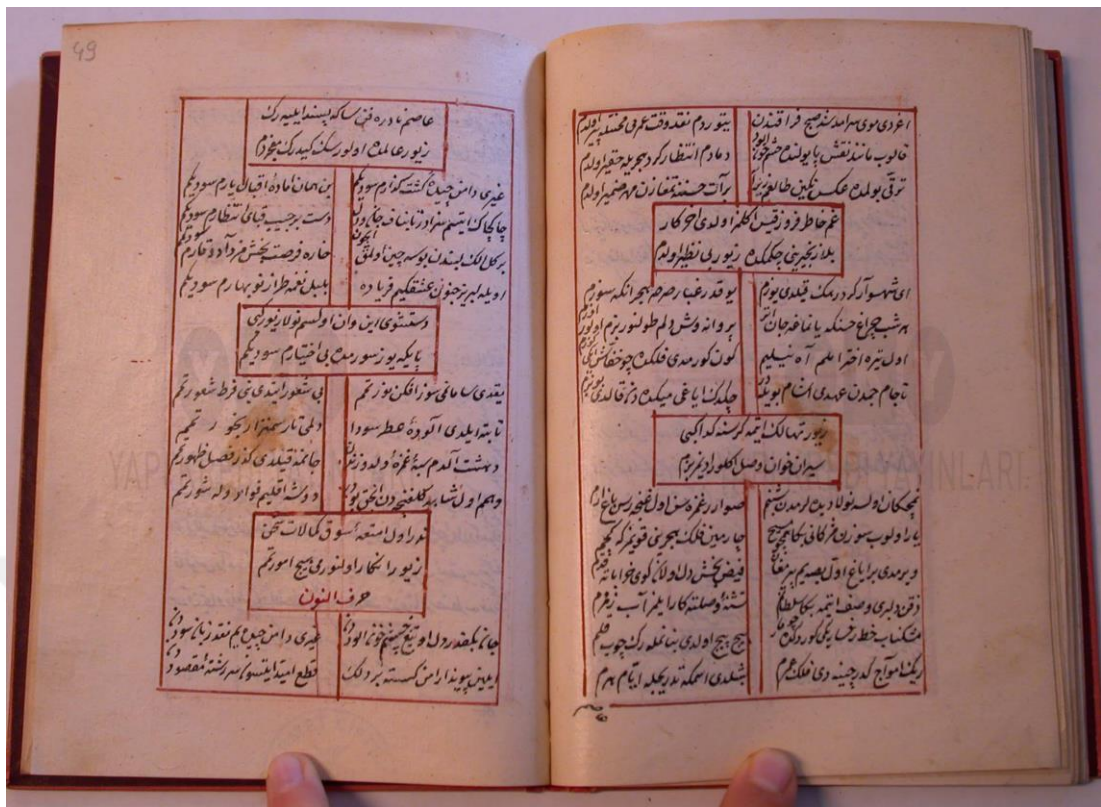
[45b-46a]

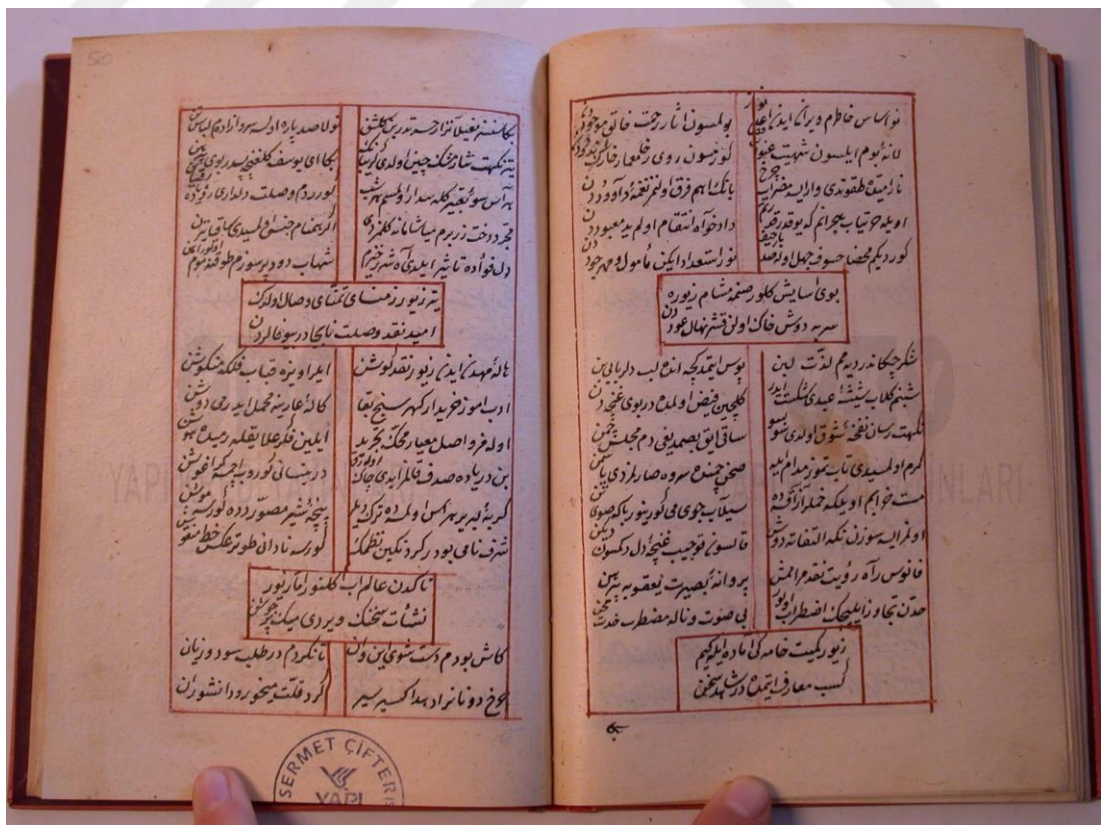
[46b-47a]

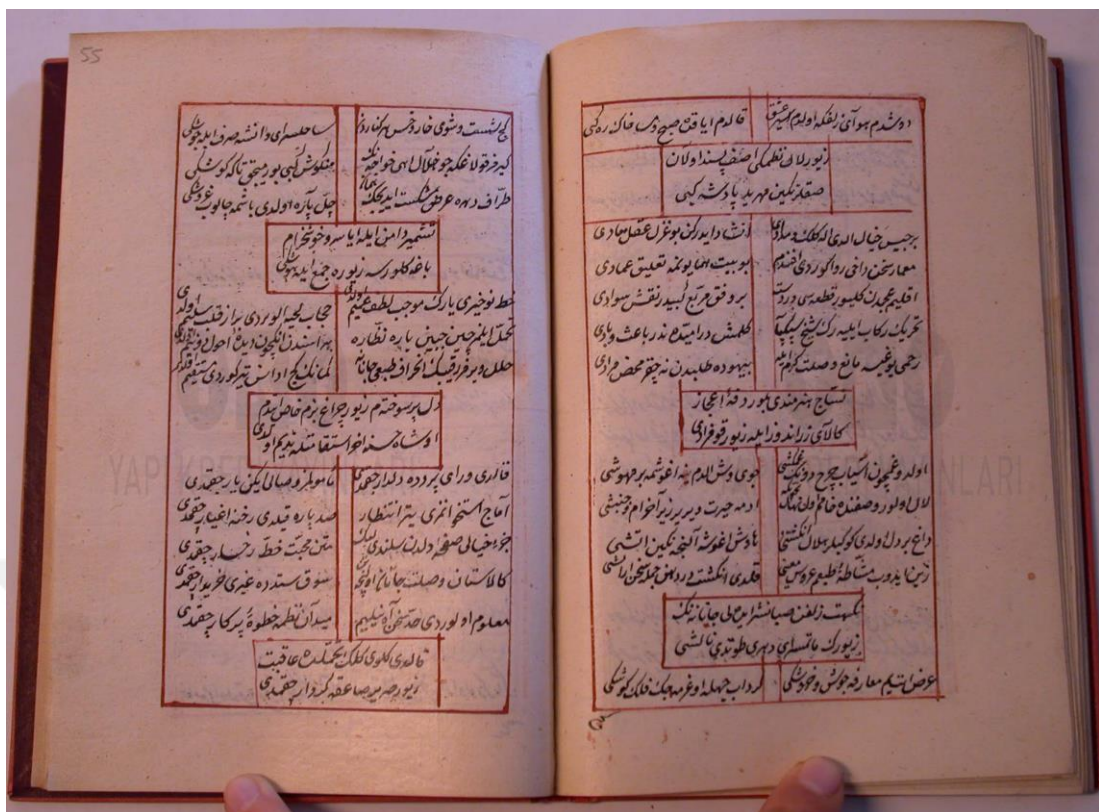
[47b-48a]

[48b-49a]

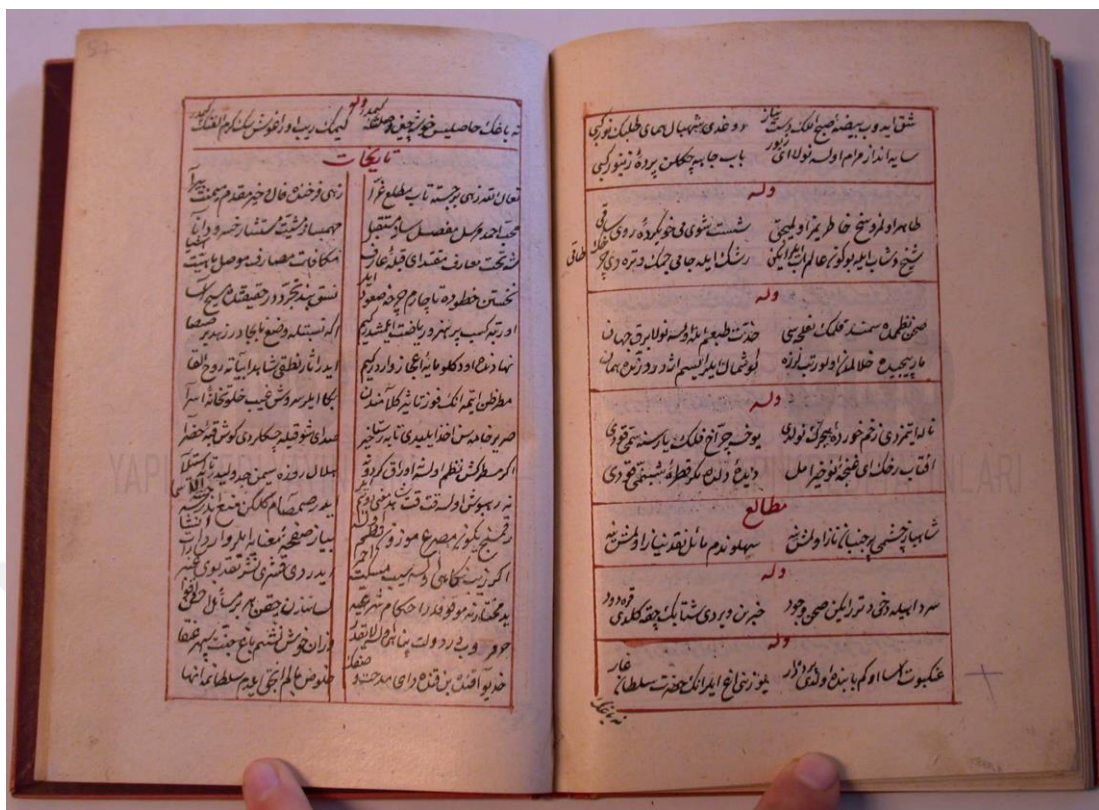
[49b-50a]

[54b-55a]

[55b-56a]

[56b-57a]

[57b-58a]

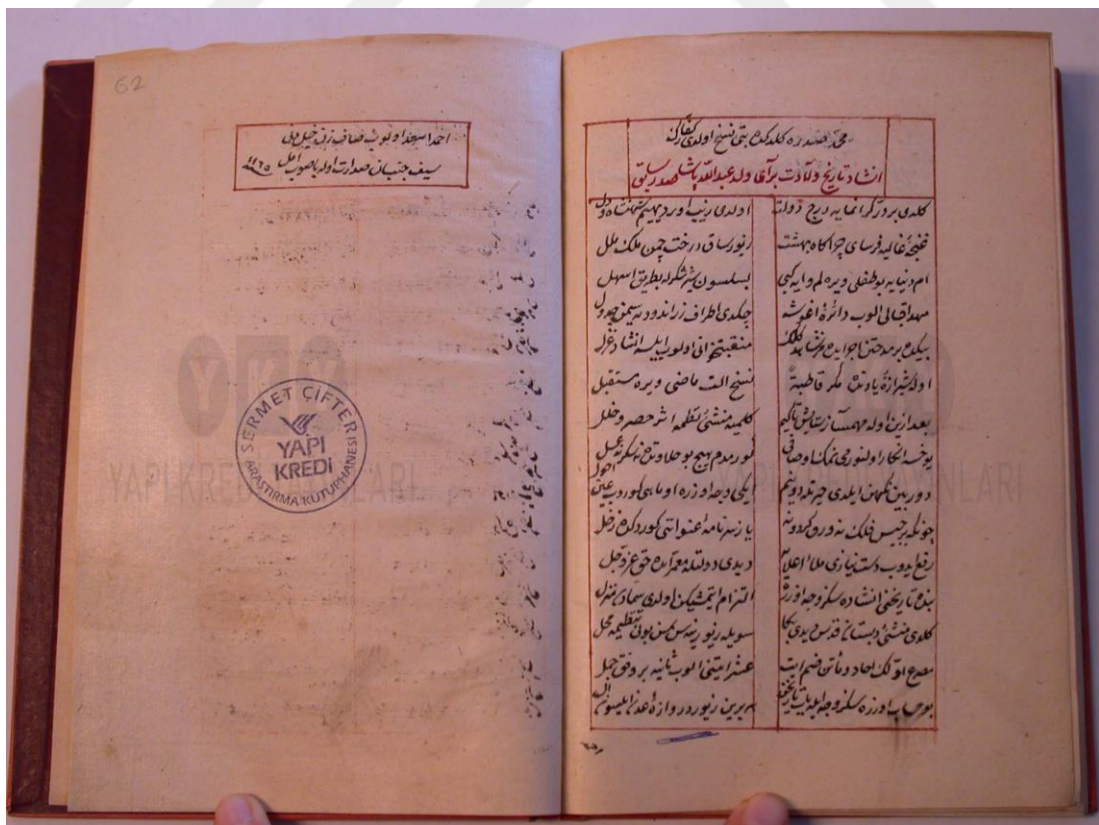
[58b-59a]

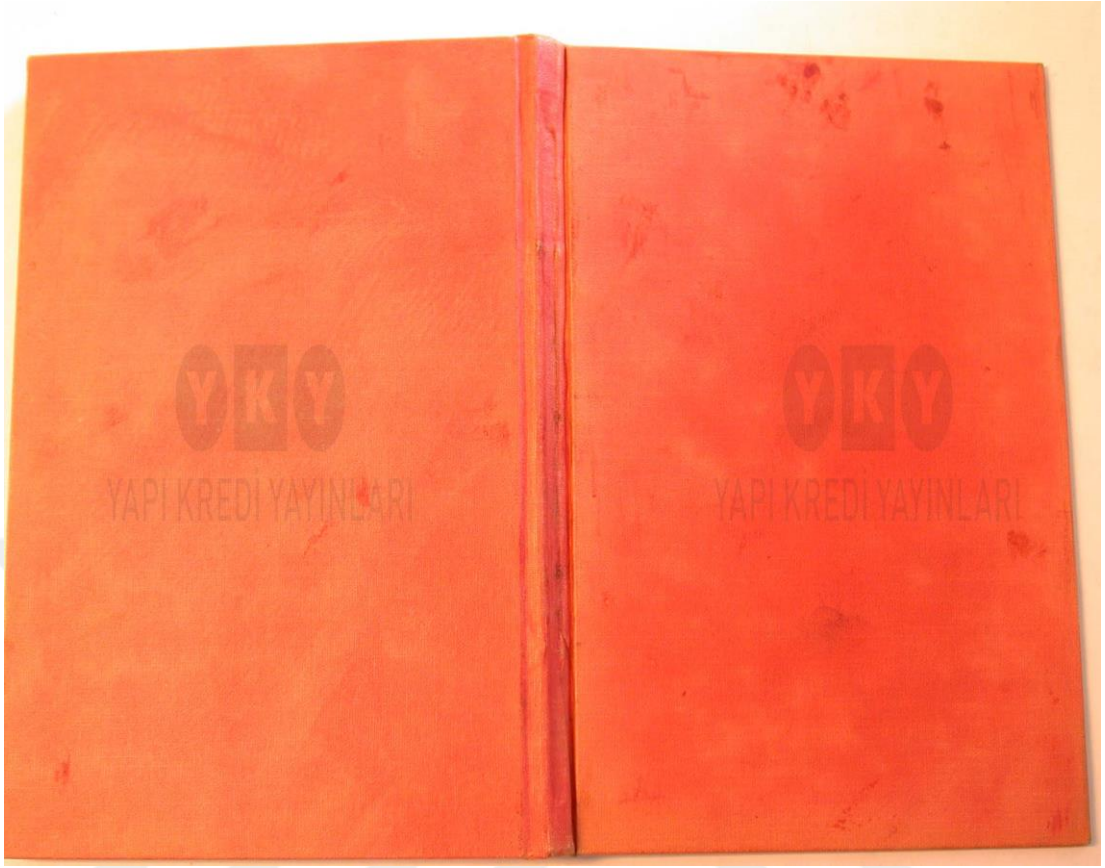
[59b-60a]

[60b-61a]

[61b-62a]

KAYNAKÇA

- Babacan, İ. (2009). Sebk-i Hindî şiirinde yeni-orijinal yapı ve terkipler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3, 29-46. 10 Aralık 2019 tarihinde http://devdergisi.com/Makaleler/1017132505_2.pdf adresinden erişildi.
- Bilkan, A. F. (2009). Sebk-i Hindî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 36, s. 253-255). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Buzpınar, Ş. T. & Küçükaşçı M. S. (1997). Haremeyn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 16, s. 153-157). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbi ve divanının karşılaştırmalı metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı tefsir*, (t.y.). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/> adresinden erişildi.
- Ergin, A. Ş. (1995). Ferezdak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 12, s. 373-375). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Genim, M. Sinan. (2004). “Beyoğlu’nun yerleşim tarihi”. *Geçmişten günümüze Beyoğlu*. 19 Ocak 2020 tarihinde <http://istanbullu.tv/beyoglunun-yerlesim-tarihi/> adresinden erişildi.
- Harman, Ö. F. (1994). Dâvûd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 9, s. 21-24). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karacan, T. (1981). *XVII yüzyıl şairlerimizden Sâbit ve edisyon kritikli divan metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Kılıç, M. (1995). *Münîf Antakî (hayatı, edebi kişiliği, eserleri, divanının tenkitli metni ve incelenmesi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Kubbealtı Lugatı*. (t.y.). İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. <http://lugatim.com/> adresinden erişildi.
- Lexiqamus Osmanlıca kelime çözücü. (t.y.). <https://www.lexiqamus.com.tr/> adresinden erişildi.
- Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük*. (t.y.). <https://www.luggat.com/> adresinden erişildi.

- Kılıç, F. (Haz.). (2018). *Şefkat. Tezkire-i şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî. (Şefkat tezkiresi. (s. 21). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. 10 Ekim 2018 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0> adresinden erişildi.*
- Kurnaz, C. & Çeltik, Halil. (2012). *Şekiller arasında: nazım şekli araştırmaları. Ankara: Kurgan Edebiyatı Yayınları.*
- Özdingiş, V. (1998). *Sabîh (hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve divanının tenkitli metni), C. I. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.*
- Öztürk, F. (Haz.). (2017). *Silahdarzâde Mehmed Emin. Tezkire-i Silahdarzâde. (s. 148). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. 10 Ekim 2018 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58902,tezkire-i-silahdar-zadepdf.pdf?0> adresinden erişildi.*
- Pala, İ. (2013). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları.*
- Redhouse, S. J. W. (2006). *Turkish and English lexicon (3rd ed.). İstanbul: Çağrı Yayınları.*
- Steingass, F. (1963). *A Comprehensive Persian-English dictionary (fifth impression). London: Routledge and Kegan Paul <https://archive.org/details/AComprehensivePersian-EnglishDictionary-FrancisJosephSteingass/page/n1/mode/2up> adresinden erişildi.*
- Süreyya Bey, M. (1995). *Sicill-i Osmanî: yahud tezkire-i meşâhir-i Osmâniyye, (Haz. Mustafa Keskin, Ayhan Öztürk, Ramazan Tosun), C. II. İstanbul: Sebil Yayınevi.*
- Şemseddin Sami (2016). *Kâmûs-ı Türkî. (Haz. Aziz Ençakar, Fazılhak Nergiz), İstanbul: Şifa Yayınevi.*
- Toker, H. (1996). *Sebk-i Hindî. İlmî Araştırmalar Dergisi, 2, 141-150. 12 Aralık 2019 tarihinde <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/216/Toker.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.*
- Tolosa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın şiir dünyası. Ankara: Akçağ Yayınları.*
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî: dîvân şâirlerinin muhtasar biyografileri. (Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), C. I. Ankara: Bizim Büro Yayınları.*
- Ünver, İ. (2008). *Çeviri yazıda yazım birliği üzerine öneriler. Turkish Studies, 3(6), 1-46. 15 Mart 2020 tarihinde http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/1unver_isma il.pdf adresinden erişildi.*

Yaşaroğlu, M. K. (2007). Nûr sûresi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde*. (c. 33, s. 247-248). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yıldız, H. D. (1992). Bermekîler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde*. (c. 5, s. 517-520). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

